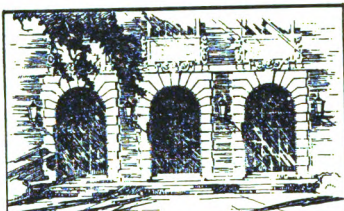

170-A

106

LIBRARY
OF THE
UNIVERSITY
OF ILLINOIS

891.79

K962

I1908

v.1

The person charging this material is responsible for its return to the library from which it was withdrawn on or before the **Latest Date** stamped below.

Theft, mutilation, and underlining of books are reasons for disciplinary action and may result in dismissal from the University.

To renew call Telephone Center, 333-8400

UNIVERSITY OF ILLINOIS LIBRARY AT URBANA-CHAMPAIGN

DUE: 12-16-85

4/4/86

7/29/86

10/16/86

6-17-87

APR 30 1987

РУСКА ПИСЬМЕННІСТЬ.

VI, 1.

Т В О Р И
ПАНТЕЛЕЙМОНА КУЛҀША.

Том перший.

Видане товариства „Просьвіта“.

У ЛЬВОВІ, 1908.

З друкарні Наукового Товариства імени Шевченка
під варядом К. Беднарського.

Друковано 5000 примірників.

Ціна оправного примірника 1 К 20 с, в крас-
ній оправі 1 К 60 с.

891.79
K 962
I 1908
v. 1

РУСКА ПИСЬМЕННІСТЬ.

II.

В 1904-ім році розпочав я, по давньому мому задушевному бажаню, видавати систематично твори наших найзнаменитіших письменників. Під спільною назвою »Рускої Письменности«
видав я доси, як тогди заповів, твори Котляревского, Артемовского - Гулака, Гребінки, Квітки, Маркіяна Шашкевича, Головацкого, Николи Устияновича, Могильницького, Метлиньского, Костомарова і Шевченка. Вони вийшли в 5 книжках а 7 томах; перша книжка появилася вже другим накладом.

Тепер приступаю до видавання творів дальших письменників, держачи ся все по можности хронологічного порядку. Отже 6-а книжка буде обіймати твори Куліша, 7-а Глібова, Климковича і Володимира Шашкевича, 8-а Марковички (Марка Вовчка), 9-а Стороженка, 10-а Руданьского, 11-а Федьковича, 12-а Воробкевича, 13-а Кониського. На тім задане »Рускої Письменности«
має скінчити ся.

Засади видавництва зостають ся ті самі, які я зазначив в першій книжці: отже такий сам буде формат, оправа, черенки і весь уклад; так само при кождім писателю буде поданий его портрет з короткою життєписью і деякі поясненя; так само виданя поодиноких писателів будуть

по можности повні, без огляду на характер і тенденцію поодиноких творів, з поминенем тільки того, що не має ніякої літературної вартости та і не цікаве єсть для пересічного читача; так само буду старати ся особливо о поправність тексту, і т. д. і т. д. Тільки обем томів не все буде такий самий як доси, та і ціна не буде однакова а взагалі мусить бути трохи висша, все-ж таки она лишить ся надзвичайно і безпримірно малою. Кожда книжка буде друковати ся в 5000 примірників.

Твори Куліша появляють ся тепер перший раз зібрані в повнім виданю (а є межі ними і недруковані ще), они займуть шість томів; перші два томи обіймають оригінальні поезії, епічні і ліричні, перший досмертні, другий посмертні; в дальших томах будуть містити ся: в 3-ім Переклади і переспіви, в 4-ім Драматичні твори, в 5-ім Повісти і оповідання, в 6-ім Гісторія, література, критика. Не вийдуть до сего видання лише переклади Шекспіра і біблії та деякі дрібніші принагідні а менше важні статі прозові.

Рад би я дуже, щоби дальші книжки виходили скорійше ніж доси, іменно щоби друковали ся рівночасно по дві книжки з творами різних авторів. О се я стараю ся і буду все старати ся, але оно не від мене самого залежить.

У Львові дня 14. (1.) падолиста 1908.

Юл. Романчук.

Пантелеймон Куліш.

Пантелеймон Александрович (Панько Олелькович) Куліш родився 27. липня (8. серпня) 1819. р. в Воронежі, містечку Чернигівської губернії. Батько, чоловік острої, палкої вдачі, був старого козацького роду і мав досить значне господарство. Більший вплив на него мала мати, розумна і вимовна жінка, котра говорила тільки по українськи а знала безліч приказок, давних пісень та дум, і одна сусідка, Мужилівська, дуже добряча пані знатного коліна. За їх понукою отець віддав его до гімназії в Новгороді сіверській, де хлопець зразу, з причини незнання російської мови, вчився тупо, але опісля став першим учеником; притім і відзначався великим талантом до рисованя. Вже тогди виявлялася якась гордість і упертість в его характері: раз за невміне альгебри мав клячатися; він заявив учителеви, що цілком перестане учитися альгебри, як ему сей раз не простить, і словнив свою заяву, коли учитель таки виконав кару. Пізнійше отець не мав вже засобів на дальшу науку, і він став домашнім учителем та притім сам вчився приватно, аж в р. 1837. вступив на університет в Києві. В гімназії, по-при творах російських і заграничних писателів, читав залюбки поезії

Артемовського-Гулака та повісти Квітки, особливо ж збірник українських народних дум і пісень Максимовича, котрий і вивчив на память. В університеті познакомився ближше з Максимовичем, професором російської словесности; іменно приподобався сему ученому збірником пісень, щб записав від матери. Відтак оба читали разом народні пісні українські і розкладали їх по розрядам, потім стали читати гісторичні романи Вальтера Скотта, а Максимович звертав увагу свого ученика на закони штуки і підносив горі его духа своєю умною наукою.

В роках 1841.—1845. Куліш був учителем по різних школах, між иншим в гімназії в Києві, а два рази висилано его розглядати архіви київської губернії. Обізджаючи край, стикався багато з народними кобзарями та зібрав матеріали до виданих ним пізнійше »Записокъ о Южной Руси«, а також познакомився з деякими ученими Поляками і діставав від них польські жерела до гісторії України і всілякі потрібні ему книжки та розправляв з ними о польско-руських відносинах; особливо письменник Михайло Грабовский, з котрим відтак переписувавсь 20 літ, мав немалий вплив на его літературну діяльність. В самім же Києві заприятелював з студентом Василем Білозерским, пізнійшим редактором російсько-українського місячника »Основа«, з Шевченком і з Костомаровим та й взагалі з кружком Українців, котрі опісля заложили Кирило-методіївське товариство. Через деякі свої літературні твори познакомився з ректором петербургського університета Плетньовим, а сей впробив ему місце учителя гімназії і лектора російської мови в університеті в Петербурзі. Тут працював пильно на науковім

поли і звернув на себе ширшу увагу, так що Академія наук постановила вислати его за границю на дальші наукові студії, щоби відтак міг обняти професуру славянських літератур в петербургським університеті. Він поїхав найперше на Україну, оженив ся з сестрою Білозерского (пізнійшою писателькою оповідань Ганною Барвінок), а потім вибрав ся в дорогу до Праги через Варшаву. Але тут арештовано его під весну 1847. р. і повезено в Петербург. Его обвинено о належане до Кирило-методіївського братства, і хотя він тільки переписував ся з братчиками, засуджено на двомісячну вязницю а потім на заслане в місто Тулу.

Сей засуд звихнув ціле жите Куліша. В Тулі пробув більше як три роки, писав по російськи повісти і учив ся європейських язиків та й вивчив їх вже тогди пять. З кінцем року 1850. цар Николай I. дозволив ему вернути ся до Петербурга, коли на приїзд царя зладив альбум з описом Тульської старини і з гарними малюнками. В Петербурзі дістав маленьку посаду урядову, але цар не згодив ся его авансувати; не вільно було ему також займатися письменством, і він писав лише дещо в російських журналах безіменно або під скритим іменем. Длятого в р. 1853. переніс ся на Україну і там на жінчинім хуторі Мотронівці (в Полтавщині коло Лубень) займав ся господарством а на зиму приїздив звичайно до Петербурга. Аж в 1856. році позволено ему друкувати свої твори, і тогди розвинув дуже живу літературну діяльність. Перенісши ся знов до Петербурга, писав багато по українськи і по російськи і заложив свою друкарню (але пізніше мусів її продати зі стратою). Притім же, будучи

непосидючої натури, їздив майже по цілій Європі, бував і в Галичині. Коли в 1861. і 1862. році в Петербурзі виходила »Основа«, він був найпильнішим робітником в ній, а враз навязав близькі зносини з галицькими Русинами і туди посилав також свої твори. По унадку »Основи« вернув ся на Україну і жив в великих злиднях. При кінці 1864. року дістав, через своє давннйше знакомство з міністром Мілютіном, посаду директора внутрішних і духовних справ королівства польского в Варшаві. Тимчасом в Галичині зростало сильннйше прямоване до зільяня руского письменства і рускої народности з російскою; сему опирали ся народовці а Куліш помагав їм. Від того повстало велике вороговане на него не тільки галицьких обединителїв але і впливових московских газет та й російского правительства, і Куліш мусїв при кінці 1868. року уступити з своєї посади. Він виїхав за границю і почав займатися перекладом біблії, а весною 1871. р. вернув ся на свій хутір в Мотронівці. Знеохотивши ся, з причин в-часті приватної натури і через деякі непорозуміння, до визначннйших земляків, не хотїв приймати служби в Україні. а поїхав в осени 1873. р. на невелику посаду (редактора економічного журналу) в Петербург. Сю посаду по році покинув, а займав ся науковими працями і видав в pp. 1874.—1877. »Исторію возсоединенія Руси« в 3-х томах. В сій гісторії, в супереч своїм давннйшим поглядам, осудив козацтво яко прости розбишацтво, напав на Костомарова і Шевченка, величаючи Росію за те, що прилучила до себе Україну, а все те висказував в прикрім заровумілїм тонї, так що зразив собі майже весь загал Українцїв.

В подібний спосіб виступав і далі: В р. 1881. приїхавши до Львова на довший час, брав ся, майже не стикаючи ся з визначнішими Русинами і не знаючи добре галицьких відносин, мирити Русинів з Поляками. В тій цілі видав (1882. р.) брошурку »Крашанка Русинам і Полякам на великдень«, де славив давних Поляків яко культурників а ляв руских літописців і кобзарів. Але Поляки приймили »Крашанку« досить холодно, а галицькі і українські Русини виступили з острою критикою. Коли в тім-же році ще й передано василіяньські монастирі під управу Єзуїтам, він розчарований виїхав зі Львова і видав у Відні німецьку брошурку против того »знасилуваня«, котру однакож прокураторія зараз сконфіскувала. В р. 1883. вернув ся на Україну і проживав тут незаметно в своїм хуторі. В кілька літ потім сей хутір погорів, причім згоріли й деякі его письма, і він жив в невигоді, але працював все на літературнім поли аж до смерти 2. лютого 1897. р.

Кудіш визначив ся яко поет, і то епічний, ліричний та й драматичний, яко перекладач (біблій, Шекспіра і інших поетів), яко повістяр, яко етнограф, гісторик, критик і педагог (між иншим видав »Граматку« се-б то буквар); ще більше ніж по українськи писав по російськи, але тільки повісти і наукові праці. З Шевченком і Костомаровим творив мовби українську трійцю, довший час, в другій половині 50-их і першій 60-их років, стояв на переді українського руху і мав чималу повагу у всеї української інтелігенції; найзнаменитші письменники, Шевченко, Марко Вовчок, давали ему свої твори до перегляду і поправлення (хотя ті поправки, як і его видання давніших писателів, Котляревского і Квітки, не у всім ви-

ходили бездоганно). Він також усталив українську правопись, котра й названа по нім кулішівкою. Найбільшу вагу мають его повісти (і декотрі поезії); сам він вправді більше ваги клав на свої гісторичні праці, але они, хотя не в однім і причинили ся до висвітлення правди, переважно суть дуже односторонні. Пізнійші его поезії, формою красні від давнійших, суть часто лише віршованою полемікою і носять на собі познаку хоробливого стану его душі. Зразивши ся до українських земляків, котрі не хотіли признавати его авторітета на-рівни з Шевченковим а в гісторії висше Костомарового, він, мовби на перекір їм і загальній опінії, від вида-ня » Історія возсоєдиненія Руси « заняв зовсім відмінне від них становище; а хотя деколи може й пізнавав свою помилку, однак упертий его характер не давав вже ему завернути ся з тої дороги. Впрочім він зразив ся з-часом як до Поляків так і до Москалів, іменно й за указ против української мови, та похитавши ся межі Россією і Польщею, вкінци, як давне козацтво, звернув ся до Туреччини, виславляючи єї культурність! Але при тім всім змаганя его були все щирі, честні і праві, він і далекий був від »гнучкопийности« або мало-душности деяких попередників, а провідною гадкою в его житю було служене правді і культурі; Україну любив горячо і для неї працював невтомно ціле свое жите, а заслуги его остануть ся дуже великі, і він займає одно з найперших місць в нашій літературі.

А. ПОЕЗІЇ ЕПІЧНІ І ЛІРИЧНІ.

а) ПОЕЗІЇ ДОСМЕРТНІ.

Пантелеймон Куліш.

І. УКРАЇНА.

ОД ПОЧАТКУ УКРАЇНИ ДО БАТЬКА ХМЕЛНИЦЬКОГО.

ДО ЗЕМЛЯКІВ.

Кохані Земляки!

Не було в світі люду одважнішого й славішнішого од Греків і Козаків: нема ж ні в когось пісень луччих, як у Греків та в Козаків. Був колись між Греками тяжко розумний чоловік Гомер. Він позбирав поміж народом усі стародавні пісні та й зложив з них дві книжки, *Іліаду* й *Одиссею*. Ото-ж минуло вже тому три тисячі літ, а ще й досі нема, та й не буде може луччої книжки на всім світі над ту *Іліаду* та *Одиссею* (окрім святої Біблії), бо то видумала не одна голова а весь люд грецький. Такі-ж як-раз пісні співають по селах і наші бандурники й кобзарі, щб вже, що дальш, рідко де зуздриш. Співають вони про давню Україну, про козацьку славу. Часом слухає їх божий люд, забувши всяку роботу, а часом слухавши й заплаче, як згадає їм сива голова старосвітську руїну та пожежу. Дуже гарні тії співи, зовуть їх бандурники *оумами*; не було тільки чоловіка положить те на напір, щоб не згинulo з пам'яті людської. Ото-ж швендяючи не раз та й не два по рідній Україні,

прислухувавсь я добре, як тії дїди виспівують про Наливайка й мідного вола, про батька Богдана, як він підняв ся на Ляхів, про Нечая, про Морозенка або про великого лицаря Палія. Розпитував я в тих довгобородих, довгоусих бандурників, сївши з ними де-небудь під дубом над байраком, як воювали козаки, де проходили з своїми бунчуками та хрещатими корогвами; по одному, по два слові я в їх випитував-вслушував і прикладував одно до другого. Думалось то так, щоб познаходить думи про всіх наших гетманів та й зложить з них таку книжку, як Гомерова Іліяда. Де вже я не виїздив по Україні, кого вже я не розпитував; але ні, нема пісень про всіх гетманів: позабували вже деякі й самі бандурники. Ото-ж я, помірковавши сам з собою добре, як би добавить тії пропуски, згадав усе, що чув про козаків од самих бандурників і старосвітських людей; згадав усю старовину, що записувано в літописях, як що коли діялось на Україні; та згадавши все те та зібравши всі думки й гадки свої до купи, зложив отсе *старими словеси* новії думи про тих забутих гетманів та й попритулював їх до кобзарських дум усюди, де вже дїди не памятають, як співати.*) Не знаю

---

*) А щоб усяк знав, що моє а що чув од бандурників, жмаду ознаку. Ото зараз з самого початку книжки до першої думи — моє; дума перва — моя; друга — моя, опріч вірш 9—18; дума третя — моя, опріч вірш 146—149; четверта — моя, опріч вірш 1—4, 85—112; [пята — моя:] думу шесту чув од бандурників, опріч вірш 1—9, 75—92; сему чув од бандурників, опріч вірш 1—39; восьму чув од бандурників, опріч вірш 1—10; думу девяту чув од бандурників, опріч вірш 11—38, 107—134 та опріч пісень про Наливайка й про Чободу; дума десята — моя; одинадцята — моя; дванадцяту чув од бандурників, опріч вірш 121—201.

тільки, чи потрапив зложить їх тим давнім, голосним, поважним складом, яким вони співають. Побачу, що́ то мені скажуть сивії голови, як поїду знов літом у-довж і впоперек по Україні.

Отсе ж вам, кохані Земляки, перва книжка од початку України до батька Хмелницького. У другій буде все те, як воював він Ляхів з своїми лицарями; у третій те, які смути, які чвари й руїни були по Україні, як умер козацький батько; а в четвертій буде Палій і Мазепа з Шведами.

У К Р А Ї Н А.

Благодареніє Господу, нема в сьвітї благочестившої землі над нашу Україну; а було ж колись таке время, що й вона не знала ще віри християнської а поставлені були по городах і селах болвани, деревянії, срібні й золотії, которим темний люд кланявсь і звав богами. І в такій темнотї розуму пробували ми, аж поки в Києві воцаривсь великий князь Владимир. Отсей-то Владимир повелїв усім хреститись, а болвани і їх гнюсні капища звелїв палити, руйновати, в ні-вещь обертати, а на місто їх божії церкви будувати. От з того-то великого часу народ український із тьми болвохвальства вийшов і одного Бога, в Тройці славимого, познав.

Великий князь Владимир на старости літ своїх, почувши, що вже йому не довго жить на сьвітї, поділив своє царство дванадцяти своїм си-нам і добре їх розпорядивши, сам вічним сном спочив. Але скоро не стало єдиної власти, не стало й порядку на Україні. Мало було з князьків того, що́ кожному покійник пан-отець одказав,

А всякому хотілось статки й маєтки у братів по-
Самому на Україні панувати. [однимати,
Стали князьки войоватись, забувши, що всі одного
І через їх нещаснії усобиці. [батька діти,
Не одна душа християнська безневинно пішла
[з сього світу.

Тогді вже на Україні рідко де плугатарі на во-
[ликів гукали,
А частійше ворони по полях кричали,
Труп ділючи поміж собою,
А галки свою річ говорили,
Збираючись летіти на кривавее поле.

Як ось чутка невесела по Україні стала,
Що татарський хан Батий йде на Київ з нелічо-
[ними ордами.

Оттогді-то треба було князькам свої чвари зане-
[хати,

На безбожного Батия разом виступати.
Але, видно, в усобицях князьки з глузду спали,
Порозницею на його нападали,
Під Батийовим мечем,
Як у жнива жито під серпом,
Марне дуні свої з військом погубляли,
Жінок удовами, діток сиротами покидали,
Батьків і матерок у великій тузі зоставляли.

Тогді безбожний Батий преславний град Київ вій-
[ськом обгорнув,

Стіни городські й церкви божі погромив,
Людей побив,

І все княжество кївське в нівець обернув.

Оттим-то, панове, сказано, що всяке цар-
ство, розділшее ся на ся, не станет, і всякий дом,
розділший ся на ся, запустіет.

ДУМА ПЕРВА.

Напившись людської крови, надихавшись димом пожарищ, лютий губитель люду християнського зібрав до купи свої горди та й потягнув з ними аж на Волгу ріку. Але вже нікому не було свободи на Україні: увесь люд, щó зостав ся од побоїща, платив велику дань Батийовим баскакам. Тяжко було жити в неволі під кормигою безбожних бусурман, але жизнь красча од смерти, а рідна земля мила і під попелом пожарищ і під кровавими руїнами і під кормигою поганого люду.

Скоро безбожний Батий рушив з України, Зараз почав сходить ся розполочаний люд із чужини.

Збирались сердечні на пожарища, як розкиданії
[мурашки до своєї купи,

Тяжко, тяжко вздыхали,
Гіркими сльозами руїни й пепелища обливали,
До Бога милосердного щирії молитви посилали,
Безбожного Батия денно й нічно проклинали.
А потім знову давай витоптанії кіньми поля орати
Хатини будувати,
Розруйнованії божії церкви муровати,
Та й стали жить пополам з бідкою,
Ладючи то так то саяк з поганою Татарвою.

Одначе не ввесь той люд до дому вертав ся,
Щó з великого перестраха татарського Біг знає

[де поопиняв ся :

Багацько й князьків і бояр і всяких панів,
Не хочачи тяжкої неволі татарської терпіти,
Позоставались то в Литві то в Прусах то по дру-
гих землях жити.

Але потім стали дуже по своїй рідній Україні тос-
ковати

І, не хочачи на чужині помирати,
Почали литовського князя Гедиміна благати,
Щоб він древнюю і преславною землею християн-
Визволив з-під кормиги татарської. [ськую
»Ой князю,« кажуть, »князю Гедиміне!
Багацько ти земель і кріпких городів звойовав,
Багацько собі слави й' чести достав;
Але не було б тобі луччої слави, не було б тобі
[висчої чести,
Як-би тобі Бог допоміг древнюю і преславною ру-
[ськую землею Україну
З-під кормиги татарської слобонити
І до свого сильного княжества литовського прилу-
[чити.«

Послухав князь Гедимін, пораховав розумною го-
І зараз звелів у сурми сурмити, [ловою,
Військо збирати, вози й уюки риптовати,
В поход виступати.

Отже йдуть вони не день, не два, не три й не чо-
Густа курява встає понад головою, [тири,
І зустрілись над Ірпенню рікою з поганою Та-
[тарвою.

Стали битись тяжко, аж земля стугонала,
Річка Ірпень гула між крутими берегами,
І самії дерева од жалости до землі приклонялись.
А в Татарви багацько було й християнського люду,
Неволею озброєного супротив Гедиміна.

От наші й крикнули :

»Ей братці,« кажуть, »братці!

Охота ж вам дорогу нам заступати,
Погану Татарву собою підпирати!
Ми з Литвинами йдемо не для того,
Щоб православнії церкви руйновати,
Або ваше добро грабовати ;

А хочемо ми, братці, погану Татарву з землі хри-
[стіянської прогнати,
Тяжке ярмо з вашої шиї зложити,
Волю й свободу люду божому православному дати.»

Ото-ж скоро почули наші таке слово,
Зараз покинули погану Татарву собою підпирати,
А стали її кругом оступати,
Своїм рідним братям, православним християнам,
І Литвинам помочи додавати,
А Татар ворогів в пень рубати.
Тогдї й сталась велика викторія над Татарами при
[річці Ірпінї,
Тогдї й сталась велика радість по всій Україні.

Зараз до Києва з Гедиміном князем рушали,
У сьвятую Софію вступали,
Богові молились,
Спасителю хрестились,
Поклони до землі клали.

А потім ключі од казни й од клейнодів князю Ге-
[диміну оддавали,
Порядок і розправу поставити на Вкраїні прохали.
То великий князь литовський Гедимін мудрою го-
[ловою пораховав,

Ключі од казни й од клейнодів брав,
Казну й клейноди одмикав,
Золоту гривню на цепу й палицю судову виймав,
Миндога, князя Голшанського, до себе підзивав,
Словами промовляв :

»Отже тобі, Миндоже, гривня золота
І палиця судовая з сребра.
Будь ти князем і господином над всією Вкраїною,
Будь моїм намістником в преславнім градї Києві,
Порядок, суд і розправу удержуй,
Віру християнську шануй.

І вже, « каже, » нехай з сього часу на віки вічні
Народ український буде під одною державою з на-
[родом литовським,

Як рівні з рівними
І вільні з вільними. «

Так і сталось.

»Дай же, Боже, « люде промовляли,
»Після сього великого діла щасливо проживати,
Бусурман войовати,
Слави й чести народу українському достати! «

ДУМА ДРУГА.

Україна була за-одно з Литвою шістьдесять
шість год, аж поки литовський князь Ягайло
зробивсь королем польским і прилучив свою землю
литовську до Польщі. Оттогді-то й ми пристали
разом з Литвинами до Поляків, все таки як *рівні*
до рівних і вільні до вільних. Тогді в Польщі,
в Литві й на Україні поставлено було замість
князів по гетману: один звався *коронним*, другий
литовським, а український гетман звав ся *руським*.
І первий гетман на Україні був Предислав Лянц-
коронський. Сей Предислав, узявши по весні
невеселу вістку, зараз послав по свого найстар-
шого рейментара Остапа Дашковича:

»Ей, « каже, » друже Остапе!

Звели осаулам військо в поход викликати,
Бо вже недаром летять од Чорного моря птиці
І виють по балках і байраках вовки та лисиці:
Підняв ся на нас Турчин з Татарвою,
Виступили в поле незлічоною ордою. «

То голінний Остап Дашкович тее зачуває,
Військо збирать зараз посилає.

Оттогді вже по городах не музики вигравали,
Осаули військові по вулицях пробігали,
На винники, на лазники, на броварники гукали :
»Ви, грубники, ви, лазники, ви, винники, ви, бро-
[варники !

Годі вам по винницях горілок курити,
По броварнях пив варити,
По лазнях лазень топити,
Товстим видом мух годовати,
Сажі витирати !
Ходім з нами Турків, Татар войовати !«

То народ божий тее зачуває,
Усяк своє діло покидає,
Усяк худоби половину збуває,
Шаблю булатную,
Пищаль семипядную,
Доброго коня набуває,
Ради віри християнської,
Ради слави козацької
В поход з гетманом Предиславом
І хоробрим лиментаром Остапом
Виступає.

Отже йдуть вони не день, не два, не три й не чо-
[тири ;
Бачать, птаство хижее понад головами в них кру-
[жає ;
Чують, звіре по-заду і по боках квилить, прокви-
[ляє,

До побоїща смертного козаків провожає,
Здобич велику собі чує,
День і ніч свого визку й завивання не уймає.

Аж ось земля стугонить,
Курява в степу висче хмари стоїть,
Бусурманське військо ся зближає,

Кінським ржанем, людським криком у-в уши
[козакам ударяє,
Не одному й жаху завдає.

Тогді гетман Предислав
І хоробрий лиментар Остап
Наперед усіх виїзжають,
Шаблями блискають,
Богові молитви посилають,
Хрести покладають,
А потім усе військо на дві часті розділяють,
Кіннее супротив неприятеля одряжають,
А пішее на засаді в байраках і чагарниках заста-
[вляють.

»Держись же ти, друже Остапе,« каже гетман, »у
А я піду бусурманів зустрічати, [засаді,
Огнем та мечем їх привітати,
Кінськими копитами з грязью топтати.

Держись, друже Остапе, не виходь з байраків,
Хоч який буде крик, хоч який буде грім.

Біг нам дав і силу в руки й одвагу в серце,
Може з нас один супротив десяти бусурманів
Слави козацької доказати. [стати,
А як стануть уже невірні нас одолівати,
До байраків притискати,

Як стане крик наш орлів під небесами за хмари
Вовків сіроманців лякати, [заганяти,
В болота й каміші проганяти,

Як стане кров християнська байраки затопляти :
В той час прошу тебе, друже,

Яко мога швидче байраками з-заду поганих бусур-
[ман забігати,

Разом на них з самопалів гукати,
Міцно списами напирати,
Шаблями булатними голови невірні стинати.«

Так і сталось.

Помчались козаки, мов буйний вітер знявшись з
Погнав велику ниву красноверхого маку. [поля
Сидить хоробрий Остап Дашкович на засаді в бай-
Тяжко серце ние, пониває, [раку.
Душа за козаками в степи уганяє,
Богові любезні голови козацькі поручає.

Аж ось степи гудуть,
Гармати й самопали ревуть,
Крик і гром до небес уставає,
Орлів ширококрилих за хмари заганяє,
Вовки сіроманці з ляку по болотах, по камішах
[утівають,
Невірнії козаків до байраків притискають,
Кровю християнською байраки наповняють.

Оттогді вже пішії козаки не люльки по-під кущами
Самопали та ладовниці рядили, [курили,
Байраками позад бусурман забігали,
Разом на них з самопалів гукали,
Міцно списами напірали,
Шаблями булатними голови невірнії стинали,
Озирнутись не давали,
Тяжко, тяжко розбивали;
Чотирох тільки зоставляли:
Двох у Цариград до султана турецького з веселою
[вісткою посилали,
Двох до короля польського з козаками виправляли.

Тогді гетман Предислав
І хоробрий лиментар Остап
По горах трупу верхи роз'їжають,
Кругом себе поглядають,
Один одного не пізнають,

Бо димом мушкетним закурились,
Кровю невірною покрились.

Оттак-то наші колись вйовали,
У Татар землі стародавні українські по-над устем
[Дніпра одбивали,
Добичу свою побравши до дому вертались,
Богові молились,
Спасителю хрестились,
Добром ділились.

ДУМА ТРЕТЯ.

Забравши гетман Предислав
По-над устем Дніпра у Татар
Стародавні українські землі,
І каже Остапу Дашковичу:
»Що-ж тепер, друже Остапе, будемо чинити?
Як нам сії землі в своїй власті сохрарити?
Щоб часом Турки й Татари знову оправившись
[на нас не напали,
Сіх предковічних земель у нас не одібрали?«

— »Не турбуй ся, батьку,« каже Остап:
»Звели тільки мені козаків зо жменю під свою хо-
[ругов зобрати,
То вже я знати-му, як сії землі од Турків і Татар
[обороняти.«

І зараз звелів у сурми сурмити, військо скликати,
До громади собирати.
А сам посеред громади вихожає
На всі сторони вклоняє,
До козаків промовляє:
»Позвольте, панове молодці, велику річ сказати,
Славне во віки вічні діло розпочати!

Біг милосердний нам поміг
У бусурманів предковічні наші землі одбити,
Треба ж тепер нам їх добре боронити,
Щоб часом зневаги славі козацькій не вчинити.
А коли хочете, панове, не тільки їх ворогам не по-
[пустити,

А ще й усе християнство собою як стіною од не-
[вірних заслонити,
Сьвітлу славу на землі, вічнеє царство на небе-
[сах заслужити :

Треба нам велике й неслыхане діло зробити,
Треба нам перед самим носом у Турків і Татар,
За порогами на дніпровських островах, Січ збудо-
Страх і боязнь усяку занехати, [вати,
Душі свої Господу Богу поручити,
Турків і Татар безустанне бити,
Слави козацької доказати.

Хто з вас, панове молодці, який-небудь великий
[гріх учинив

І попу на сповіді не об'явив;
Хто з вас коли-небудь против Бога погрішив,
Або отця й неньку прогнівив :
Нехай тепер наперед лави виступає,
Битись безустанне з невірними присягає,
Щоб праведний Господь на полі й на морі його
[розсудив,
Душу його од тяжких гріхів слобонив.»

То козаки, скоро тее зачували,
Зараз деякі наперед лави виступали,
Битись безустанне з невірними присягали,
Хрести покладали.

Тогді хоробрий Остап Дашкович великую радість
Козаків оглядає : [має,

В кого нема доброї рушницї, рушницею на-
[граждає;
В кого нема доброго коня, конем надїляє,
З козаками вози риштує,
Гармати й кулі готує,
В поход виступає.

А гетман Предислав, на тее споглядаючи,
Хоч серцем і звеселив ся,
Що такий преславний поход на невірних
З найодважнїйших лицарей зложив ся:
Але жаль-туга велика його обнимає,
Що вірний приятель його Остап на віки може
Гіркими сльозами вмив ся, [його покидає.
На булаву гетманськую похилив ся,
Такі слова промовляє:

»Дай же, братцї, вам, Боже, щасливо войовати,
Турків, Татар бити,
Віру христїянську боронити,
Славу козацькую на весь сьвіт розсилати!
Прощай, друже Остапе!
Много лїт земля стоїть,

А ще нї разу не видала,
Щоб чоловікові така велика та одважна дума,
Як тобі отсе, на душу спала!
Жаль мене великий по тобі, друже, обнимає,
Але козацьке мое серце з сеї радости й той жаль
[забуває.

Одмикайте ж, ключники, мурованї льохи,
Знахожайте старосьвітські вина і меди;
Нехай козацтво в волю погуляє,
Сього великого дня по вік не забуває!»

І зараз ключники важкими ключами старосьвіт-
[ськії льохи одмикають,
Бочки з винами та з медами достають,

Козакам ковші та чарки роздають,

Усіх угощають.

А гетман Предислав свого вірного приятеля Оста-

[па поруч себе сажая,

В золотії кубки вина наливає,

На прощане угощає.

А тут кругом сурми сурмили, на бандурах вигра-

З самопалів та з гармат грімали, [вали,

Солодким медом та солодким вином кубки іспов-

Козаки козаків угощали. [няли,

А потім один з одним прощались,

На коней садились,

В поход виступали.

Отже й пішли козаки по-над Дніпром,

Прямо простуючи за пороги до острова Хортиці,

А тогді ще всі землі од Чигрина до самого Чор-

І по сей бік Дніпра до Азова [ного моря

Пустовали,

Густою травою, заввишки в чоловіка, заростали;

У траві куропатви й усякі птиці проживали,

Дикії коні по степу табунами гуляли,

Круторогії тури блукали,

Білорогії сугаки скакали,

Та степні вітри од моря до моря широко літали.

Тогді хочби сто верст за Чигрин пройшов,

Жадної б душі християнської не знайшов;

Тільки погана Татарва кіньми де-негде по степу

[вигляла,

По степу вигляла, себе забавляла,

Козака в степу виглядала,

Щоб його напавши зарубати,

Одежу кармазинну та оксамитну зняти,

Золота в кишнях пошукати,

Козацького коня орканом піймати,

Чуру малого у неволю взяти.

Отся-то погана Татарва
Й хороброго Остапа Дашковича з його лицарями
[в степу забачала,

Дивом великим дивовала,

Думала й гадала :

Куди б се козаки в невеликій купі по-над Дніпром
[простовали ?

Якого неприятеля войовать вони мали ?

Але нападать на козаків боялась,

По-за травною ховалась,

Слідом оддалік як собака вовка провозжала.

А як же вбачила, що вони на дніпровський острів
[Хортицю прибували,

Рови на острові копали, вали висипали,

Хвої рубали, засіки бойовії складали,

Гострії палі дубовії тесали, Січ будовали,

Гарматами її кругом ринтовали :

Тогді біжить у свої авуди, митьтю орду скликає,

З криком, з гамом як чорная хмара під Січ під-
[ступає.

Але козаки з гармат на їх ударяють,

Од Хортиці орду одбивають.

А потім з самопалами, з шаблями та з списами

Кінно у степ виступали,

З самопалів на Татарву усі разом густо повівали,

Списами міцно натискали,

По степу Татарву як полову розметали,

Коней у них одбивали,

Златосиніми киндяками та оксамитами тороки на-
[бивали ;

Здобич побравши до Січи вертались,

Богові молились,

Спасителю хрестились,

Добром ділились,

Мед-вино коряками попивали,

На бандурах та на кобзах вигравали,
Душі побитих козаків поминали.

Оттак-то, панове, завелась тая людославная Запо-
Тая козацькая слава, [розькая Січ,
Що по всьому сьвіту дивом стала,
Що по всьому сьвіту луговим гомоном рознеслась,
Туреччині та Татарщині добрим лихом знати да-
[лась,
Та й Ляхам ворогам у знаки вдалась.

ДУМА ЧЕТВЕРТА.

По гетмані Предиславі гетмановав ще князь
Дмитро Вишневецький, що, одважно воюючи, по-
пав ся сердечний у руки Туркам і в Цариграді
люто замучен. А по його смерті гетмановав князь
Остап Ружинський. Сей гетман луччий порядок
в війську козацькому вчинив, Орду коло Білго-
рода розбив, А по смерті Остапа Ружинського
гетмановав Венжик Хмельницький, прапрадід Бог-
дана Хмельницького. Сей Орду під Заславем тяжко
розгромив і розігнав, слави немалої козацькому
війську достав. А по його смерті вибрали гетма-
ном Івана Сьвірговського.

І скоро гармати заревли,
Сурми й бубни загули,
Козаки новому гетманові булаву піднесли :
Як ось посла з молдавської землі прибувають,
Гетманові до ніг упадають,
Оборонить Молдавію од Турків благають,
Великі дари, золоті кубки, ковші,
Шаблі дорогії в дар йому пропонують,
Оборонить їх од Турків гетмана благають.

То гетман Сьвірговський Іван дари од Молдава
Золотії кубки й ковші полковникам своїм роздає [бере,
Дорогії шаблі й булати бере,
Сотникам і отаманам роздає,
Сам на коня всідає,
Поміж військом проїзжає,
Як орел сизий поміж хмарами літає,
Велику добич собі чує-забачає,
Високо в гору уганяє,
Силу свою пробує-повіряє.

Отже й пішли козаки та на два шляхи,
А на третє на Чорне море.
А що первим шляхом то пішов сам гетман Сьвір-

А другим шляхом полковник Сава Ганжа, [говський,
А третім шляхом-водою,
Дніпровською глибиною,
То пішов кошовий отаман запорозький Фесько [Покотило.

Він на чайках з хоробрими Запорожцями виступає,
До устя Дністра й Дуная Чорним морем прибуває,
Обоє устя човнами своїми заступає,
Ні одного судна турецького до Молдавії Туркам

[на одсіч не допускає.
А гетман Сьвірговський із Савою Ганжею до го-
[рода Сороки прибували,

Турків під городом великий табор знахожали,
З гармат на них грімали,
З самопалів густо повівали,
Пашу турецького Кара-Мустафу в полон брали,

До короля у Варшаву одсилали.
А потім козаки назад уступили,
Золота й срібла од Молдаван брати не схотіли,

Тільки меди та вина дорогії в дяку принимали,
Один одного частовали,
На радощах в Молдавії ликовали.

А як стали козаки до Бесарабії простовати,
Мимо города Килії прохожати :
То зустрів їх якийся Ормянин лукавий,
Радючи гетманові до города Килії з військом при-
Приступом його добути : [вернути,
»Бо Турки,« каже, »великії клади в Килії малим
[військом охраняють,
Поки козаки до дому вернуть ся, піджидають,
А потім,« каже, »тії великії клади до султана про-
[вадити мають.«

Тогді гетман Сьвірговський та й не скаменув ся :
Великого промаху дав,
Ормянину, превражому сину, віри поняв,
З військом під Килію, хорошенько не оглядів-
[шись, сунув ся.

Ой ще-ж козаки й на вали не ступили,
А воронії конї під ними чогось засмутили ;
Ох іще-ж і обідня пора не настала,
Як піднялась із-під землі полуночна чорная хмара,
Бочки пороху під козаками зривала,
Козаків з їх гетманом високо в гору піднімала,
Довго вертівши під небесами,
По пісках, по корчах, по білому камінню розкидала.
І вже тогді й рідная б мати не пізнала,
Де голова пана Йвана лежала.

А тимчасом Турки з-за муровання городського ви-
На обоз козацький вдаряли, [бігали,
Козаків багацько вистинали,
Багацько й у неволю похватали ;

А білше то горе, що Кішку Самійла в неволю
[взяли,
Которого козаки за рідного батька мали,
Не раз, не два й за кошового його обирали,
Велику надію на його в війні покладали.
А потім невірні довго ще по полю наших гнали,
Аж поки ночні тумани козаків кругом обгортали
І як орел своїх діток закривали.

Ой не весело-ж було козакам до дому тогді вер-
[татись :
Свого гетмана втерявши, стид і сором був перед
[люд хрещений показатись.
Тогді-то вже бандурники й кобзарі од села до села
[по Україні проходили,
Помин гетманові Сьвірговському одираляли,
Славні діла його люду божому оповідали,
На бандурах та на кобзах вигравали,
Пісні жалібні про його прокладали :

»Як того пана Йвана,
Що Сьвірговського гетмана,
Та як бусурмани піймали,
То голову йому рубали,
Ой голову йому рубали
Та на бунчук вішали,
Та у сурми вигравали,
З його глумовали.
А із низу хмара стягала,
Що воронів ключа налітала,
По Україні тумани клала,
А Україна сумовала,
Ой Україна сумовала,
Свого гетмана оплакала.
Тогді буйні вітри завівали :

- »Де-ж ви нашого гетмана сподівали?«
Тогді кречети налітали:
- »Де-ж ви нашого гетмана жалковали?«
Тогді орли загомоніли:
- »Де-ж ви нашого гетмана схоронили?«
Тогді жайворонки повили ся:
- »Де-ж ви з нашим гетманом простили ся?«
— »У глибокій могалі,
Біля города, біля Килії,
На турецькій лінії.«

ДУМА ПЯТА.

Незабаром після смерти Сьвірговського
Козаки раду в Чигрині собирали,
Усіх сотників і полковників ізкликали,
Гетманом Богдана Ружного наставляли.

То не вітер буйний по степах вие-завиває,
То не хан татарський на Україну військо своє на-
[силає,
Щоб воно Україну, рідну мати нашу, безневинно
[плюндровало,
Жінок та діток та добро наше в полон брало-заби-
[рало,
Коней та овець, усю божую скотину в свої дже-
[рела заганяло,
Козацькі холіви розбивало й розоряло:
То голінний Богданко усіх козаків у громаду сози-
Усіх козаків, і служивих і простих, [ває,
І сусідів і підсусідків, і хорунжих
І прочих иних старших,
Усіх хоробрих сотників і полковників у-купу ззи-
До громади собирає, [ває, скликає,
А сам по середині вихожає,

Сьвятим містам три поклони покладає,
А на чотири сторони по одному поклону,
Та козакам один поклон,
Та ще сотникам та полковникам один поклон;
До Бога молитву читає,
А до козаків до всієї громади так промовляє:
»То не вітер буйний по степах висе-завиває,
То не хан татарський на Україну військо своє на-
[силає,
Щоб воно Україну, рідну мати нашу, плюндровало,
Жінок та діток та добро наше в полон брало-
[забирало,
Коней та овець, усю божую скотину в свої дже-
[рела заганяло,
Козацькі холіви розбивало й розоряло:
То король Польщи нам і вам подарок висилає,
Великий дар дарує,
Нас і вас шануючи й поважаючи.
Хоче він, щоб ви, братці, хоробрії козаки това-
[риші,
За його, короля Польщи, Бога молили,
Та йому, королю Польщи, як Богові, щб живе
[високо на небі,
По вірі й по правді служили:
Ляхів би не били,
А з ними як з рідними братами жили,
На Москалів би нападали,
Татарів би побивали й воявали.
А за сее вашому гетманові,
Голінному Богданкові,
Та й вам з ним великий дар дарує;
А той великий подарок-дар: булава золота,
Та хоругва з срібла,
Та бунчук з жеребця.
Та ще той король Польщи пише-приписує:

»Хай, ка, твої козаки товариші служать мені ві-
[рою й правдою,
Як великому тому Богові, що живе високо на небі.
А як не будуть служити мені вірою й правдою,
То я їм тогді другий подарок подарую,
Хоробою їх порадую,
Хоробою тяжкою та важкою.«

А козаки тее зачували,
До свого отамана промовляли :
»Отсе ж нам король Польщи великий подарок-
[дар дарує,
А не послужим ми йому вірою й правдою,
То й хоробою, бач, якоюсь нас порадує.
Якою ж то хоробою?
Чи не слободою?
Та якби вже отою хоробою, що слободою,
То всім нам товаришам козакам
Інших дарів і не треба;
Служили б ми йому, королю Польщи, по вірі
[й по правді,
Як тому Богові, що живе високо на небі,
Ляхів би не били,
І з ними як з рідними братами жили,
На Москалів би нападали,
Татарву би войовали,
І во віки вічні
Не злом а добром та молитвою
Свого пана великого,
Короля Польщи іменитого,
Як батька шанували.«
Отсе казавши та й замовчали.
Тогді гетман голінний Богданко
До писаря свого
Хоми Безродного

Та до курінних прохаючи підступає,
І одного й другого барзо випитує-сповідує,
Те й друге так і так викладає,
Поход під Турка козакам обіщує
Та велику здобиченьку на поході великому.

Так і так козаки громаду свою розкладали,
Велику пораду мали,
У поход виступали:

Козаки запорозькії з кошовим своїм Нечаєм
Чорним морем під татарський город Кефу під-
[пливали,

Козаки гетманськії з гетманом Богданком
Румом туди-ж через Перекоп простовали,
Коло самої лінії перекопської татарську велику
Мов баба буряки рубали, [орду розбивали,
Мов молотник у клуні щіпом солому, розметали,
До города Кефи прибували,
Той город плюндровали,

Бідних невольників із неволі визволяли.
А як стали до Бакчисарая й Козлова козаки ся
[зближати,

Стали їх послы од хана переймати,
Гетманові до ніг упадати,
Купи червонців перед ним насипати.
То голінний Богданко й кошовий Нечай
Жовтими чобітьми тії купи червонців розгор-
[тали й розкидали,

Козакам на тютюн оддавали,
Самі примире з кримським ханом приймали,
Весело до дому з славою великою повертали,
Мимо города Килії проходили,
На город ударяли,
Город до остатку руйновали,
Усіх Турків і Ормян вистинали,
нки гетманові Сьвірговському справляли.

Та за того-ж короля Степана
Ще раз козаки за віру християнську в поход ви-
[ступали,
Мимо самого Перекопа на Турка через черкеськую
[землю простовали,
Турка рубали й плюндровали,
Добичу велику в його одбивали,
Та тут-же й гетмана свого під горою під густою
[рокитою знаходили,
Глибоку могилу копали,
На могилі курган насипали,
Біля кургана-могили коня турецького гетман-
[ського залишали,
Похорон гетманові Богданкові правили-одпра-
Тут йому й по вік лежати! [вляли.
Добичу свою побравши, до дому вертались,
Богові молились,
Спасителю хрестились,
Добром ділились.

ДУМА ШЕСТА.

Не довго Богданко гетмановав,
Милосердному Богу душу оддав.
Тоді козаки по йому як по рідному батькові
Раду собирали, [сумовали,
Івана Серпягу, що звав ся й Підковою, гетма-
[ном настановляли,
І зараз з ним, сівши в човни,
На Чорнеє море заодно з Запорожцями виступали,
Далеко Чорним морем гуляли,
На турецьку землю простовали.
А по Чорному по глибокому моречку,
Та по широкому та по далекому Дунаечку

Злая буря вихожає-виступає,
Козаків до землі чуждої провожає,
А із низу буйний вітер віє-повіває,
А по Чорному моречку супротивна філя вставає
Та по Чорному морю вовком-сіроманцем лає й гу-
[кає.

Збирали ся козаки товариші, всі хоробрії Запо-
Про тую бурю мірковати, [рожці,
Тихої погоньки по-над синім морем-Дунаєм
[підждати.

А злая буря все більш виступала
Та й ні трощки по Чорному морю глибокому,
По Дунаечку далекому та широкому,
Тая буря не внимала,
А все злійш громом по небу тарахтала,
А блискавка між хмарами лискала.

Оттогді гетман Івасенко Серпяга
Козаків товаришів до себе підзиває,
До козаків товаришів так і так промовляє:
»Ой ви, панове, рідні мої братці,
Хоробрії мої товариші, козаки Запорожці!

Слухом ніколи не слухано,
І видом ніколи не видано,
Щоб така буря злая
На козаків так міцно виступала й уставала,
Щоб таким громом-блискавкою тарахтала й ли-
[скала,
Та щоб ви, панове товариші, ось так довго-
[довгенько стояли,
Тихої погоньки біля моря-Дуная підждали.»

А козаки тее зачували
Та й усі замовчали.

»Коли-ж ми тої бусурманщини лякали ся?»
Каже знову гетман:

»Коли-ж таки ми від неї де-небудь ховали ся?
А теперечка не то бусурманщини але й бурі зля-
Тихої погодоньки піджидаючи [кали ся,
Та на злюю й лихую бурю жалуючи,
Зовсім надірвали ся.»

А козаки тее зачували
Та й усі мовчки замовчали,
Барзо, барзо раховали,
Нічого не промовляли,
Один на одного споглядали,
В поход виступали.

Отсе-ж ідуть вони не день, не два, не три й не
[чотири.

А злая буря лихая по Чорному моречку
Та по далекому Дунаечку
Барзо унімала,
Та й супротивная філя в свої домовини, в ков-
[банюги забігала,
Та там і пропадала.
А козаки Богові молитви посидали,
По три поклони покладали,
Відпочине мали.

А потім всі козаки в поход виступали
Із своїм хоробрим гетманом,
Серпягою Йваном,
Тяжко нехриста розбивали,
Думали й гадали,
Та й під городом Керманом
Із бусурманським салтаном
Примире мали:
У його всю худобу віднимали,
Усіх Татар-буряків розбивали,

Тихою погонькою
З гарною добиченькою
До дому привертали.

А на другий рік з тим-же гетманом
Козаки в Волощину ходили,
Господаря волоського Петра в турецьку землю
А свого гетмана, [прогнали,
Серпягу Йвана,
Господарем над Волохами настановили.
Але Турок листи до короля до Степана засилав,
Голову Серпяжину видать прохав;
А як не видасть, то військом вдарити на Польщу
[страшав,
Та й Волохам з Цариграда не ласкаво бунчуком
[махав.

То Ляхи з Волохами великий страх собі мали,
Пана Серпягу до города Львова на бенкет лестно
Вином та медом частували, [закликали,
Голову йому одрубали,
До султана турецького посилали.
А козаки, тіло його взявши,
У Канев привізли,
Чесно поховали.

ДУМА СЕМА.

Ото-ж скоро пронеслась чутка по Україні,
Що гетмана Серпягу Ляхи вже згубили:
Зараз козацтво з старшиною до Чигрина прибу-
[вало,
Гетманом Якова Жаха, Серпягового друга, наста-
На Волохів виступало. [новляло,
А Волохи того не ждуть, не гадають,
Мед-вино з Турками в Букаресті попивають,

Аж ось козаки під мури городськії прибувають,
З гармат гукають,
Мури розбивають,
У город уходяють,
З самопалів густо повівають,
Усіх Турків і Волохів як пух розметають.
А потім самих главних пузанів, щб видали на
[смерть Серпягу, половили,
Серед міста повішали, надпись над ними прибили:
»Оттак зрадці й віроломці пропадають,
Щб правди й одваги в серці не мають,
Свого батька ради страху турецького погубляють.«

А потім скарби великії в Волощині забирали,
До дому весело повертали.

Ой не вспіли-ж козаченьки добро поділити,
Як надійшли суровії од короля Степана листи.
Ой не вспіли-ж козаченьки на radoцях погуляти,
Як став король Степан Жаха на суд за Волохів
Але Жах добре догадавсь, [звати.
У Каневськім монастирі під чорною рясою сховавсь,
Королеві в руки доброволне не оддавсь;
Але вже сердега й од булави гетманської одцу-
З сьвітом на віки попрощавсь, [равсь,
Богові единому служити почав,
Щоб милосердний Біг грішную душу його в цар-
[ство небеснее приняв.

Оттогді вже козаки раду собирали,
Нового собі гетмана з полковників Семена Скало-
[зуба вибирали.
То гетман Скалозуб, бажаючи дуже Турка за Сер-
[пягу й Жаха покарати,
Зачав до обозу козаків великую силу стягати;

А потім сівши на запорозькій чайки,
Дніпром на Чорнеє море до острова Тендрова ви-
[пливав,
На острові Тендрові одпочинок мав,
Козаків під городи турецької приморської на роз-
[глядини посилав.

От у той-то час, панове, із города з Трапезонта
[виступала галера,
Трьома цв'їтами процв'їтана-мальована :
Ой первим цв'їтом процв'їтана —
Златосинїми киндяками побивана,
А другим цв'їтом процв'їтана —
Гарматами арештована,
Третім цв'їтом процв'їтана —
Турецькою білою габою покровена.
Ой у тій галері Алкан-паша, трапезонське княжа,
[гуляє,
Маєть собі ізбранного люду: сімсот Турків, яни-
[чар штириста
Та бідного неволника півчварта-ста,
Без старшини військової.
Первий старший між ними пробуваєть Кішка Са-
[мїйло, пан кошовий,
Другий Марко Рудий, судья військової,
Третій Мейсїй Грач,
Вїйськовий трубач,
Четвертий Лях Бутурлак, ключник галерський,
Сотник переяславський,
Недовірок христїянський,
Що був три годи в неволї,
Десять лїт як став по волї,
Потурчив ся, побусурманив ся
Для панства великого,
Для лакомства нещасного.

От у тій-то ґалері вони од пристані далеко од'їз-
Чорним морем далеко гуляли, [жали,
Против города Кефи великий та довгий одпочи-
[нок мали.
Ой представить ся ж Алкану-паші сон дивен,
[барзо дивен, на прочудо!

То Алкан-паша,
Трапезонське княжа,
На Турків-яничар, на бідних неволників покли-
[кає:
»Турки, каже, Турки-яничаре, і ви, біднії невол-
[ники!

Которий би мог Турчин-яничар сей сон одгадати,
Мог би йому три гради турецькії даровати;
А которий би мог бідний неволник одгадати,
Мог би йому листи визволені писати,
Щоб не міг нігде ніхто зачіпати.»

Сее Турки зачували,
Нічого не сказали;
Біднії неволники хоч добре знали,
Собі промовчали.
Тільки обізветь ся між Турків Лях Бутурлак,
Ключник ґалерський, сотник переяславський,
Недовірок християнський:
»Як же, каже, пашо, твій сон одгадати,
Що ти не хочеш нам повідати?»

— »Такий мені, небожата, сон приснив ся,
Що бодай ніколи не явив ся!
Видить ся, моя ґалера, цвѣтована-мальована,
Стала вся обідрана, на пожар спускана;
Видить ся, мої Турки-яничаре стали всі в пень
[порубані;
А видить ся, мої неволники, которії були в неволі,
То всі стали по волі;

Видить ся, мене отаман Кішка на три части
У Чорнее море пометав. « [розтяв,
То Лях Бутурлак тее зачуває,
Словами промовляє:
»Алкан-пашо, трапезонське княжа,
Молодее паня!
Сеї тобі сон не буде німало зачепати,
Скажи тільки мені лучче бідного неволника догля-
З ряду до ряду сажати, [дати,
По два, по три кайдани на руки й на ноги на-
З ряду до ряду сажати, [бивати,
Червоної таволги по два дубця брати,
По шиях затинати,
Кров християнську на землю проливати. «
То як скоро тее Турки зачували,
Од пристані ґалеру ще далше одпускали.
Біднії неволники до опачин руками приймали,
Щироглибокої морської води доставали.
То як скоро тее зачували,
Од пристані ґалеру ще далше одпускали,
До города Козлова, до дівки Санджаківни на за-
[льоти поспішали.
То дівка Санджаківна на зустрічу вихожала,
Алкана-пашу в город Козлов зо всім військом
Алкана за білу руку брала, [затягала,
У світлиці-кам'яниці зазивала,
За білу скамю сажала,
Дорогими напитками наповала,
А військо серед ринку сажала,
Медом-горілкою вгощала.
То Алкан-паша,
Трапезонське княжа,
Не дуже дорогії напитки вживає,
Як до ґалери двох Турчинів на підслухи посилає,

Щоб не міг Бутурлак Кішку Самійла одмикати,
Поруч себе сажати.

От як тії два Турчина до галери прибували,
То Кішка Самійло, отаман запорозький, словами

[промовляє :

»Ой Ляше Бутурлаче, брате старесенький!
Колись і ти був у такій неволі, як ми теперя.

Добро нам учини,

Хоч нас старшину одомкни.

Нехай би й ми в городі погуляли,

Панське весіле знали.»

А Лях Бутурлак : »Ой Кішко Самійлу, отамане
Батьку козацький! [запорозький,
Добро вчини,

Віру християнську під ноги підтопчи,

Хрест на собі поламни.

А як будеш віру християнську під ноги топтати,
Будеш у нашого пана молодого за рідного брата

[пробувати.»

То Кішка Самійло тее зачував,

До його промовляв :

»Ой Ляше Бутурлаче, недовірку християн-

Бодай же ти того не дождав, [ський!

Щоб я віру християнську під ноги топтав!

Хоч буду до смерти біду та неволю приймати,

А буду віру християнську й славу козацьку по вік

Ваша віра погана, [шанувати :

Земля проклята!»

Скоро Лях Бутурлак тее зачуває,

Кішку Самійла в щоку затинає :

»Ой, каже, Кішко Самійлу, отамане запорозький!

Будеш ти мене в вірі християнській укоряти,

Буду тебе паче всіх неволників доглядати,

Старії й новії кайдани направляти,

Ланцюгами впоперек в-трое буду брати!»

То як скоро тії два Турчина тее зачували,
До Алкана-паші прибували :
»Алкан-пашо, трапезонське княжа !
Безпечне гуляй :
Доброго й вірного кляшника маеш :
Кішку Самійла в цоку затинає,
В турецьку віру ввертає.«

То Алкан-паша, трапезонське княжа, великою
[радість мало,
Пополам дорогії напитки розділяло :
Половину на ґалеру одсилало,
Половину з дівкою Санджаківною вживало.

Став Алкан-паша дорогії напитки пити-підпивати,
Стали умисли козацьку голову кляшника роз-
[бивати :

»Господи ! е в мене що й спити і сходити,
Тільки ні з ким об вірі християнській поговорити !«
До Кішки Самійла прибуває,
Поруч себе сажає,
Дорогого напитка метає,
По два, по три кубка в руки наливає.

То Самійло Кішка по два, по три кубка в руки
[брав,

То в рукава, то в пазуху скрізь третю хустку до-
[долу пускав.

А Лях Бутурлак по единому випивав,
Та так напив ся,
Що з ніг звалив ся.

Тогдї Кішка Самійло Ляха Бутурлака на ліжку
[як дитину спати клав,

Сам вісімдесять чотири ключі з-під голів виймав,
На пяти чоловік по ключу роздавав :
»Козаки панове ! добре майте,

Один одного одмикайте,
Але кайданів із рук і з ніг не скидайте,
Полуночної години дожидайте.»

Тогді козаки один одного одмикали,
Кайданів із рук і з ніг не скидали,
Полуночної години дожидали.

А Кішка Самійло чогось одгадав,
За бідного неволника ланцюгами в-трое себе
Полуночної години дожидав. [приняв,
Стала полуночна година наступати,
Став Алкан-паша з військом до ґалери прибувати.
То до ґалери прибував,

Словами промовляв :

»Ви, Турки-яничаре, помаленьку ячіте,
Мого вірного кляшника не збудіте,
Самі ж добре поміж рядами проходите,
Всякого чоловіка оглядайте,
Бо він тепер підгуляв,
Щоб кому пільги не дав.»

То Турки-яничаре сьвічи в руки брали,
Поміж рядами проходили,
Всякого чоловіка оглядали.

Біг поміг, за замок руками не приймали.

»Алкан-пашо, безпечно починай :

Доброго й вірного кляшника маеш :

Він бідного неволника з ряду до ряду посажав,
По два, по три старії кайдани й новії посправляв,
Кішку Самійла ланцюгами в-трое прийняв.»

Тогді Турки-яничаре в ґалеру вхожали,
Безпечно спати полягали,

А которії хмельні були, на сон знемогали,
Коло пристані козловської спати полягали.

А Кішка Самійло полуночної години дождав,
Сам між козаків устав,
Кайдани із рук і з ніг у Чорне море поскидав,
У галеру вхожає,
Козаків пробужає,
Шаблі булатнії на вибір вибирає,
До козаків промовляє:
»Ви, панове молодці, кайданами не стучіте,
Ясини не вчиніте,
Ні которого Турчина в галері не збудіте.«

То козаки добре зачували,
Самі з себе кайдани скидали,
У Чорне море пометали,
Ні одного Турчина не збудили.
Тогді Кішка Самійло до козаків промовляє:
»Ви, козаки молодці, добре, братія, майте,
Од города Козлова забігайте,
Турок-яничар в-пень рубайте,
Которих живцем у Чорне море кидайте.«

Тогді козаки од города Козлова забігали,
Турок-яничар в-пень рубали,
Которих живцем у Чорне море повкидали.
А Кішка Самійло Алкана-пашу з ліжка взяв,
На три части розтяв,
У Чорне море пометав,
До козаків промовляв:
»Ви, панове молодці, добре дбайте,
Всіх у Чорне море кидайте,
Тільки Ляха Бутурлака не рубайте,
Между військом для порядку за яризу військового
[зоставляйте!«

Тогді козаки добре мали,
Всіх Турків у Чорне море пометали,

Тільки Лях Бутурлака не зрубали,
Между військом для порядку за яризу військового
[зоставляли.

Тогді галеру од пристані одпускали,
Самі Чорним морем далеко гуляли.

Аж ось у неділю,
У полуденну годину,
Лях Бутурлак од сна пробужає,
По галері поглядає,
Що ні одного Турчина в галері немає.
Тогді Лях Бутурлак із ліжка встає,
До Кішки Самійла прибуває,
У ноги впадає:

»Ой Кішко Самійлу, отамане запорозький,
Батьку козацький!

Не будь же ти на мене,

Як я був на останці віка мого на тебе!

Біг тобі допоміг неприятеля побідити,

Та не вміти-меш у землю християнську входити.

Добро ти вчини,

Половину козаків у окупи до опачин посади,

А половину в дороге турецьке плате наряди.

Як будемо од города Козлова до города Цариграда

[гуляти,

Будуть із города Цариграда дванадцять галер ви-

[бігати,

Будуть Алкана-пашу з дівкою Санджаківною по за-

[льотах поздравляти:

То як будеш одвіт оддавати?«

Як Лях Бутурлак навчив,
Так Кішка Самійло, отаман запорозький, й учинив:
Половину козаків до опачин у окупи посадив,
А половину в дороге турецьке плате нарядив.

Стали од города Козлова до города Цариграда
[гуляти,
Стали з Цариграда дванадцять галер вибігати
І галеру з гармати торкати,
Стали Алкана-пашу з дівкою Санджаківною по за-
[льотах поздравляти.

То Лях Бутурлак чогось догадав,
Сам на чердак виступав,
Турецьким біленьким завивалом махав;
Раз то мовить по грецьки,
У-друге по турецьки,

Каже: »Ви, Турки-яничаре! помаленьку, братія,
Од галери одверніте, [ячите,
Бо тепер він підгуляв, на впокої спочиває,
На похміле знемогає,
До вас не встане,
Голови не зведе.

Казав: »Як буду назад гуляти,
То не буду вашої милости й по вік забувати.«

Тоді Турки-яничаре од галери одвертали,
До города Цариграда убігали,
Із дванадцяти штук гармат грімали,
Яссу воздавали.

А козаки добре собі дбали,
Сімдесять гармат собі арештовали,
Яссу воздавали,

На Лиман-ріку іспадали,
К Дніпру-славуті, і низенько вклоняли:
»Хвалим Тя, Господи, й благодарим!

Були тринадцять год у неволі,
А тепер чи не дасть нам Біг хоч на час по волі!«

А у Тендері острові Семен Скалозуб з військом
[на заставі стояв,

Та на тую галеру поглядав,
До козаків словами промовляв:

»Козаки, панове молодці!
Що сія галера, чи блудить,
Чи сьвітом нудить,
Чи много люду королевського мае,
Чи за великою добиччу ганяе?
То ви, панове, добре майте,
По дві штуки гармат набивайте,
Тую галеру з Грозної гармати привітайте,
Гостинця їй дайте.
Коли Турки-яничаре, то в-пень рубайте,
Коли ж бідні неволники, то помочи дайте.»

Тогді козаки промовляли:
»Семене Скалозубе, гетмане запорозький,
Батьку козацький!
Сія галера не блудить,
Ні сьвітом нудить,
Ні много люду королевського мае,
Ні за великою добиччу ганяе,
А може се бідний давній неволник із неволі вті-
[кає.»

— »Але ви, братці, каже гетман, віри не доймайте,
Хоч по дві гармати набивайте,
Тую галеру з Грозної гармати привітайте,
Гостинця їй дайте.
Як Турки-яничаре, то в-пень рубайте,
А як же бідний неволник, то помочи дайте.»

Тогді козаки як діти не гаразд починали,
По дві штуки гармат набивали,
Тую галеру з Грозної гармати привітали,
Три доски в судні вибивали,
Води дніпровської напускали.

Тогді Кішка Самійло, отаман запорозький, сам
[на чердак виступав,
UNIVERSITY OF
ILLINOIS LIB

Червоніі хрещатіі давні корогви з кишені вини-
Розпустив, до води похилив, [мав,
Сам низенько вклонив :
»Козаки, панове молодці!
Сія галера не блудить,
Ні сьвітом нудить,
Ні много люду королевського має,
Ні за великою добиччу ганяє,
Се есть бідний давній неволник Кішка Самійло
[з неволі втікає!
Були тринадцять год у неволі,
Тепер чи не дасть Біг хоч на час по волі!«

То козаки в каюки скакали,
Тую галеру за мальовані облавки брали,
Та на пристань стягали,
Од дуба до дуба на Семена Скалозуба пайовали,
Тую галеру на пристань стягали.
Тогді златосиніі киндяки —
На козаки,
Златоглави —
На отамани,
Турецьку білую габу — на козаки на біляки,
А галеру на пожар спускали,
А срібло-злато на три части пайовали :
Первую часть брали,
На церкви накладали :
На сьвятого Межигорського Спаса,
На Трехтомировський монастир,
На сьвяту Січовую Покрову давали,
Которі давнім козацьким скарбом будовали,
Щоб за їх встаючи й лягаючи милосердного Бога
[благали ;
А другу часть поміж собою пайовали,
А третю часть брали,

Очертами сідали,
Пили та гуляли,
Із семипядних пищалей грімали,
Кішку Самійла по волі поздравляли:
»Здоров, кажуть, здоров, Кішко Самійлу, отамане
Не загинув еси в неволі, [запорозький!
Не загинеш з нами козаками по волі!«

ДУМА ВОСЬМА.

Раді були козаки, що Кішку Самійла знову між
[собою мали,
Але скоро їх друга недоля постигала:
Сила велика Турків на морі на їх коло города Кер-
[чи напала,
Кругом кораблями та ґалерами їх човни обгортала,
Козаків розбивала,
Которих у Чорному морі потопила,
Которих живцем у неволю з самим гетманом Ска-
[лозубом забрала.
Оттогді-то козаки на бісурманській землі пропа-
Тяжко, тяжко жалковали, [дали,
Плачучи гірко, свою рідну Україну споминали.
Тогді дала ся бідному неволнику тяжкая неволя
[добре знати:
Кайдани руки й ноги позідали,
Сирая сириця до жовтої кости тіло козацькее про-
[ідала.
То бідні неволники на кров, на тіло поглядали,
Об вірі християнській гадали,
Землю турецькую,
Віру бісурманську
Проклинали:
»Ти, земле турецькая,
Ти, віро бісурманська!

Ти еси напольнена сребром, златом і дорогими на-
[питками,
Тільки що бідному неволнику на світі не вілно,
Що бідні неволники в тобі пробувають,
Празника Різдва нї Воскресенія не знають,
Усе в неволі проклятій,
На каторзі турецькій
На Чорнім морі пробувають,
Землю турецькою,
Віру бісурманську
Проклинають :
Ти земле турецька,
Ти віро бісурманська,
Ти розлуко християнська!
Уже бо ти розлучила не єдиного за сім літ вой-
Мужа з женою, [ною
Брата з сестрою,
Діток маленьких з отцем і маткою !»

Ой поклоняється ж бідний неволник із землі ту-
Із віри бісурманської, [рецької,
У городи християнській
До отця, до матусі.

Ой не може-ж він їм сам поклонити ся,
Тільки поклоняється голубоньком сивеньким :

»Ой ти, голубонько сивенький !

Ти високо літаєш,

Ти далеко буваєш.

Полени ти в городи християнській

До отця мого, до матусі,

Сядь-пади,

На подвірі отцевським жалібненько загуди,

Об моїй пригоді козацькій припом'яни :

Нехай отець і матуся мою пригоду козацьку зна-

Статки-мастки збувають, [ють,

Великіі скарби собирають,
Головоньку козацькою з тяжкої неволі визволя-
Бо як стане Чорне море согрівати, [ють;
То не знати-ме отець-мати,
У которій каторзі шукати:
Чи в пристані козловській, чи в городі Цариграді
[на базарі.

Будуть ушкали Турки-яничаре набігати,
За Червоне море у орабську землю запродавати,
Будуть срібло-злато не лічачи,
Сукна дорогії не мірячи
За їх брати.

Ой визволь, Боже, бідного неволника на съвято-
На край веселий [руський берег,
Між народ хрещений!*

ДУМА ДЕВЯТА.

Ой у нашій у славній Україні
Бували колись престрашніі злигодні, бездольні го-
Бували й мори й військові чвари. [дини,
Ніхто Українців не рятовав,
Ніхто за їх Богові молитов не посилав,
Тільки съвятий Бог наших не забував,
На великі зусилья, на відповідья держав,
Тільки Бог съвятий знав,
Що він думав, гадав, замишляв,
Як невзгоди на українську землю посилав.

Ой тож була найгіршая, найстрашнійша чвара,
Що з Ляхами та за віру православну стала.
Задумали нечестивії Ляхи церкву православну
Унію на Україну впроважати, [руйновати,
Благочестіе скореняти,
Народ християнський у віру кателицьку ввертати.

Але наші на те не приставали,
Мечем свою предковичну віру од Ляхів і ксьонзів
[обороняли.

Тогді окаянні Ляхи гетмана нашого Косінського
У каменний стовб замурували, [піймали,
А на Україну жолнірів наслали,

По церквах з голими шаблями порозставляли,
Щоб вони гвалтом народ християнський
Молитись по людськи примушали ;

Попів наших православних із олтаря проганяли,
Підсмиканих ксьонзів на їх міста у престола по-
[ставляли.

Оттак Ляхи над сьвятою вірою глумились,
Бога не страшились,
Людей не стидились !

А тимчасом велено жолнірству в городи україн-
[ські вступати,

Вибрать нового гетмана не давати,
Народ силою в кателицтво повертати.

Але наші у городі в Чигрині раду собирали,
Думали й гадали,
Довго, довго раховали,

На гетманство Павла Наливайка, хороброго лица-
Богу помолились, [ря, обирали,

Із Ляхами бить ся безустанне за сьвятую віру зго-
[ворились.

Ой не день і не два Ляхи Україну плюндровали,

Ні на часиночку одпочинья не мали,

Коней навзаходах день і ніч держали,

До гетмана Наливайка дорогу верстали.

А гетман хоробрий Наливайко щб він думає-га-
[дає,

Щб він за долю товаришів своїх замишляє?

Тільки Бог сьвятий знає,

Щб йому на помоч помагає.

Із-за гори хмара виступає,
Виступає, вихожає,
До Чигрина громом вигрімляє,
На українську землю блискавицею лискає.
То Поляки через три ріки три переходи мали
Та й біля третього переходу станом стали,
Пустили коней на попасане,
Самі собі дали на три години одпочиване.
А щó гетман Наливайко думає-гадає?
Щó він на незгоду Ляхів замишляє?
Тільки Бог тее святий знає,
Щó йому на помоч помагає.

То не хмари по небу громом свьятим вигрімля-
То не свьятих вони до Бога провожають: [ють,
То Ляхи в бубни вдаряють,
У свистілки та в труби вигравають,
Усе військo своє до купи в громаду скликають,
Щоб ішли всі до громади на послухане,
Слухати гетмана Жолковського оповідане.
Отто й прийшли, усі рядом стали,
Усі рядом стали та й замовчали,
Гетманську оповідь слухати зачали,
А послухавши, коней сіддали,
Через Білу річку переход великий мали,
Мости мостили,
Греблі гатили,
Кільця забивали,
Горзину та дрянницю клали,
Через Білу річку переход великий мали.
А перейшовши, огороди та шанці робили,
У-в окріп гармати становили,
А перед гарматами три хрести вколотили:
А що первий хрест, то Сомино висить,
Сомино висить, барзо голосить.

А що другий хрест, то Богун висить,
Богун висить, шаблюкою лопотить.
А що третій хрест, то порожній стоїть,
Усіх інших козаків до себе піджидає,
Козаків піджидає, козаків оглядає:

Хто первий підійде,
Того гармата вбе;
Хто другий добіжить,
Того самопал цапне;
Хто третій підскочить,
Той хрестить ся буде,

Хрестить ся буде й молити ся стане:
Що хрест з осоки, то його надбане.

А козаки гляділи, у вічн вбачали,
Проміж себе бурковали-раховали,
Три корогви на забачене Ляхам становили,
На корогвах уговор-рядну писали:

»Вірному православному християнству миром мир,
А Ляхам-ворогам пекелний пир!
В кого хрест, на того й хрест!«

Отсе-ж і пішли Ляхи
На чотири шляхи,

А козаки Ляхів на всі сторони по всім хрестам
[колотили.

Ляхи опрощенья просили, та не допросились:
Не таківські козаки, щоб опрощенья дали,
Не таківські ж і Ляхи, щоб напасть забули.
Ой не забули своєї пригоди прокляті Ляхи, не за-
Вони все тее козакам спомянули, [були,
Як козаків під кормигу свою лядськую знову під-
[вернули.

А тепер побачивши, що з козаками худа справа
[войоватись,

Стали на хитроці підійматись:

Ніби-то примире з гетманом Наливайком брали,
Хрест цілювали,
Покинути всяку вражду на евангелії присягали.
Але незабаром знов свою присягу поламали,
Гетмана Наливайка та полковника Лободу
Та сотника та суддю
До Варшави лестно зазивали,
У темницю похапали,
А на другий день у мідного вола посадили,
Огню йому під черевом розложили,
Та й усіх тих трох мучеників у тім волю попа-
[лили.

Оттогді-то Україна дуже засумовала,
Що найкрасчих своїх лицарей, Наливайка й Ло-
[боду, втерjala,
Що захитники віри й волі такою смертю постра-
[дали,
Якою од початку світу люде не вмирили.
Оттогді-то вже Україна сумовала,
За сироту себе мала,
На Бога єдиного всю надію покладала.
А бандурники та кобзарі пісні тогді, на втіху й на
[жаль людам,

Про гетмана Наливайка прокладали,
Великі діла його вихваляли,
Люту смерть його оплакали,
Людам у серце вічну вражду на Поляків клали :

»Ой у городі Могилеві димом потягнуло,
Як те військо запорозьке з гармат та ревноло.

Ой у городі Могилеві та стало ся пусто,
Як повіяли козаки з самопалів густо.

Ой у городі Могилеві орли та гадюки,
Лядським тілом годують ся, лядську тілу радують
[ся.

Ой у городі Могилеві що пні та колоди :
Прилучило ся, бач, лихо лядській породі.

Не такеє іще б лихо, як тая позора,
Що ходить по білу сьвіту з двора та до двора.

Не так тая позора, як козакам порада,
Що Кравчину шануючи, Ляхам далась зрада.

Далась Ляхам зрада із самого рана
Од гетмана Наливайка, шановного пана.«

ДРУГА ПІСНЯ ПРО НАЛИВАЙКА.

»Славна стала та Кравчина, як на Полщу стала,
Вовкулакам кателикам мстючи зраду дала.

Тую зраду, тую зраду, що в мурі в темниці
З Наливайка позичала, як з бідної вдовиці.

Вдовин сину, вдовин сину! е ще в тебе братьтя,
А в братів твоїх козаків багацько завзяття.

Сходили ся всі козаки, раду положили,
Та на раді на Поляків поход присудили.

Розходили ся козаки із тоєї ради,
Вибирали з-під камінів великії клади.

Клади продавали, самопали куповали,
Куповали самопали, в поход виступали.

А попереду всіх Голий соколом літає,
На конику вороному жахом виграє.

Привертали козаченьки по-рану до Случи
Та з гармати густовали, кателиків звучи.

А Ляхи й почули, у-в одвіт ревнули.
Бодай же їм тяжко-важко, що вони ревнули!

Що вони ревнули, біду провіщали,
А козаки гайдамаки думали й гадали,

Думали й гадали, думали й гадали,
Тяжко-важко за гетманом своїм сумовали.

А в Варшаві та на раді та судбі судили,
Та спалити Наливайка в волю присудили.

Присудили Наливайка та Ляхи спалити,
Присудили козаченьки Ляхам відомстити.»

ПІСНЯ ПРО ЛОВОДУ.

» Ой в городі в Батурині дзвони задзвонили,
Ой тож наші козаченьки у раді рядили.

Ой у раді та рядили, як на Полщу стати,
Та на раді присудили Україну єднати.

От і вийшли козаченьки. Хоч тисяча й двісті,
Та багацько та за ними зведеться користі.

Пан Сулима, пан Сулима козаків збирає,
Та й усім тим козаченькам він так промовляє:

» Товариші, рідні братья, чиніть мою волю:
Що нам треба відплатити вкраїнську недолю.

Хоч нас, пани Запорожці, і тисяча й двісті,
Та багацько та за нами зведеться користі.

Ой багацько та користи зведеться за нами,
Коли хочете побить ся бучно із Ляхами.»

Як на тее обізветься Лободівський чура,
До козаків уклоняє, оттак промовляє:

» Ой панове отамани, добре себе майте,
Що за мого пана Йвана Ляхам відомщайте.

Ой мій пане, пане Йване! десь-то ти зобгав ся,
Що на Ляхів став навперше та й не сподівав ся.

Ой мій пане, пане Йване, Наливайків друже!
Що задав з ним зраду Ляхам, задав та й байдуже!

Ой мій пане, пане Йване, десь-то ти сподів ся,
Що у мурі у темниці Ляхам знадобив ся.

Ой панове отамани, пана Йвана спомяніте,
Та за мого пана Йвана Ляхам відомстіте.

Коли хочете Україну до себе єднати,
То вам треба пана Йвана добром поминати.

Як Україну тії Ляхи до себе єднали,
Тогді наші з паном Йваном Ляхів войовали.

Ой і Ляхів войовали, як по Бугу стали,
Та гетмана Потоцького двійчи заганяли.

Ой і Ляхів войовали, як по Пруту стали,
Того було, що й Цоцору добре плюндровали.

Добре було, добре було, та стала ся зрада,
Що забито пана Йвана у неділю зрана.«

ДУМА ДЕСЯТА.

Потративши Наливайка й свояка його Лободу,

Ляхи зовсім уже Україну опановали,
Жолнірство своє по всіх замках становили,
Людей мордовали,
У лядську віру ввертали,
Що́ хотя робили.

А ксьондзи лядськії од села до села не кіньми а
[на людях роз'їзжали,
В церквах сьвятії антминси та требники право-
[славнії палили,

Пакости несказаннії чинили,
А потім усі церкви православнії на одкуп жидам
[пооддавали.

Жида ключі од церков і верйовки од дзвонів до
[себе в корчму одібрали,
За велику плату христіянам править божу службу
[позволяли,

З людей і з сьвятої віри християнської кепковали,
Гойською її називали.

Оттакеє Ляхи на Україні, на своє лихо обезумів-
[ши, виробляли!

І вже тогді не вільно було нікому з православних
[жадного уряду держати:

Усіх панів наших кателицтво із уряду витискало-
[виганяло,

А тільки тих, щó поробились кателиками, не зай-
[мало.

От у тую-то гіркую годину

Багацько душ християнських марне себе погубило:

Ради благ міра сего,

Багацько з наших панів у кателицтво пооберта-

Своїх земляків одцуралось, [лось,

Над ними-ж разом із Ляхами наглумлялось.

І вже тогді хто був Решето, то став Решетинський;

Хто був Чапля або Проскура або Лопата,

То вже стали — Чаплинський, Прокуринський, Ло-

І вже тогді тії одступники [патинський.

Разом з вірою й рідну мову свою голосну вкра-
[їнську занехали,

По польски цвенькати стали,

Свою ж рідну мову мужицькою узивали,

Тую гарну, поважнуню мову мужицькою узивали,

Которою й князь Владимир говорив,

Як вірою християнською всю Україну просьвітив!

У тую гіркую годину

Усе військо козацькеє по Україні, як овечки без
[пастуха, ватагами блукало,

Само об собі не знало.

Деякі на Запорожже повбирались,

А котрим жаль було покинути домівки,

Тії, стиснувши серце, дома zostавались,

Богові молились,

Спасителю хрестились,

Луччої години сподівались.

А тимчасом Орда на пограничче в Україну набігала,
Козацькі двори й холіви розбивала й розоряла,
Народ в немилосердную неволю брала,
Коні, воли й овечки в свої авули заганяла,
Тільки свиней не займала.

Оттогді-то вже козацтво мовби од сна трохи стре-
[пенулось,

Об своїй нещасній долі скаменулось :
До Запорожців на Січ прибували,
Разом з ними розумного воїна Петра Сагайдачного
[гетманом обирали,

В поход на Татарву морем виступали,
До Криму з моря привертали,
Город Кефу сплюндровали,

Бідних неволників із неволі визволяли.

А потім і під город Козлов підступили,
Кругом його військом обгорнули,
З гармат ревнули,

Димом мушкетним його мури окурили,
Великий страх Татарві причинили.

То проклята Татарва із города із Козлова з бі-
[лим завивалом виступає,

Мир возвіщає,

Великий окуп за город козакам поступає,
Усіх неволників, щó забрала в Україні, випускає.
Тогді козаки, здобич забравши,

В човни посідавши,

До дому в великій славі повертали,

Тих бідних неволників по городах християнських
Дітей батькам, [розпускали,
Братів сестрам,
Чоловіків жінкам
Вертали,

Щó вже їх як мертвих оплакали.

Оттогді-то окаянні Ляхи, бачачи велику козаць-
[ку силу й славу,

По всій Україні стрепенулись,
До Полци втікати як од вовка поросята сунулись.

А жиди за ними слідом спішили,
Аж свої вонючі ярмулки й патинки погубили.
А король польський Жигмунт і собі схаменував ся,
На престолі сидячи здригнув ся:

»Гей, каже, панове сенатори! годі вам Україну
[бунтовати!

Треба, бачу, козаків ласкою гамувати,
А то будемо ми од них за Вислу втікати!»

І зараз листи до гетмана Петра Сагайдачного за-
[силає,

Гетманом його на всю Вкраїну підтверждає,
Подарки великі дарує,
Булаву золоту, хоругвов червону хрещатую, золо-
[тий бунчук присилає,
Так і сяк козацьке його серце гамує.

Тогді гетман Сагайдачний по Вкраїні,
Як божа бжола по стілнику медовому, похожає,
Усе поправляє,
Усякий ущерб наповняє,
Церкви святаї будує-обновляє,
Священиків православних знову до паравхвій при-
[ставляє;

А в Києві преславний братський монастир збудо-
Великі вклади йому даровав, [вав,
Сріблом та златом украшав,

Великі будинки при монастирі для школи - Ака-
[демії муровав,

Великим коштом ту школу содержав,
Розумною головою так раховав,

Щоб з тої школи сьвіт премудрости на всю ру-
[ськую землю просіяв,
Народові в темноті розуму загинути не дав.

Ой добре-добре козаки за гетмана Сагайдачного
[на Україні проживали,
Не раз і не два Турків-Татар розбивали,
Та й Ляхів-ворогів у тревозі держали.
Але шкода, що Господь чоловікові недовгий вік
[дав!

Гетман Петро Сагайдачний до кінця дней своїх
[дохожав,
Милосердному Богу праведную душу в Братстві
[одав,

Україну, як малу дитину, сиротою zostавляв.
Тоді Ляхи знову жолнірів своїх на Україну ви-
[правляли,

Замки один за одним забирали,
Знов у лядську віру народ увертати починали,
Не то козакам зобратись у раду не допускали,
Але й двох і трох, щб зійдуть ся на улиці, за-
[раз розганяли.

Отакее лихо Ляхи на Україні виробляли!
Ще гірше як до Сагайдачного Україна тогді бідо-
[вала,

Тяжку наругу од Ляхів і Жидів віра християнська
[приймала,

Проклята жидова церкви божі на оренді держала,
Горілку в церквах, як у шинку, продавала,
Сама проскури скверними своїми руками пекла,
Велику плату за них назначала,
Сама паски к Воскресенію продавала,
Жидівською рукою значок на їх клала.

Отакую-то наругу віра християнська од Ляхів і жи-
[дів приймала!

ДУМА ОДИНАДЦЯТА.

Отже ще раз козаки раду собирали,
Гетманом Тараса Трясила настановляли.
То гетман Тарас Трясило з козаками під Пере-
[яслав прибував,
Над річками Трубежем та Альтою станом став,
Ляхів до себе в гості піджидав.

То не чорні хмари наступають,
Громом гудуть,
Дощ і град на поля несуть,
Блискавицями блискають:
То Поляки на три шляхи своє військо розділяли,
Прийшли, перед козаками станом стали,
З гармат на козаків грімали,
Конницею й піхотою на козацький табор напирали,
Але нічого не вскурали;

Бо козаки,
Як степові бики,
Що против тїчки вовків тільки роги свої наста-
[вляють,
Самі ж ні назад ні наперед не поступають,
Двойчатими ратицями землю роздирають,
Тяжко ревуть, вовкам великого страху завдавають:
Так і вони під гарматами лядськими як укопані
[стояли,

Ні назад ні наперед не поступали,
Тільки раз-по-раз свої гармати набивали,
На Ляхів і часто й тяжко грімали,
З самопалів густо повівали,
Нічого не промовляли.
То Ляхи, як собаки підогнувши хвіст, до свого
[обозу уступали,
По уши себе валами обкопали,
Ще більших потуг до себе піджидали.

А козак на великі потуги людські не вважають,
На Бога милосердного свою надію покладають,
Щасливої години дожидають.

А як стали Ляхи свій празник Паньске Тіло праз-
З гармат грімати, [новати,
У сурми вигравати,

Потішні огні в стану пускати:

Тогді стали козак собі раховати,

Як би Ляхам слави козацької доказати.

Мовчки сидять, самі собі думають-гадають,

Дивлять ся, як в ляцькім стану ракети під небеса

Искрами все поле обсіпають, [літають,

Як п'яні Ляхи краков'яка співають,

Як труби та свистілки вигравують,

Самі собі думають-гадають,

Нічого не промовляють,

Полуночної години дожидають.

А о півночі звелів гетман Тарас кінним полком
[тихо з табору рушати,

Ляхів кругом обгортати,

Зорі дождати.

А як стала божа зоря на небі займатись,

Небо й землю розкрашати,

Сиві тумани до купи згортати,

Пташок, звір'ят звеселяти,

Тогді стала чорна хмара на Поляків підійматись:

Уся піхота козацькая з табору рушала,

Мовчки під самі шанці людські підступала,

Тихо хрести покладала,

Мовчки Бога на помоч призивала,

На шанці одними списами та шаблями вдаряла,

Сонну сторожу побивала,

У самий табір уступала,

Пушки людські опановала,

На Ляхів обертала,

Велику тревогу піднімала,
Ляхами як грушами землю всипала.
Оттогді-то п'яні Ляхи, не продравши очей, з та-
[бору як свинота сунулись,
Та вже тогді схаменулись,
Як на кінній полки козацькій наткнулись.
А козаки їх як буряки рубали,
Як полову по всьому полю розметали,
У Трубежу й у Алті великі їх тисячі потопили,
Трупом лядським річки погатили.
Добре Ляхів проучили!

Про те діло ще й досі старі люде знають,
Ту ніч Тарасовою Ніччу називають.

Оттогді-то вже козаки Богові велику дяку посила-
У лядський табор як одна семья вхожали, [ли,
Очертами сідали,
Пили та гуляли.
А Ляхи з жидами зо всієї України як собаки вті-
[кали.

Ой не довго-ж гетман Тарас на Україні попановав,
Скоро його Господь у царство небесне одозвав.
Тогді козаки гетманом Павлюка настановили,
Віру християнську од Поляків боронили.
Але Ляхи всіми потугами на козаків під Кумей-
[ками напали,
Табор у них одбивали,
Козаків аж до Боровиці гнали.
А як убачили, що Боровиці їм не достати,
Тогді стали на примире ставати,
Хрест ціловати,
Що не будуть з козаками войовати.
Ой не вмилі-ж козаченьки Ляхам одвічати :
Не треба було Ляхам віри няти,

Не треба було з Боровиці виступати,
Бо у Ляха нема в серці правди.
Ляхи зараз присягу зламали,
По дорогам наших малії купи доганяли,
Шаблі, мушкети, списи однимали,
Самих із кунтушей, із жупанів обідрали,
Без чуприн і без усів до-дому одпускали.
А старшину із гетманом Павлюгою похапали,
У Варшаву одіслали,
Живим кожу з голів поздирали,
Половою понабивали,
По городах українських розсилали,
Народ застрашали.

Ой окипіло-ж кровю не одно козацьке серце тогді
[на Україні,
Терплючи таку пригоду на своїй родині.
Але притихли козаки, усі мовчки замовчали,
Тільки знай своїх нашійників проклинали,
Луччої години дожидали,
Одну думку на умі собі мали,
З нею лягали й уставали,
Як любу дитину коло самого серденька її держали:
»Ой дождетесь, Ляшки, ви за сее плати,
Будете знать, як у козаків волю однимати,
Батьківщину у них одбирати
Та своїм панам пузанам оддавати!
Дармо, що нас у мужаки обернули,
Аби наші козацькі душі в тілі не заснули!
Перекуєм коси, серпи й лемеші
На гострії шаблі, на блискучії списи.
Будете ви, прокляті нашійники, в болотах стир-
Своїм трупом вовків годовати! [чати,
Ніхто волі у народі з предку віку вольнім не за-
[душить,

Ніякеє лихо, ніяке убожество, ніяка пригода в сер-
[ці козацькім одваги не потушить!
Будуть козаки усаку наругу й біду приймати,
Мовчки будуть під кормигою як воли працювати,
Кривавим потом землю поливати :
Але одну думку на умі будуть собі мати,
З нею й молитись,
З нею й хреститись,
З нею й лягати й уставати,
Як любу дитину коло самого серденька її держати,
Щасливої години виждати,
Великого чоловіка од Господа милосердного собі
[прохати,
Щоб під його корогвою за свою свободу одностай-
[не стати,
Один одному зо всіх кінців України руку подати !»

Так і сталось.

Довго козаки під ярмом лядським шию гнули,
Здавало ся, що вже Ляхи собі під ноги їх зовсім
[підгорнули.
Але іскра волі ще раз з-під попелу виривалась,
Лютим пожаром по всій Україні на згубу ворогів
[розливалась.

Несподіване козаки ще раз підіймались,
До купи збирались,
Гетманом Степана Остряницю вибирали,
Думали й гадали,
Статки-маетки збували,
Самопали, списи, шаблі добували,
На Поляків виступали.

ДУМА ДВНАДЦЯТА.

Ой пішли-ж козаки
На чотири шляхи,

На чотири пляхи а на пяте на Подоле.
Що одним полем, то пішов пан хорунжий Самко

[Мушкет,

А за паном хорунжим мало-мало не три тисячі,
Усе хоробрії товариші Запорожці.

На кониках вигравають,

Шабельками блискають,

У бубни вдаряють,

Богові молитви посилають,

Хрести покладають.

А Самко Мушкет то він на коню та й не вигра-

Коня удержує,

[ває,

До себе притягує,

Думає-гадає.

Та щоб сто чортів лихом вбили ту його думу-

Самко Мушкет думає-гадає,

[гадане!

Словами промовляє:

»А щó, як наше козачество мов у пеклі Ляхи спа-

[лять?

Та з наших козацьких молодецьких костей пир собі

[на похмільє зварять?

А щó, як наші голови козацькі молодецькі по сте-

[пу-полю поляжуть,

Та ще й рідною кровю вмикють ся,

Поперерозколотими шаблями покривють ся?

Пропаде, мов порошина з дула, тая козацькая сла-

Щó по всьому свѣту дибом стала, [ва,

Щó по всьому свѣту степом розляглась-простя-

[глась

Та по всьому свѣту луговим гомоном розішлась,

Туреччині та Татарщині добрим лихом знати да-

[лась

Та й Ляхам-ворогам на спис оддалась!

Закряче ворон, степом летючи,

Заплаче зозуля, лугом скачучи,
Закуркують кречети сизі,
Загадають ся орлики хижі,
Та все, усе по своїх братах,
По буйних товаришах козаках :
Чи то їх згарбом занесло,
Чи то їх у пеклі потопило,

Що не видно чубатих не то по степах, не то й по
Не то й по татарських землях, [лугах,
Не то й по турецьких горах,
Не то й по Чорних морях,
Не то й по лядських полях?

Закряче ворон, загрує-зашумує та й полетить у
[чужую землю,

Ан-ба! кістки лежать,

Шаблюки стирчать,

Кістки хрустять,

Шаблюки поперерозколені бряжчать,

А чорна-сива сорока зоскалилась та й басує.

А що голови козацькі, то мов швець Семен шку-
[ру загубив,

А що чуби, то мов чортява джугути поробив:

У крові усі та й позасихали,

Отто-то й слави набрали!»

Ой пішли козаки

На чотири шляхи,

На чотири шляхи а на пяте на Подоле.

Що одним полем, то пішов хорунжий Самко Муш-

А другим полем то пішов сам гетман [кет,

Острианиця Степан.

Сивою голубкою голову свою буйную до-долу за-
[кинув.

А за ним ідуть мало-мало не три тисячі,

Усе хоробрії товариші Запорожці.

На кониках вигравають,
Шабельками блискають,
У бубни вдаряють,
Богові молитви посилають,
До Степана Остряниці ось-так промовляють :
»Чи ти жив, чи здоров, пане Степане?
Чи ти вмер, чи твою головоньку дубом до-долу
Раховане не в поминане! [пришибло?
Коли ж небудь треба та й по нас поминки робити ;
Що по нас, пане, старі баби будуть у полі сви-
[стїти,
А по тобі, пане, молоді дівчата стануть голосити.«

— »Та те все однако,
Що́ Яким, що́ Яків,«
Каже гетман.

»Ось як пристанемо до Пятого яра,
То хоч і серед лігечка зашумить-загуде не дай
[свїта чвара!

Буде й нашим лихо, як зозуля ковала,
Степом летючи,
Лугом скачучи.
Що́ вона ковала,
То правду казала :

Налїтять орли хижі, стануть жалковати,
А ворони налїтять та й стануть здобичи ждати
[й підждати.

То як налїтять отті зозулї,
Що́ нас не забули,
Що́ жид а що́ Лях,
А що́ й запорозький козак!«

Ой пішли козаки
На чотири шляхи,
На чотири шляхи а на п'яте на Подоле.

Що одним полем, то пішов хорунжий Самко Муш-

А другим полем то пішов сам гетман [кет,
Остриця Степан,

А третім полем то пішов осаул веселая голова

Карпо Півтора-Кожуха.
На конику виграває,
Пісню співає.

А за ним ідуть мало-мало не три тисячі,
Усе хоробрі товариші Запорожці.

На кониках вигравають,
Шабельками блискають,
У бубни вдаряють,

Богові молитви посилають.

А Карпо осаул на конику виграває,

Пісню співає:

»Пресучая та журба мене ізсушила,
Вона мене молодого із ніг ізвалила.

А я тій журбі та й не піддаю ся,
Ой піду-ж я до шинкарки, горілки наплю ся.

Ой хто хоче меду пити, ходім до жидівки,
А в жидівки чорні брівки, високі підківки.

Й юпочка рябенька й сама молоденька,
Та яка-ж хорошая, яка чепурненька!

»Шинкарочко моя, наспл меду й вина,
Ой щоб моя головонька веселенька була.«

— »Коли ти жонатий, то іди до дому,
А як нежонатий, то ночуй зо мною.«

»Ой є в мене й жінка і діточок двоє,
Та не пригортають ся, серденько мое.«

Ой рано-рано козаки до Стариці ріки прибували,
Ляхів над Старицею в Пятім яру великий табір
[знаходили,

Зараз на їх ударили,
Схаменутись Ляхам не давали,
Із окопів вибивали,
До містечка Полонного гнали,
Полоннее кругом обгортали.
А Ляхи як хорти запихавшись у містечко впада-
ють,
Священників православних із крестами, з коро-
гвами,
Із сьвятими образами супротив козаків висилають,
На примире стати Божим іменем благають.
То як тільки тая сьвята процесія перед табором
[козацьким явилась,
Рука у всякого козака до-долу опустилась.
Ніхто не одваживсь божим служителям поперек
[слова сказати,
Усі зараз дозволили на примире стати.
Отже тогді хрест і євангеліє Ляхи й наша стар-
шина ціловали,
Уговор-рядну на білім папері писали,
Руки і печати прикладали,
Щоб уже згода між Ляхами й козаками по вік зо-
ставала,
Вражда й чвара ніколи не вставала.

Тогді козаки по домах рушали,
По городах, по селах Ляхів геть розганяли,
Самі усі села опановали.
А гетман Острияниця з старшиною військовою у ка-
[невський монастир прибуває,
Милосердному Богу молитви посилає,
Не думає, не гадає,
Що на його біда настає.
Ляхам ксьонзи клятву розв'язали,
Против козаків знову научали.

Ляхи під монастир байраками та ярами прибували,
Гетмана Остряницю й усю старшину, тридцять душ
На вози скованих поклали, [похапали,
До Варшави байраками та по ночах скритно мчали.

А в Варшаві на базарі щиро ярий огонь горить—
Коло огню палі стоять, [палає,
Спиці залізнії стирчать,
Поміж ними знай кат пожожає.

Зараз гетмана Остряницю і найвисчу старшину :
Сулиму, Недригайла, Боюна, Риндича взяли, ко-
[лесовали ;
Гайдаревського, Бутрима, Запалія, Кизима й Су-
[чевського

Залізними спицями наскрізь пробивали,
Живих на високі палі підіймали ;
Постилича, Гаруна, Сутигу, Подобая, Харкевича
[й Околовича,
Судака, Чурая, Чуприну, Сокольського, Ворожбита
[й Мировича

Гвіздками стоячих до смоляних дощок прибили,
Дошки огнем підпалили ;
Загребу, Скребила, Ахтирку, Потурая, Бурлія й
[Загнибиду

Залізними лапами живих розідрали ;
Метилія, Скубрія, Завезуна, Гуртового, Глян-
[ського,
Тумара, Дунаєвського, Тугая, Косиря Могилян-
Четвертовали. [ського

Оттак-то тії лицарі в муках несказаних у Варшаві
А душі їх на небо вступали, [погибали !
До Бога, як до батька дітки, прилітали,
Все тее Богові з плачем, з жалем оповідали,
Тяжку та важку кару на Ляхів-ворогів послати
[прохали.

То сьвятий Бог-отець бере їх, до себе пригортає,
Благим та праведним серцем над ними уболіває,
До Ісуса Христа, до Богородиці, до янголів та до

[сьвятих промовляє :

» Чи на тее ж Я сьвіт создав, щоб Поляки його
[кровю невинною поливали,

Щоб яснеє сонце димом пожарним затемняли,
Криком невинних мучеників Нам на небі покою
[не давали ?

Ой чи довго-ж Мені на такії беззаконія дивитись ?
Ой чи довго будуть Ляхи й жида людським лихом
[веселитись ?

Скоро, скоро страшна хмара із-за гори чигринської
[встане,
Подвигнеть-ся і затремтить земля, як Хмелниць-
[кий на Поляків гряне !«

Оттак на небі Господь свій праведний совіт по-
[кладав,
Над малим і незначним чоловіком руку свою все-
[могущу простирав,
Ляхам великій та тяжкій біди вготовляв.

Але Ляхи про те не думали, не гадали,
Пяним розумом на Божий суд не вважали,
Що в Україні панували,

Що вовки народ український рвали,
Церкви палили,

Козацьких дітей в казанах варили,
Кожі з живих людей драли.

Ще ніколи бідна Україна такої біди, як тогді, не
Ніколи так не сумувала, [приймала,
Зовсім погибала, —

Засумувала, затосковала,
Сльози річками проливала.

Та й ніхто-ж нашим тогді не помагав,

Ніхто за нас Богові молитов не посилав;
Тільки сьвятий Бог наших не забував,
На великі зусилья, на відповідь держав,
Тільки сьвятий Бог тее знав,
Що Він думав, гадав, замисляв,
Як такі муки на нас грішних посилав.
Не нам грішним тее знати,
Не нам про те, за те раховати;
Наше діло Богові молитись,
Спасителю хреститись:
Ісусе Христе, Сине Божий!
Помилуй нас, помилуй нас, помилуй нас!

Року божого 1843, місяця
Квітня. Писано в бо-
госпасаємім граді Києві.

II. ДОСВІТКИ.

---

1. ЗАСПІВ.

У-досвіта встав я... темно ще на дворі;
Де-не-де по хатах ясне світло сяє,
Сяє ясне світло, як на небі зорі...
Дивуюсь, радію, у серця питаю:
»Скажи, віще серце, чи скоро світ буде?«

— »Ой скоро світ буде,
Прокинуть ся люде,
У всяке віконце
Засяє сонце...«

Ой ударю ж з-разу
У струни живії:
Прокиньтесь, вставайте,
Старії й малії!

Віщуванням новим
Серце мое беть-ся, —
Через край із серця
Рідне слово льметь-ся...

---

2. НАРОДНЯ СЛАВА.

Нема в мене роду,
Немає дружини,
Ані брата-товариша
На всій Україні.

Дума сумовита —
То моя родина,
Серце одиноке —
Вірная дружина,
Степи, гори і долини —
Товариство-побратими.

Розпущу я свої думи,
Та й не позбираю:
Ростekli ся, сумуючи,
По рідному краю.
Од Лиману до Есмані
Жовтіє пшениця;
Я, безрідний, одинокий,
Всюди чужениця.
Од Лиману до Есмані
Могили чорніють;
Ой жнуть люде, рід із родом,
І на-дальше сіють...

Хвали Бога, хто з подружжям
За постать заходить,
До кого старенька мати
На ниву виходить,
Кому діти помагають
Пшениченьку жати, —
Я з могилами німими
Мушу розмовляти.

Ой по тих могилах, у гору високих,
По тих гробовищах, у землю глибоких,
Лежить мого роду без ліку.
По тих степах, по горах Дніпрових,
По балищах і дугах Нпзових
Живе його слава од віку до віку.

Ой встань, славо,
Устань рано,
Вийди, славо,
Із туману...
Ти безрідному — родина,
Одинокому — дружина,
Товариство — на Україні,
Одрадонька — на чужині.

---

3. СОЛОНИЦЯ.

(1596.)

I.

Іду полем чистим,
Гляну оком бистрим —
Філюють ся жовті ниви
Житом колосистим.

Уродило жито,
Та нікому жати:
Пішли наші хлібороби
Списами орати, —

Списами орати,
Трупом засівати...
Ой які-то будем жнива
З того сіву мати!

II.

Крикне товариство:
»Наливайку, друже!
Не впевняй ся, сизий орле,
На лейстрових дуже.

Бо ті лейстровії
Виросли в неволі:
Ой не вдержать против вітру
Корогви у полі.«

III.

Буйний вітер віє,
Наганяє хмари:
Чи то Турки наступають,
Чи хижі Татаре?

Ой ні, не Татаре,
Християнська сила,
Мов хмарами грімучими,
Табор обложила.

Стали недоляшки
Поруч із Ляхами,
Обгорнули Наливайців
Леестровиками.

Україно рідна!
Чи се-ж твої діти
Кругом шанці покопали,
Щоб на своїх бити?

»Ой хто із Жолковським,
Тому панувати,
А хто стане з Наливайком,
Тому погибати.«

Повабились наші
На мову лукаву,
Затоптали, закаляли
Козацькою славу.

IV.

Ой ви, Наливайці,
Молоді орлята!
Ой пора вам гостей ваших,
Пора привітати!

Блиснула грімниця
Із чорної хмари :
Повалились-покотились
Пішаки й рейтари.

V.

Крикне пан Жолковський
На панське військо :
» Не стинайтесь, пани братья,
З Наливайком близько.

Розкидайте, братья,
Шовкові намети,
Ізживайте усю шляхту
На гучні бенкети.

Будемо гуляти,
Пива, меду пити,
А козаків Наливайців
Голодом морити.«

VI.

Бенкетує шляхта,
Іграючи в карти,
А козаки лейстровики
Додержують варти.

Поскидала шляхта
Панцери й шишаки,
Бо козаки лейстровики
Вірні, як собаки.

VII.

Кинувсь Наливайко
Од броду до броду;
Сюди трудно й туди трудно —
Нема переходу!

Кинувсь Наливайко
Од валу до валу:
»Ой оддайте мене, братьтя,
Ляхам на поталу!«

VIII.

Чого, чого славна
Солониця стала?
Що козаки Наливайці
На їй воювали.

Солонії млаки
Слізьми просоліли,
Що козаки Наливайці
Воювать не вміли.

Вони воювали
Чотири неділі,
Од безхліб'я, од безвідьб'я
Руки обомліли.

Вони воювали,
І кров розливали,
Бунчуки й шаблі під ноги
Ворогам поклали.

Вони воювали,
Та й довожувались,
Що Ляхам та недоляшкам
В неволю достались.

ІХ.

Буйні вітри, буйні,
Осипалось жито:
Добра доля тим судилась,
Що з гармат побито!

Нежатії ниви
В-нівець обернулись:
Тяжке лихо тим судилось,
Що з війни вернулись!

Сумно дощі, сумно
Зерно прибивають:
Ой без батьків маленькі
Дітки виростають.

Виростайте, дітки,
В щасливу годину,
Ой ратуйте-визволяйте
Ще раз Україну!

---

4. КУМЕЙКИ.

(1637.)

І.

Закипіла по Вкраїні
Страшенна тривога,
Як на шляхту підняла ся
Сірома убога.

Підняла ся за оранди,
За жидівські дуди,
Що терпіли — не стерпіли
Убогії люди.

Руйнували сіромахи
Корчми мальовані;
Де спіткали — порубали
Рандарські ридвани.

Почала сірому шляхта
За Жидів карати,
Забирала всю худобу,
І ґрунти і хати.

Розлетілось по Україні
Безхатнее птаство, —
Затрусилось по будинках
Вельможнее панство.

II.

»Ой Потоцький, батьку панський,
Рушай на Україну!
Зупини кварцяним військом
Повшехну руїну.«

Розпустили орли крила,
З орлами злітались:
То кварцяне військо з панським
До-купи з'їзджались.

Тече річка між камінням,
Россю прозивають;
По тій річці серед ночі
Огнища палають.

Червоніють чорторії,
Підмивають кручи.
Втаборились сіромахи,
Потоцького ждучи.

III.

Ой не довго піджидали —
Коники заржали :
Вони нашим неминуче
Лихо віщували.

Зійшло сонце у тумані,
Ревнули гармати :
Не по однім козаченьку
Заплакала мати.

Ой розбив з гармат Потоцький
Табір, мов кошару ;
Розігнали Ляхи наших,
Як вовки отару.

Ой мостили на Росаві
Мости тулубами,
Засївали чисте поле
Густо головами.

IV.

Никли трави жалощами,
Гнулось древо з туги :
Дознавали наші предки
Тяжкої наруги.

Кого били-потопили
В глибокій Росаві,
А кого судом судили
В далекій Варшаві.

Осудили недобитків
На великі муки :
Розійшли ся по Україні
Каліки безрукі.

Огласили із Варшави :
»Дивіте ся, люде!
Хто вставати-ме на шляхту,
То всім тее буде.«

V.

Нехай буде, нехай буде,
Коли Божа воля,
Щоб росла в боях кривавих
Українська доля.

Нехай знають на всім сьвітї,
Як ми погубали
І гинучи свою правду
Кровю записали !

Записали — прочитають
Неписьменні люде,
Що до суду із шляхетством
Згоди в нас не буде.

Поки Рось зоветь-ся Россю,
Дніпро в море льеть-ся,
Поти серце українське
З панським не зживеть-ся.

Б. ДУНАЙСЬКА ДУМА.

(1648—1654.)

Тихо Дунай, тихо
Несе чисту воду ;
Задивили ся дуброви
На свою уроду.

Тихо Дунай, тихо
Жовті піски мие.
Погляну я по берегах —
Мое серце ние:

Де, Дунаю батьку,
Твої рідні діти,
Що розійшлись-розтекли ся
По білому сьвіті?

Одні на Україні,
Другі в Московщині,
Споминають тебе, батьку,
При лихій годині.

»Нехай споминають
І в піснях співають,
І до мене доріженьку
В знегідді верстають.«

Вернулись до тебе
З України діти:
»Всюди, батьку, однакова
Недоля на сьвіті.

Будемо, Дунаю,
Твою воду пити,
А по тобі, Україно,
Серденьком тужити.

Будемо, Дунаю,
Твое жито жати,
А про тебе, безталанна,
У піснях співати.«

I.

Була колись, кажуть,
Щаслива година :
Як сад рясний, процвітала
Уся Україна.

Ой хто-ж тії люде
Спасенні бували,
Що в красу ясну, веселу
Її прибирали ?

Були то панове
Великого роду —
Капштеляни та княжата,
Дуки, воеводи.

Вони узграниччя
Людом осадили,
Од Татарви безбожної
Землю захистили.

Порядок давали
Городам і селам,
Процвітала Україна,
Багата, весела.

Поглянуть панове
Од краю до краю —
Золоті лани філкують
Та дуброви мають.

Поглянуть панове
З ясного будинку —
Слуги в барвах позлотистих
Гуляють по ринку.

Не маки, не рожі
В саду процьвітають :
То панії та панянки
Шовками сияють.

Хвалять ся панове
Кіньми дорогими,
Ісповняють срібні кубки
Винами ситними.

Гукають гармати
Під панські вівати,
Од гучних мазурок ходять
Ходором палати.

» Дивітєсь, « мовляють,
» Молодіі люде :
Робіть нашим панським робом,
То все гаразд буде.

Дивітєсь, « мовляють,
» І ви, малі діти :
Отсе добра вам наука,
Як у сьвітї жити.

В полі серцем жвавим
До бою ставайте ;
Дома меди, вина пийте,
Та й не проливайте.

Не жалуйте, діти,
Трунку дорогого,
Із двора не выпускайте
Тверезим нікого.

Нехай братьтя шляхта
Вашу людськість знають,
Нехай вашу панську гойність
Всюди прославляють.

Немає на сьвітї
Красчого клейноду,
Як панськеє славне імя
Великого роду.

Немає для серця
Більшої утіхи,
Як пишатись славним родом
Во віки і віки.»

II.

Хто-ж то тії люде,
Що понурі ходять,
На високїї будинки
І очей не зводять?

Хто-ж то тії люде,
Що з дому втікають,
Та красчої собі долї
По степах шукають?

Що-ж то за бурлаки
З довгими чубами,
Що всю шляхту, усіх дуків
Зовуть ворогами?

»То голота пяна,
Мужичїї діти,
Що не хочуть у вельможних
Ласки запобігти.

То сірома темна,
Винники, дейнеки;
Прощпетившись, утікають
У степи далекі.

То злодійство хиже
Криеть-ся від кари...
Завше повні того хлопства
Винниці й бровари.«

III.

Обізветь-ся хлопство
По-за городами:
»Ой чи довго буде шляхта
Гордувати нами?«

Обізветь-ся хлопство
Дикими степами:
»Ой чи довго владіти-ме
Нашими ланами?«

Обізветь-ся хлопство
З Великого Лугу:
»Ой вернімось, козаченьки,
Шляхті на послугу!«

IV.

Верталось бурлацтво
Шляхті догожати,
Пишним замкам та будинкам
Краси додавати.

»Блискучі будинки,
Стіни мальовані!
Як ви гарно сияєте,
Окрившись димами!

Ой виходьте в поле,
Вельможне жовнірство!
Буде вам велика дяка
За все добродійство :

Що ви Україну
Гарно захистили,
І козацтва в Чорне море
Гулять не пустили ;

Що ви Україну
Як сад ізкрасили,
І сльозами підданськими
Всі трави зросили ;

Що наша Вкраїна
Стала шляхті раєм,
А ми, її рідні діти,
По степах блукаєм.«

V.

Вибігала шляхта
З блискучих будинків,
Манівцями утікала
В Польщу без патинків.

Обливалась шляхта
Дрібними сльозами :
»Добра наші, села наші!
Що-то буде з вами?

Предки наші славні
Королям служили,
І пустині українські
Людом осадили.

Предки наші славні
Боронили волю,
І придбали братам шляхті
Щасливу долю.

Предки наші славні
В склепах спочивали,
А тепер їх гайдамаки
З трун повивертали!

Ой безумне хлопство!
Сліпі в тебе очи;
Подиви ся: наступає
Хмара від півночи.

Не хотіло ясній
Шляхті догожати:
Вкриє тебе ніч на віки
У похилій хаті.

Не хотіло панству
По-видну робити:
Буде тобі до роботи
Блискавка сьвітити!«

VI.

»Правда ваша, правда:
Темна ніч надходить...
Довго, довго на Україні
Сонечку не сходить!

Мертвим сном спочинем
По тяжкій роботі;
Чи до віку-ж нам лежати
У темній темноті?«

VII.

Прокинулись люде:
»Ой де-ж наша сила,
Що шаблею, мов косою,
Панство покосила?

Ой припадім, братья,
До землі сирої:
Що нам скажуть батьки наші
З могили німої?«

— »Сила ваша, діти,
Спить у домовині,
Що простяглась під землею
По всій Україні.«

— »Домовино славна!
Розкрийсь перед нами,
Дай нам глянуть в твою тайну
Ясними очами!

Домовино славна!
Верни нашу силу:
Дай нам ще раз звеселити
Україну милу!

Щоб знов Україна
Садом процвітала
І в холодку дітей своїх
Од спеки ховала;

Щоб росила трави
Не слізьми, росою,
І хижаків не втішала
Своєю красою.«

Тихо Дунай, тихо
Несе чисту воду;
Задивили ся дуброви
На свою уроду.

Тихо Дунай, тихо
Жовті піски мие.
Як згадаю Україну,
Серденько заніе.

Вже й Орда лихая
З Криму позбігала,
А ти стоїш степовищем,
Як здавна стояла.

Уже й недоляшки
Стали Москалями,
А ти глухо розмовляєш
З буйними вітрами.

І Дунай сумує,
І Кубань у тузі.
Хто-ж панує-бенкетує
В Великому Лузі?

Сумно по Сибіру
Вигнанці дубують,
А по селах українських
Хижаки панують.

---

6. З-ЗА ДУНАЮ.

ОЛЕКСАНДРІ МИХАЙЛОВНІ К.

Покину, покину
Чужую чужину,
Та на Україну
Соколом полину.

Ой хто-ж мене дома
Щиро привітає,
Любо в вічи гляне,
Про життя спитає?
Привітають мене
Вовки-сіроманці,
Залігши дорогу
В зеленім байраці:
»Годі тобі жити
За тихим Дунаєм;
Ми на тебе, друже,
Давно вже чигаєм.
Годі тобі здобич
У нас одбивати —
З сьвітлом доглядати
Убогої хати.
Нехай темна нічка
Хату обгортає,
Наше серце хиже
По-вік звеселяє.«

Привітають мене
Яструби з орлами,
Розпустивши крила
По-над городами:
»Ой ми тобі любо
У вічи заглянем,
Твої очи-зорі
Із лоба достанем.
Годі прозирати
У далекі віки,
Голубити в серці
Надії великі.
Предки твої в шляхти
Хати відбивали, —

Своім тілом в полі
Вовків годували;
Панянські роброни
На онучі драли, —
Лисиці з їх трупу
Серце виїдали;
Очами-зорями
Далеко сягали, —
Яструби з орлами
Очи їм клювали.
Ой то твоя доля,
Ой то твоя воля!
Втікай на чужину
Із рідного поля!
Тобі рід-родина —
Чужая чужина,
Наша люба здобич —
Славна Україна...»

7. ЧТО ЕСТЬ МНѢ И ТЕБѢ, ЖЕНО?

Іоанна гл. II, ст. 4.

ДОРОГОМУ ЗЕМЛЯКОВІ ЗІНЧЕНКОВІ.

О, як тебе, Спасе, у тім слові бачу!
О, як твоє серце моїм серцем чую!
Читаю завіт твій, — читаючи плачу,
Високо підняв ти натуру людськую.

Чужа тобі стала і рідная мати,
Зоставсь ти без роду, без хати на світі,
Щоб родом коханим серця не сковати,
Хатнім упокоєм духа не вгасити.

О, знаю я, знаю, як те серце билось,
Як той дух високий злітав над землею!...

Що дітям на лоні у матери снилось,
Чого мертві чають — обняв ти душею.

Снились дітям райські віковічні квіти;
Чають мертві жизни грядущого віку...
Справдиш ти, що бачать чистим серцем діти;
Справдиш, що дорожше всього чоловіку.

Уже з раю твоїм духом
На нас повіває:
Уже знову твое слово
Мертвих воскрешає.

Виростають, приближають
Твое царство діти.
Ой не дурно жили й гибли
Праведники в світі!

Виростають, — твоїм слідом,
З матернього лона
Утівають розпинатись
Серед Вавилона.

»Жено мати! що тобі я?
Ти своє вчинила,
Як, радіючи, під серцем
Дитину носила.

Минули ся ті радощі,
Минули ся й муки...
Не вмістити тобі в серці
Нової науки!

Спочивай, спасенна душо,
У тихій господі,
А ми будем святю правду
Сіяти в народі.

Дай нам, мати, те справдити,
Що на чистім лоні
Снить ся дітям непорочним
В грішнім Вавилоні.

Дай нам, мати, доказати,
Що ми — рідні діти
Тих великих, що за правду
Гинули на сьвітї.»

---

8. САМ СОБІ.

Заспіваю, спогадаю
Літа молодії,
А в тих літах, Божім раю,
Надії сьвятїї.

Заспіваю, спогадаю
Вірную дружину,
Обілью німими слізьми
Німу домовину.

Заспіваю — хай дрїмає
Серце одиноке,
А ти, думо, злинь-розлий ся
Високо-широко.

Єсть у сьвітї правда чиста,
І добро і воля, —
Іззивай їх, моя думо,
На ріднее поле.

Степи мої широкії,
Цілино одвічня!
Хто з'оре вас та засїє —
Слава тому вічня!

Лани мої неорані,
Давні перелоги!
Доки по вас блукати-муть
Брати мої вбогі?

Вони орють вас очами,
Скородять бровами,
Сіють тугу, поливають
Дрібними сльозами.

Ой зроди ж, велика туго,
Ярюю пшеницю,
Збагати насущним хлібом
Убогу Вдовицю!

---

9. СТАРЕЦЬ.

(ДУМА.)

НАДЕЖДІ ОЛЕКСАНДРОВНІ ВІЛОЗЕРСЬКІЙ.

Spiewak, niestety! spiewać nie mam komu.

Mickiewicz.

Бринь бандура, та й замовкне...
Чом же не заграє?
Стоїть старець під віконцем, —
Чом же не співає?

Ой ходив би я по селах
Від хати до хати,
Ой співав би на весь голос, —
Нікому співати!

Як промовлю Христа-ради
(Великеє слово!), —
Скиба хліба в хлібороба
Старцеві готова.

Як спогляне добре око
На голову сиву,
Закликають люде старця
У хату щасливу.

»Сідай, діду, старче божий!
Підкріпись вареним,
Випий чарку, згадай наших
Родичів померлих.«

Я сідаю, підкріплюсь
На життя злиденне...
Ой я старець, — не старече
В грудях серце в мене.

Поминаю усіх мертвих,
А по живих плачу,
Що нікого я живого
Серед них не бачу.

Ні з ким сісти потужити
В полі на могилі,
Ні з ким піснею збудити
Літа молодії.

Молодоте-одрадоште,
Воленько без краю!
Кому про вас на старечій
Бандурі заграю?

Чиє серце стрепенеться
Од слова живого,
Що співав я, віщував я
Віку молодого?

Ой співав я, віщував я :
»За малу годину
Оживить живеє слово
Рідну Україну,

І праправнуки згадають
Прапращурів діло,
І промовить до них в полі
Усяка могила!«

Ой співав я : »Буде жити
Наше слово, буде!«
Чи живе ж воно у тебе,
Безталанний люде?

Не по селах прохожаю,
А по кладовищах :
Спочиває наше слово
В німих гробовищах.

Поховали ми з дідами
Слово, нашу силу ;
Густо, густо засадили
Рутою могилу.

Зеленіє, мов барвінок,
На могилі рута :
Що були ми, як жили ми,
Як гибли — забуто!

Ой замовкни, моя кобзо,
Нікому співати!
Промовляю Христа-ради
Од хати до хати.

Густий морок скрізь по хатах,
Густійший в будинках,
Що нема душі живої
В сестрах Українках;

Що пониклим, вялим серцем
Німоту кохають;
Покохавши, паненяток,
Німчиків рожають.

Ой німують по Вкраїні
Високі палати;
Густий морок окриває
Пахарські хати.

Бринь бандура, та й замовкне...
Мов пекельна сила
На живії мої струни
Руку наложила.

Наложила вона руку
На гарячу душу...
Ой співав би, віщував би,
Та мовчати мушу.

---

10. ДАВНЄ ГОРЕ.

(ДУМА.)

ВАСИЛЕВИ МИХАЙЛОВИЧУ БІЛОЗЕРСЬКОМУ.

Чом, Дунаю, став ти мутен,
Став ти мутен, каламутен?
Ой чи вітри тебе збили,
Чи лебеді білокрилі,

Чи коники вороненькі,
Чи козаки молоденькі?

Чого, серце, ти сумуєш?
Чого ниєш-заниваєш?
Чи ти нове горе чуєш,
Чи давнее споминаєш?

»Ой хоть чую — не бою ся:
Я кривцею розілью ся.
Розільлюсь по ріднім краю
Од Есмані до Дунаю.
І з крови уродять квіти, —
Звеселять ся малі діти,
Уквітчають ся дівчата,
Радіти-ме стара Мати.
Я сумую давнім горем,
Що зросло над синім морем
І, в безщасную годину,
Обняло всю Україну, —
Як зіновать розросло ся,
В серце глибоко впило ся;
Я сумую, що не знаю
І не бачу йому краю.«

На далекій Україні
Не одна, не дві дівчині
Раді мене привітати,
До серденька пригортати,
В речах душу виливати,
Братом, татом називати.
Ой дівчата, пишні квіти,
Безталанні мої діти!
Лучче мене не витайте,
Та сліз ревних мені дайте;

Лучче мене не цілуйте,
Та зо мною посумуйте.
Нехай сум наш по Україні,
Як та мати по дитині,
Плаче — стогне — вбивається,
В сонні душі вривається.
Нехай всяке тепле серце
Нашим бодем іздрігнеться,
Нашим бодем, нашим горем,
Що зросло над синім морем.

---

11. СЪВЯТИНЯ.

Мовчки струни на бандурі
Я перебираю;
Заспівав би я до тебе —
Голос замирає.

Не почувш мого слова
Серцем молоденьким, —
Квітчаною головою
Схилиш ся до неньки.

»Пести мене, моя нене,
Як малу дитину,
Я твого, нене, лоня
До-віку не кину.«

-- »Ой покинеш, моя доню,
Далебі покинеш,
У чужий край, в чужі люди
Птапкою полинеш.

Прийде, прийде, моя доню,
Такая година,
Що ріднійша неньки буде
Любая дружина.«

І я чую тихі речи,
Голоснійше граю.
Я душею молодую
Красу обіймаю.

Ой бандуро, рідна сестро,
Золотії струни!
Вложи в неї моє серце,
Високії думи.

Нехай їй в-ві сні присниться ся,
Що я чую й знаю,
Про що серцем самотнім
Господа благаю.

Нехай їй в-ві сні присниться ся
Мати Україна,
Наше горе, наша радість,
Надія єдина.

Святе слово — *рідна мати*;
Єсть іще святиня
Висча, Богові милійша —
Рідная Вкраїна.

Зрозумій, моє коханья,
Чистою душею,
Що люблю я, чим живу я, —
Будеш ти моєю.

---

12. З ТОГО СВІТУ.

ВАРФОЛОМЕЄВІ ШЕВЧЕНКОВІ.

Не хотіли панські діти
Мою воленьку вволити, —
Щоб мене там поховали,

Де б одраду серце мало,
Де б мучене мое тіло
Тихо тліло, не боліло,
Де б моя душа убога
Злинула колись до Бога.
І прохав я, і благав я,
І на кобзі вигравав я, —
Шкода співу кобзарського!
Шкода слова козацького!

Не хотіли паненята
Послухати мого брата,
Щоб мені почет вчинити —
Китайкою мари вкрити,
Червоною китайкою, —
Заслугою козацькою.
І прохав він, і благав він,
І холопством дорікав він:
Занедбали паненята
Доріканья мого брата!

Не хотіли, та вчинили —
Китайкою труну вкрили,
Та й вислали до могили,
Де співав я, сумовав я,
З Дніпром-братом розмовляв я.
Не хотіли, та вчинили —
Спочиваю на могилі,
Паненятам на досаду,
Товариству на одраду,
Україні на пораду.
Спочиваю, дожидаю,
Долі-волі виглядаю...
Годі, братьтя, сумовати:
Ще не вмерла наша Мати!

13. ЛЮЛІ-ЛЮЛІ.

Хожу-блужу по городу,
Великому. великому.
Одкрив би я свое серце,
Та нікому, та нікому.

Цьвіте воно, як божий рай,
Потай миру, потай миру;
Ні любощам, ні милощам
Не йме віри, не йме віри.

Ой серденько закритее,
Тихий раю, тихий раю!
Ніхто тебе не нівечить,
Бо не знає, бо не знає.

Цьвіти ж собі, живи собі
Самотою, самотою;
Втішай себе солодкою
Дрімотою, дрімотою.

А щоб тебе лихі люде
Не вжахнули, не вжахнули,
Засни, серце, довічним сном..
Люлі-люлі, люлі-люлі!

---

14. LAGO MAGGIORE.

Хожу берегами,
Та й не нахожу ся;
Дивлюсь на сади зелені,
Та й не надивлю ся.

Сади-виногради
В воду поринають;

Поуз берег ясні смуги
Як срібло сияють.

Шукаю-питаю
Зеленої руги,
Щоб тебе, мій рідний краю,
На-віки забути.

В тобі, рідний краю,
Люде туманіють;
По степах твоїх розлогих
Бодяки красніють.

Тобі, рідний краю,
Не дав Господь долі;
Розкинулась твоя доля
Могилами в полі.

Зійду на могилу,
Гляну на Україну...
Помандрую в чужі землі,
Та там і загину.

---

15. ДО ДАНТА,

прочитавши його поему »Пекло«.

Хто не знає, Данте, твого горюванья,
Той і твого пекла страшного не визнає:
З твого серця вийшли ті оповіданья.

В праведному серці той огонь палає,
Що палить у пеклі душі беззаконні;
В мученому серці холод побиває

Рожеві квіти, пишні, благовонні,
Що гинуть без сліду, що мов сон зникають,
Оставивши в серці болі невимовні.

Нехай усі люде тії болі чують;
Нехай усі землі, всі язики знають,
Як великі душі за ввесь мир горюють.

---

16. РОДИНА ЄДИНА.

Ой нема на рідний беріг
Броду-переходу;
Не знайти до роду броду
Через бистру воду.

Бистра річка — життяя мое,
Широка-глибока...
Плавле-тоне на тій річці
Душа одинока.

Ой вихопись, душе моя,
Та змахни крилами,
Полени, де рідна хата
Стоїть між садами.

Ой кого-ж тобі позвати
Із рідної хати?
Глухо в хаті... хиба встане
З домовини мати.

Ой нехай вона устане,
На мене спогляне,
Та зо мною свое горе
І щастя спомяне.

Ой я з матернього горя
Набирав ся сили,
Матерні сьвяті надії
Дали мені крила.

Облітав я тими крпльми
Ввесь сьвіт-Україну;
Сяду-паду одпочити
На вбогу могилу.

Убогая, низенькая,
Забута могила, —
Вона в мене на Україні
Родина єдина.

Навкруги стоять гробниці
З пишними словами...
Я на їй повішу кобзу
З живими струнами.

Ой хто прийде по родині
Плакати-ридати, —
Буде кобза йому грати,
Серце розважати.

Будуть люде по тій кобзі
Мою матір знати,
З нею й сина, як єдину
Душу, споминати.

---

17. ДО МАРУСІ Т*.

Не співай мені, землячко,
На чужій чужині,
Не нагадуй мені, сестро,
Рідної України.

Твоя пісня пориває
Туди мою душу,
Де люблю я карі очи,
Та забути мушу.

Не забуду я до суду
І навпослі суду!
Тим коханьям перед Богом
Хвалити ся буду.

Люблять люде пишні квіти,
Люблячи зривають,
А красою, так як діти
Метеликом, грають.

Я люблю тебе, дівчино,
Як дитину мати;
Не бажаю за коханья
Любої одплати.

Мое серце за коханья
Мені одплатило,
Що дорогу мою темну
Сьвітом осьвітило.

Осьвітило — тайну слова
Живого відкрило...
Ой не дурно ж мое серце
Жило і любило!

---

18. ГУЛЬВІСА.

Ой ішов я до дівчини —
Од воріт вернув ся:
Піду лучче до шинкарки
Горілки напю ся!

Нехай добрі люде славлять,
Що в шинку ночую, —
Що за тиждень загорюю —
За ніч прогайную.

Лучче мені від громади
Наругу приймати,
Аніж собі вільні руки
На-віки звязати.

Твої чари, дівчинонько,
Я по людях знаю;
Тому щастю, тому раю
Віри не діймаю.

Ой коли-б нас не вязано —
Може б нам жилó ся,
Що волею мое серце
З твоїм поняло ся.

Ой яке там щастя-доля,
Де в хаті неволя?
Моя доля — серед поля
Невязана воля!

Ой заграй мені, кобзарю,
Про ті часи давні,
Як у Січі проживали
Наші предки славні.

Ой заграй мені, кобзарю,
Нехай я заплачу,
Нехай долю — вільну волю —
Крізь сльози побачу.

Ой заплачу-зарідаю,
Рутою утру ся...
До любої дівчиноньки
По-вік не верну ся.

---

19. ГОГОЛЬ І ВОРОНА.

Пливе Гоголь по Славуту,
В воду поринає.
На сухій гільї Ворона,
Важенько здихає:

»Ой мій друже білокрилий!
Горенько з тобою!
Поринаєш, — не дай Боже,
Зальлешся водою!«

Пливе Гоголь по Славуту,
З хмари дощик льеться.
У Ворони-жалібниці
З жалю серце рветься:

»Ой з'яви ся, ясне сонце,
Висуши нам крила,
Що обом нам з мокрим пірам
Літати не сила!«

— »Ой Вороно-жалібнице!
Чого марне кричеш?
Я купаюсь-очищаюсь,
А ти з дуру плачеш.

На-що мені на Славуті
Твоя осторога?
Сушилась би собі мовчки,
Ротата небого!

На-що мені від дощук
Твоя оборона?
Сиділа б ти собі мовчки,
Химерна Вороно!«

20. НАСТУСЯ.

П О Е М А.

(1648.)

ІВАНУ ПИЛИПОВИЧУ ХИЛЬЧЕВСЬКОМУ.

Як з тобою ми зустрілись
На шляху широкім,
Ти заглянув мені в душу
Своїм добрим оком.

І порадив мене щиро,
Куди прямувати...
Довго йшов я, та й прибив ся
До рідної хати.

Не пійду я далше хати,
Мій коханий брате;
Буду в хаті я співати,
На бандурі грати.

Ой чи в нас же в рідній хаті
Нічого згадати,
Нічим тугу розігнати,
В-гору дух підняти?

Наша хата була здавна
На всім світі славна, —
З того давна, як витала
Короля Степана.

Убиралась наша хата
Пишними квітками;
Обливалась наша хата
Кровю і сльозами.

Вилітали з неї в поле
Орли за орлами;

Обгортали нашу хату
Литвини з Ляхами.

Обгортали, та втікали
Усіма шляхами
Перед нашими шаблями,
Довгими списами.

Нашу хату Турки й Німці
За морями знали;
В нашу хату з усіх земель
Подарунки слали.

Було гучно, було бучно,
Та встав брат на брата, —
Ой замовкла, похилилась
Наша рідна хата.

Ой німує, ой сумує
Наша вбога хата,
Що багатий одцурав ся
Убогого брата.

Задзвоніть же в німій хаті,
Бандурнії струни!
Розкривайте ся, сьвятії
Предківські труни!

Оживи, красо дівоча,
В кобзарському серці!
Нехай серце усьміхнеться —
І слізьми зальється.

Оживи, козацька славо,
У бандурних струнах, —
Нехай предки звеселять ся
У забутих трунах;

Нехай мовлять живе слово
На всю Україну —
І ззовуть усю родину
У семью єдину.

А ти, друже мій Іване,
Прийми мою дяку,
Що колись порадив щиро
Мене серед шляху.

За порадою твоєю,
Я прибивсь до хати, —
Годі по сьвіту блукати,
Дороги питати!

ЗАСПІВ ДО ПОЕМИ.

Нехай місяць із зорями
Дивить ся у воду,
А я гляну — задивлю ся
На дівочу вроду.

Любо місяцю з зорями
В воду виглядатись:
Мені любо дівочою
Красою впиватись.

Любо місяцю з зорями
В воду поринати:
Мені любо в дівочее
Серце прозирати.

Нема ліпшого на небі
Над зорю в погоду:
Нема красчого на сьвіті
Над дівочу вроду.

Нема виду пишнійшого
Над зорі в півночі:
Нема дива дивнійшого
Над серце дівоче.

ПІСНЯ ПЕРВА.

I.

Уродила ся Настуся —
Любо подивитись,
Із личенька румяного
Хоч води напитись.

Уродила ся Настуся —
Серце голубине...
Хто-ж то її кохати-ме,
Як мати дитину?

Розпущу крилаті думки
По всій Україні —
Нема пари статечної
Коханій дівчині!

Нема серця ласкавого,
Ні тихої мови
До любого залицяння,
Дружньої розмови!

Шкода, шкода чорнобрівця
По степах шукати,
Щоб з рожею садовою
До-купи звязати!

По Вкраїні огні горять,
Під небо сягають,
Потягнуло степи димом,
Крюки в диму грають.

Поміж балок Жовті Води
Кровю червоніють;
По городах обгорілі
Дворища чорніють.

Повкладалась серед поля
Шляхта спочивати;
Похожають в пишних шатах
Козаки чубаті.

II.

Процьвітає в саду квітка...
О траво висока!
Закрий її, сховай її
Від людського ока.

Нехай її сонце з-тиха
Сьвітом обливає;
Нехай бжілка, Божа втіха,
Над нею літає.

Нехай її зорі кроплять
Чистою роскою...
Не довго їй пишати ся
Своею красою.

Не сховає філястая
Пишної квітчини:
Не заступить стара мати
Любої дитини.

III.

Ой у вдови Обушихи
Сіни на помості.
Наїхали до вдівоньки
Козаченьки в гості.

Молоді до присінок
Кониченьків в'яжуть,
А старії господині
Добрий-вечір кажуть.

»Добрий-вечір, панігатко,
У твою сьвітлицю!
Нехай Бог сьвятий із неба
Назира вдовицю.

Пізнавай гостей незваних,
Чесна господине,
Що здалека завітали
До тебе в гостину.

Чи забула, панігатко,
Той веселий вечір,
Як ми з твоім Опанасом
Вели дружні речі, —

Дружні речі таємничі
Про козацьку зраду,
Що хотіли відомстити
Шляхті за неправду?

Чи забула, панігатко,
Той ранок понурий,
Як ти в військо виражала
Волові хури?

Обушихо, панігатко,
Сизая орлице!
Не дурно ти злила слізьми
Новую сьвітлицю.

Тобі серце говорило
Про козацьку долю:

Виросли нові могили
По чистому полю!

Що в Кумейках, в Боровиці
Задержалось сили,
Те в Сулі зеленолугій
Ляхи потопили.

Потопили полохливих,
Завзятих напали,
Постріляли, порубали,
Кіньми потоптали.

Пішла туга по Україні
Від хати до хати,
Та не вмерла з того жалю
Козацькая мати.

Вона сиріт на отецькі
Могили водила,
Як вставати-воювати —
Піснею учила.

І кривавим слідом діти
В степи простували,
Без гармат на Жовтих Водах
Ворогів стрічали.

Добували козачата
У шляхти гармати...
Щомолодшала старенька
Козацькая мати.

Зазивала пишну шляхту
Під Кореунь в гостину...
Про ту учту слава трубить
На всю Україну.

Паніматко Обушихо,
Сизая орлице!
Знай же й ти про славу учту
У своїй сьвітлиці.

Ой твого ми Опанаса
Добре поминали:
Пишну шляхту, як тих раків,
Руками побрали.

Привітай же нас, як мати,
Чесна господине:
Ми з Корсуня простували
До тебе в гостину.»

IV.

Гучно, гучно у сьвітлиці
Батьки розмовляють.
Любо їх сини Настусю
В піддаші витають:

»Ой дівчино, дай нам, серце,
Водиці напитись;
Годі згагою у полі
Козакам томитись!

Нехай шляхту добивають
Яструби дзюбаті;
Наша втіха — карі очи,
Чорні бровенята.»

Хилить вітер, хилить буйний
В дуброві квітину:
Ваблять речи молодії
Вродливу дівчину.

Ізхиляють ся в дуброві
Верхи із верхами :
Іззирають ся в розмові
Очи із очами.

То заграє, то заніє
Серце голубине...
Стережи ся, Настусенько,
Лихої години !

Схамени ся, не диви ся
На козацьку вроду ;
Іди лучче з мосту кинь ся
У холодну воду.

Там до суду плавать будеш
Тихими ночами,
І козацтво необачне
Вабити речами.

Там, русалкою, сьміятись
Будеш із коханья,
А тут, щиро покохавши,
Звянеш в безталаньні.

Шкода квітку від лихої
Бурі закривати :
Мусить буря з неї пишне
Листя обірвати.

Процьвітайте ж і зникайте
Квітками, дівчата :
На те родить вас, сердешних,
У болістях мати.

Процьвітайте, не вчиняйте
Серденько кохати :

На те вами, щó зорями,
Любуєть-ся мати.

Процвітайте і нам дайте
Ваших чар напитись:
Тільки й щастя на сім сьвіті,
Щó на вас дивитись.

ПІСНЯ ДРУГА.

I.

Ой давно була —
В непамять пішла —
Нешаслива година,
Що козацькою
Кровю сьвятою
Червоніла Україна.

Ой били Ляхи
Наших козаків
Від Дністра до Стариці,
По всіх городах,
Селах, хуторах
Голосили вдовиці.

Ой була, була
Глибока Сула
Нашим трупом загачена.
Польщі служили,
Шляхті годили —
Там за все нам заплачено.

II.

Покидали наші
Воловії хури,
Манівцями та тернами
По домах сипнули.

Покидали в лозах
Спіжові гармати,
У безлюдний степ московський
Мусіли втікати.

Покидали в багнах
Воронії коні;
Слали свити через багна
Втікали 'д погоні.

III.

Тільки Дмитро Гуня
На Сулі zostав ся,
Між Сулою і Славутом
Валом обкопав ся.

Бив ся Дмитро Гуня
Пять неділь з Ляхами;
Не загине його слава
Поміж козаками!

Бив ся Гуня, бив ся,
Силами знеміг ся;
Похиливши короговки,
З Потоцьким мирив ся.

Сумно наші, сумно
По домах вертались,
Що брати їх над Сулою
Спати повкладались.

IV.

І ти, Опанасе,
Хоробрий Обуше,
Серед бою кривавого
Віддав Богу душу.

»Помираю, братьгя,
За рідну Україну, —
Ой пригледьте вдову мою
І малу дитину.

Ой Морозе друже,
Мій названий брате!
Назирај орлиним оком
Сирітську хату.

Не попусти шляхті
Над нею глумитись,
А я буду на тім світі
Богові молитись,

Щоб ізнов воскресла
Козацькая сила
І шляхетським клятим трупом
Дніпро загатила.

Маеш сина, брате,
Я — дочку єдину;
Як дійдуть літ, іспаруй їх
У добру годину.

Нехай кров Морозів
З моею зільлеть-ся;
Звеселить ся на тім світі
Гірко мое серце.«

V.

Десять рік минуло
Після того бою,
Як Опанас над Сулою
Поліг голсвою.

Щиро на тім сьвіті
Богу він молив ся,
А старий Мороз із сином
По комишах крив ся.

Неволею нашим
Ляхи мир давали;
Розпустивши по домівках,
По одинцю брали.

Брали, закидали
У замкові глибки;
Не ставало в них кайданів,
Забивали в дибки.

Ой дубові дибки,
Залізні кайдани!
По степах ви, по комишах
Наших розганяли.

Розлітались різно
Орли сизокрилі,
Молодих орлят на здобич
Налітати вчили.

Добре ж вони, добре
Вимахали крила,
Поки знову Україна
Бунтом закипіла.

Добре ж вони, добре
По степах шугали, —
Розпорошене козацтво
До-купи скликали.

Триста коней з дому
З Гунею втікало;

Три тисячі до Богдана
У Січ прибувало.

Дві сотні з Морозом
По Дніпру спускалось;
Дві тисячі з Туреччини
До Січи верталось.

Вернувсь Гуня з поля,
А Мороз із моря, —
Розлила ся по Україні
Козацькая воля.

VI.

»Ой ти, славний Гуне,
Друже мій єдиний!
Дав нам Господь обняти ся
На вольній Україні.

Добре послужила
Нам старая сила:
Утікала від нас шляхта,
Штани погубила.

А тепер, мій друже,
Прошу тебе дуже:
Ідьмо — синові моему
Знайдемо подружже.

Кажуть, в Обушихи
Дочка — як калина.
Ой то-ж синові моему
Названа дружина.

Попаруем діток,
Молодих орляток,
Та й засядем по пасіках
На ввесь літ остаток.

Нехай сьвіжим цьвітом
Земля процьвітає,
А ми будем молитвами
Добувати раю.

Нехай рід наш родить,
Ворогам на лихо,
А ми собі, дідуючи,
Повмираєм тихо.

І будем дивитись
Із Божого раю,
Як наш рід лукаву шляхту
Під корінь рубає.»

VII.

Добре діди сиві
Між себе рядили,
Щасну долю молодим судили;
У сьвяту неділю,
В обідню годину,
В Обушихи за столом сиділи.

За столом сиділи,
Покріпляли сили
Із синами, гостьми молодими.
Сини мовчазливі,
Батьки говірливі,
Мов голуби сиві-буркотливі.

»Обушихо нене!
Сідай біля мене,«
Обізветь-ся Гуня довгоусий:
»Як ти горювала,
Дочку згодувала, —
Про все ти нам розказати мусиш.

Од твоєї хати
Неситої шляхти
Не змогли ми, нене, одганяти :
З малими синами
Лугами, тернами
Від напасти мусіли втікати.

Диво дивне стало —
Недобитки встали,
Та й задали Ляхам прочухана ;
А ще нам дівнійше,
Що вдовина криша
Десять рік напасти не дознала.

Ой хоч від напасти,
Кажуть, не пропасти,
Та не дай нікому знати її, Боже!
А то-ж то вдовиці,
Мавши у сьвітлиці
Любу доню, щб в городі рожу!»

VIII.

— »Козаченьки, батьки мої,
Крилаті орли мої!
Козаченьки-небожата,
Молоді мої орлята!
Так судила Божа воля,
Щоб давила нас недоля,
Щоб шляхетська своя-воля
Гнала нас із хати, з поля,
Наш достаток забирала,
Наш насущний заїдала,
Наших діток-малоліток
З доброго путя збивала.
Та не всіх же хижя сила
Людоїдством застрашила,

Не всім очи засліпила,
Не всім серце задавила.
Не задавить тому серця,
Чий рід з давности ведеть-ся,
Хто, як пташка, з клітки рветь-ся,
Чия кров лилась і льеть-ся
За українське щастя-долю,
За сьвяту народню волю...»

Пильно слухав сивий Гуня,
З Морозом ззирає ся :
Добрим словом більш ніж медом
Солодким впивав ся.
А моторна господиня
Кухлів доливає,
Медову кипучу силу
Словом заправляє :

ІХ.

»Від Припети до Синюхи
Вславили себе Обухи,
Та й не злотом рабованим,
Не гонором купованим,
Не гербами-клейнодами,
А своїми пригодами.
Вони в полі воювали
І в неволі бідували ;
Вони в муках жартували,
Жартом серце гартували.
Що ми чули, не забули, —
Тим-же слідом прямували.
Була буря — хилили ся,
Було лихо — молили ся,
Було горе — горювали,
Та правдоньку шанували.

В кого срібло, в кого злото
Та шляхетськії клейноди,
А в нас правда, права воля —
Найлюбійша в сьвіті доля.
Згине срібло, згине злото,
Занедбають ся клейноди,
Тільки правда на Вкраїні
По вік вічний не загине,
Тільки правда, права воля
Буде всім жадана доля...»

Похитали головами
Сивими старії:
»Ой слухайте та навчайтесь,
Діти молодії!
Так нам прадіди мовляли,
Від пращурів чувши, —
Не глухе в нас було серце,
Не глухіи уши.«

Х.

— »Що змогли, Ляхи з нас драли,
Худібоньку забирали,
Наші бжолы піддирали,
Наші ниви продавали,
Біднили нас постоями,
Харчуваньням, напоями.
Де нас люде шанували,
Там вони з нас глузували,
По-шляхетській гордували,
По-збоецькій жартували.
Як ви в полі стали лука,
Стала дома жінкам мука.
Як ви в полі стали орця,
Не бачили жінки сонця.

Ой не знали ж ми одради,
Опріч предківської правди.
Ой не мали ж ми поради,
Ні науки, опріч правди:
Мов сьвята небесна сила,
Вона серце нам живила,
Як на сьвітї жити — вчила,
Від напасти боронила.
Була буря — хилили ся,
Було лихо — молили ся.
Хилили ся, та й не впали;
Молили ся — волї ждали.
Ой дождались — ізорнули
З того пекла, де тонули.
Ой що нас по-вовчій рвали, —
Вовчим слїдом повтікали;
Ой що кров живу ю ссали, —
Власних скарбів одбігали;
Що над нами насьміхались, —
Самі слізьми обливались.
Все-ж то правда поробила,
Наша предківська сила,
З давних давен завіщана,
Награда нам обіщана
Замість срібла, замість злота,
Замість гонору-клейнодів... <

Стрепенулись діди сиві
Від живого слова:
Розогріла старе серце
Гарячая мова:
»Так, паньматко, рідна сестро!
Дякуем, за мову!
Випемо ж за нашу правду,
Народню основу!

Наливай нам кухлі повні
Медом, п'яним чолом;
Нехай в серце радість льється
З твоїм любим словом!«

ХІ.

— »Козаченьки, батьки мої,
Крилаті орли мої!
У вас очи прозорливі,
А в нас душі покірливі.
У вас рада серед поля,
А в нас дома — ваша воля.
Ви бете ся, — ми чуємо,
По домівках бідуємо,
Бідуємо, працюємо,
Малих діток доглядаєм, —
Доглядаєм, в чисте серце
Правду, воленьку вливаем, —
Доглядаєм, годуємо,
Підмогу вам готуємо.«

— »Золоті у тебе уста!«
Ще Гуня озвав ся.
»Знав Обух, де в світі щастя,
Як з тобою брав ся.
І щаслива, певне, буде
По-вік того доля,
Кому судить ся подружжям
Люба твоя доня.«

А у доні горить личко,
Що в лузі калина:
Перед нею — Морозенко,
Гарний, як картина.
»Ой закрий же мене, нене,
Нехай він не знає,

Як серденько трепечеть-ся,
Мліє-омліває!«

ХІІ.

— »Козаченьки-небожата,
Молоді мої орлята!
Поки вирости в вас крила,
Рідна мати вас учила, —
Ой учила, наставляла,
Правих предків споминала.
Що ви чули, не забули, —
Тим-же слідом полинули.
Козакуйте ж, процвітайте,
Та й нам слави уділяйте.
Козакуйте ж, прославляйтесь,
На нас любо оглядайтесь.
Як до нас ви завітали, —
Мов з могили ми устали;
Як до нас ви налетіли,
Наче сьвіт нам осьвітили.
Ой сьвітїть же по сьвітлиці
Бідолашній удовиці;
Медом кухлі ісповняйте,
Її мужа споминайте.
Пийте пиво, їжте страву,
Споминайте його славу.
Ой наш рід ведеть-ся з-давна;
Наша слава з-давна славна;
Наша правда з-давна права, —
Чиста, славна наша слава!«

ІІІСНЯ ТРЕТЯ.

I.

Ой брязнули на дворі цимбали;
Озвали ся у сїнях бояри,

Заспівали дружки у сьвітлиці;
Забило ся серце у вдовиці.
Голубонька з голубничкя лине:
Розлучають з матірю дитину, —
Розлучають, віночком вінчають,
Пишно, гучно поїздом рушають.
Не морська кучерява филя
Із сьвітлиці Настусю вхопила:
Ухопили весільні гості...
Жаль ся, Боже, її молодості!
Взяли, взяли, мов із саду квітку,
Завертіли у білу намітку.
Наміточко, серпанок тоненький!
Жаль ся, Боже, старенької неньки,
Що з дочкою ще не нажила ся,
Слізеньками гірко облила ся,
Що дочкою ще не навтішалась,
Сиротою у хаті зосталась.
Чує, чує материне серце,
Яка доля доні доведеть-ся:
На хвилину щастя, на хвилину,
Сумуваньня буде до загину;
На хвилину з милим обніманьня,
Довгі роки горя-горюваньня.
Чує серце, чує — не вмє сказати...
Весели ся, мати, утішай ся зятем!
Славний Морозенко на всю Україну
Ізнайшов у тебе у хаті дружину.
Бив ся Морозенко за народню волю, —
Дякуй, мати, Богу за щасливу долю!
Бив ся Морозенко, козакам на диво, —
Дякуй, мати, Богу, поки будеш жива!

II

Простяглись, пішли далеко
Дуги за дугами;

Красуєть-ся зеленими
Річка берегами.

Ще недавно по тій річці
Застави стояли;
По заставах орандарі
Мито з людей брали.

Ще недавно берегами
Блищали будинки;
В тих будинках погибали
Наші Українки :

Од схід-сонця до півночи
Тонку пряжу пряли,
Пряли, ткали та шляхетські
Скрині наповняли.

Ще недавно діди сиві
Млинів доглядали,
Та з унуків розмір брали,
Панові зсипали.

Ще недавно по три корчми
Стояло на милї,
І щоглами відзначались
Високі могили.

Взялись димом гостроверхі
Шляхетські будинки;
Виглядають із-за печищ
Білії хатинки.

По дворищах будинкових
Пасуть ся телята;
На рушники та на хустки
Білять біль дівчата :

»Беле наша тоненькая!
Як ми тебе витчем,
Пов'яжемо білі руки
Своїм чорнобривцям.

Беле наша тоненькая,
Люба наша праця!
Годі, годі клятій шляхті
Із дівчат знуцать ся!»

Нема застав, нема мита!
Везіть, люде, жито;
Сипте розмір не на шляхту —
На свою громаду.

Понастромлюйте на щогли
Голови рандарські,
Нехай з вітром розмовляють
Про порядки панські!

Повходила кров у землю, —
Земля пишним цвiтом
Ізкрасила усі трави,
Де шляхту побито.

Закричали страшним криком
Всі луги й дуброви,
Та й замовкли, — ведуть люде
Тихіі розмови:

Як по божому, сьвятому
Жити на Україні,
Осягати під левади
Вільні займанщини.

Заняв Гуня займанщину,
Заняв Мороз другу,

Та й осіли пасіками
Край темного дугу.

А сьвятую батьківщину
Відав Мороз сину,
Нехай веде в стару хату
Любую дружину.

Ой дознала стара хата
Од рандарства лиха,
Та не кинула оселі
Мати Морозиха.

Любо вітами старими
Груші хату вкрили,
Що діди й баби на спомин
Унукам садили.

» Утішай ся ж молодими,
Мати Морозихо!
А ми будем дідувати
По пасіках тихо.

Будем собі дідувати
Господа благати,
Щоб одвів усяке горе
Од твоєї хати.

Поки в церкву переробим
Костьольні руїни,
Нехай Богу будуть храмом
Пасіки-пустині.

А про сьвято ми до тебе
У хату заглянем;
Як жили ми, горювали —
За кухлем спомянем.»

III.

Що-ж було за добре, що-ж було за любо
У старій, дідизній Морозовій хаті,
Як серцем-душею раділа-дивилась
На молоду пару Морозиха мати!

Що-ж було за щастя, що-ж була за втіха
Обушисі-тещі, вдові одинокій,
Як з-рана в неділю приїде одвідать
Родину єдину, доню яснооку!

Посідають любо за столом дубовим,
Стара господиня ставить кінву меду.
Широку, квітчасту козацьку-лицарську
Зачинає Гуня з Морозом беседу.

Гарні-ненаглядні діди сивоусі,
Мов голубів пара, сивих волохатих,
Буркочуть-говорять, мов у дзвони дзвонять.
Ззираєть-ся мовчки із матірю мати.

Гарні, наче в срібних образи віночках,
Батьки військовії на покуті сяють.
Поважне обличчя, сьвяті розмови,
І очи, мов зорі, тихо, любо грають.

IV.

Голубко Настусю,
Не кажи матусі,
Яке горе твое серце чує...
Чує воно, ние,
Та сказать не вміє,
Що йому недоленька готує.

Хай мати не знає,
Що вже в тихім раю

Під квітками шелестить гадюка ;
Хай вона забуде,
Яка тобі буде
Неминуча, невимовна мука, —

Невимовна мука —
Із милим розлука,
Розставанья — серця розриванья ;
Розмова ночами
З німими стїнами ;
На постелї — в домовинї спанья.

V.

Діди сиві, говірливі
Голубоньки буркотливі !
Буркочете, говорите, —
Яке-ж лихо ви творите !
Живе слово ви сієте, —
Яке-ж лихо тим дієте !
Коло жінки Морозенко
Не сідає вже близенько ;
Не дивить ся Морозенко
В очи карії пильненько ;
Із ослона зриваєть-ся,
За рушницю хапаєть-ся ;
Обтирає він рушницю,
Заглядає в ладівницю,
Чи всі кулі, всі набої...
Озирає ясну зброю,
Сяде мовчки, крутить вуса,
Не спогляне на Настусю,
Понурить ся, вийде з хати,
Стане свистом коня звати :
»Ой коню мій Бусурмене !
Нудьга тобі жити в мене,

По леваді похожати,
З річки воду попивати.
Годі, коню, смутно ржати,
Підковами землю рвати!
Тобі нудно на отаві,
Мені нудно жить без слави,
Ой без слави козацької,
Без заслуги лицарської:
Що без слави серце мляве,
Без заслуги серцю туга.
Тобі тісно у леваді,
Мені душно жити в хаті.
Ой пора нам погуляти,
До козацтва завітати.
Розплету я тобі гриву —
Всім козаченькам на диво;
Уберу я тебе, коню,
В щирозлоту, ясну зброю.
На степах ми виростали,
По-над морем ґрасували,
В орла крил ми позичали,
В моря сили здобували.
Приленули на Україну, —
Будем битись до загину!
Не загине наша слава:
Добемо ся до Варшави,
А в Варшаві нашу славу
Ми посадимо на лаві;
Нехай шляхту вона судить,
Наших предків з гробу будить
І, призвавши перед пани,
Поскидає з них кайдани, —
Поскидає з них кайдани
І залічить в душах рани.
Люба жінко! рідна мати!

Годі жити з вами в хаті!
Треба шляхту добивати,
Предкам рани заживляти.
Нехай предки сплять без болю
На кривавім ріднім полі,
Нехай слава провожає
Чисті душі їх до раю.
Наша слава, наша правда
Нехай буде їм награда
За ті муки, щó терпіли
Від колиски до могили!«

VI.

— »Ой щó-ж се ти, милий,
Думаєш-гадаєш?
Мабуть мене молоденьку
Покинути маєш?

Коня обнімаєш,
За гриву хапаєш;
Кличу тебе серденьтком —
Ти не дочуваєш.

Мое серденьтко,
Коханья єдине!
На край сьвіта за тобою
Пташкою долину.

Ой рубай ся, бий ся,
Боем весели ся,
А на мене молоденьку
Хоч раз озирни ся.

Будеш кров ворожу
Із піском мішати,

А я буду хустиною
Тобі піт втирати.

Будеш серед бою
Згагою томитись, —
Я подам тобі з криниці
Водиці напитись.»

VII.

Навернулась в Морозенка
Теплая сльозина, —
Пригорнула ся до його
Вірная дружина.

Пригорнулась... »Розступі ся,
Наша мати, земле!
Я дознала в світі щастя, —
Буде, буде з мене!

Краще мені заніміти,
В домовині тліти,
Ніж коханья, мою душу,
Із рук упустити!«

VIII.

Ой не сокіл з високости
Низенько спустив ся:
Морозенко в карі очи
Любо задивив ся.

»Ой чи вам же, оченята,
Слізьми заливатись?
Лучче ж маю гречкосієм
На весь вік остатись!

Занедбаю для вас славу,
Завзяття лицарське.
Величай ся, кому любо,
У піснях кобзарських ;

А я з милою зостанусь,
Мов у тихім раю,
І коня на круторогі
Воли проміню !«

ІХ.

Молодoste-чарівнице !
Хто тебе не знає ?
Чого-ж серце замирає,
Як тебе згадає ?

Тепле, тепле кубелечко
Ти йому звивала,
В Божім раї квіти рвала,
Його чарувала.

Зачароване, заснуло, —
Сни чудовні снились...
Чом же вони не справились,
Як очи відкрились ?

Не для тебе, Морозенку,
Воли круторогі !
Нехай орють, гречку сіють
Брати твої вбогі.

А ти будеш Україну
Орати списками
по полю сіять волю
І Вражими тілами.

Будеш сїять, поки ляжеш
В полі спочивати.
Буде битись в сиру землю
Старенькая мати :

Розірветь-ся з болю-жалю
Серце голубине ;
Заспїває-заридає
Уся Україна.

---

21. БРАТУ ТАРАСОВІ НА ТОЙ СВІТ.

(ЗАМІСТЬ ЕПИЛОГА ДО ПОЕМИ „НАСТУСЯ“.)

У пахарській хаті
Україна мати
Обох нас родила ;
У чистому полі
На одному лоні
Обох нас пестила ;
Однакові пісні
Обом нам співала,
На єдине діло
Обох споряжала.
Розійшлись ми різно
Дітьми молодими,
Зустріли ся пізно
Між людьми чужими.
Вкупі працювати
Брат із братом брав ся ;
Що одна в нас мати,
Ти не догадав ся.
Братав ся з чужими,

Радив ся з чужими,
Гордував словами
Щирими моїми.
І на той сьвіт вибравсь
Із семї чужої...
Зоставсь я без тебе
Круглим сиротою.

Що-ж мені чинити?
Як у сьвіті жити,
Щоб душі живої
Не занепастити?
Чи мені по тобі
Сумом сумовати,
Чи твою роботу
Взяти докінчати?

Докінчаю, брате,
Не загину марне, —
Втішу Україну,
Матір безталанну.
Усьміхнеть-ся, брате,
Заплакана Мати,
І любо їй буде
Дітей спогадати :
>Різно діти, різно
В сьвіті пробували,
Та єдину душу
У двох вони мали.
Різно діти, різно
По сьвіту блудили,
Та на одно діло
Душу положили.«

22. ВЕЛИКІ ПРОВОДИ.

П О Е М А.

(1648.)

. . . . . esta vita noiosa
Non era degna di si gentil cosa.

Dante.

БЛАГІЙ МАТЕРІ СЛАВНОГО СИНА

МАРІ ІВАНОВНІ ГОГОЛЬ.

Як на мене шуря-буря
З півночи схопилась, —
Твоя хата, блага мати,
Мені відчинилась.

Як на мене хиже птаство
Важко налітало, —
Ти мене, благая мати,
Орлом величала.

Не орел я, стара нене, —
Голуб полохливий,
Яструбами заїльований
Совами ночними.

Під твою сховавсь я кришу,
В завірюху злую;
Твоїм духом теплим дишу,
Твоїм серцем чую.

Ой ти вмiла заспокоїть
Лякане серденько, —
Буркочу тобі тихенько,
Моя рідна ненько.

ПІСНЯ ПЕРВА.

I.

Ой чого, чого
В славнім Гадячі
В усі дзвони задзвонено?
Ой чого, чого
Усі могилки
Корогвами закрашено?
Попи співають,
Сьвічки палають,
Козаки шабельками лискають.

Ой кого, кого
Пишним поїздом
У почеті привезено,
Вороного коня,
В сріблї-золотї,
За труною приведено?
Пани й панята,
Дуки, княжата
З'їхались труну провозжати.

Ой хто-ж бо то, хто
На сиру землю
Пав у чорнім оксамитї?
Тяжко старому
Зоставати ся
Сиротою на сьвітї!
Є кому меди
І вина пити,
Нікому очей веселити.

II.

Годі тобі, годі,
Пане Парожинський,

У сиру землю бить-ся :
Ще-ж бо ти на сьвітї,
У похилих літах,
Не зовсім одинаця.

Не заливай, батьку,
Примерклого ока
Гіркими сльозами :
Єсть у тебе втіха —
Дочка ясноока
З чорними бровами.

Ой вона від жалю,
Як степова квітка
Під росою, схилилась.
А на її красу,
На пишну уроду
Вся молодіж задивилась.

Схилилась над братом,
У чорних серпанках,
Як верба над водою ;
Усім взяла очи,
Усім взяла серце
Молодою красою.

III.

Під страшну негоду,
Через Жовту Воду
Не знайшли пани броду ;
Помер молоденький
Панич Рарожинський,
Повернувши з походу.

Не низьким поклоном
Низове гультайство

Паненя привітало:
Воно йому в груди
З довгої пищалі
Подарунок послало.

Чи то степи й балки,
Глибокі байраки
Красним маком процвітають:
Чи то Хмельнищане,
Втікачі-панщане
Червону кров розливають?

Застукав Хмельницький
Гетьмана Калину
Із Потоцьким під Стебловим, —
Дякують панове
По востьолах Богу,
Хто вернув ся здоровим.

Ой уже-ж Хмельницький
На всю Україну
Зичним голосом гукає:
»Гей, хто не хоче
Шляхті догожати,
Хай до мене прибуває!«

Гудуть хлібороби,
Як весняні бжолі:
»Ой що маємо чинити?
Чи нам манівцями
За Дніпро втікати,
Чи ще шляхті послужити?»

Уже-ж ми служили,
Уже-ж ми й робили,
Та що маєм за послугу?

Запродало панство
Наше тіло й душі
Орендарям у наругу.»

IV.

Ой у Лубнях крутоярих,
У високім замку,
Сидить пишний князь Єрема
На тисовім ґанку.

Насупив ся князь Єрема,
Все листи читає.
»Враже хлопство! хамське кодрло!
Раз-по-раз гукає.

»Наряжайте драгонію,
Лаштуйте гармати!
На всіх шляхах, перевозах
Поставити чати!

Усі стежки по яругах
Поперетинати,
А піймавши утікачів,
На палі вбивати!

На розпутьях шибениці
Ставити по полю,
Щоб завчасу вгамувати
Ледачу сваволю!»

V.

Кличе пишний князь Єрема
Перед себе Голку, —
Молодого отамана
Панцерного полку.

»Пане Голко! ти вірністю
Свое ім'я вславив;
Тим я тебе серед шляхти
Високо поставив.

Хоч родивсь ти від козака,
Та шляхетну душу
В твоїх речах і учинках
Шанувати мушу;

Бо не дурно ти зо мною
З'їздив чужі краї:
Розумнійшої людини
Над тебе не маю.

Вірний Голко! тепер тая
Година настала,
Щоб твоя душа шляхетна
Сонцем засіяла.

Занедужав Рарожинський,
Поховавши сина,
А тим часом закипає
Бунтом Україна.

Гадячане перші встануть:
Завзятіі люде!
Як не впиним того хлопства,
То щось лихе буде!

Отсе-ж мушу сусідові
Допомогу дати
І тебе послать у Гадяч
Рейментарювати.

Честь велика! Уся шляхта
Завидує з-боку.

А за вірність дамо тобі
Награду високу:

Дамо тобі крулевщизну
У Липовім Броді,
І будеш ти, з ласки сейму,
Шляхтич на загороді.«

Уклонив ся пан отаман,
Засіяли очи:
»Я більшої, ясний князю,
Милости не хочу,

Аби мені панам своїм
Добре догодити
І від них ласкаве слово
Собі заслужити.«

VI.

Чого-ж се ти, Голко,
Чого-ж се ти, друже,
Одійшов від князя,
Та й зажурився дуже?

Чи ти зажурив ся,
Чи ти загадав ся, —
Хто-ж би то по тобі
Дорозумовав ся?

Глибокий колодязь, —
Тільки дно блищить-ся:
Твоя думка глибше
У серці таїть-ся.

Глибокий колодязь,
Води не достати:

Тебе не збагнув би
Ні батько ні мати.

Глибокий колодязь,
Не сягне ключина:
Тебе не збагнула б
І вірна дружина.

З панами ти виріс,
Панам сподобав ся,
І рідного батька
Змалку відцурав ся.

Панським тебе мати
Личком наділила,
Бо в панських будинках
Тобою ходила.

Уродила мати
Як намалювала,
Бо в панських будинках
Вона пробувала.

Чого-ж тебе серцем
Козаки шанують?...
Козацьку натуру
Вони в тобі чують.

Як заграєш в полі
На воронім коні, —
За тобою, Голко,
Козаченьки роєм!

Як виїдеш збройно
Грядничить грядиці, —
Вони за тобою —
Що вольнії птиці!

Вірно Голка, вірно
Свойму пану служить...
Чого-ж його серце
Потай усіх тужить?

З веселої учти
Голка утікає,
І панська шаноба
Його не втішає.

Ой бе-розбиває
Щука-риба ряску:
Не вважає Голка
На дівочу ласку.

Летить орел в небо,
Розпустивши крила:
З козаками Голці
Розмова не мила.

По синьому морю
Лебідь поринає:
Не простацьку Голка
Думку собі має...

VII.

Пішла-повила ся,
З Лубень крутоярх
Дорога розлога...
Обняла козацьку
Безодню душу
Велика тривога.

»Де ти живеш, славо,
Праведне лицарство,
Де тебе шукати?

Ой ще-ж тебе, славо,
На сьвіт не явили
Високі палати.

Ой чи то-ж то слава,
Велика заслуга,
Щоб свій рід підняти?
Чи то слава славна
На Божому суді,
Щоб люд ратувати?

Ой із'їздив-звідав
Я чужії землі,
Розуму набрав ся;
Ой бачив я славу
По-над синім морем —
Я в їй закохав ся.

Ой шумлять байраки,
Луги Низовії
Буйними вітрами:
»Ой настало время,
Настала година
Розмовлять з панами.

Ой буде розмова
У чистому полі
Довгими списами:
Гей, пишнее панство,
Шляхетне лицарство,
Розквітайтеся з нами!

Ой буде розмова,
Гарматняя рада
Огнем, порохами;
Напишемо листи,
Вічні договори
Гострими шаблями.«

VIII.

Їде Голка чистим полем,
На воронім коні;
За ним повчок панцерників
У ясенькій зброї;

За ним слуги молодії,
Вози скарбовії;
Під білими попонами
Коні дорогії.

Блищить шабля козацькая,
Від срібла та злата;
Зрядив його пан ласкавий,
Як рідного брата.

Горять в полі, против сонця,
Сукні едамашки:
»Не забувай, вірний слуго,
Княжецької ласки.«

— »Не забуду, не забуду,
Хиба жив не буду!
Ой я вам, вельможне панство,
За все вдячен буду:

І за те, що панські очі
Й панські брови маю;
І за те, що свого батька
Змалку відбігаю;

І за те, що моя мати
Пішла за водою,
Породивши паненятко
В лузі над Сулою;

І за те, що ви достатком
Мене наділили,

Награбивши, наздравши
З рідної України.

Ой Єремо, пишний князю!
Не дивись з-висока:
Не засліпиш сріблом-злотом
Козацького ока!

Було мене в чужі землі
З собою не брати,
Коли хотів з мене слугу,
Дворянина мати.

Було мене не пускати
На тайні розмови
До тих людей, щó по світу
Ширять розум новий.

Ой ти, князю, в Єзуїтів
Учивсь панувати,
А я учивсь у тих людей
Братів ратувати.

Заковані брати мої
В шляхетські статuti...
Пора, пора поскидати
Невольникам пути.»

ПІСНЯ ДРУГА.

I.

Серед гаю, під горою,
Старий дуб стоїть;
З-під кореня того дуба
Криниця дзюрчить.

Дзюрчить-біжить криниченька,
Наповня ставок;

Над тим ставком нахилив ся
Вишневий садок.

Покилая хатиночка
З садка визира;
В тій хатинці проживає
Бабуся стара.

Сама собі як мізинець.
Кругом гай шумить.
Полягла трава висока:
Нікому косить.

Чий же то в траві високій
Протоптаний слід?
Носять діти-унучата
Бабусі обід.

Бабувати вона ходить
До добрих людей,
А зимою у запічку
Вовну в них пряде.

Там дїтвора з повитухи
Не зводить очей,
Слухаючи пісень її
Та старих річей.

Як водиця із-під дуба
У ставок біжить,
Так бабуся з маленькими
Дітьми бубонить.

А весна красна настане —
Вона знов у гай,
Знов до дуба підгірнього,
Бо там її рай.

То не квітки між травою,
То — думки її;
Як спогляне, то й згадає
Радощі свої:

»Цвіте ясний, цвіте красний!
Не довго цвітеш;
На хвилину, милий Боже,
Щастя нам даєш.

Ой сон-траво і ти, зоре!
Густійше бриніть,
Де дружина моя вірна
Під явором спить.

А ти, водо дзюркотлива!
Течи із ставка
У Сулу зеленолугу...
Там моя дочка.

Русалкою покутує
Розум молодий,
Що не втекла, необачна,
Лихої біди.

Передай їй, дзюркотонько,
Плач довічній мій,
Матерніми слізоньками
Личко їй обмий.

Козаченьку-безбатченку!
Ти — крадений цвіт...
Цвіти ж собі і красуй ся
На весь Божий світ.

Ой, як я тебе не бачу,
На серці печаль;
А побачу твою вроду —
Візьме серце жаль.

На послугу, на утіху
Панству уродивсь,
І від роду козачого
На-віки одбивсь.»

II.

Ой блиснула грімниченька,
Густу хмару розриваючи :
Засіяли козаченьки,
Дубровою проїзджаючи.

Попереду пан отаман
Показує їм доріженьку.
Кінь вороний, сам мелодий, —
Чого-ж клонить він голівоньку ?

То не маки процьвітали,
Густу траву іскрашаючи :
То козаки луку вкрили,
Кониченьків попасаючи.

Ой не журись, бабусенько,
Що ти в сьвітї одинокая :
Єсть у тебе, стара нене,
Родинонька ясноокая.

Ой не голуб затуркотав,
У віконце добиваючись :
Загомонів козаченько,
Любим словом озиваючись :

III.

»Куди їду — не проїду
Похилої хати,
У тій хаті пробуває
Моя рідна мати.

Пробуває одинока
Сирота бабуся;
Вона мені — рідний батько
І рідна матуся.

Ой ти мене, бабусенько,
В колисці хитала;
Над малою дитиною
В будинках співала.

Ти зо мною розмовляла
Тихо вечорами,
Мою душу наповняла
Щирими словами.

Спали речи чарівничі
У душі хлопячій,
Прокинулись, розвинулись
У думці козачій.

Над філястими морями
Живуть, мамо, люде;
Зміркували, зрахували,
Що з козака буде.

Тії люде, моя нене,
Твою річ сьвятую
Розжеврили в душі моїй,
Як искру живую.

Не турбуй ся, моя рідна,
Що я в пана вдав ся:
Знала доля, на-що козак
Панам сподобав ся.

Ой у тебе кругом хати
Тихая дуброва,
А у Лузі Великому
Гучная розмова.

Ой у тебе по садочку
Метелики грають,
А із Лугу Великого
Орли вилинають.

Вилинули сизі орли
В Корсунь на Україну,
Оживили-воскресили
Козацькую силу.

Козаченько-безбатченко
Шляхті прислужив ся,
Що, гряниці гряничивши,
Він у славу вбив ся.

Ой викине він ту славу
Корогвою в полі,
Ззиваючи невольників
До вольної волі.

Буде панству з його слави
Вічний упоминок:
Повтікають, позбігають
З високих будинок.

Благослови, рідна нене,
Старими руками,
Щоб вороги в полі мліли
Перед козаками.

Благослови, бабусенько,
Сьвятим своїм словом,
Щоб до тебе я вернув ся
Із війни здоровим.

Не хочу я на Україні
Паном панувати
І пихою безталанним
Жалю завдавати.

Я підкину підвалину
Під твою хатину
І введу в неї убогу,
Молоду дружину.

Заспіває-засияє
Гай навкруги хати,
І доживеш з нами віку,
Як рідная мати.«

IV.

У старого дуба
Холодна водиця
З-тиха корінь підмиває;
Про Жовтій Води
І про Корсунщину
Повитуха мовчки знає.

Коли-б не дівтора
Малими ногами
В траві стежку протоптала,
То пташки співучі
І бжільки гудючі
Новину б їй розказали.

Про Жовтій Води
І про Корсунщину
Шепче вітер по дубровах.
Не з одні буди
Повтікали люди,
Не один пустує бровар.

Про Жовтій Води
І про Корсунщину
Дітям сни чуднії снять-ся

По всій Україні
Всяке зрозуміло,
Що час на Ляхів піднять-ся.

Ох заходить сонце
За холодну хмару,
А небо огнем палає;
Старенька бабуся,
Здіймаючи руки,
Щирим серцем промовляє:

»І благословляю,
І Бога благаю,
Щоб фортуна в полі вам служила,
Щоб несите панство
І хижє рандарство
Козацькая сила одоліла.

Як же будеш, синку,
У чистому полі
За Ляхами конем уганяти,
Не ражу я, синку,
Тобі кров людськую
Річеньками марне проливати.

Нехай побиває
Вороженьків наших
Всьогосвітняя позора,
Що по всьому світу
По всіх добрих людях
Ходить із двора до двора.

Буде з тебе слави —
Предківськую землю
Унучатам повертати;
Буде з тебе слави —
Вельможнее панство
З України позганяти.

Ой нехай же тебе
Божий Син намножить
За твою козачу вдачу!
Може доживу я,
Що на Україні
Людську воленьку побачу.

Може доживу я,
Що в старенькій хаті
Загучать скрипки й цимбали,
І звичаєм добрим
Ти діток згодуеш,
Як ми своїх годували.

Коли ж не побачу
Козацького війська
Під білою корогвою,
То надію теплу
Понесу у серці
В домовину із собою.

Коли ж не хитати
Мені правнучати,
Як тебе колись хитала,
То й то мені радість,
Що я тебе в військо
На ворогів провожала!«

ПІСНЯ ТРЕТЯ.

I.

Вельможний рід Рарожинських
Початку не має:
Як розжив ся, збагатив ся —
Ніхто не зазнає.

Може ще тогді, як Каїн
Завидував брату,
Судила їм сліпа доля
Здобичу багату.

Може предки умочали
В людській крові руки...
Забули те, занедбали
Вельможні унуки.

Паненятами рожались,
Панами вмирали ;
З високої високости
На люд позирали.

І хилилась уся шляхта
Під панську руку,
Одавала дітей своїх
У двірську науку.

Тим дворянством пишаючись,
Учила ся шляхта,
Як достатком та гонором
Переважить брата ;

Як підданську нахилати
Шию під кормигу ;
Як сажати бунтовників
У темну хурдигу.

Царювали Рарожинські
В шляхетській громаді,
Старші в війську, самовладні
На сеймовій раді.

І із роду в рід привикли
Себе поважати :
»Кому робить, кому служить,
А нам — панувати.

Сам Господь нам указує
Владичню роботу :
Хилить під нас братів-шляхту
І хамську темноту.

З ким зотнем ся за гряниці —
Він нам помагає,
Із роду в рід Рарожинських
Добра розширяє.

Так судило ся на небі,
Щоб роди старинні
Уставляли суд і правду
По всій Україні.

Ой як з давніх було часів,
Так повинно й бути :
Не здоліє того ладу
Ніхто повернути.«

II.

Ой правду мовляли
Вельможні панове,
Нехиблену правду,
Поки не гукнули
Луги і дуброви
Про козацьку зраду.

Закрутилась круто
Зелена хмелина,
Звившись на тичину ;
Огласило хлопство
Шляхту брехунами
На всю Україну.

»Ой зберімось, братьтя,
У чистому полі
На спасенну науку :

Станьмо одностайно,
Подаймо брат брату
У тяжкій пригоді руку.»

І вже ідуть різно,
І вже гудуть грізно
Чорні хмари з громами;
Насупилось небо,
Сяють лискавиці
Усіма сторонами.

І вже не одного
Розчахнуло громом
Кучерявого дуба..
Втікайте, панове,
В Польщу з України:
Буде вам великая згуба!

У Гадячі славнім,
На Івана Купала
Громова стріла впала:
У панський будинок
Людська поголоска
Новину страшну примчала.

У Гадячі славнім
Посеред базару
Красне поломя палає:
Ой то козак Голка
Із панцерним полком
Навкруги людей збирає.

У Гадячі славнім,
На велике сьвято,
Костьоли мовчать-пустують:
Ой посеред ринку
Козаки охочі
На возі воза риштують.

Чого притаїлись
Унити з Жидами
У склепах з мертвяками?
Ой високо має,
На сонечку сяє
Корогов між козаками.

. . . . .

III.

Отсе Голка серед ринку
З возів покликає.
Любо корогов княжéцька
Над козаком грає.
Червоною китаїкою
Пишно вози вкриті.
Стоять мовчки Гадячане,
Мов у землю вриті.
Давно, давно таких річей
Не чула Україна:
До землі всіх прихилила
Лихая година.
Поглядає брат на брата,
А батько на сина:

. . . . .
. . . . .

IV.

В обідню годину,
На Йвана Купала,
Сумно, сумно в Рарожинських
У будинку стало.
Старий Рарожинський
На ліжку конає,

Його дочка-одиначка
З жалю омліває.

З великого роду
Одна зостаєть-ся...
Зупинились в очах сльози,
Серденько не беть-ся.

Чорна потороча
Молитви читає,
За дукати болящому
Гріхи відпускає.

Що пан ні накоїв
З молодого віку,
Довгополий відпускає
Від нині й до-віку.

Чи то, як козацтво
По тюрмах конало,
А козачки неволею
Постіль панам слали;

Чи то, як панове
Гамували бунти,
І під шляхту позаймали
Козацькії ґрунти;

Чи то, як з Потоцьким
Сільський люд карали,
Від Ніженя до Києва
На палі сажали, —

За все довгополий
Панові прощає
І до раю панську душу
З миром одпускає.

V.

В обідню годину,
На Йвана Купала,
Сумно, сумно в Рарожинських
На подвірі стало.

Радить шляхта раду,
Ставши кругом ганку;
Викликає на пораду
Вельможну панянку:

»Ой щó нам, вельможна
Панночко, чинити?
Не здолієм против хлопства
Замку боронити.

Повтікали з замку
Козаки надвірні,
Малолюдком zostали ся
Слуги ваші вірні.

Хоч же нас і омаль,
Та все чиста шляхта, —
Умирати ми готові
За пана і брата!

Чесне панібратство
Дорожше нам плати, —
За ваш гонор і здоровя
Раді ми вмирати!

Шляхетською кровю
Вали позливаем,
Благородним нашим трупом
Рови зарівняем.

Нехай по всіх землях,
Де пани панують,

Про шляхетську нашу зацність
Вельможні чують.

Батьки й діди наші
Рід ваш підпирали,
Вони з вами хліб-сіль їли
І меди пивали ;

З вашого достатку
Брали щедрі дари :
Через вас вони від сейму
Крулевщизни мали.

Нехай же вбачає
Вся вельможна шляхта,
Як стоять дворяне вірні
За пана і брата.»

VI.

Ой крикнула лебедонька,
Крилом воду розбиваючи ;
Озвала ся ясна панна,
Згорда руку простягаючи :

»Ой славнії братьтя шляхто,
Наші слуги незаплатнії!
Не вважайте на мій смуток,
На мої очи заплакані.

За хмарами дощовими
Горить-сяє ясне сонечко ;
Ой від жалю великого
Розпалалось мое сердечко.

Одна, одна, як зернятко,
З мого роду я зостала ся ;
Найвисчая, найкрасчая
Мені доленька достала ся.

Сідлай мені, пан конюший,
Коня мого довгогривого :
Поведу я вірну шляхту
На козака бунтовливого.

Ударимо вступним боем,
Усі купою поляжемо :
Як стояти за свій гонор —
Вікам дальшим перекажемо !»

VII.

Похилились в темнім лузі
Калинові віти :
Заплакала вірна шляхта,
Як малії діти.

«Панно наша, доле наша,
Красо всього краю !
Не на землі б тобі жити,
А в Божому раю.

Ой веди ж нас, ясна зоре,
У чертог преславний,
Де сияють перед Богом
Твої предки славні.

А щоб ворог не втішав ся
По нашому згоні,
Справим твойму панотцеві
Пишні похорони.

Як порине у твій замок
Каламутна річка, —
Горіти-ме в темнім склепі
Восковая свічка.

Як кинеть-ся хиже хлопство
Пити панські вина, —

Злетить в-гору увесь замок,
Як легка перина.

Із льохів, будинків, стаєнь,
Із хлопського трупа
На дворищі Рарожинських
Стане чорна купа.

Хай уплють ся гайдамаки
Винами-медами, —
Заростуть їх хижі кости
Терном-бурянами.

Ой про нашу чесну славу
Буде мир гриміти,
А про зраду їх лукаву —
З гадом гад шипіти.

Ой про шляхту у сьвітлицях
Проречуть гетьмани,
А про хлопство у темницях —
Ланцюги й кайдани.«

ПІСНЯ ЧЕТВЕРТА.

I.

Ой загули талимбаси мідяні,
Ой заржали кониченьки вороні;
Стара брама усьміхнула ся,
Що ворота одімкнули ся.

Ой злинула лебідонька із гнізда;
Грає конем Рарожинська молода:
Білі шати, золотії береги,
Сиплють искрами камінья дороги.

»Ой іду я, іду до шлюбу,
На вашу, воріженьки, згубу!

Ой заграно мені і забубнено,
Тільки мене не полюблено.

А сама я женихів своїх люблю —
У серденьку, як у пеклі, потоплю.
Горить-кипить гірке серденько мое...
Ой усім вам, женишеньки, місце е!«

II.

Ой в Гадячі, серед ринку,
Ревнули гармати...
»Не нам, шляхто моя вірна,
Від хлопства втікати!«

Ой лискає в чорних хмарах
Зубчаста грімниця;
Хто-ж то веть-ся між димами,
Як біла орлиця?

»Дозволь, батьку, із жупана
Срібний гудзь зірвати!
Ой не візьмуть чарівницю
Козацькі гармати.

Ой у тебе, отамане,
Замовна рушниця:
Наші кулі одвертає
Панна-чарівниця.

Ой ти знаєш, отамане,
Всяке характерство:
Шкода, шкода товариства,
Любого братерства!«

Окрила ся шляхта димом,
Рушниці грімають;
Гадячане, як снопики,
По землі лягають.

Окрила ся шляхта димом,
Крізь дим огонь сєє;
Лискавкою між лавами
Панночка літає.

Ой не важ ся, пане Голко,
Панну зустрічати:
Зачарує семипядну —
Не втрапиш стріляти.

Ой не важ ся, пане Голко,
Панну наїзджати:
Зачарує гостру шаблю —
Не влучиш рубати.

Ой не важ ся чарівниці
У вічи заглянуть:
Обомліють бистрі ноги,
Рученьки завянуть.

Прорубав ся пан отаман
До панни близенько, —
Заблищали карі очи,
Тьохнуло серденько...

»Гей, козаки-товариші
Панцерного полку!
Оступіте у три лави
Отамана Голку.

Розвертайте по-лицарській
За давою лаву:
Розточимо з усіх боків
На панів облаву.

Чи то-ж слава — на капусту
Зсікти жменю шляхти?
Ой лучче нам їх руками,
Як курей, забрати.«

Ой закинув пан отаман
Що рибалка сітку:
Ускочила Рарожинська,
Як пташка у клітку.

Трепечуть ся у неводі
Карасі червоні;
Ні до втеку гордій шляхті,
Ні до оборони.

Ой наш Голка за морями
Характерства вчив ся;
Ой хто б його переважив,
Ще той не родив ся.

Та не гаразд, пане Голко,
Не гаразд ти робиш,
Що з поклоном низесеньким
Панну з коня зводиш.

Коли-б тобі, отамане,
Та не занедбати
Підкинути підвалину
Під бабину хату!

Коли-б тебе чарівниця
Не зачарувала
І завзяття козацького
Не загальмувала!

III.

Западає низько
Червоне сонце
У пили та в тумани.
»Ой стійте, не риньте
У шляхетський замок,
Брати мої Гадячане!

Ой злетів пугач
На високу браму,
Та як пугу, та пугу!
Ой чує, чує
Козацьке серце
Якусь великую тугу.

Ой не дурно, братья,
Виїхала шляхта
На останній грець з козаками:
Мабуть начинила
Склепи будинкові
І підкони порохами.«

Не слухають хлопці
І батьки старії,
Ринуть на здобич велику.
Ой багато люду,
Бідолах убогих,
Укоротить собі віку!

Виводять хлопята
Коней у наряді,
Виносять панські риштунки;
А сірома вбога,
Будники, дейнеки
Пють коштовнії трунки.

Ой запало сонце
В пили та в тумани, —
Хмари поломям палають:
Ой у останне
П'яні бідолахи
Веселих пісень співають!

IV.

Ой місяцю маю!
Не сьвіти з-за гаю,
Нехай ясно серед ночі
Купало палає.

Нехай кругом грища
Темна ніч насупить;
Нехай кожне приголубить,
Кого вірно любить.

Ой заховав місяць
Молоді роги;
Потемніли стежки в полі
І биті дороги.

Купальні дівчата
Через огонь скачуть,
А матірки із батьками
По убитих плачуть.

Співають дівчата,
Як у дзвони дзвонять,
А понурії панове
Побитих хоронять.

Чорна потороча
До панів побралась;
Кому печаль, кому горе,
Поторочі радість.

Укрила ніч темна
Кривавії жнива;
Кому печаль, кому горе,
Чорному пожива.

З-тиха чорний, з-тиха
Сповідает панство,

За людську кров обітує
Небесне царство.

З-тиха чорний, з-тиха
Хлопство поучає;
Ой хто сіяв головами,
А він зажинає.

V.

Не для тебе, Голко,
Молодецькі жарти:
Взявши мушкет, коло панни
Додержуєш варти.

То не голуб сизий
Круг голубки ходить:
Пан отаман із панянки
І очей не зводить.

Бережи ся, Голко,
Дівочої речі,
Щоб панянка не влестила
Твого серця грече.

Бережи ся, Голко,
Дівочої вроди,
Щоб не випустив ти шляхти
За Дніпрові води.

Не вберіг ся Голка
Краси молодої,
Сідлав панам потай ради
Воронії коні.

Не вберіг ся Голка
Тихої розмови:
Наготовив панам зброю
У темній дуброві.

Крикнув о півночі
Півень *кукуріку!*
Не побачать Гадячане
Сіроми до-віку.

Крикнув пугач *пугу!*
Земля застогнала,
Заревла її утроба,
Огнем запалала.

Панські будинки
Під небом літають,
А панове із Гадяча
У Лубні втікають.

Обернулось грище
На страшну тривогу,
Присьвічує красний півень
Втікачам дорогу.

Чи ясно, чи темно —
Жваво втеком чешуть,
Тільки коні вороні
Підковами крешуть.

ПІСНЯ ПЯТА.

I.

Блиснула зоря;
Біліють поля
Під холодним туманом.
Чого зібрались
Старі дейнеки
У дуброві за станом?
Блиснула зоря,
Біліють поля,
Почина небо сяяти.

»Ой не гаразд нам,
Старим головам,
Молодого послухати.

Ой наш отаман
Високо літа,
Та сідає низенько:
Що як віск розтав,
За слово оддав
Рарожинській серденько.

Ой чи на те-ж брати наші
Під небо літали,
Щоб глянути із-за хмари,
Як пани втікали?

Ой чи на те їх по полю
Жують сіроманці,
Щоб наш Голка прислужив ся
Вродливій панянці?

Усе поле, всі дуброви
Воронья обсіло,
Розношує наші кости,
Клює наше тіло;

А нанове, з ласки Голки,
В Лубнях бенкетують,
Та з Єремою на Гадач
Потуги готують.

Нехай же їх привітає
Із шибениць шляхта...
Викопаймо вражих дуків
Із могил проклятих!

Отаману молодому
Тепер панна снить ся:

Любо буде на слуг її
Вставши подивить ся!
Хай слухають шибеники,
Як воронья криче,
Як удова по мужеві,
Син по батьку плаче.
А на Голку верховода
Зберім чорну раду, —
Хай зупинить красним словом
Людський жаль-досаду!
Чи так легко заплакані
Очи утирати,
Як панянці потай ради
Коника сідлати?
Чи так любо зрадникові
У стовба стояти,
Ой як любо ясну панну
На сідло сажати?«

II.

На дейнеках босоногих
Кармазини сяють;
Шабельками шляхетськими
Будники лискають.
Не боять ся завзятії
Панцерного полку;
Бубнять в бубни, визивають
На чорний суд Голку.
Вийшов Голка серед ради,
Вклонив ся низенько.
Коло його панцерники
Лавами близенько.

»Брати мої рідні,
Шановна громадо!
Маєте ви козацьке завзяття,
Та не тим завзяттям —
Силою сліпою —
Визволять ся усі ваші братья.

Брати мої любі!
Тоді слобонить ся
Від панів неситих Україна,
Як у всіх убогих
І у всіх заможних
Буде воля і дума єдина.

Бачите ви добре,
Як пани лукаві
На погибель вас у замок заманили.
Не йняли ви віри.
Мойму характерству,
Та й багато люду марне погубили.

Мое ж характерство
Не на те здало ся,
Щоб людську кров дурно розливати:
Навчивсь я науки,
Щоб людей від муки,
Не гнівлячи Бога, визволяти.

Ви чорную раду
На мене зозвали —
Стою перед вами, в вашій волі.
Не те мені страшно, —
Страшно, що без мене
Не буде вам у походах щастя-долі.

Знайте, братья, підкопана
Уся Україна —

Від Гадяча до Глухова,
З Лубень до Люблина.

Підкопали ся панове
Під люд необачний
З того часу, як постриг ся
В ченці Сагайдачний.

Під церкви з будинків панських
Прокопані ходи —
На упадок і погибель
Темному народу.

Підійметесь, розілляте
Кривавії ріки,
А прийде час, провалитесь
В страшну тьму на віки.

Не про те нам треба, братьтя,
Ой не про те дбати,
Щоб шляхетським білим трупом
Поле устилати.

Треба пильно тих лукавих
Ходів дозирати,
Що йдуть з палат та до церков,
З церков у палати.

Як осьвітим денним сьвітом
Тії темні ходи,
Тоді тільки буде користь
Із Жовтої Води, —

Буде користь з Солониці,
З Альти, з Корсунщини:
Не запряжуть у кормигу
Пани України!

Не моя ж се, чесне братьтя,
Не моя наува:

Іде вона від Ісуса —
Від діда до внука.
Що хотіте, те й чиніте:
Я у вашій волі;
Тільки прошу — не згубіте
Української долі!»

III.

Зашуміли в лузі
Дуби кучеряві,
Загукали Гадячане
На дейнецькі лави:
»Ой ви, волоцюги,
Розбишацькі діти!
Гей, лучче б вам по комишах
Низових сидіти;
Лучче б доглядати
Муравського шляху,
Та московському купецтву
Завдавати жаху.
Лучче б вам з лихими
Жити ушквалами,
Аніж раду радувати
З нами, козаками!
Буде з вас, що наших
Батьків підманили,
На кривавій Солониці
Голодом морили.
Буде з вас, що шляхту
Дурно дратували,
І з лукавим Остриянином
В степах повтікали.

Не слухайте, браття,
Хижого бурлацтва;
Хай пан Голка порядкує
У нашім козацтві.

Молодий він сокіл,
Та жваво літає:
Де спустить ся, вражу шляхту
За чуба хапає.

Возьми, Голко, стягу
І бунчук у руки,
Визволь, визволь хліборобів
Із панської муки.

Займай, пане Голко,
Шляхетській коні,
Визволь, визволь Україну
З тяжкої неволі.»

IV.

Добре було б, добре
Жити на сім сьвітї,
Коли-б можна було діла
Одного глядіти.

Була б з нас громадї
Праведна послуга...
А то вкралась козакові
У серденько туга.

Між козацтвом Голка
Мов по пуці блудить,
І коника вороного
Під собою нудить.

Ой чи тобі, Голко,
Отаманувати,

Чи до Лубень крутоярх
Дорогу верстати,
Та впасти до ніжок
Панні молоденькій,
Розпороти білі груди,
Показать серденько?

»Ой глянь, панно, в серце,
Чим воно палає, —
Що другого, панно, Голки
У світі немає...«

Марне слово, марне,
Чужая дружино!
Ой хто в панстві уродив ся,
Що́ тому Україна?

Марне твое, Голко,
Серденько палає:
Хто родив ся недоляшком,
Той Ляхом сконає.

»Ой серце гаряче,
Огненная душо!
Чим же я вас погасити,
Де втопити мушу?

Погашу я серце
Панськими сльозами,
Утоплю огненну душу
У боях з Ляхами.

Погашу я серце
Працею тяжкою,
Затоплю огненну душу
Дякою людськюю.

Вороги лихіі,
Ви сліпіі люде:

Не знаєте, яка користь
З мене миру буде.

Не на те піднявсь я,
Щоб кров розливати:
Я підняв ся, щоб темноті
Очи осняти.

Прокинь ся, Україно!
Вже сонечко сходить...
Годі, годі недолюдкам
Миром верховодить!»

ПІСНЯ ШЕСТА.

I.

Ой усяке на сїм сьвіті
Про своє гадає:
Хто про долю України
Та про славу дбає;
А хто з брата у захисті
По дві шкури лупить,
А як инший, то й прилюдне,
Що попаде, цупить.

Величали ся дейнеки
Будинковим лупом;
Поставляли шибениці
З викопаним трупом.

I, попившись, сумували,
Що Жиди з кагалу,
До приходу панцерників,
Усі повтікали.

»Чорти батька зна,« мовляли,
»Що тепер чинити!

Як і царство небесне
В Бога заслужити!

А киньмо ся лишень, братья,
По склепах церковних:
Там багато на шляхетстві
Перстенів коштовних.

Та й якого ката буде
Шляхта там лежати,
І страшного того суду
Мов у просї ждати?

Ге! замкнуто!... колякою
Під двері підперто!
Мабуть страшно запорозьких
Гайдамак і мертвим.

А кете лиш, підкотїте
Під церкву гармату:
Вона зараз нам одчинить
Мертвецькую хату.«

— »Гвалт! ратуйте!« із-за дверей
Жиди закричали.

— »Оттака ловись, панове!«
Та й зареготали.

Регочуть ся гайдабури,
Гармату риштують,
Від радощів під собою
І землі не чують.

»Оттепер-то, пани братья,
Дождались ми панства,
Ще й у Бога заслужимо
Небесного царства!

Оттепер-то полатаєм
Свої драні боки:

Постоли будуть сап'яні,
Шовкові волокни!«

Ой торохнула-ревнула
Мідяна гармата, —
Захиталась, відчинилась
Мертвецькая хата.

Повалило з хати димом,
Мов у гуті з груби;
Мов голова Одамова
Вищерила зуби.

Посипалась цегла, вапна;
Двері, мов у пекло,
Роззявились, розширились...
»А щб, Жиди? тепло

Натопили ми вам хату?
Не так, як бувало
Ми в холодних ваших корчмах
На лавах конали!«

Мовчать Жиди, ані телень,
Нігде не озвались;
Тільки ветхі домовини
Скрізь порозкривались.

Виглядають жовті кости:
Чи вже наступила
Та година страшениая,
Щб душу томила, —

Душу вбогу, задавлену
Із-малечку панством,
У вічну тьму заманену
Хитрим темним царством?

Сумно стало гайдамакам,
Сумно між гробами,

Мов мертці до них озвались
Мертвими устами.

II.

»Люде добрі! ось дивітесь:
Жидівська намітка!
Утікала, та й втеряла
Чортова Жидівка.

Гляньте, в дверцях завязнула!
Сі дверці на хори.
Ой там вони, вражі сини,
Ой там людомори!«

Стрепенулись, поринули
В церкву гайдабури, —
Застогнали, заплакали
Церковнії мури.

Притаїлась із Жидами
Ходачкова шляхта,
Коло батьків та матірок
Діти — як циплята.

Притаїлись ізуїти,
Що панству служили
І по-панській неписьменну
Простоту дурили.

»Ага! ого!« загукали
На їх гайдамаки.

»Так ви усі сюди збіглись,
Державські собаки!

Добре, Жиди! добре, шляхто!
Добре, довгополі!
Будуть жнива в нас ряснійші,
Ніж на панськїм полі.

І за се вам дякуємо,
Що ви свої тлумки
І скриньки всі позносили
Нам на подарунки.

А щоб, Жиди: чи важче вам
Золото втеряти,
Чи свої погані душі
До чортяк послати?

Бачте, до чого доводять
Ваші клятї карби,
Що самі нам позносили
Незлічені скарби!

А ти, шляхто ходачкова,
Пани окономи,
Людські пявки безсердечні,
Дрібні грошолови!

Ви з Жидами накладали,
Їх робом ходили,
То з пархами й поляжете
У одній могилі.

А за те, що в вас жидівська
Удача ледача,
Домовиною вам буде
Утроба собача.

А щоб-ж ми вам, панотченьки,
Маємо сказати?
Ви самі в церквах привикли
Людей поучати...

А виходь лиш, поторочо,
На амбон високий, —
Чи й до слова, як до їжі,
В тебе рот широкий?»

Не злякалась потороча,
Стала на амбоні;
Казать казань поторочі
Ніхто не боронить.

Отця й Сина мугикнула,
Ще й Духа Сьвятого.
»Ой слухайте, пани шляхто,
Пророчого слова!

Розкувалось хиже хлопство,
За гріхи шляхетські, —
Нехай справлять у-останне
Великдень збоецький.

Ой викуе на їх шляхта
Сталевії узди, —
Ой не вийде хамське кодро
До суду із нужди!

Ой викуе на їх шляхта
Залізні кайдани, —
Махати-ме хамське кодро
До суду ціпами!»

Ой як грюкне оружина
Із довгого дула, —
У широкий рот катівський
Засвистала куля.

Застогнали живі люде
І в склепу шкелети;
Заблищали списи, шаблі,
Загули мушкети.

III.

Хто-ж то в церкву увалив ся
Із панцерним полком?

»Стійте, стійте, людоїди!«
Крикне грізно Голка.

Ой трусить ся в темнім борі
Зьвір від рику лева :

»Чого тобі, отамане,
Чого від нас треба ?

Ой се наша здобиченька!

Наш се заробіток!

Наша вдача! наше щастя!

Козацький пожиток!«

— »Огляньте ся, навіжені!

Триста самопалів

Плече з плечем... Моргну усом —

Ляжете снопами!

Ви на раді мали волю,

А я — після ради :

Мое слово має силу

Цілої громади.

Хто звелів вам, хто дозволив

У церкві буяти ?

Чи таким же, як ви, людям

Церкву руйнувати ?

Зруйнувавши, наробите

Мусору та пилу,

Та й ляжете собаками

В собачу могилу.

І тому, хто її словом

Умів руйнувати,

Не дали у три дні нову

Церкву збудувати.

На крові його будують

Капища нечисті,

А по євїту ходить-тужить
Дух його пречистий.

Збудуєть-ся церква нова,
Під небо знесеть-ся,
Як істини вічне слово
На весь мир прольєть-ся;

Як забудуть братів братьтя
Мужиками звати;
Як у всіх нас на Україні
Одна буде мати.«

Ой не впинить душі Голка,
Річ, як повідь, рине...
Хто-ж то її зрозуміє
На всій Україні?

Понурились гайдабури
В землю головою,
Почухали потилицю,
Махнули рукою:

»В тїм, отаман, твоя воля, —
Хай мур зостаєть-ся,
А щό шляхті та Жидові,
То вже не минеть-ся!«

— »Не дозволю кров людськую
Марне розливати!
Хай втікають, куди знають,
До польської шляхти.

А добро, щό наздирали
З убогого люду,
На потреби військовїї
Обернене буде.«

— »Еге-ге! так оттакої
Вмієш ти співати?

А бодай же більш нікому
Сього не чувати!

Хиба ж тільки в Бога й сьвіту,
Що в твоім віконці?
Ще ж не згасло галаганом
Козацьке сонце!

Зоставай ся ж із Жидами
Та з мотлохом панським,
А ми будем промишляти
Звичаєм козацьким.

Зоставай ся, добром нашим,
Як Жид, розживай ся,
Та з-за Дніпра, із-за Богу
Гостей сподівай ся!«

IV.

Позаймали гайдамаки
Усі балки і байраки,
Всі дороги степовії
І всі стежки луговії.
Від Лубень до Кременчука
Була шляхті й Жидам мука.
Ні пробитись, ні прокрастись,
Ані в грубі заховатись.
Що ні шабля ні рушниця
Против них не помішниця;
Що ні сукні ні шкатули
Від хижацтва не влизнули.

Обернули гайдабури
Панські хати в кучугури;
Пожар кровю поливали,
Панські трунки попивали,
В панські гуслі вигравали,

У сапянцях танцювали,
Закаблуки відбивали.
Позаймали волоцюги,
Всі провальля і яруги.
Де могили, де прикмети,
Там чатують їх бекети.
На кониках вигравають,
Шабельками повертають,
Панцерників проклинають, —
Хмельницького виглядають.

V.

Уже ж чорна галич
Із усього світу
На Україну позліталась;
Де було бурлацтво, —
Лугарі, дейнеки,
На поживу, на гульню збиралось.

Ворони з грачами
По звалищах грують,
А по пустках вовки завивають;
Кречети з орлами
По шляхах шумують,
Шибеникам очи виїдають.

Не стало бурлацтву
Шляхетського луцу:
Всі будинки вже поруйнували;
Здирали одержу
По склепах із трупу,
В тогосвітніх шатах пошожали.

Отсе вам, панове,
Пізня наука,
Що ви людським потом кубків доливали:

Се вас побудила
Пекельная мука,
Упирами з гробів повставали.

Пийте, упиряки,
Живу кров пляхетську, —
Суду вам за те не буде:
Про вашу одвагу,
Силу молодецьку
Співати-муть із роду в рід люде.

Тільки посумують,
Слухавши тих співів,
В пізні часи, рідний брат із братом:
Що їх пращур тихий,
Богобоязливий
Став ся шляхті безсердечним катом.

Може тільки двоє
На всю Україну,
Задзвонивши сумно у бандурні струни,
Оплачуть »срамотню
Давнюю годину«,
Як ви розбивали келепами труни.

ПІСНЯ СЕМА.

I.

Ой у Лубнях крутоярих,
У високім замку,
Сидить пишний князь Єрема
На тисовім ґанку.

Не читає князь Єрема
Листів іздалека:
Перетяв усі дороги
І стежки дійнока.

Ой приходять до Єреми
За вістями вісті:
Повтікало драгонії
Тисяча і двісті.

Повтікали, поскидали
Шапочки рогаті,
Та наділи козацькїї
Кучми волохаті.

Широкая околиця
І вершок низенький
Плавле-тоне в помийниці
Як гнилі опеньки.

Похилиста шапка-кучма
Із верхом червоним
Скаче, крутить ся, басує
На воронім коню.

Годі тобі, пишний князю,
Ловити рарогів:
Пора тобі вибиратись
В далеку дорогу.

Годі соболя держати
На срібнім ланцюзі:
Ой уже-ж твоя княгиня
У великій тузі.

Годі, князю, за границі
З Москвою змагатись:
Пора з Лубень зо всім кодом
В Польщу вигребатись.

Мав ти, князю, із дороги
Ченців завертати —
Прийшлось тобі у козацтва
Дороги питатись:

»Ой козаки! як до Польщі
Втрапити з обозом?
Що по Дніпру ви палите
Усі перевози?»

В Кременчуці, у Черкасах,
У Каневі, в Ржищах
Стоїте ви залогами
В старих таборищах.»

— »На-що тобі, пишний князю,
Дороги питати?
Лучче тобі манівцями
З Лубень простувати.

Ой до тебе, пишний князю,
Збіглась уся шляхта;
Червоніє навкруг тебе,
Як червчата плахта.

А між тими втікачами
Рарожинська панна,
Ясноока чарівниця
На весь Гадяч славна.

Вміла вона від козацтва
В-ночі утікати,
То зуміє й тобі, князю,
Дорогу вказати.

А ми тебе зустрінемо
Не раз і не двічі,
Та заглянем гарматами
Тобі, князю, в вічі.

Веди, князю, за собою
Коней табунами,
Щоб було чим поділитись
На прощання з нами.

Бери вина, меди й пиво
У бочках дубових,
Щоб було чим привітати
Козаків лейстрових.

Бери шати дорогії,
Сукні-едамашки,
Щоб було чим запобігти
Козацької ласки.

Бери, князю, срібні кубки,
З золотом шкатули,
Щоб твого ми провожанья
Довго не забули :

»Провожали ми Єрему
З Лубень до Прилуки, —
Добре, добре нагрівали
Коло його руки !

Провожали ми Єрему
За води Дніпрові, —
Поміняли своє рамя
На жупани нові.

Провожали, рахували :
Чи його пускати,
Чи в таборі до гармати
Його прикувати?«

Ой настала твоя, князю,
Остання година :
Збунтувалась навкруг тебе
Уся Україна.«

II

Не бугай, не круторогий
В отарі гуляє :

Князь Єрема крізь козацтво
Дорогу верстає.

Ой не мед-п'янес-чоло
Бочку розриває:
Князь Єрема із шляхтою
Хлопство розганяє.

Ой не пиво на про-диво
Іграючи кисне:
Князь Єрема із шляхтою
Гайдамацтво тисне.

Бережи ся, пишний князю,
Дніпрові води:
Не стинай ся з козаченьком
Княжецької вроди!

Козак Голка по Україні
Шуляком шугає;
Де крутнеть-ся — горде панство
Як птаство втікає.

Козак Голка сшива сотні
На живу руку:
Породила його мати
На панську муку!

Ой де стане — земля тане,
Підкопи рикають;
Куди гляне — трава вяне,
Вороги зникають.

III.

»Ой ви, хлопство тупориле,
Безумнії глави!
Не в-догад вам, як ми, панство,
Добуваєм слави.

»Єсть у мене у обозі
Голений хавтурник,
Ой він мені у напастях
Великий заступник.

Вивіз я його із Риму
Від Отця Сьвятого;
Ой він знає, як скрутити
Голку молодого.

Бо на сповіді спасенній
Панночка сказала,
Кого серденьком дівочим
Щиро покохала.

Покохала необачна
Ворога лихого
Братів-шляхти, віри, церкви
І Отця Сьвятого.

Покохала бідолашня,
Та й захорувала,
І в недузї від прелата
Тайни не сховала.

Так Господь нам посилав
Поміч несподійну,
Що ми служим костьолові
І папіжу вірно.

Ось побачите, щб зможе
Права віра в Бога:
Утікати нам pomoже
Козацька залога.

А як Бог дасть, що з обозом
Дніпро перебудем,
То ще й Голку на розправу
У руки добудем;

Його кровю гарячою
Змиєм гріх дівочий
І виставим шибеника
Перед ваші очи!»

IV.

»Чи то справді, пани-браття,
Чи у-ві сні снить ся,
Що наш Голка перед князем
У шанцях тіснить ся?

Чи то справді, пани-браття —
Не ймем очам віри —
Що наш Голка у наметі
Плаче над папіром?

Малесеньке, тонесеньке,
Пописане криво,
Та з отаманом хоробрим
Чинить таке диво!

Ой панове! се ж писала
Панна чарівниця!
Як нам Голку відходити,
Що князя боїть ся?»

— »Отаманья сивоусе!
Ви вік звікували,
Та гіршого над всі горя —
Любощів не взнали.

Отаманья сивоусе!
Ви вік звікували,
Солодшого над всі щастя —
Любощів не взнали.

Ой риштуйте ви гармати,
Мортири бомбові,

Тільки дайте мені глянуть
На чорнії брови.

Ой стріляйте і рубайте
З ранку до півночі, —
Дайте, дайте мені глянуть
У любії очи.

Ой велика серцю радість
Ворога зломити,
А ще більша, а ще висча —
Щиро полюбити.

Ой велика душі мука
Із сьвітом прощатись,
А ще більша, а ще гірша —
Дружини зрікатись.

Отаманья сивоусе!
Чиніть мою волю:
Гей, поставляйте ви чати
По чистому полю.

Нехай густо зачатують
Битую дорогу,
Щоб ніхто не зміг чинити
Князеві тривогу.

Хай Єрема з упокоєм
Дніпро перебуде,
Ні одного скарбового
Воза не позбуде.

Хай втікає із нащадком
В добрую годину:
Не вертатись йому з Польщі
До нас на Україну!«

Ой вволили старі волю
Голки молодого,

Не зосьмілились промовить
Отаману й слова.

V.

Ходить Голка над водою —
Тяжко серце беть-ся :
Його ворог, його лютий
З радощів сьміеть-ся.

Ходить Голка та сумує
Серцем одиноким ;
Його ворог опинив ся
За Дніпром широким.

Позирає на сей берег,
Потирає руки :
»Завдам, завдам козакові
Страшенної муки!«

Ой не радуйсь, пишний князю,
Що закинув удку :
Ходить Голка та голубить
Високою думку :

»Кличеш мене, моя зоре,
На тайну розмову, —
Не почую я до-віку
Коханого слова!

Ой оглухну, занімію,
Згніту свою душу,
Серце льодом заморожу,
Мовчки вмерти мушу.

Дорога ти мені й рідна,
Серденько дівчино,
А дорожша і ріднійша
Мати Україна.

Не почую... бо не зможу
Серця зупинити,
Не побачу... не здолію
Я без тебе жити.

Ой широко, ой глибоко
Думкою займаю,
А ще ширшу, а ще глибшу
Я надію маю.

Де посіяти, зростити
Благодатну волю,
Як не в нас на Україні,
На кривавім поліу!

Ой засію я надії
І думи високі
У козацькій, у лицарській
Натурі широкій.

Ой нехай мої надії
Будуть мої діти:
У серденьку гарячому
Любо їх носити.

Розпинались добрі люде,
Щоб у раї жити,
А мені — аби не зникли
Мої діти з сьвіту.

Ой то рай мій, вічне царство,
Награда від Бога!
Не бажаю я від Його
Красчого нічого. «

ПІСНЯ ВОСЬМА.

I.

Брат на брата гострить шаблю,
Наступає боем, —
Величає його панство
Витязем, героєм.

Брат від брата утікає,
Криється в хатині, —
Узиває його панство
Хамом на Україні.

Чиє ж діло перед Богом
Праведне, високе?
Кого любо озирає
Небесне око?

Ой чи тих, щб після праці
Гуляють з панами,
Ой чи тих, кого за працю
Вінчають тернами?

Нехай своїх вихваляють
Панове з трибуни,
А про наших заіграють
Бандурнії струни.

Нехай своїм кукли ставлять
Царі та княжата,
А про наших бідолашних
Заплачуть дівчата.

Ой не довго тобі, Голко,
Отаманувати,
Характерством чужоземним
Ворогів лякати.

Ой не довго тобі, Голко,
Голубить надію,
Що Україна вже не піjde
В лиху різноцію.

Рано, рано ти, мій орле,
Піднявсь воювати,
Необачних, безталанних
Розуму навчати.

Сієш, сієш по Україні
Ярю пшеницю, —
Лиха доля родить-плодить
Нікчемну метлицю.

Сієш правду, сієш розум
І сьвіт передвічний, —
Байдуже! їх потороча
Тягне в морок вічний.

Довго, довго Україна
Сліпа й глуха буде:
Засліпили, заглушили
Лукавії люде.

Ой закрийтесь, ясні очі,
Лягай, серце, спати:
Ще нам спаса не родила
Пречистая мати!...

II.

Ой з-за Дніпра та з-за Богу
Хмара наступає,
Пан Хмельницький Кривоноса
В поход виражає:

»Іди, іди, Кривоносе,
Тою стороною,

А я пійду по-над гіррю
Слідом за тобою.

Іди, іди, Кривоносе,
Та влови Єрему,
Як уловиш, дуже вгодиш
Серденьку моему.

Ще ж, мій друже, є там Голка;
Сияє красою,
І прославивсь на Україні
На-рівні зо мною.

Ой як зможеш йому, друже,
Вкоротити віку, —
Не забуду я послуги
Твої до-віку. <

III.

Ой з-за Дніпра та з-за Богу
Хмара наступає:
Грачів ключа й чорних галок
На сей бік стягає.

Чи то грачі, чи то галич,
Чи хижі дейнеки
Розпускають по Україні
Загони далекі?

»Ой не довго будеш, Голко
Верховодить військом!
Втікай, втікай, вражий сину,
Із шляхтою нишком.

Ой умів ти гарну здобич
У нас віднімати;
Зумій тепер, вражий сину,
Против нас стояти! <

IV.

Чого, чого в Кривоноса
На бік ніс скривив ся?
Не застав в Лубнях Єреми —
За чуба схопив ся.

Чого в дейнек босоногих
Потомлені коні?
Не настигли — ударились
Руками об поли.

Не настигли вони князя
На битій дорозі,
Перечули через люди,
Що вже на тім боці.

»Кривоносе, старий батьку!
Стягуй свою силу,
Ратуй, ратуй від зрадника
Україну милу!

Уже ж Голка, потай війська,
З князем накладає,
Усю шляхту, все Жидівство
В Польщу випускає.

Ой удармо, Кривоносе,
На панцерні лави,
Хай ледащо не каляє
Козацької слави.

Ой не бійтесь, пани-братьтя,
Чужоземських шанців,
Ой удармо, розженімо
Гадячан-поганців!«

V.

Ой не встиг же козак Голка
На коника сісти,
Стали його панцерників
На капусту сікти.

Ой не встиг же козак Голка
На коника впасти,
Стали Гадячан голінних
Як снопики класти.

Ой як стисне козак Голка
Коня острогами;
Обступили його ланці
З голими шаблями.

Обступили, — мов колосьсям,
Шаблями укрили.
Не зломити гайдабурам
Лицарської сили!

Повернув ся лицар Голка
На правую руку;
Куди гляне, туди гряде,
Всюди повно трупу.

Ой не взяти вам лицаря
Голими руками,
Уже ж ваша гайдамацька
Тече кров ріками.

»Кривоносе, орле хижий!
Налітай близенько,
Чи не влучиш довгим списом
У саме серденько.«

— »Ой велике характерство!
Нам його не вбити,

Треба, браття, срібним гудзьком
Рушницю набити.◀

Чи то колос серед ниви
Під вітром схилив ся,
Чи то Голка уродливий
З коня покотив ся?

Покотив ся, — кінь вороний
По-над Дніпром грає,
З того боку князь Єрема
Любо позирає.

Покотив ся, — довгогривий
По пісочку скаче;
На тім боці Рарожинська
Тяжко-важко плаче.

VI.

Не вважали гайдабури
На козацьку вроду,
Рвали тіло по кусочку,
Кидали у воду.

»Отсе тобі, чарівнице,
Ті карії очи,
Щоб ти любо цілувала
Темненької ночі!

Отсе тобі, чарівнице,
Тее личко панське,
Щоб ти йому зопсовала
Завзяття козацьке!

Отсе тобі, чарівнице,
Серце те лукаве,
Щоб ти всім нам убавила
Козацької слави!◀

VII.

Тихо Дніпро-Славутиця,
Тихо в море льеть-ся,
На тім боці Парошинська
В сиру землю бетъ-ся :

»Красо моя! з золотими
Шати берегами!
Як же мені в світі жити
Поміж ворогами?

Красо моя, пишна вродо!
На-що ти здала ся?
Щоб я марне кателіцтва
І панства зрікла ся?

Чи на те-ж я побачила
Серед ночі сонце,
Щоб дивитись на світ божий
У панське віконце?

Чи на те-ж мені відкрились
Таємниці темні
В тому серці гарячому,
В тій душі огненній?

Ой серденько гарячее,
Огненная душо!
Під водою у Славуті
Найти я вас мушу!«

VIII.

Ой злинула лебедиця
З берега крутого —
Поринати та шукати
Погляду ясного,

Ой злинула лебедиця
Із скелі крутої —
Поринати та шукати
Розмови любої.

Чи то-ж біла лебедиця
Беть-ся між лугами,
Чи то тонуть з золотими
Шати берегами?

»Ой панове, вірна шляхто!
Кидайтесь у воду,
Виратуйте чорні брови
І пишную вроду.«

— »Товариші гайдамаки!
Хто з вас добре плавле?
На тих шатах повно злата,
Дорогого камня.

Мабуть щиро чарівниця
Голку покохала,
Що ті шати дорогії
Що-дня надівала.«

Шкода, шкода вірній шляхті
Плавати човнами:
Потонула пишна врода
З чорними бровами.

Шкода хижому дейнецтву
Невід закидати:
Не покажуть ся до-віку
Дорогії шати.

ІХ.

Ні шляхетське ні дейнецьке
Не побачить око

Дорогого і сьвятого
У Дніпрі глибокім.

Не про вас, панове, дбає
Чистий дух з духами,
Як на землю посилає
Диво між дивами.

Не на те вас, темні люде,
Породила мати,
Щоб Дніпрові таємниці
Серцем прозирати.

Прозирають у Славуту
З устя до вершини
Не-спанілі, не-схлопілі
Діти України.

І поки дивитись будуть
У Дніпрові води,
Поти будуть серцем чути
Давнії пригоди.

Ой багато у Славуті
Дивного, сьвятого;
Найдивнійше — щире серце
Голки молодого.

Розтерзане, кривавее,
Беть-ся під водою
І всю воду ісповняє
Думою сьвятою.

Ой багато у Славуті
Красоти таїть-ся,
А найкрасча — Рарожинська,
Панна-чарівниця.

Щире серце до теплого
Лона пригортає,
І дівочою сльозою
Рани заживляє.

Любо-серцю кривавому
Під водою битись,
І на сей сьвіт крізь ту душу
Кохану дивитись.

А на Йвана на Купала
З води панна рине
І обходить, в білих шатах,
Усю Україну.

»Ой ти мене, Україно,
Коханья навчила :
Кого стріну над Славутом,
Дам у серце силу.

Перебуде всяку муку,
Перебуде горе,
І квітками засияє,
Як весною поле.

Ой ти мене, Україно,
Навчила любити :
В кого серце кривавее,
Мушу ісцілити.

Перестане кров гаряча
Серце обливати ;
Заспокою, приголублю,
Як дитину мати.«

І багато безталанних
Панна зустрічала,
І у серце сцілющі
Чари проливала.

І мое криваве серце
Скропила сльозою, —
Напоїла сцілющою,
Живою водою.

Обновилась, яко орля,
Юність мого серця;
Розпустила душа крила,
Пісня льеть-ся, льеть-ся...

[23.] ПРИСЬВЯТ

ОПРАВНОГО В ЗОЛОТО ПРИМІРНИКА.

Подарую золотую
Писанку дружині,
Що кохала мене вірно
При лихій годині;

Що кохала, не питала,
Чи панського роду,
Оддала за серце серце
І пишную вроду.

Про ту вроду я співаю,
На бандурі граю,
А серденько як золото
В скарбовні ховаю.

Ой ховаю, добре знаю,
З ним буду багатий
І в мальованій палаті
І в убогій хаті.

ДОДАТОК.

Вірші не ввійшовші до „Досвіток“ ані до иншого збірника.

1. ТРИ СЛЪОЗИ ДІВОЧИ.

I.

Заплакала Україна,
Ударившись в груди :
»Сини мої коханіі!
Ой щó з вами буде?

Мої квіти рожевії,
Морозом прибиті!
Орли мої молодії,
Яструбом зустріті!

До кого-ж я прихилю ся
Тепер головою?
Зосталась я на старости
Без вас удовою.

Боже милий! вони ж Твою
Заповідь чинили:
Свою матір убогую
Шанували-чтили,

І до братів своїх темних
Простягали руки:
Всім бажали вони мира,
Волі і науки.

Не покинь їх, милий Боже,
Ворогам в забаву;
Спомяни на їх дідівську,
Прадідівську славу!

А щоб злеє не витало
Над їх головами,
Пристав до них по ангелу
З легкими крилами.

І нехай вони почують
В далекому краю,
Як журю ся я за ними,
Як благословляю.»

II.

Ой коли-б я голос соловейка мала,
Та легкії крила та волю та силу,
То я б сюю весну гнізда не звивала,
Літала б, літала б, куди захотіла.

І сади зелені і чистее поле
І луги темненькі я б перелетіла;
Я б не зупинилась, де плугатар оре,
Я б не зупинилась, де співа дівчина.

Ой я б залетіла за камяні стіни,
Озирала б тюрми з-верху аж до дна,
Знайшла б братів милих, синів України,
І нишком літала б з вікна до вікна.

Жалібненько, сумно їм би заспівала,
Щоб сльози котились, щоб серденько нило,
Щоб під мою пісню вони все згадали,
Щоб було на сьвітї їм любо та мило.

III.

Віє вітер над Кпевом,
Сади нахиляє,
Синій Дніпр старих сусідок,
Німих гір, питає :

»Де гуляє-бенкетує
Син наш незабутий?
Вже й солові одспівали,
А його не чути!

Уже і Дух і Купало
І Петро минулись,
І чумаки із первої
Дороги вернулись;

Уже й жито половіє,
Час затого й жати;
А він не йде — біля мене
Сісти заспівати!»

Обізвались німі гори:
»Дніпре, старий друже!
Не питав ти України,
По кім вона тужить;

Не прислухавсь, щό дівчата
Плакали-співали,
Про що філі з берегами
Нищечком шептали.

Розпитай же буйних вітрів
З далекого краю,
Як наш кобзар з важким ранцем
Під ружжем гуляє!»

1847.

2. ДО ЗЕМЛЯЧКИ.

Українко, рідна сестро,
Пташко полохлива!
Куди се тебе замчали
Необачні крила?

Перед тебе щасна доля
З карими очима,
А довічняя неволи
Стоїть за плечима.

Поленула в чужу землю
З рідної України,
Проміяла рідну семью
На чужу чужину.

Весели ся, утішай ся,
Поки молоденька, —
Нехай тужить по дитині
На Україні ненька.

А як брови полиняють,
Личенько змарніє, —
Щиміти-ме вбоге серце,
Поки заніміє.

Щиміти-ме серце вбоге,
Що рідну родину
Проміяла на зрадливу
Невірну дружину.

Гірка, гірка серцю зрада
Дома на Україні,
А ще гірша, а ще тяжча
На чужій чужині.

Будеш плакати, в землю битись,
Долю проклинати, —
Не почує, не розважить
Старенькая мати!

Ой нехай вона не чує,
Ой нехай не знає,
Як дитина помирає
У чужому краї!

Лягай, мати, спочивати
В темну домовину:
Не вернеть-ся безталанна
Дочка на Україну!

---

3. [НА ДОБРА-НІЧ.]

На добра-ніч, усім на ніч!
Дайте одпочити...
Хто кохає мене щиро —
Не буде будити.

Не будіте, миле братья,
Мене з домовини:
Ой не хочу я до суду
Бачити України!

А на суді знову буду
Господа благати,
Щоб вернутись працювати
До вбогої хати:

» Ой не жив я, Боже правий,
На білому сьвіті:
Рвав терни я по дорозі,
Не рожеві квіти.

Не дознав я, Боже правий,
Любого впокою
За неправдою людською,
Долею тяжкою.

Верни, Боже, дорогії
Літа молодії,
Що звялили, отруїли
Вороги лихіі.

Верни, Боже, мою силу,
Що гнудась-хилилась,
На наругу, на забаву
Людам знадобилась.

Верни, Боже, мене з раю
До рідної хати, —
Буду в хаті працювати,
Тебе прославляти.»

4. ДО БРАТІВ НА УКРАЇНУ.

Хто мене не знає,
Сам себе питає:
Чи то вечір погасає,
Чи ранок сьвітає?

Хто мене не знає,
Віри не діймає,
Що старий дід голос має,
Під кобзу співає.

Ой мовчав я, братьтя,
Словом не озвав ся,
Поки батько український
Піснею впивав ся.

Хоч мовчав устами,
Співав я душею,
Та бояв ся з ним різнити
Кобзою мою.

Настала година,
Що вся Україна
Заридала по Тарасу,
Як мала дитина.

Настала година —
Ні одна людина
Не взяла ся за бандуру
Мужицького сина.

Задзвонили сумно
По Україні дзвони.
Висить мовчки старосьвітська
Бандура в коморі.

Уже-ж на їй струни
Та й пообвисали,
Голоснійші, вимовнійші
Вороги порвали.

Чи до віку ж, братьтя,
Будемо мовчати?
Благословіть мені кобзу
Німую узяти!

Підтягну я струни
На голос високий, —
Не сумуй, Тарасе батьку,
В могилі глибокій!

Почіплю я, братьтя,
До старих струн нові, —
Не доказуй, загребущий,
З Москви козакові!

Нехай горда шляхта
З жалю омліває,
Що козак вельможних предків
На суд визиває!

Гірко ж мені тая
Слава довела ся,
Що рука моя зняла ся,
За кобзу взяла ся!

Ой хто мене судить,
Хто мною гордує,
Нехай правду, нехай щиру
Від мене почує.

Сусіди лукаві,
Загребущі руви!
Не до суду приймать буду
Од вас тяжкі муки.

Годі вам у серце
Сіяти отруту!
Я посіяв по отруті
Крутоверху руту.

Посходила рута
Барвінком хрещатим,
Буде серце застилати,
Рани закривати.

Із ран, мов з криниці,
Рідне слово рине...
Розливай ся, рідне слово,
По всій Україні!

Нехай всяке мляве
Серце стрепенеть-ся —
І новою, здоровою
Думою забеть-ся.

Росла моя дума
По-над берегами,
Де славетний Гарібальді
Бив ся з ворогами.

Цьвіла моя дума
Над водою тихо,
Де вік чесний доживає
Мати Гоголиха.

Ой його-ж то сила
Мене звеселила
І співати про сьвяту
Воленьку навчила.

Ой її-ж то серце
Тихе-голубине.
Мене вчило тихесенько
Плакать по Україні.

»Цвіте мій,« мовляла,
»Холодом прибитий!
Отепер би тобі, сину,
Треба в сьвітї жити!

На рідному полі,
Сину, ти орав би,
Рідну семю ти насущним
Тепер годував би.«

Ой шкода нам, мати,
Про те сумувати,
Що сусіди загарбали
Із рідної хати.

Нехай із чужого
Хліба розживуть ся;
В нас на нивах нові жнива,
Дасть Господь, начнуть ся.

Ой уродить жито —
Буде всяке сите;
Занедбаем, щб забрано
Холодом побито.

Порожні засіки
Гарно налаштуем,
Ще й сусід своїх насущним
Хлібом нагодуем.

Хай Німець сьмієть-ся
З нашого звичаю,
Що ми справді хлібом-сілляю
Ворога караем.
Ой тим ми на сьвіті
Здавна держимо ся,
Що втеряти тільки правду
Одну боїмо ся.
Процьвітає цьвітом
Давня руїна:
Переходить сьвята правда
Від батька до сина.
Правдо, наша мати!
Поки ще жива ти,
Поти будем навкруг хати
Своє жито жати.

5. ДУМА ПРО САВУ КОНОНЕНКА.

I.

Червоніють хмари, червоніють;
Під кручами філі аліють;
Далекі дуброви синіють;
Луги й береги зеленіють.
Потемніло небо над горами;
Говорить Славута з вітрами;
Пливуть Запорожці човнами;
Окрила їх ніч туманами.
»Запорожці, товариші-братья!
Покажіть козацьке завзяття:
По три чайки в-ряд натягайте,
Дубовими веслами грайте.«
Виплили з Крилова — не сьвітало;
Двинули з Черкас — не смеркало.

О-півночи Канїв минали ;
Перед сьвітом якор метали.

»Запорожці, товариші-братья!
Покажіть козацьке завзяття :
В Переяслав рано впадайте,
Кононенко Саву піймайте.

Кононенко ляцьким духом дише ;
На козацтво ябеди пише,
Наклада з панами Ляхами,
Колотить всіма козаками.

Кононенко — Москаль-чужениця ;
Над козацтвом глумом глумить ся ;
До Ляхів він — ласа лисиця,
До козацтва — хижая птиця.

Не такому булаву держати,
Козацтву порядок давати,
Про здобич козацькую дбати,
По Чорному морю гуляти !«

II.

Ясно, ясно осіннее сонце.

Переяслав освітило ;
Рясно, рясно запорозьке військо
На майдані червоніло.

»Вийди, Саво, вийди, недоляшку,
З гостроверхого будинку,
Глянь на прігру, на рій запорозький,
Що гуде-шумить по ринку !«

Роем, роем славні Запорожці
Против сонечка грають,
Грізно, грізно ляцького похлібцю
На розправу викликають.

»Набивай, Москалю, ляцький побратиме,
Дорогі самопали,
Що тобі панове на лукавих учтах
В упоминку дарували!
Покликай на варту, на панцерну роту,
Що стоїть при воротах, —
Нехай потанцює перед козаками
У сап'яних чоботях!
Годі тобі, Саво, козаків хапати,
Шляхті в лапи отдавати!
Не до віку буде Запорожцям уші
Вража шляхта обтинати!
Не до віку будуть скалічені люде
У Гадячі вали сипать!
Годі вже з Ляхами, кручими синами,
Сап'янцями з-горда рипать!«

III.

У Сави ворота —
Краківська робота:
Цвяховані, мальовані,
Гонтиною щитовані.
Під щитом бойниці —
Стоять гаківниці,
На вік вічний збудовано
І штабами обковано.
Боронить ворота
Панцерная рота,
Мирським скарбом купована,
Медом-пивом напована.
Даремна робота!
Не встояла рота,
Як сипнула до приступу
Завзята голота.

Що одні стріляють,
А другі рубають,
Треті Саву Кононенка
В батька-матір лають.

Не встояла рота —
Розпались ворота.
Прискочила до будинка
Завзята голота.

Східчастий будинок,
Зверткові віконця,
Та не видно навкруг його
За димами сонця.

IV.

Стала в сьвітї слава —
Розквітав ся Сава
З низовими братчиками-козаками
За лукаві вчинки,
За панські впоминки,
За бенкети, за ласі трапези з Ляхами.

Стала в сьвітї слава —
Що попав ся Сава
Запорозьким братчикам в лабети.
Брали-жакували
Жупани лудани,
Оksamити, едбаби, сьєти.

Стала в сьвітї слава —
Козацькая справа
Сама себе людям на сьміх не давала:
Добре вона дбала,
Раду радувала,
Недруга отчизного скарала.

III. ХУТОРНА ПОЕЗІЯ.

---

1. ДО КОБЗИ.

Кругом тіснота і неволя,
Народ закований мовчить...

Шевченко.

Кобзо, моя непорочна утіхо!
Чом ти мовчиш? задзвони мені з-тиха,
Голосом правди сьвятої дзвони,
Нашу тісноту гірку спомяни.

Може чие ще не спідлене серце
Важко забеть-ся, до серця озветь-ся,
Як на бандурі струна до струни.

Хто не здоліє озватись ділами,
Хай обізветь-ся німими сльозами;
Ти ж своє слово дзвони-промовляй,
Душам братерським заснуть не давай.

Хай недовірки твої туманіють,
Хай вороги твої з жалю німіють;
Ти рідну семью до-купи ззивай.

Гей, хто на сум благородний багатий,
Сходьте ся мовчки до рідної хати,
Та посідаймо по голих лавках,
Та посумуймо по мертвих братах.

Темно на дворі, зоря не зоріє,
Вітер холодний од Півночи віє,
Квилять вовки по степах-облогах.

Кобзо! ти наша відрада єдина...
Поки із мертвих воскресне Україна,
Поки діждеться живої весни,
Ти нам про нашу тісноту дзвони.

З-тиха дзвони, нехай мучене серце
Важко забеться, до серця озветься,
Як на бандурі струна до струни.

---

2. РІДНЕ СЛОВО.

Я на сторожі коло їх
Поставлю слово.

Шевченко.

Мовчки предки наші в полі,
Мовчки спочивають,
Тільки чорнії могили
З вітром розмовляють.

Спочивають, дожидають
Праведного суду,
Що судити Україну
Рідне слово буде.

Вже судили княжі віча,
Цанські трибунали,
І перевертні гетьмани
Ради радували.

Радували, — утікала
Правда з того суду,
Багатились підмовлянням
На перелюб люду.

Радували, продавали
За маєтки волю,
Засївали головами
Безголів по полю.

Засївали, насипали
Пам'ятні могили,
В тих могилах рідним трупом
Правду придушили.

А неправду поруч себе
За столом саджали,
Не вином, людськими слізми
Кубки ісповняли.

Ой пануйте ж, бенкетуйте,
Ми ждати-мем суду,
Що судити Україну
Рідне слово буде.

Рідне слово, Божа правдо!
Як мала дитина,
Тебе стала промовляти
Хирна Україна.

Промовляє, — оживає,
Згнічений морозом,
Непозичений у Німця
Український розум.

Схаменуть ся, стрепенуть ся
Стуманілі люде:
Рідне слово, рідний розум, —
Рідна й правда буде.

Без напасти завоює
Городи і села,
І над людьми зацарює,
Пристапна й весела.

І засьвітить серед хати
Сьвітло благодатне,
І як мати буде дбати
Про сирицтво хатне.

І ходити-ме всевіда
З хати до палати,
Щоб убогого сусіда
З багатцем з'єднати.

Рідна правдо, люба радо,
Тихому одрадо,
За єдиність і братерство
Праведна наградо!

В дуї правім будем вічно
Об тобі молитись,
Духом правди з ворогами,
Поки духу, битись.

---

3. НА ДВАДЦЯТІ РОКОВИНИ ВЕЛИКОГО ПОХОРОНУ.

Поражу пастыря, и разый-
дутся овцы.

Марка XIV, 27.

Поховали — закопали
У могилу силу;
Пишним лавром іскрасили
Дорогу могилу.

Не так лавром іскрасили,
Як слізми зросили,
Що не стало на Україні
Віщової сили.

То була спасенна сила,
Що взяла могила,
Щиру правду проявила,
Очи нам відкрила.

Крізь туман письменства клятий
Зирно прозирнула,
І з занедбаной хати
Сяевою сяйнула.

І, як древле серед ночі
Ясла возсіяли,
Так людські незрячі очи
Сьвіт во тьмі вбачали.

І, як древле страх великий
Обуяв мамону,
Став лякатись мотлох дикий
За царську корону.

І, як древле пролила ся
Чиста кров пророча,
В осяйну главу впила ся
Відьма потороча.

Упилась нудьгою в розум,
Жизнь із серця ссала,
І полуночним морозом
Цьвіт наш побивала.

Люта відьмо поторочо,
Божество ехидних!
Ти нас мороком морсчиш,
Бідолах незгідних.

Заморочивши, рикаєш
Про царську державу,
І химерами лякаєш
Нашу душу мляву.

Низько, низько похилились,
Будем ще хилитись,
У неволі, лихій долі,
Нарізно різнитись.

---

4. СЛОВО ПРАВДИ,

ПРИСВЯЧЕНЕ ГАННІ БАРВІНОК

Я не проречистий на красне слово,
У мене річ не сьвяткова, щоденна:
Що-дня на мене грімала сурово
Сердита доля, мачуха злиденна.

Я кривсь од неї між людьми лихими,
Наймавсь до злющих у тяжку роботу;
Я брязкотів кайданами важкими,
І добре знаю варварську тісноту.

На мій первоцвіт вдарили морози,
Заціпило мені від холоднечи;
Не докотившись застигали сльози,
В сумне стогнанье обертались речи.

А все таки в моім немудрім слові
Була якась недовідома сила:
Бо з правдою було воно у змові,
Що рідна мати промовляти вчила.

І не злюбили лицеміри ниці
Мене за правду, що навчила мати,
Глумились глумом, мучили в темниці,
І похвалялись на хресті розпяти.

Я втік од них і в пустирі осїв ся,
Я між зьвірят вселив ся безсловесних.
Риканьем їх мій дух не веселив ся,
Як і словами столичан безчесних.

Одним один душею між чудовищ,
Я поучавсь твореньням рук Господніх;
Цураючись невольницьких соборищ,
Шукав одради в помислах свободних.

Я забував свою лиху годину,
Не згадував про голоднечу ранню,
І позирав на рідну Україну,
Як на свою матусю безталанну.

Умерла ти, матусенько Вкраїно,
Серед козаччини, серед незгоди;
В крові й руїні цвіт найкрасчий згинув
Твоєї благодатньої природи.

Умерла ти в своїй красі розкішній,
Заплющила очиці, склала руки.
Побив мороз і твій первоцвіт пишній,
Дознала й ти від лиходіїв муки.

Умерла... Може ж на твоїй могилі
Цвіте калина, солові співають?
Ні! всюди мертво, тільки в домовині
Тебе неситі черви роз'їдають.

Умерла ти в своїй красі розкішній,
Погасли очи, знемогли ся руки.
Гидке робацтво — ввесь твій плід величній,
Твої синове, дочки, внучки й внуки!

Таке твое наслідницьке потомство,
Твоя сьвятая пам'ять, вічна слава, —
Мизерне, як ехидне віроломство,
Гидке, як зрада підступна, лукава.

Вони в тобі взяли починок життя,
Тебе й гризуть, аж поки догризуть ся
До тих останків, що у материзні
Ні на що вже нікому не здадуть ся.

Тогді почезнуть, як мара нікчемна,
Без образу, без назви, без ознаки,
Жидівське сьмітьте, підла грязь корчемна,
Саможери, сіпаки-гайдамаки.

Ти ж, паньматусю, перед Богом вічним,
Мов перед сонцем раняшня росина,
Засьєш знову духом предковичним,
Безсмертна мати бідолахи сина.

Воскреснеш, нене, встанеш з домовини,
Тебе я словом правди привітаю,
І розільєть-ся слава України
По всій вселенній, од краю до краю.

5. ПРОРОК.

Не мните, яко придохъ во-
вресци миръ на землю: не при-
дохъ вовресци миръ, но мечъ...

Мавей X, 34.

Ви думаете, мир приніс я вам на землю?

Не мир, а меч, страшенне розділеньне.
Ні вашим молитвам, ні каятьтю не внемлю,
О ви, перелюбне і людожерне племе!

Як загніздились ви по-над Дніпром широким,
Послав Господь між вас Маеусаїла,
І повелів йому -- незасліпимим оком
Вас мовчки назирать, щб коїть ваша сила.

І бачив він різню між рідними братами,
І кару їх Татарським Лихолїтьтем,
Перелюбки панів з Литвою та з Ляхами,
Сьвятилища й церкви під мусором та сьмітьтем

Він бачив, як між вас владики неписьменні,
Мов ті Жиди, владництва купували,
Комори скринями, вином склепи підземні,
А гамани й сакви грошима начиняли.

Вважав Маеусаїл, як зажерне поцівство
До вас наук свободних не пустило:
Щоб убезпечити на-віки лихоїмство,
За чудотворнії ікони заступило.

А диких розбишак, за приноси з пожарів,
Без сорома лицарством звало славним,
Дарма що й бесурмен і християн терзали,
Торгуючи в Криму ясиром православним.

Дивив ся праведник, як на Москві кривавій
Хвостатий чорт у чорта сповідав ся.
Немного слів було в розмові їх лукавій:
Один кивнув-моргнув, а другий догадав ся...

І жив Маеусаїл між лицемірів темних,
Аж поки ви й пісні позабували,
Що кобзарі п'яні, на бенкетах корчемних,
Розбої, пожарі й хижацтво прославляли.

І возопив сьвятий, мов Іов терпеливий,
На гноїщі пороків українських;
І Бог його прийняв, як батько милостивий,
Без наших кудлаїв і голяків латинських.

Тепер пророка шле з мечем в устах блискучим.
Що вже між вас не буде німувати:
Розділить вас на ся, мов поломем жеручим,
І будуть вас сини і дочки проклинати.

6. ПСАЛТИРНЯ ПСАЛЬМА.

Народе мій, ясирнику татарський,
Невольнику турецький найдорожший!

Народе мій, ехидний панський слуго
І польської герою темний слави!

Народе мій, недоуку латинський,
Товаришу московської темноти!

Почез еси в літописях чернечих,
Не згадують войовники про тебе.

Їдять тебе твої сусіди мовчки,
І за твое невольництво не платять.

Пропало вже й ехидство в тебе в серці,
Герой же ти хиба над Жидовою.

Не учиш ся ні в Греків ні в Латинів,
Темнотою і Москаля соромиш.

*

Народе мій! щó нам тепер почати?
Не-вже во віки будеш спати й спати?

Народе мій! прокинь ся на хвилину,
Та подивись по людськи на Україну.

Народе мій! з'орім очима поле,
Нехай на нім не коренить ся горе.

Ми думками те поле заволочим,
Од Висли до Кубані слізми змочим...

А щó-ж ми там для правнуків посієм,
Коли й шептять одно 'дному не сьмієм?

7. ДО СТАРОЇ БАБИ.

Истино веуе бысть трость
лживая книжникомъ.

Іеремій VIII, 8.

Старенька бабо, ти між нами, дїтьми,
Премудрою здавалась, як Мінерва.

Не тим еси заважила в нас много,
Що прожила на сьвітї лїт чимало,

А тим, що із беззубими водившись,
Старовини мов репяхів набралась.

Непережоване ловила ти обіруч,
І нам, малим, у запічок носила;

А ми, темнота, сьвіту не видавши,
Няли тобі, як Соломону, віри.

*

Прийшла черга і нам про давні давна
Новим печкурникам оповідати.

Поткнулись ми з твоїми репяхами,
Та в них один хиба верблюд смакує.

Шкода малих магнатами лякати,
Що кров людську, мов упиряки, ссали.

Регочеть-ся дїтвора і з рандарства,
Що козаків держало під патинком,

А по церквах »на славній Україні«,
Мов по шинках, бряжчало талярами.

Не йме вже віри і кобзарським співам,
Що в них себе п'яниці прославляли,

Порізавши людей трудящих, чесних,
Або в ясир попродавши Татарам.

*

Нам сором, а тобі, стара, байдуже :
Ти все своє дрібній темноті плещеш.
Плеци, бо сьвіт не перебуде дурнів,
Котрі таких казок охочі слухать.
Туманити людей ти й не хотіла б,
Та се така твоя брехлива правда.

---

8. КОМПРОМИС ЛЯХАМ.

Твердий Русин із мякеньким
Ляхом побратав ся,
Делікатного звичаю
В шляхтича набрав ся.

Переймав у побратима
Побут инший, панський,
Зanedбав свої давнішні
Норови простацькі.

»Добре нам у-купі жити,
Пане брате Ляше,
Що між нами не ділити
Спільне майно наше.

Тільки де не оберну ся,
Де ні кину оком,
Розляглись пастівні руські
І поля широкі.

Навіть Чорне море, Ляше,
Всюди Руським зветь-ся...
Чи й воно ж обом нам наше?
Як тобі здаеть-ся?

Ти над Вислою вузеньку
Здбав займанщину, —

Як же мислиш широченну
Осягти Україну?

Чи снаги ж у тебе стане
По-за Крим сягнути,
І все древне Русовище,
Мов сувій, згорнути?«

— »Тільки б *ти* мене держав ся,
Русине, мій брате,
Буде наше пануванье
На весь сьвіт багате.

В блаватасах та саетах
Будемо ходити,
Їсти славно і венгерське
Пугарами пити.

Розпросторимо ся, брате,
Від моря до моря...
Не завдасть нам ні Татарин,
Ані Турчин горя.

У Москві ж раз-по-раз будем
Здобиччю ділитись,
І по всіх німецьких землях
Мужеством хвалитись.

Niesch że знають передмуре
Древне християнства,
Що стоїть з мечем на чаті
Супротив поганства.

Niesch нам слава в труби трубить,
В золотії труби.
Wiwat Polska! Kochajmy się,
Побратиме любий!«

» Не горни бо, Ляше, жару
Руськими руками,
Не мани Русь, мов отару,
У свою кошару.

Спогадай, ким воював ти,
Як Оттон Великий
Повелів тобі лобзати
В папи черевики.

Відкіля взялись у тебе
Гетьмани потужні?
Хто круг тебе насторожив
Зброї харалужні?

Русьсю взяв ти, Ляше, гору
Над Крижацтвом лютим,
І Москву від себе в-пору
Усю віджахнув ти.

Як застукав же Грізного
Москалюгу дома,
Так за Русьсю й се зробилось:
Річ усім сьвідома.

Русь дала тобі Замойських,
Струсів і Жовковських,
Нею тільки й брала Польща
В боротьбах московських.

А як гинуть від Османа
Мусів, пане Ляше,
Ратувало тебе славне
Запороже наше.

Чи мені ж та поступатись
Тобі рідним полем,
Щоб у-купі панувати
По-полам із горем?

Ні! пануй собі, сподарю,
Я ж мужикувати
Буду з рідними братами
У низенькій хаті.

І нікому не вклоню ся
За свій хліб у ноги;
А коли біда притисне,
Гайда за Пороги!«

— »За Пороги? Вага, хлопе!
Вага, хаме клятий!
Не дозволю на шляхетство
Турка підіймати.

За твою козачу вдачу,
За твое завзяття,
Погибало на Цоцорі
Наше миле братьє.

І Хотинське через тебе
Склалось Польщі лихо...
Коли-б ти не гайдабурив,
Всяк сидів би тихо.

Ось який еси падлюка!
Ось щб в тебе правда!
На дні кубка, мов гадюка,
Веть-ся руська зрада.

Хто прихилить ся до мене
Думкою сьвятою,
Тих попи твої взивають
Клятою Ляхвою.

Відцуравсь ти від Острозьких,
Від Сопіг, Потоцьких...
Напущу ж тепер на тебе
Наших Конецьпольських.

Перепинять їх райтари
Степові дороги,
Що верстаєш, як сам знаєш,
Нишком за Пороги.

Будеш, зраднику, під нами
В полі хліб робити,
А ми з руськими тузами
В-купі вина пити.

І розділимо на віки
Мужика з панами,
Нісч побореть-ся рсія јсча
І з ними і з нами!«

»Знай же, Лаше, щиру правду :
Поки сьвіту сонця,
Не пригорнуть ся братами
Люде до погонця.

Будеш нами, як волами,
Цілину орати,
А ми будем ремиґати,
Иншу думку мати.

Постеріг ти на дні кубка
В Русина гадюку, —
Weż że z tego, пане Ляше,
Добрую науку.

Упливали і минали
Роки за роками, --
Проливав еси кров хлопську,
Ми — панську річками.

Та-ж то кров животочива
Наробила дива :
Що не стане Русь Ляхвою,
Поки буде жива.

Коли справді хочеш, Ляше,
З Русином брататись,
Мусиш за мужицтво наше
Не по панській братись.

Мусиш правду сю признати,
Що Русь Русьсю буде,
Докіль будуть промовляти
Руське слово люде.

Оберни ся ж, Ляше, серцем
Смирним до природи,
Що чергує і паює
Всі царства й народи.

Помагай цвісти живому,
Кидай мертве з нами, —
І сини твої зживуть ся
З нашими синами.

Рід приходить і проходить,
Сонце сьвітить вічне,
І з землі по-вік не сходить
Тільки чоловічне,

Чоловічне-християнське :
Се-ж бо сила й воля,
І безпечне щастє панське,
І простацька доля. <

9. ДО ШЕКСПІРА,

заходившись коло українського перекладу його творів.

Видите, яко вси ослѣпоша,
не разумѣша смыслити.

Исаї LVI, 10.

Шекспіре, батьку наш, усім народам рідний!
Чи чуєш, як зове тебе народ незгідний,

Приблуда степовий, наслідник розбишацький,
Що й досі чествує свій путь і дух козацький?

Сьвітило творчества, Гомере новосьвіту!
Прийми нас під свою опіку знакомиту:

Дай у твоім храму нам варварства позбутись,
На красчі почуться і задуми здобутись.

Нехай нас укротить душа твоя велика,
Нехай покине нас козацька воля дика,

Що кровю тішилась, хвалилась пожарами,
Туманила людей брехливими вістями,

Піснями славила безумне гайдамацтво,
Кляла культурників, як людожерне панство.

З культурників еси найбільший воївода:
Ти — пишний цвіт і плід великого народа.

Дай очи правнукам хижацьким просьвітити,
Твій розум праведний сліпим благовістити.

---

10. ДО РІДНОГО НАРОДУ,

подаючи йому український переклад Шекспірових творів.

Народе без путя, без чести і поваги,
Без правди в письменах, звітах предків диких,
Ти, що постав еси з безумної одваги
Гірких п'яниць, сїпак і розбишак великих!

Єдиний в тебе скарб — прапращурівське слово...
Закляв його Боян від кражі й чужоядства:
Одно воно твого життя міцна основа,
Певнійша над усі потуги і багатства.

Се голос праведний до тебе з домовини,
Промова душ сьвятих, що марно погибали

В страшених злигоднях двоїстої Руїни...
Останню козаки твоїм триумфом звали.

О варваре сліпий! покинь триумфувати,
Потуп ся, счервоній од сорома тяжкого:
Бо мають всі твої сусіди щось назвати
Своїм, а ти своїм не назовеш нічого.

Що ні здобув еси мечем серед Руїни,
Все взяв у тебе з рук премудро твій добродій;
Шукаєш помацьки десь иншої України,
І з материзною ховаєш ся мов злодій.

На-ж зеркало: воно всесвітне, визирай ся,
І зрозумій, який ти азійат мизерний,
Розбоек по світах широких не пишай ся,
Забудь свій манівець, козацький пролаз темний,
І на культурню путь Владимирську вертай ся.

---

11. ОДА З ТАРАСОВОЇ ГОРИ.

Чого ви, земляки, так носитесь зо мною,
Як дурень з торбою або Антон з козою?

Я ваш кобзар, мовляв, поет національний,
Ваш висший протопласт, ваш образ ідеальний?

А ви ж, земляченьки, хто ви такі, скажіте?
Явітесь без масок і душу покажіте...

Оттам-то задумів великих і спасених
Серед панів жорстких і мужиків мизерних!

Вже двадцять літ лежу я над Дніпром Славутом,
Та слухаю, як ви знай брязкаєте путом,

Тим путом пакосним, котрим себе скували,
Як Турчину й Москві ехідно присягали.

Обох дурили ви, обом копали яму:
Отсе ж і тягнете дурну московську лямку.

Не ланцюгом себе, брехнею ви скували:
Брехню і правнукам із рабством завіщали.

Я ваш кобзар, поет, пророк ясновидючий,
Я вічний образ ваш, я дух ваш невмирущий,

Ковчег народности, сьвященний стяг свободи,
Що вас водити-ме у всі грядущі роди...

Нехай же знає той, хто сі глаголи чує,
Що в вас мою сьвяту могилу скот руйнує;

Що в вас Тарасова Гора Дніпром підмита;
Що в вас готуєть-ся мені дорога бита.

Покину земляків шляхом козацьким давнім..
Та ні! не зупинюсь на Запорозжі славнім.

Шукати-му душі у Турчина одради:
Там більше знайдеть-ся, ніж на Україні, правди.

Богдановим йому поклоном поклоню ся,
І з домовиною як небудь притулю ся.

А ви, земляченьки, щасливо пробувайте,
Брешіте, та мене у брехні не мішайте.

---

12. ВАРІЯЦІЯ

ПЕРВОЇ ДАВИДОВОЇ ПСАЛЬМИ.

Блаженний, хто прямує битим шляхом,
Котрий до ласощів усяку погань надить,

Хто не трівожить ся спасенним страхом,
Що до погибели широкий путь провадить.

Блажен, блажен той муж премудро никий,
Що й не заглядує, мовляв, до нечестивих.

Кого лестять баби і молодиці,
Що він собі мовчить серед людей злосливих,

Та хилить ся під грішничі закони,
Та знає, що у день, а що в ночі робити:
Бабам низькі одважує поклони
І вмів молодиць десятками любити.

Росте сей муж, мов дерево розкішне:
Баби йому що-дня корінне поливають,
Жінки його за слово люблять пишне,
А чоловіки їх великим обявляють.

*

Я не такий, о Боже мій правдивий!
Я все прикидливе, усе зловредно тайне,
Як чоловік во істину злосливий,
Ясую всюди, щоб було між миром явне.

Не знаючи, чого до церкви ходять,
Вчащаю залюбки в ту нечестиву раду,
Де братчики шукають і знаходять,
Як в серце громадян вселити суд і правду.

І не хилюсь під грішничі закони,
Що грішники велять до йоти виповняти,
Притиснувни темноти миліони,
І наказавши їм про волю міркувати.

*

Не вже-ж устоять сі лукаві злюки
У тебе, Господи, на праведному суді,
І предаси ти нас в катівські руки,
І царству грішників конца во вік не буде?

Ти, Господи, путь праведників знаєш,
І бачиш добре путь ледачих лицемірів:
Про-що ж ти їм сей попуск попускаєш?
Цобий їх правдою, щоб їм ніхто не вірив.

13. НОВІ ЖИДИ.

Нїсть ли писано, яко храмъ
мой храмъ молитвы наречется
всїмъ языкомъ? вы же сотво-
сте его вертепъ разбойникомъ.

Марка XI, 17.

Старі Жиди буяли в синагогах,
Нові буяють по сьвятих церквах,
І профанують розпятого Бога
В своїх ледачих митарських ділах:

І завдають йому новії рани,
І тернієм новим йому главу
Вінчають і, мов чорні врани,
Відають ся в криваву плоть йому.

Та не знуцають ся над ним так много
Ба і »во дні великого поста«,
Як в оний час, що з розпятого Бога
Створять собі воскресшого Христа.

Воскрес! воскрес! і раді, що не встане
За тридцять злотих проданий ім Бог,
Очима скорби й ярости не гляне
На сьвятотатний і кощунний торг, —

На сей базар, де лицемір дурноті
У горло льде животворящу кров,
А хавтурний дерій, увесь у злоті,
Нетягам проповідує любов.

Воскрес! воскрес!... ні, в вас він не воскресне
Серед своїх поруганих сьвятинь:
Бо знищив би ремество ваше чесне,
І був би вам у нього всім аминь.

По шелягу зложились ви кагалом
На тридесять кривавих срібняків,

І запасли ся безліч капіталом
На сто, на двісті, на п'ятьсот віків...

О Спасе, мучений спасенниками злими!
Покинь їм всі твої храми і всі каплиці,
З жертвами пишними, наданнями царськими
І навіть лептою смиренною вдовиці.

Всели ся в храм новий, в храм духа животворний,
Що обіцяв еси создати на руїні:
Нехай почезне в нас жидівський торг тлетворний
І віра праведна засяє на Україні.

14. НА СПОВІДІ.

Я не палю по капищах кадила,
Не чаю від покійників чудес,
Що чернь важкими шатами окрила
І низвела на торжище з небес.

Не стукаюсь я до царя й цариці
У чотирнадцять золотих воріт:
Про мене, до їх пишної столиці
Позаростав би вже травою й слід.

Я атеїст, що знає тільки Бога,
А чорта і сьвятих не признає...
Ні, не лякайся, душе моя убога:
І черті і сьвяті про тебе є.

Я демагог, мовляв, що тільки й дбає,
Як царську силу силою зломить...
Душе моя! де цар умом сияє,
Ти, мов раба, готова там служити.

Згадай, який хаос розбушував ся
Після того, хто не злякавсь гріха

Скрутить ченця, щó з жиру біснував ся,
Боярина, стрільця і козака.

Вонюча грязь пів сьвіту затопила,
І темрява кругом нас обняла,
А дика воля миром колотила,
Як буря човном без стерна й весла.

Тогді між нас явила ся цариця,
Супруга божевільного царя,
Як ангел гарна, хитра як лисиця,
Як демон злюща, мудра як змія.

Перед сьвятими небо відчинила,
Лукавників лукавством обійшла,
І що премудро лютих злюк душила,
Звеліла нам не памятати зла.

Отсе ж, душе, такі твої сьвятії,
Котрих ти чествуеш і любиш, а чорти
Пекельнії, — о сьвіте злочестивий!
О сьвіте пакосний! їх повен ти.

Ти, мов свиня, гризеш і рвеш корінье
У дуба, щó тебе годує жолудьми,
Не дбаючи, ким наше покоління,
Якими убезпечене людьми!

Ти б їх, у сьвятості твоїй мерзеній,
З гріхами їх на царство не пустив,
Не дав сяяти їм у вік той темний,
Що сам себе ти мучив і душив.

Дознав ся б ти, хто з ким обняв ся тайно,
І хто підлизам села дарував,
І хто Ляхву куйовдив православно,
І хто ножі сьвячені підсилав...

Згрібають всюди грязь хлопята вчені
Та вгонобляють твій ледачий смак,

А кобзарі видумують сьвячені,
Оправдуючи предків-розбишак.

Наука, із невдячності осліпши,
З Нетямою по братськи обнялась,
І мов п'яний п'яного з шинку вівши,
В одній калюжі з нею уляглась...

Спокой ся ж ти, душе моя убога!
Твоєї не соромлюсь наготи.
Хоть атеїст я, тільки ж знаю Бога,
І є сьвяті у мене і чорти.

---

15. КЛЮЧ РОЗУМІНЬНЯ.

Од Лиману до Есмані,
Од Волги до Висли,
Над народом безталанним
Вороги нависли.

Вороги... Хто-ж нам не ворог,
І хто наші друзі
З того часу, як ми крились
У Великім Лузі?

Ворог Турчин і Татарин,
Ворог Лях і Німець,
І Москаль, щó нашу славу
Обернув у нівець.

І погане й християне,
Жиди й католики —
Всюди наша ворожнета,
Як є сьвіт великий.

І в чужій землі і дома
Кожне з нас глузує,

Заїдає наш насущний,
Серед нас панув.

Хоть нікого ми не любим,
Та ба! щб робити?
Мусимо всім заволокам,
Ба й катам годити.

І чужі ми чужениці
В рідній Україні,
Як пташина без гніздечка
На німій руїні...

*

Ой чом же, братьє, чом воно так сталось,
Що край ми широкий, любий осягли,
Та в спадку неволя нам одна досталась,
А наше надбанье чужаки взяли?

Ми ж колись хвалились перед королями,
Що від нас і Турчин і ввесь сьвіт дріжить!
А тепер Москаль нас голими руками,
Мов п'яниць мизерних, за чуба держить.

Марна наша слава, підле величанье!
Проклятьє небесне впало на той шлях,
На давній козацький, де гетьмануваньє
Втратив над козацтвом гордий, пишний Лях:

Дніпро висихає, піском засипає
Зеркало широке предківських церков,
Де п'яне гультайство триста лїт співає
Про свбє хижацтво, про руїну й кров.

Не мечем було нам Польщу воювати:
Розумом, талантом, словом тим сьвятим,
Предковічнім скарбом, щб в нас ні одняти
Ні вкрати не вдасть ся деспотам тупим.

Чи в Ляха ж для слова не було свободи,
Або для таланта людськості, любови?
Розуму б Русина й ізуїт не вшкодив,
Коли він не зникнув посеред Москви.

Хто мечем воює, од меча і згине:
Праведний завіт сей, сей спасенний луч,
Втаїли від тебе, утікацький сине,
Ті, щó в тебе вкрали розуміння ключ.

Самі не ввійшовши, иншим воспретили,
Ввійти у спасенний гуманізма храм,
І пекельну злобу в дунах загнітили,
На лихе Ляхові, Русі й Москалям.

---

16. ГИМН ЄДИНОМУ ЦАРЕВІ.

Ти наш, дарма що між бояр кудластих
На сьвіт родивсь, як між ведмедів диких.
Без тебе нам прийшлось би всім пропасти,
Без подвигів і праць твоїх великих.

Ми «праведним царем» тебе прозвали
Ще аж тогді, як наші людоїди
З Мазепою та Шведом накладали,
Не чуючи Полтавської побіди.

Коли попи хоть в тім не помилились,
Що всі сьвяті та праведні душі
На небесах рядочками осілись
І простягли до нас носи та уші,

То певно й там, де вже ані печали
Не відають, мовляв, ні воздыханья,
Вони тебе старшим своїм обрали,
Щоб ти вчиняв попівське глумуванье;

Що до небес драбину приставляють
Із молитов та приносів нечистих,
І в Божий рай паливод посилають,
Старих блудниць та іноків басистих.

Молю ж тебе, зопхни з небес драбину,
Щоб сторчака летіли головами
На тих сьвятош, що збовтали Україну
У розбовток своїми молитвами.

Патроне наш, заступнику небесний!
Одкрий нам путь в високі високості,
Справдешній путь, щоб грішний люд та чесний
Навідувавсь до тебе з пекла в гості.

Тогді з небес нам розум возсіяє
Замість тих хмар, що стелють ся туманом,
І грішний мир сьвятих тих розпізнає,
Що на землі живуть самим обманом.

Не розбовтком, ййцем здоровим буде
Замолена, затуркана Україна;
Настануть в ній твого покрою люде,
І випадє у тебе з рук дубина.

На небесах твій дух возвеселить ся,
Ввесь Руський Сьвіт мов сонце осіяє,
І славная Олегова столица
Премудрого Петренка привітає.

І совершить над нею він крещеньне,
Крещеньне духом правди і свободи,
І ввійдуть з нею в приятне общеньне
Прославлені культурою народи.

17. ГИМН ЄДИНІЙ ЦАРИЦІ.

»Великий сьвіт«, царице наша рідна!
Погас еси, і тьма наш мир окрила:
Сліпуємо, сліпоти челядь бідна!
Приборкано усім орляткам крила.

Старі орли давно порозлітались:
Принадив їх Парнас або Валгала;
На іграшку дїтворі ми zostались,
Дрібнотї, що після тебе настала.

»Великий сьвіт!« ти справді сьвіт великий
У фокусї зібрала коло себе,
Дарма що вік, розпущений і дикий,
Свою печать накладував на тебе.

Ми грїшимо тепер не так широко,
І славиці своїй нічим не вшкодим:
Не уздрить нас чуже на вчинку око;
Тихесенько, мов кошенятка, ходим.

Та фокус наш промінья не збирав:
Бо всюди тьма і морок поголовний;
Раби есьмо, і рабськи забавляє
Наш ум язик письменників злословний.

Мов кажани о півночі вжахнулись,
Протопласти гидкі чортів крилатих,
На сяєво твое вони метнулись
І в золоті твої вчепились шати.

Не дивлячись, де чорне і де біле,
Тебе кругом ся потвар сплямувала;
Що знищила еси гніздо осине,
»Вовчицею голодною« взивала.

»Вовчицею« для людоїдів клятих
І »ворогом« для кровопийців люду

Була єси : се буде пам'ятати
Культурний мир до віку і до суду.

Розбоями й руїною неситу
Гадюку за Порогами ти вбила,
І голову єхидно ядовиту
Залізною п'ятою роздавила.

Хвала ж тобі за зло для злих, царице,
І за добро для добрих та спасених !
Хвала, науки любомудра жрице.
Пророчице времен благословених !

---

18. ДО ШЕВЧЕНКА.

Тарасе, спогадай, як ти за нами
Хотів летіть у вирей по морозу,
Де вольна мати з вольними синами
І дочками пахучу щипле розу,

Любови цвіт, знаменуванье миле
Блаженного життя на високостях,
Лестивий цвіт, як щасте легкокриле,
Як син про вірну дружбу в молодостях.

Втішають ся, свободою щасливі ;
Блищать над ними небеса безхмарні ;
Сияють у сріблї та в золотї ниви ;
По-над пашнею китяхи янтарні.

Знудивши ся життям своїм мертвецьким,
Жадали ми у вирей полетіти,
Де мертвий камінь під різцем мистецьким
Встає живий, щоб віковічно жити ;

Де полотно пензльоване співає
Очам про всі дива краси тьмні,

І висшу ліпоту небес являє
І тартара страшилища підземні;
Де нас музика до небес возносить
І хори ангельські дає нам чути...
Восхищене серденько смерти просить —
На крилах у Гармонії заснути.

Мій рідний брате, перед нами море
Всесвітньої науки одкривалось:
Втопили б ми у нім неволі горе
І в воскресеніє свободи обмивались.

Втопили б ми в тім морі всю мороку,
Яка нам з-малку голови морочить,
І тягне нас од Заходу к Востоку,
І азіяцтво вічне нам пророчить.

Лиха нам доля, брате, не судила
Свої сніги на рози проміняти,
І душу, щό неволя придавила,
В сцілющих нуртах волі обновляти.

За нами темрява півночня вгналась,
У всеоружжі деспотства сліпого,
І люба мрія як мираж розпалась
Від подиху московства навісного.

Ще не було Овидія й не буде,
Яким ти ставсь над мертвенним Аралом:
Таких пекельних нот не чули люде,
Які на серці в тебе звірство брало.

Ти десять літ з душею розлучав ся,
Співав, мов соловей в кошечих лапах,
Живий твій розум скристалізував ся,
Твій дух поник на каторжних етапах...

Заголосили по тобі Харити,
І Україну сонну розбудили,

Устала мати : »Діти мої, діти!
Тепер на віки ми посиротіли.

Ой лелечко, мій дрібязок убогий!
Москва 'б вас буде потирати руки;
Поставить очі против вас як роги;
Чого не знав дід, знати-муть унуки.«

»Ні!« обізвеш ся з-над Дніпра, кобзарю,
»Сьвіт не побачить Батия нового.
Перепят встане на тебе, Москалю,
Мое сьвяте, мое пророче слово.

О слово рідне! ти стоїш на чаті
Предковікових памяток сьвятині,
В ясній, блискучій херувимській шаті,
Як меч огнений, в нашій Україні.

Грішив я тяжко, яко син народу
І вихованець олухів письменних,
Що, в нас укравши, вкинули у воду
Ключ розуміння, задумів спасенних.

Та що скував я меч сей обоюдний,
Тим од гніва Премудрости спасу ся,
Воскресну чистий у великдеп' судний,
І о спасенні людським звеселю ся.«

---

19. НА НЕЗАБУДЬ РОКУ 1847.

Скажіте нам, сьвітильники народів
У темряві науки і природи,
Ви, що догледілись таємних ходів
Народньої неволі і свободи :

Чи нам годить ся проклинати
Сліпого демона тісноти ?

Чи мовчки спину підставляти,
Щоб катував нас до охоти?

Коли ми вік попередили
І чуючи, що вже сьвітає,
Віконце миру відчинили,
Нехай на небо позирає, —

Який пророк ветхозавітний,
Який апостол благодати,
Який Минос, мудрець всесвітний,
Звелів за се в темницю брати?

Де право те, чи на Синаї,
Чи на Голгоєї оглашалось,
Щоб рідне слово в ріднім краї
Розлукою з людьми каралось?

Якому богові угодно
Од серця серце одривати,
І з Москалями всенародно
На край Імперії туряти?

Тобі, о боже біснுவатий,
В тісних, мов та неволя, птанях,
Що вчив народ марширувати
І парив у холодних банях!

Свободи ворог, ворог жизнї,
Ти був великий душогубець,
Катюга розуму в отчизні,
На сході сонця мраколюбець.

Нехай раби про тебе трублять
Брехню у труби золотії:
Їх черті в пеклі приголублять,
Порадники катюг лихії.

Твоя сліпа і дика сила
Була докором Катерині:

Вона кривавих злук душила,
А ти розводив на Україні.

Коли мої уста мовчуці
Заговорили з повні серця,
Нехай в поля, лури і пуці
Моя клятьба перенесеть-ся,

Щоб наші вбогі недоріки
Своїх братів письменних знали,
Як часто вавилонські ріки
Вони сльозами доповняли;

Щоб знало лякане простацтво,
Як всяка праведна сльозина
Приближує свободи царство
По словеси Марії Сина.

---

20. ДО ПЕКЕЛЬНОГО НАПЛОДУ.

Нема в вас між людьми »серденька дорогого«,
Ні брата ні сестри, ні жінки ні дитини:
Ви любите себе, себе і більш нікого,
О кодро камяне ехидної ехидни!

Ви любите себе з утіхами своїми, —
Куманьне потайне з мамоною неправди,
Перешепти ночні із ницаками злими,
За зраду ближнього од деспота нагороди.

І в браті і в сестрі, і в жінці і в дитині
Ви любите свого хижактва підпомогу;
Щоб широко ваш рід осів ся на Україні,
Муруете церкви та молите ся Богу.

Хто ви і звідкіля? хто предок ваш нечистий,
Що породив на сьвіт таку гидку гидоту?

Чи вже-ж вам праотця создав той дух пречистий,
Що сонцем розуму осьвічує темноту?

Ні, предок ваш сидить в таємній преісподній,
Де злість його кипить і поломем палає,
Куди весь рід людський, в тісноті безісходній,
Героїв правоти даремно посилає.

На вік одділено, до дня суда страшного,
Лукавих од сьвятих безоднею розлуки,
Як темряву густу від сяєва ясного,
Як правду від олжи, як нетям од науки.

І не доступить ся ніхто з великодушних
В той тартар смертяний, що пліндруваньнем даше,
Звідкіль до нас летять рої панів бездушних,
А право зверхности сам Вельзевул їм пише.

Співаємо, що смерть уже згубила жало,
І трубимо, що ад втеряв свою побіду...
Ні, наше торжество ще й досі не настало,
Сошествія во ад не бачимо і сліду.

Розверста день і ніч пекельная утроба
Ригає засів свій на ваше брачне ложе,
І плодить ся од вас та людожерна злоба,
Котрої подолить дух благости не зможе.

»Осанна!« кричите в душі своїй лукавій.
»Ти, що господствуєш в глибокій преісподній!
Гряди во тьмі до нас, пекельний царю слави,
І в нівець обертай благі діла Господні!«

Ні, темряво густа! тобі нас не окрити...
Не вічно буде лжа вязати людям руки:
Почезнуть, яко дим, дияволові діти:
Воскресне правди Бог у сяезі науки.

21. ПОКУТА КОЗАЦЬКОГО БАТЬКА.

Ой Богдане, Богданочку!
Якби була знала,
У колісці б придумила,
Під серцем приспала...

Шевченко.

Стою, гнету знов серце України,
Паливода страшенний, з міді литий...
Чарнецький! ти мене добув із домовини,
І в полемі спалив мій груп неситий.

Великий воїне! шкода твоєї праці:
Робацтво з черева мого скрізь розповзло ся,
І на погибель двох славянських націй
Вампирами кривавими взяло ся.

Я став ся джерелом людської злоби,
Прославленим імям съвятив пекельну зраду,
Носив Мазепу, Гонту, Пугача в утробі,
Мутив історикам підсліпуватим правду.

Не стояло тобі паскудить рук лицарських...
З перевертнів-Ляхів знайшовсь підлиза клятий,
Щоб, підлизавшись під лакеїв царських,
Порадив їм мене із тартару призвати.

З огню через огонь прикликано тімаху,
І се стою, мов головешка тепла...
Наказано мені вам завдавати жаху,
Мої недобитки, щоб стерегли ся пекла.

Служив маґнатам я против козацтва службу,
Султану присягав, еднавсь із Москалями,
Козацькими дітьми платив Орді за дружбу,
Моливсь мощам, і радивсь із відьмами.

За се судило ся мені зорнути з аду,
Щоб диким варварам, у їх темноті дивій,

В запекле серце влить пекельною одраду,
Культурникам на жаль і стид великий.

Європо, мати чесних душ! диви ся,
Яку тяжку нести покуту мушу,
І за мою ехидну, хижу душу
Перед престолом правди помоли ся.

22. ВОЖИЙ СУД.

Про зелені сади,
Про пахущі цвѣти
Ми бувало під кобзу співаєм;
А тепер мовчимо,
Мов сном вічним спимо:
Ні охоти ні гласу не маєм.

Коли ж чує від нас
Хто сумний, тихий глас, —
В наших співах грізне щось таїть ся.
Мов на кришах сичі
Завивають в ночі,
Мов голосить Минервина птиця.

Хто кого не злюбив,
Хто кому зло зробив,
Віщі струни на те не вважають:
Мов ворожу ходу,
Вони чують біду,
Серце шумом і жалем сповняють.

О, великий нам жаль
І на серці печаль!
Тяжко, важко Україна сумує,
Що темноти повки
Облягли двір царський,
А просвѣчена правда німує...

Заговорить вона,
І до самого дна
Переверне лукаву споруду...
А поки до війни,
Ти нам, кобзо, дзвони,
Та приближуй день Божого суду.

О, настане страшний!
І мов дзвін голосний
Заговорить наш край велелюдний.
Од кінця до кінця
Стрепенуться серця,
І покинуть свій сон безпробудний.

Хто кого не злюбив,
Хто кому зло зробив,
Зрозуміє багатий і вбогий,
І огонь правоти
Осіяє хати,
І церкви, і царські чертоги.

---

23. МОЛИТВА.

ПРИСВЯЧЕНА ДОКТОРОВІ ПУЛЮЄВИ,
НА СПОМИН ЗОРЯВОЇ НОЧІ НА УКРАЇНІ В ХУТОРІ.

Всевишній! я Тобі молю ся,
Молекул космоса Твогб...
Де ти, хто ти, — даремно бю ся,
Ні, не збагну во вік сього!

Во вік науці не обняти
Всього, що Ти створив еси...
Даремно розум наш крилатий
Шукає краю небеси!

Знемігши ся, на ту пилінку
Спускається, що ми звемо

Вселенною, — щó на хвилинку
Її в імперії рвемо.

І тут безодня животвору,
І тут премудрість без кінця...
Однаково горі і долу
Сияє сьвіт Твого лица.

Молюсь, не дай мені з розпуки
Зректи ся розуму мого:
Нехай не гасне сьвіт науки
В проміннях сьєва Твого.

Нехай мій дух, в земній юдолі,
Не знижуєть-ся до зьвірят;
З Твоєї пресьвятої волі
Нехай во віки буде сьвят!

---

24. Е П І Л О Г.

Так муза хуторна незнана,
Во імя Бога всеблагого,
І до Ляха озвалась біана,
І до слуги його лихого,
І до того, хто сити лапу
Ссав у берлозі сотні років,
Хто проклинав сьвятого папу
Серед своїх сьвятих пророків,
Котрі »Антихриста« цурались,
Свого соперника в обмані,
І лучче демона вмудрялись
Держать хрещений мир в тумані.
Брати! забудьмо давні чвари
Та засьвітїмо сьвітло вкупі,
Щоб хижак не пирували,
Як зьвір в ночі на людським трупі.

У них одна пекельна рада,
Дарма що, рвучи нас, гризуть ся:
Щоб не довідалась громада,
Звідкіль їх ласощі беруть ся;

Щоб не обурилась темнота,
Засліплені розкривши очи:
Чого на мир така тіснота
І тьма у день, мов серед ночі.

Шкода мечем нам вохувати:
Бо дика сила силу днку
Єхидно стане викликати
Серед торжественного крику

За віру, за царя й Россію,
Аж поки знов на сотню років
Запре в ярмо народу шию,
Помучивши його пророків.

Ні, сьвітла, сьвітла, більш нічого
Сим визволим сліпого брата:
Не буде суесловить Бога,
Не стане вихваляти ката.

ДОДАТОК.

СЛАВЯНСЬКА ОДА.

гук на панславистичне гуканьє по Европі російського
архистратига Скобелева.

Славянскіє ль ручьї сольютя вь русскомь морѣ,
Оно ль изсякнеть — воть вопрось.

Пушкинъ.

Обманщице, кого ти не лестила,
Кому мягких не слала ти перин?

Ще мало ти людей занастила,
Щоб вірили обіцянкам твоїм?...

»Святою« ти себе провозгласила
І небеса під себе осягла,
А на землі твоя нечиста сила
Славянську кров сторіками лила.

Обняти сьвіт залізними руками
Силкуеш ся, щоб людському уму
Спорудити з продажніми попами
Вселенську безвиходну тюрму.

І всіх Славян скликаеш во єдино:
»Зливайте ся: я — море, ви — ручі...
Коріте ся і нахилийте спину,
Хиліте ся під присуди мої.

У мене ви дознаєте впокою,
Як праведні у Бога за дверми:
У багнищі, стоячою водою,
Гнити-мете з московськими людьми.

А як на вас коли, в лиху годину,
Воздвигне враг безбощадну войну,
То виріже вас тільки половину,
А там прийду і вас обороню...«

Да славить ся Народ Освободитель!
Да шествує во слід йому біда!
Да буде він во віки побідитель!
Да льється кров славянська, як вода!

ІУ. МАГОМЕТ І ХАДИЗА.

П О Е М А.

ЗАМІСТЬ ПЕРЕДНЬОГО СЛОВА ПРО МАГОМЕТА.

Ще як він був незнаний і вбогий, полюбила його багата вдова в Мекці, на імя Хадиза, і хоть у його рідному краї було в звичаї многоженство, не засмутив Магомет своєї дружини ні одвією соперницею: додержав їй вірности двадцять чотири роки, поки жила вона на світі. Як зробивсь він первим чоловіком між Арабами, одна з найвродливіших женщин, Аеша, сказала йому раз: »Чи не стара ж у тебе жінка? чи не посилає тобі Бог мене за луччу дружину?« — »Во імя Бога, ні!« відказав Магомет. »Не може бути луччої дружини над неї: бо вірувала вона в мене тогді, як люде мною по-невіряли, підняла мене в-гору тогді, як був я вбогий і як мене гонено.«

Дрепер.

Не говори зо мною про коханье,
Про жизни цвіт, про щасте... Ти не знаєш,
Яку своїм дівочим залицяньнем
Тонку струну в душі моїй торкаєш.

Аешо любя, соняшне серденько!
Ти всі квітки хотіла б осияти,

Заговорити з кожною любенькою
І приголубить, як дитину мати.

Та мій цвіток незримо процвітає,
Незримо дише сонця красою;
Над ним і в день і по ночам сияє
Сьвітло щастя вічною любовю.

І поки тху мого, поки Аллаху
Угодно на землі мене держати,
Не буде той, хто не доступен страху,
Очима іншої собі шукати.

Ти кажеш, лучча, красша? Ні одної
Нема на сьвітї луччої й не буде...
Во імя Бога, красоти такої
Не бачили ніколи грішні люде!

Возьми у мене очи, подиви ся
На неї з висока, з небес пречистих,
Звідкіль всі помисли сьвяті взяли ся
І чувства праведні сердець огнистих.

Як в глибиню бездонну океана
Аллах всезрячим прозирає оком,
Як до схід сонця над ночним туманом,
Зоря над сонним сьвітить ся востоком:

Так в Магометову прозріла душу
Хадиза, Боже око, сонце ясне,
І зрозуміла все, про що я мушу
Віщати миру, доки й жизнь погасне.

Я був малий, мизерний і незнаний, —
Вона мене між тисячами вздріла,
І золото й верблюдів каравани,
І всю судьбу мені свою вручила.

Мене лиха тіснила ворожнета,
Вона мов екеля при мені стояла,

І оклеветаного Магомета
На всю вселенну б не проміняла.
Тиняв ся я проміж людьми чужими, —
Вона мені мов сонце осьміхалась,
І помишленьнями її святими
Моя душа, мов перлами, втішалась.
У нищеті я нею був багатий,
В багатстві нею був я милостивий :
Вона робила, що з моєї хати
Утішеним виходив нещасливий.
Нехай Аллах усю красу по світу
В один алмаз безцінний позбирає, —
Не засияє він так Магомету,
Як дух Хадизи перед ним сияє.

П Р О Л О Г.

1.

Розкинулась еси по всій землі широко ;
Імперія Всемирна звеш ся згорда.
Моря, земля і все на ній, щб бачить око,
Усе твое, неволя і свобода.
Свобода тисячам, неволя міліонам :
На тім стоїш, пануєш, порядкуєш.
Все покорається тобі й твоїм законам,
А хто б оперсь, до кореня зруйнуєш.
Так правиш світом ти і над царми царуєш.

2.

Один був тільки цар, та не від сього миру,
Щб нехтував страшну твою потугу.
Носив корону він із терну, а порфіру
З кармазину, невірам на наругу.

Ти віддала й його, через свого Пилата,
Лихим Жидам на муку й на проп'ятте;
І хоть були в твого помиті руки ката,
Та заслужила вічне ти прокляття,
І не спасе тебе ні розум ні завзяття.

3.

Прокляв Господь всі п'ять столиць твоїх великих,
Почавши від тебе, Єрусалиме:
Розсіяв Жидову проміж чужі язика...
Тебе ж останнього прокляв він, Риме:
Щоб ти побачив, як стовпи твої крушились,
Щоб ти на них свою голову возносив,
Як там по иншому законіві молились,
Куди нові скрижалі ти приносив
І, замість Господа, себе в них превозносив.

4.

На всій імперії, щоб Римською прозвали,
Лягла печать прокляття страшного,
Що духа Божого в живому не poznали,
А з мертвого собі зробили Бога,
І поглумили ся над правдою сьвятою,
Котрою дух Господень в нас сияє,
Над вічним Божеством і неба висотою,
Куди і розум наш не досягає,
Котру один Творець всього живого знає.

5—8.

Озвав ся був против великого скандалу
Сьвятий филозоф, Нестор Цариградський,
Та оддано його безбожним на поталу,
Щоб їх родив на сьвіт владика адський.
Замучили його, як і того, щоб Богом
Зробили мертвого, на глум розсудку:
На клевети клевет нагромоздили стогом,
А з мук його тяжких зробили шутку,
Приправу до свого попівського прибутку.

9.

»Ой хто б нам дав крилі, крилі мов голубині,«
Мовляли тайкома Несторіяне,
»Щоб звідси нам летіть в далекі України,
Покинувши се зборище погане!
Особмо ся, брати, як птах на зді високім,
Ратуймо чистую любви науку,
Злучаймо праведність із розумом глибоким,
Нехай достанеть-ся від діда внуку,
І всолодить його потомкам жизни муку.«

10.

І забирали все своє добро убоге,
І до степів Арабських прямували,
І, проклинаючи золочені чертоги,
Собі хати в пустині будовали.
І вірні, бачивши, що сі Несторіяне
Немов свічки у Церкві погасили, —
Як серцем і умом справдешні христіяне,
Притулку серед них собі просили,
І порох від чобіт Царградський обтрусили.

ПІСНЯ ПЕРВА.

1.

Аравія... Се тут єгипетські божища,
Онуфиси та Мневиси забулись;
Се тут, скитаючись без хатнього жилища,
Жиди до Господа свого вернулись.
Тут, на горі, гремів крізь тучи голос Бога,
Єдиного предвічного владики;
Тут поломем в ночі значила ся дорога;
Тут сяевом сияв пророк великий,
І покорявсь йому в пустині камінь дикий.

2.

В землі, рекомій Уц, мудрець тут проявив ся,
Що Бога звав на суд за горе жизни,
І перед ним умом і серцем покоровив ся,
Як полились величні укоризни.
Упавши ниць, тремтів од слова, як од грому;
Все твориво в душі одмалювалось,
І Богу вишньому, єдиному сьвятому,
Безсмертна в серці піснь озвалась,
Народам і вікам наслідьдем вічним сталась.

3.

Аравіє! ти, мов той ум фундаментальний,
На камені твердому оснувалась.
Ти маєш строгий вид, задумчиво-печальний,
І Каменистою в сусід назвалась.
За-те ж тебе лихі сусіде оббігали,
Не товпились в суху твою пустиню.
Твої джигитарі тиранії не знали,
Хранили волю й правду, як сьвятиню,
Творили сильним суд, а вбогим милостиню.

4.

Аравіє! ти, мов той Бедуїн ревнивий,
Каміньнем та піском обгородилась,
Сховалась од чужих у затишок щасливий,
Над морем, як над зеркалом, схилилась.
Там раєм пишним ти, барвистим зеленіла,
Про твій оазис мореходи знали,
До тебе паруси носили їх, мов крила;
Щасливою вони тебе прозвали,
І про тебе казки дивовижні казали.

5.

З тебе, Аравіє, з твого двойного лона,
Як з древньої Юдеї й Самарії,
Повинен в мир прийти новий творець закона,
Возвишений, як оний Син Марії...

Вже він прийшов, пророк, пустині просвітитель,
І шествує, незнаний ще нікому,
Ні родичам близьким, од них далекий житель,
Ні рідній неньці, ні собі самому,
Спасенних задумів поету мовчазному.

6.

Не ключа журавлів по-над степом несла ся,
Не з вирею летіли сірі гуси,
Не низка байдаків по морю простягла ся:
То степові човни плили по суші.
Безпарусні човни, безвесельні ґалери,
Гуськом плили і пливучи хитались:
Двугорбі вючаки, цїбаті дромадери
В піску глибокому немов купались,
І порохи стовпом за ними підіймались.

7.

Се з Мекки караван до Сирії прямує,
Із здобиччю морських пучин глибоких,
Щоб закупить всього, щб жєнщину чарує,
І нарядить Арабок сьвітлооких.
Коралї дорогї та жемчуги Цейлонські,
З бальзамами, алоєм, камфорою,
Навючать караван блаватусом Сидонським,
Кармазином, серпанками, тафтою
І білою, як на Ливанї сніг, габою.

8.

Та Магомет не мав у всьому караванї
Нї зернятка. Се все було Хадизи,
Багатої вдови, між панїями панї,
Щб торг вєла від Інда до Тавризи.
Він — хлопець молодий, її підпарубочий,
Вдовиченко убогий, та вродливий,
Псував не знаючи солодкий сон дївочий...
Високий був, румяний, чорнобривий;
Мов та Полярниця, ясні блищали очи.

9.

А голос — водопад, гучний, дзвінкий, грімучий,
В саду в Хадизи, у раю земному,
Що рине кришталем з нахиленої кручи
І по піску шумує золотому.
Ніхто в Аравії на дикій кобилиці,
Що в табуні залигало арканом,
На вихрі степовім, блискавконогій птиці,
Не мчавсь таким орланом-гурриканом:
Так тільки смерти дух летить над океаном.

10.

Ніхто стріли в орла так не пускав високо,
Не здобував його з-за хмар летучих;
Ніхто не поринав у море так глибоко,
І в герці не являвсь, так гордо звучи.
В розмові ж і діди його остерегались,
Щоб не довів до сороба стареньких,
А друзі розумом живим його пишались,
На нього надились дівчачі неньки,
І бігали за ним хлопята молоденькі.

11.

Хлопцят любив, з дітьми, мов сам дитина, грав ся.
Вони йому здавали ся пташками;
Їх реготом та скоками втішав ся,
І веселивсь забутими піснями.
А послі пустотні впадав у сум глибокий,
Під пальмами ховав ся мовчазливий,
Скитавсь по кам'яній пустині одинокий,
Мов заходень, стратенець нещасливий,
Серед чужих людей безлюдник боязливий.

12.

То не була журба, що він малий і вбогий
Поміж великими багатирями;
Що цілини йому не орють круторогі,
Не ходять коні в нього табунами;

Що чабани отар у нього не пильнують;
Що не його верблюди караваном
Од моря Красного до Чорного прямують;
Що не зовуть його великим паном,
Ні шейхом-дідичем, ні князем, ні гетьманом.

13.

Жури́в ся він, чо́го його́ народ кумира́м,
Мов Госпо́ду живо́му, покланя́в ся!
Чо́му славетника́м, тим шейхам, тим емира́м,
Так як йому́, Бог жи́зни не явля́в ся!
Про́ Бога жи́зни він, ще хлопчи́ком ма́леньким,
Чува́в у Бозра́сі, фортеці грецькі́й,
Як в Си́рію ходи́в із ді́дусем старе́ньким
Та́ гостюва́в в оби́телі́ черне́цькі́й,
І сниви́сь йому́ той Бог в зе́млі́ його́ оте́цькі́й.

14.

Та́м, в Мекці́ городі́, над во́дяни́стим лу́гом,
В найста́ршому зо́ всіх ста́рих съ́вятили́щ,
Стоя́ло годи́вим, чи по́всѣ́кденним, кру́гом
Три́ сотні́ ші́стьдеся́ть ги́дких стра́шили́щ;
А се́ред них ле́жав, замі́сть живо́го Бо́га,
Безду́шний ка́мінь, що́ упав із хма́ри
І на́значив що́-дня́ чу́дови́ща съ́вѣ́того,
Що́б че́сть йому́ і ша́ну́ возда́вали,
Твори́ли мо́литви, ака́фісти́ спі́вали.

15.

Горду́ючи ду́рним, паску́дним суе́ві́рством,
За́води́в Ма́гомет про́ нього́ мову́,
Та́, за ра́ховани́м по́півськи́м лицеме́рством,
Пере́пято́ доро́гу його́ сло́ву,
І на́звано́ його́ недо́ві́рком про́кля́тим,
Що́ по ді́дах на́слі́ддя́ не ша́нуе́,
Що́, до́годжа́ючи во́льнодумця́м за́взя́тим,
Пере́кази́ спасе́нни́цькі́ руйну́е,
І ро́зумом ми́рськи́м грі́ховно́ ко́верзу́е.

16.

»Во імя Бога, ви, щó звисше просьвітились,
Ви, щó з небес премудрість осягнули,
Щó для громадського спасення народились,
І ввесь народ у темряву втягнули!«
Промовив Магомет жерцям серед Кааби:
»Возьміть меча Дамаєського ясного,
Щó на його клинок не впало око баби,
І виберіть бойця найголінного,
Котрого чествують по всій землі Араби.

17.

Я, сирота малий, убогий і незнаний,
Щó в Бозі вся моя надія й сила,
Пійду з шаблюкою на першого між вами,
І Асмодею обрубав крила.
Коли сі кам'яні боги очима бачать,
Коли сі глушани ушима чують,
Нехай вони тому кінець із нас призначать,
Кого жерці безбожним іменують,
Недовірком зовуть, кощунником плямують.«

18.

Тогдї счинив ся гук в святилищі страшенний,
Всі кулаки у-гору підіймали.
Заверещав народ, завив, мов пес скажений,
Жерці одержу на собі подрали.
Сто рук жорстких, міцних вхопило Магомета,
І волокло із капища на страту.
Кипіла клекотом попівська ворожнета,
Без суду віддавала в руки кату,
І обіцялась дати з Кааби щедру плату.

19.

Під сей безумний час Хадиза з улемами
Несла в святилище дари великі,
Щоб караван жерці своїми молитвами
Перевели через пустині дикі.

Побачивши свого коханця молодого

В руках у душманів лихих, запеклих,
Мов у сталєних кліщах і ледьві вже живого,
Озвалась у словах ніжних та теплих,
Через приятелів і слуг своїх дотепних.

20.

Як віск од сонечка, так змякнули від злота
Лихі жерці. Пригасла ворожнета,
І навіжена, розлючена темнота
Повинула душити Магомета.
І, вирвавши із рук понихачів жерецьких,
Хадиза в караван його послала,
У Сирію, до городів торгових грецьких,
І йти через сухі степи казала,
І так слугу свого від смерти ратувала.

21.

Синаю, горо славна і сьвята во віки!
Чи чуєш, хто се, в образі смиреннім,
Наближивсь до тебе? Се знов пророк великий,
Крушитель ідољства в вертепі темнім,
В вертепі, де попи прославились розбоем,
І «чорну дань» на всіх нас наложили,
І повеліли нам, щоб ми кривавим боем
І ядом підступу людей душили,
А їм, із віку в вік, сліпуючи служили.

22.

Загледівши твою сьвященну вершину,
З верблюда зсів слуга Хадизи дивний,
Розкинув подрану в Каабі жупанину,
І сотворив намаз, обряд старинний.
Крижем простерши ся, облобизав ту землю,
Що вождь Ізраїльський топтав ногами,
Як пищу з небеси випрошував даремню
І воду з каменя точив річками,
І наповав народ з верблюдами й биками.

23.

Був ранок, і земля ще тільки нагрівалась
Під подихом ночної прохолоди.
Крізь прозорний туман гора Синай здавалась
Ковчегом золотим, вінцем природи, —
Ковчегом тим сьвятим, що двоє херувимів
Таїнственными крильми осіняли,
І безтілесного Владика серафимів
У сяєві своїм ізображали
Перед тілесними Ізраїля очами.

24.

»Якою був еси ти силою натхнений,
Пророче Божий, духу яснозрячий?«
Промовив Магомет в душі своїй смиренній,
В душі на правду і любов гарячий:
»Чого жезлу твому і камінь покоряв ся,
І небо слухало твого глаголу?
Як ти над всі гріхи Ізраїля підняв ся?
Як серед блискавиць зійшов на гору,
І удостбів ся із Вічним розговором?«

25.

Стояли всі кругом і дивом дивувались
Тому намазові серед дороги,
Поклонам тим земним, що з ними виривались
Слова якісь душевної тревоги...
»Ось слухай, Магомет,« сказав отаман сивий:
»Ми бачимо, що ти, через ту сварку
З жерцями в капищі, зробивсь мов юродивий,
А був ти хлопець дуже добрий з-малку,
І бачити тебе таким химерним жалко.

26.

Та ще-ж Хадиза нам, кохана наша пані,
Наказ дала — тебе, як око в лобі,
В дорозі берегти. Сьвяте її бажання:
Бо так тебе терзали там жорстоко

(Отсі самі слова мені вложила в ухо),
Що, дивлячись на тебе, вся тремтіла,
Коли-б не визівнув еси між злюк і духа...
І відойти до дому не хотіла,
А все тобі у слід, мов синові, гледіла.

27.

Ще вельми молода, сестра тобі літами,
Та не було дітей в її старого,
То й ми, отамани, їй здаємось синами.
Пожаль ся Боже віку молодого!
Казав мені факир, що хоче йти в черниці
І все добро на монастир оддати.
Такої другої й не знаю молодиці,
Вона не пані нам, а рідна мати:
То мусимо їй всяк служити і вгождати.

28.

Встань, Магомете: ось колодізь при дорозі,
Що людям не дає від згаги вмерти.
Хтось викопав у помислах о Бозі:
Надписано: Благовтори й по смерті й.
Тут буде нам гаразд верблуди попасати.
Поснідаймо: бо ти вже цілі сутки
Не їв, не пив води, мов хочеш помирати.
Тебе гнітуть якісь таємні думки...
Молись, то й закінчиш із совістю рахунки.»

29.

— »Рахунки з совістю!... Ось подивись на зорю,
Як перлами лилю обсипає,
Або на лебеді, як плещуть ся на морю:
Так дух мій перед Господом сияє.»
І Магомет устав, і виріс перед ними.
Товариші його не впізнавали...
Якимись дивними, усім немов чужими,
Його і постать і обличче стали.
Всі оступили ся, ззирались і мовчали.

30.

»Господь мене кріпить не хлібом, иншим брашном,
А напоїв водою благодаті:
Трапезувати-му під небесами смашно
На тій горі, мов у царській палаті.«
І пішки він пійшов степом од каравана —
Ніхто не сьмів його впинять словами, —
І в мареві сьвітивсь, мов серед океана
Сияє молодик над облаками.
Дивились йому в слід, розводячи руками.

31.

»Хлопята!« обізвавсь агá, отаман сивий:
»Возьміть ви по шматку павидла з медом,
Сідайте на свої бахмати довгогриві,
І їдьте назирцем за Магометом.
Луки і ратища заздальгидь готуйте:
Бо в тій горі непевно по байраках.
Мов на розбійника, на зьвіря там чатуйте...
Не знає Магомет із роду страху:
То ви гледіть, щоб як не згинув бідолаха.«

32.

Розліг ся караван при степовій дорозі,
На вколішки попадали верблуди.
Мов у чумацькому укладистому возі,
Харчей у вюках повно і посуду.
»Нехай в Едемі той мов пальма процьвітає,
Хто викопав колодїзь сей спасенний!«
Рече старий агá, і брашно розділяє:
Финики, смокви, в маслі сир пражений,
Павидло медове і кофій лікарственний.

33.

Коли ж курить-летить до них щось по пустині,
Мов стровус той цїбатий, довгоногий.
»Се з Мекки шлють до нас якісь нові новини...
Коли-б не надали печали та тревоги!«

Прибіг іздець, як жар. Коняка важко диге ;
Ввесь піною, мов корабель, окрив ся ;
Боками, мов той міх у коваля, колише ;
В пісок ногами по борідки врив ся.
Знеможений іздець на гриву похилив ся.

34.

Се від Хадизи лист, довженний, кручковатий...
По чорному червоним пописала.
Не кожен би й факир з'умів його читати.
В тому листі так до аґи казала :
»Благополучен будь у пищі і в напої,
Отамане аґо, во вік щасливий,
І догоди мені в моїй вельможній волі,
Хадизі, госпожі твоїй правдивій.
Бувайте й юнаки із ним щасливі й живі!«

35.

До серця руку всі, як личить, прикладали,
Хилили голову к землі смиренно ;
Як бодяки верблюду, слова з письма ковтали,
Від повісти ж в очу робилось темно.
»На морі синьому в-ві сні я опинилась.
Ревли, мов бугаї, страшенні філі,
Одним одна зьвізда на небесах сьвітилась.
Вітри вовками скиглили та вили,
І з Магометом ми, мов два листки, тремтіли.

36.

Нехай мене простить: бо він не знає страху.
Так снилось. Аж дивлюсь, його нестало...
Його нещасного, блідого бідолаху,
Морське чудовище вхопило й розтерзало.
Я гірко плакала, і слізки доповняла
Ревуче море, глибиню бездонну,
У груди билась, на собі одержу рвала...
Розбуджено мене плачущу-сонну,
І я тогді свою судьбу благословляла.

37.

І знов заснула я; знов сон мені приснив ся:
Сиділи ми у-двох із ним над морем;
У море-зеркало небесний склеп дивив ся,
І дух, утомлений недавнім горем,
Відпочивав. Аж ось вода заколихалась,
І з-під води чудовище страшенне
На беріг лапами дереть-ся. Я перелякалась,
А він: »Не бійсь нічого коло мене:
Дивись, як лащить ся се чудище мерзене.«

38.

І справді приповзло воно; мов пес ласкавий,
Хвостом виляло і заговорило:
»Ти — сьвіт землі новий, новий архангел слави,
Ти — віковичне правоти сьвітило...«
Тут море заревло, земля заколихалась,
І все під небесами стрепенулось;
Морська вода з огнем в хаос перемішалась...
Я серцем як дитя мале вжахнулась,
І з криком і плачем трепещучи проснулась.

39.

Тепер, подумавши над сими снами
І всі видіння вваживши глибоко,
Я бачу, що не спить, а сьвітить ся над нами
Аллахове всевидящее око.
Аллах, його се Бог, єдиний, безконечний...
Нераз я чула, як він озивав ся
Серед людей сліпих, на истину безпечних,
Як духа в них свого влить силкував ся,
І той Аллах мені у сьєві являв ся.

40.

Нехай же Магомет над вами старшинує.
Я мушу і сама йому коритись:
Він на своїй главі десницю Божу чує,
Владикою дав Бог йому родитись.

Коріте ся йому, і щó він вам накаже,
Моя під тим рука і підпись власна.
Да не смущаєть-ся сим словом серце ваше:
В моім добрі я самовластна.
Нехай же служить вам в дорозі доля щасна!«

41.

На сьвітї не одна Марія Магдалина
Пророчими очима прозирала,
Щó в нужденнім лиці сияла Божа сила,
І на віки віків мир озаряла.
Хадиза стала ся зьвіздою на Востоці,
Новоявленною зорею правди:
Не помилила ся вона в своїм Пророці,
Благовістителі любви й одради,
Гонителі в людях олжи, лукавства, зради.

42.

Та де-ж те серденько жіноче, повне жару,
Щó б наскрізь не пробив його меч лютий,
Щó б не достало ся тревогам на поталу,
Котрих йому й на небі не забути?
Хадизо! ти в-во сні завагонїла горем;
Під серцем будеш ваготу носити;
Гарячих вильлєш ти не річку, ціле море,
І будеш смерти в Господа просити,
Щоб сю страшну на сьвіт дитину не родити.

43.

Де-ж Магомет, отаман каравана,
Новий пророк, посьвячений любовю?
Тепер за нього всі, як за свого гетьмана,
Готові йти до смертяного бою.
Далеко вже забравсь у степ: бо він ходюю
Був другий Митрадат Понтійський,
Щó насьміявсь нераз над кінською ступою,
Як уганяв за ним диктатор римський
За той, щó дав ся нам в знаки, півостров Кримський.

44.

Жива від серця річ небесну силу має:
Бо жєнщина — пророк нової віри.
Не так, як письменники, вона ум обертає,
Не так слова кує, як лицеміри.
Хадизина душа у слуг її вселилась,
І Магомет для них преобразив ся,
Немов з-перед очей завіса відслонилась,
Немов їх розум з-разу просвітив ся,
Або в перепутьті їм хєрувим явив ся.

45.

»Не дармо звів приснивсь Хадизі милостивий!«
Рече старий ага в тяжкій трєвозі.
»Коня мені, коня!... О часу нещасливий!«
І стровусом помчав ся по дорозі.
Як серце закипить чи радостю чи горєм,
Він старієть, мов одєжу, з пліч скидає,
І дух його палкий широким грає морєм,
І поломєм у голову бурхає...
Такий Араб, таким його вселєнна знає.

46.

Арабє, посланцю сьвятої правди з неба!
Ти, чистий ключу чєсти і свєбоди!
Красо високих дум, квіток ясного Фєба,
Коронє чоловіцької природи!
Ми, зеркало нїмє народів благородних,
Твій образ носимо в душі убогій,
І, серед всіх твоїх забутків инородних
На манівцях вселєнської дорogi,
Найвиразнійш твій тип ховаєм чистий, строгий.

47.

Тим же один дзвоню у струни золоті
Про те, що вороги твої лукаві
Осьміють-хулять, мов дуросьвітські мрії, —
Твої культурні праці величаві.

Коли-б хоть стих один з бандури мовчазної
З вітрами залетів у славну Мекку,
Він може б доторкнувсь крилом душі чуткої,
Мов тов зефир у полуденну спеку,
І спогадали б там про родичку далеку...

ПІСНЯ ДРУГА.

1.

»Господь мене пасе,« казав колись щасливий
Ізраїльський народ у Палестині,
Як зацьвіли сади над водами та ниви,
Немов у нашій рідній Україні.
Мовляла сі слова і в городі Хадизи
Душа лагідна, богобоязлива.
Скрізь пишно слали ся, мов златотквані ризи,
Лани філястого, густого жнива,
І обіймала ся з виноградом олива.

2.

А тихі річеньки леліли проміж ними,
І надили дівчат у чисту воду,
Щоб сьміхом, жартами, піснями голосними,
Мов чарами, надихали природу.
Зійди, хто сьвіт видав, на ті підгір'я пишні,
Що пальмами й платанами окрились.
Зійди, хто сьвіт видав, на горі ті велишні,
Що по-над хмарами затуманились:
Такі дива тобі хиба у мріях снились.

3.

Чатують велетні свій рай, свою долину;
І сніговими чалмами сияють;
Кедрами-бурками окрили плечі й спину;
Чатовників громами окликають.

Між тими горами, стовпами мирозданья,
Хадиза пишним займищем сиділа,
І на всі чудеса Господнього созданья
Мов із висот підоблачних гледіла,
А мислями в сухі степи й поля летіла.

4.

Там, на пісковому, безостровному морі,
Плив корабель-верблюд, що всі її надії,
Всі радощі її, всі упованья в горі
І всі затаєні жіночі мрії
Містив, хранив і крив, невідомий нікому,
Аллаху одному, любови Богу,
Його Аллахові, єдиному сьвятому,
Одкриті. На її тяжку тревогу,
Верстав той корабель непевною дорогою.

5.

Тут і хати й лавки всі килимами криті;
Тут завіси густі од вітру захищають;
Тут мури камяниць у землю твердо вриті:
Громи з землею разом їх хитають.
А там, на морі тім пісковому хибкому,
Верблюда гуррикан із ніг валяе,
І філями піску, мов човнику легкому,
Затоплені боки бе-заливає...
О Господи! твоя рука його спасає.

6.

Спає твоя міцна десниця й Магомета,
Сей сьвіт у темряві сердець жорсткових,
І не радіти-ме запекла ворожнета
По кашащах блискучих та високих,
Що мов той гад в раю, в розкішних вертоградах,
Звивається, сичить, жалом колише,
Ховає смерті яд в цяцькованих принадах,
На праведність важеним духом дише,
І присуди страшні народолобцям пише.

7.

Такі-го помисли одрадні і сумні
Літали над самітною душею,
Фарбовесільчаті, мов хмари дощові,
Що й сяють і грімлять по-над землею.
О вродо пишная, людських очей утіхо!
Про-що тебе нам доля посилає?
Хиба про-те, щоб ми ще глибше чули лихо,
Як нам воно на серце налягає,
І наш едем земний в геєнну обертає?

8.

Хиба-ж про-те?... Вона, краса людей, Хадиза,
Вродилась, мов та жемчужина в морі,
Без плями, осяйна як в Азраїла риза,
Та й потонула у сиріцтва горі.
Тепер, немов піснописенній Суламиті,
Аллах з небес їй »брата«
Усі веселощі, всі солодощі в сьвітї
Очам її душі, мов сон, являє, —
І в неї з рук його, як вихрем, виривав.

9.

»Ні, не Аллах, жерці, кощунники Аллаха,
Нечиста сила розуму людського.
Спокійсь, душе моя, не замирай від страху:
Жив Бог на небесах! вповай на нього.
Нехай вони в мене однінуть сі палати,
Широкоплечі під кедрами гори,
Мої сади, луги, мої поля багаті,
Верблюди у степах і судна в морі, —
Не мушу я тонуть, як у безодні, в горі!

10.

Аби він тільки був на сьвітї, сонце правди...
Краса людського розуму і серця,
Перенесу тогдї я всі людські неправди...
Нехай із мене й ворог насмїється;

Нехай мене із ним ледачі проклинають,
Безбожеством зовуть сьвяте натхненье;
Нехай на посьміх нас всесьвітній виставляють,
І обрекають на дурне гоненье:
Для мене буде се — небес благословенье!«

11.

Так у сумній душі Хадиза промовляла,
Зітхаючи від серця в самотині,
Немов з зефірами тридцятострунна грала,
Сумуючи по рідній Україні;
Немов на могилках вітри листочки рвали
Із повних роз, над прахом серцю любим,
І благовонієм одрадним ісповняли
Жилище споминок, котрі голубим,
Дарма що через те свою веселість губим.

12.

Хадизо! подивись: чи то орел крилатий
За дροхвою між нивами шугає,
Чи кінь під їздецем, дракон огнедихатий,
Летить і мов дорогу пожирає?
Жере дорогу кінь, жере не нажереть-ся...
Палкий їздець, як ратище схилив ся...
Чого-ж так серденько замерло? чом не беть-ся?
Мов лютий звів з зубами в нього впив ся,
І Божий сьвіт сукном похороннім окрив ся.

13.

»О сни мої страшні, мое пророкуванье!«
Рекла Хадиза, і нежива впала.
Над нею мамка в плач; між слугами риданье...
Вона, мов білий віск, німа лежала.
Іде з листом їздець, у землю втупив очі...
Так! серце з-далеку біду почуло...
Справдились віщі сни, ясновидья пророчі!
Ви, радощі, до раю полинули,
І землю трауром на віки обгорнули!

14.

Вона злила всіх слуг в одно духовне тіло,
Надихала їх вірою сьвятою,
І, мов той херувим, на небо відлетіла,
Сияючи, як сонце, красою.
»О, положу ж на ній страшне рукописанье!«
Рече іздець, обливши ся сльозами:
»Нехай їй Азраїл несе на привітанье
Туди, де сльози не течуть річками,
А райськими цвітуть сцілющими квітками!«

15.

Почула віддалік Хадиза віщим духом
Самум той, що на сьвітї звать бідою.
Його познаємо не оком і не ухом:
Він віє сном лихим, гнете журбою.
Тепер, мов під ножем, нещасна стрепенулась;
Очима повела і з-тиха встала.
Взяла той лист страшний. Мов на кинджал на-
З такою болестю його читала, [ткнулась,
І, як од холоду, читаючи дріжала.

16.

Старий аґа писав: »Хадизо милостива!
Да буде тїнь твоя широка й довга!
Да будеш ти во вік весела і щаслива!
І щоб лилїями цвіла твоя дорога!
Не відпускали ми гонця твого бистрого,
Задержали, як вітра у печері:
Бо відповідне в нас було б непевне слово,
Писали б до тебе одні химери.
Тепер же шіроко розчиним правді двері.

17.

Хадизо! спогадай, що все зникає з сьвіта...
Земля стоїть, а люде переходять.
Сього небесного вселенського завіта
Ніякі мудрощі не перешкодять.

Усякий чоловік — трава на злачнім полі,
А дні його — квітки на стебелині...
Чи жити, чи вмирать, воно не в нашій волі...
Одцвітемо в одній малій часині,
Цьвісти-муть інші там, де цьвітемо ми нині.

18.

Як лист прийшов до нас, якась чудовна сила
Вхопила з каравана Магомета,
І понесла степом туди, де б не посьміла
Людська рука розопясти намета.
В захмарню висоту, на гору камянисту
Бажав летіти, як орли літають,
Щоб там трапезувать трапезу Божу чисту,
Де блискавиць зубчасті стріли сяють,
Громи про Господа до смертних промовляють.

19.

Я нагонцем побіг моїм конем крилатим,
І верхи розіслав хлопят моторних,
Щоб на горі його з очей нам не втеряти,
Серед тих скель, стовпів предвічних чорних.
І саме довелось тогді його здогнати,
Як лютий барс до нього із-за кручи,
Мов кіт страшний, рябий мургурополосатий,
Плигнув і притаївсь, здобичи ждучи.
Я ратищем метнув, як блискавка з-за тучи.

20.

Звірюка, мов дракон, круг ратища обвив ся;
Хлопята із луків його добили,
І кожен з нас умом і серцем веселив ся,
Що Магомета ми оборонили.
Аж дивимось кругом — нема його між нами.
Шукати, кликати, — луна лунає,
І проміж скелями сумними голосами
Наш гук гучний зникає, замовкає...
Мовчить пустиня знов, як смерти сон німая.

21.

Коротке слово : вже сім день, як під горою
Ми стоїмо, кочуем караваном.
Сім день шукаємо усякою порою, —
Обманює надія нас обманом...
А шкуру барсову, на доказ шклуваньня
Про нашого отамана і пана,
Шлемо тобі з листом, вельможна наша панї.
Бувай по старому до нас ласкава,
І да возвисить ся твоя під небо слава!«

22.

Розпластаний лежить звірюка перед нею,
Мов спить, наївшись людського м'ясива,
І так як на труну, з убитою душею,
Схилила ся Хади́за, ледьві жива :
» Не хочу иншого, поки ще дишу, ложа :
Умру на сім страшнім кладовищі!
Прийми мене, руко всемилостива Божа,
Жарину в попелі на пожарищі!
Покинь, душе моя, покинь своє жилище!«

23.

І як по матері малолітки сумують,
Так сум німий обняв усю господа.
Її великий жаль роздертим серцем чують,
І всіх немов опущено у воду.
Веселе займище зробилось могилками,
Оплакують Хади́зу вірні слуги.
Свій плач із теплими мішають молитвами,
Всесвітнім врачевством тяжкої туги
І безконечної сердечної недуги.

24.

Безуміє любви, безуміє печали!
Найлуччі ліки ви у Бога жи́зні :
Ви, мов ті одводні спасительні канали,
Ратуєте наш дух в його отчизні,

Не даєте гіркій печалі ви залити
Отчизну духа, розум благородний,
І мріями, мов сном, одводите неситий
Одчаяньнем той бистрень переходний,
Що обернув би дух у степ сухий, жосткий, без-
25. [плодний.

Безуміє любви з безумієм печалі
Хадизу, мов джума, опанували,
І всі заповідні, сьвяті її скрижали
Мережками фантазії заткали.
Природа не змогла з недугою боротись,
Із безладом духовним і тілесним,
І здобула зі дна душі свою літопись
Тим помишленням величночесним,
Котрі наш дух ведуть по мановцям небесним.
26.

Літопись писано ще в они літа юни,
Як Магомет із Сирії вернув ся,
І в серці у його нові озвались струни,
І дух новий в його душі прошнув ся,
І проповідував він дівчині Хадизі
Слова любви Пророка з Назарета,
І, мов в архангельській ясній небесній ризі,
Являлась їй природа Магомета,
Ще з бітрочеських літ великого поета.
27.

Чужий поезії, поганий і в сьвятому,
Сьвіт возмутив її істочник чистий,
І діду сивому, сатрапові скупому,
Законно сочетає сей дух огнистий.
Зробив з Хадизи він немов Магдалу другу...
Та смерть косою узи розвязала,
І волю їй дала; і тяжкую наругу
Вона умом просьвітленим познала,
І серцем над людьми, як Божество, сияла.

28.

Сї гори-велетні окутані кедрами,
Дзвінкоголосі в скелях водопади,
Сади з едемськими живущими квітками,
З котрих плели вінки собі дрияди,
Усі вони про те Хадизі свідкували,
Як Магомет малий став перед нею
З словами истини, щб душу підіймали
Над мертвою в олжі своїй землею,
І до небесної, нової жизни звали.

29.

Тепер всі ті слова в душі в її озвались,
І серце в полеме, і розум обернули;
Всі речі видимі з незримими змішались,
І в безумі, як в морі, утонули.
Вона не на землі витає, а на небі,
І в царство Боже немощних скликає;
Плачущих, мов дітей, кукобить коло себе:
Смиренным свѣт в наслідство розділяє,
А правди жаждущих на віки вдовольняє.

30.

То здасть ся їй, що ось вона якась блудниця,
Сосуд нечистоти та перелюбства,
На райськїм дереві отруйлива гнилиця,
Знарядьде підступу і душогубства.
І руки ламючи з душевної тревоги,
До ніг своїму Пророкові впадає;
Потоком сліз гірких йому обмивши ноги,
Розпущеним волосьсем обтирає,
Стогнаньнем жалібним серця всім роздирає.

31.

Знов, заспокоївшись, сидить коло криниці,
Приход Учителя благословляє,
І, мов у віщї посьвяченої жриці,
Із уст її пророцтво ізлітає:

»Ти жизни вічної водою нас напоїш,
Що жажди вже не знати-мем ніколи;
Ти храм невидимий, храм духа нам постройш,
Созидуть нам його твої глаголи,
Любови й істини незibleмі престоли.«

32.

То ходить по садах, немов кого шукає.
»Де ти? де ти? куди від мене скрив ся?
О Магомете! де твій молодик сияє?
В які блискучі води задивив ся?
Ти перейшов у рай по шаблі Азраїла;
Я гину тут серед людей мерзених,
Що і твоя душа ясна не освітила
Розбійницьких вертепів, душ їх темних,
Жилищ духів лихих, ізгнанників підземних.«

33.

Аж поки вернеть-ся знеможена до дому,
Щоки її під руки у сьвітлицю
Зомлілу приведуть. В одчайянні німому
Вертаєть-ся в будинок, як в темницю,
І мертва падає на барса, мов стрілою
Її страшенна думка пробиває.
Кругом прислужниці, отарою німою,
Стоять плачущі, і ніхто не знає,
Чи ще зісталась в ній хоть искорка живая.

34.

І так минають дні, минають тижні цілі.
Її годують, як малу дитину.
То гаснуть як огонь її духовні сили,
То запалають на якусь часину.
У двері стукотять черниці з молитвами,
Жерці несуть кумири чудотворні...
З плачем од них вона, закривши вид руками,
Біжить у сад між кипариси чорні.
Ненавиден їй став жерецький торг тлетворний.

35.

Хадизо, чистая любви жемчужино
На дні глибокого розлуки моря!
Природи матери пещена ти дитино,
Розкішна квітко під морозом горя!
Ще сонечко твое ясне не закотилось,
І смерть його промінья не згасила:
Від тебе хмарами лице його закрилось,
Та й знов себе на сьвітї проявила
Його спасительна, животворяща сила.

36.

По тій тобі страшній і памятній дорозі,
Де кінь жер землю, мов дракон крилатий,
І де письмо, в твоїй прозирливій тревозі,
З'уміла ти віддалеки читати, —
Стоп куряви іде, мов облако в пустині,
Що нужденний народ вело на спеці
До медових річок в блаженній Палестині
По дну морському, мов по певній стежці,
Пророче облако впокою й благостині.

37.

В тім облаці немов у морі потопають
Верблюди, байдаки пісків сипучих,
І чалми над ними біліючи сияють,
Як вічний сніг на горах із-за тучи.
А перед облаком, немов на мальованьні,
Рисується виразно кінь гривастий,
І на коні їздець, в кармазиннім жупані,
Тонкий, легкий, плечистий і грудастий,
Мов царственный орел на скелі в океані.

38.

О, не кажіть, хто се! сама Хадиза знає:
У неї в серденьку для нього очи.
Душа її немов із мертвих воскресає,
Її сьвіт засяв, як сонце серед ночі.

»Летїть, вітри, його на крила підхопіте,
Як Вічного небесні херувими,
І швидче блискавки до мене принесіте!
Умру, не доживу я до хвилини,
Що осяйне мене очима він своїми.«

39.

Настала ж та хвилина неймовірна,
І перед нею він, мов рай, сияє.
Кругом — як сад цвіте: зібралась челядь вірна,
Його слова ушима пожирає.
»Благословенна будь між женами, Хадизо!
Тебе витаю з Божого веління.
О сьвітозарная сьвятого духа ризо!
Сияй на всі грядущі покоління,
Як вічна праведність, що не дознає тління.

40.

Водив мене Аллах по кам'яній пустині.
Я зьвіря бив очима, як стрілою,
І дивного дознав в заоблачній сьвятині,
І дивне стало ся там надо мною.
І де ставав ступнем, де з річчю обернув ся,
Усюди до мене серця хилились.
З багатством до тебе, Хадизо, я вернув ся:
Під здобиччю верблюди ввередились,
І люде, мов квітки, в саети нарядились.

41.

Та всі шовки, парчі, кармазини, блавати,
Се все — мов прах дорожній на жупані
Против великої спасення благодати,
Котру привіз я милостивій пані.
Що на Синай горі Мойсею возвістилось,
Те поновив безсмертний Син Марії:
Йому вся истина божественна відкрилась;
Розмаяв, мов туман, він дикі мрії,
Що змислено, ждучи жидівського Мессії.

42.

Сього великого пророка із пророків
Носив я з-малку в серці чистім, тихім.
Він сохранив мене од всіх мирських пороків,
Зробив мене з мизерного великим.
Я крильми полетів туди з гори Синая,
Де притаїли ся Несторіяне,
Куди загнала їх рука попів лихая,
Що хилять ся від неї христіяне,
Як під жерців у нас нагнули ся погане.

43.

І, мов той олень, пив живу у них я воду.
І потечуть річки животворящі
Із черева мого. Від сходу до заходу
Зас'яє сьвіт, і люде будуть зрящі.
Аллах мене послав. Я тїнь Його побачив
Очима смертними на тїм Синаю.
Аллах мені владїть народами призначив,
І просьвітив мене дивами свого раю...
Се вам, як посланець Аллаха, возвіцаю.»

44.

Схилились всі кругом, і в ноги впала
Пророкові Хадиза милостива ;
Як раяшна роса блискуча, трепетала,
Сьвященною покорою щаслива.
»Од нині я твоя раба, і всі мої достатки,
І все, що маю, все тобі вручаю :
Срібло і золото, маетки й статки.
Нічого для себе не зоставляю,
І дяки від тебе, пророче, не бажаю.»

45.

— »Ти не раба, о, ні! владичиця ти пишна.
Сидіти-меш у мене на престолі,
Як сонце осийна, як божество велишна,
Свободна як той вітер в чистім полі.

Устань, внемли і знай : Всевишнього устами,
В моїм постї й молитві семидневній,
Благословен во вік союз любви між нами,
Як дано зрїть менї дива едемні
В Аллаховій обителї надземній.»

46.

Ревнули казани, і загули тимпани.
Мов Соломон во дні своєї слави,
Багатством, вродою, премудростю вінчаний,
Одав пророк день брачний на забави.
Зраділи всі ховми у займищі Хадизи,
І гори радістю препоясались ;
Поля сьвітили ся, мов херувимські ризи ;
Із сонцем любо води цідувались,
А небеса благі дивились, осьміхались.

У. ДЗВІН.

СТАРОРУСЬКІ ДУМИ Й СПІВИ.

---

1. ЗАСПІВ.

У дзвона дзвоню я, до церкви скликаю,
До церкви вселенської правди...
У ширих душ, чистих, високих шукаю
Против гайдамацтва поради.
Зберімось, порадьмось, що маєм робити
З ордою, що нас облягає,
Тіснить. не дає нам культурі служити,
Руїнної слави жадає.
Порадьмо ся вічем, як правда свободним,
Руїнні гріхи з себе змиймо,
І духом незлобним, умом благородним
Культурі спасенній служимо.

---

2. ПОДВИЖНИКИ СВОБОДИ.

Були колись царі, що Русь їх трепетала,
Трепечучи, як рідний дух любила :
Бо в правді їх своє прибіжище вбачала
Від злюк, що наплодила дика сила.
Сих славно дерзосних подвижників свободи
Ми звикли з-малку деспотами звати...

Ми поновленья прав сьвященної природи
З приземистої визираем хати.

Надія марна. Поки сьвітить сонце,
Раби землі к землі хилитись будуть,
І крізь вузьке, низьке, засліплене віконце
Широкопогляду на речі не здобудуть.

Не в низині мизерній дух великий
Над усіма малими виростає,
І з високости всі земні царства й язики,
Мов з-під небес, умом і серцем назирає.

Ні! не з нетягами товаришує воля,
Щоб ми в своїх усобицях шукали;
Не з торжищ гомінких, не з потового поля
Хтось осяйний нам принесе скрижалі.

З гори високої, посеред бур ясної,
Ждемо і чаємо спасенної свободи,
Верховности умá божественно благої
І поновленья прав сьвященної природи.

3. ПЕТРО ТА КАТЕРИНА.

Не люблять земляки Петра та Катерини —
Се не по їх нутрú і розуму царі:
Надполовинили вони, бач, України
І в рабство вольну чернь козацьку завдали.

Мое земляцтво! ви самі свій нарід їли,
До кореня ту чернь згризли козаки:
Отсе-ж ви перш усіх її й закріпостили,
Самі ж були з дідів і предків крелаки.

Коли не Батию з-під батога служили,
Так ляму Литвину невольницьку тягли,
Про «душманів» Ляхів одно 'дного душили,
І рідний край в ясир Татарам оддали.

Утіпши ж під Москву, московськими руками
Правдивих земляків зсилали на Сибір,
Письменну братію в старці порозганяли,
Зробили мовчазну руїну з Братських Шкіл.

І вам, пани Ляхи, царі сі не до густу,
Що в Польщі вас вони ловили за чуби,
Що шаткували вас мечами на капусту,
Не давши басувать, спинатись на дибі.

Сказали »від копа« пройдосі езуїту,
Що Русь роздратував і Польщу підпалив,
А ласих ваших пань голубив потай сьвіту,
Перелюбками в рай до Єзуса манив.

Не любите ви їх: бо ваша панська раса
Не підновляеть-ся в городі від козла,
Що бурса возвела в прелати з свинопаса,
І вам у прадіди incognito дала.

Ви ж нагонці-вовчки на дереві Росії,
Жорстокий атавізм татарської Москви,
Під »йгом Спасовим« воляки тугошні,
Кипчацькі Мамаї від ніг до голови!

Созданье двох царів, роботу душ великих,
Ви хочете в хаос руїний обернуть,
Широкий руський сьвіт оддать на волю диких
І перегородить йому культурню путь.

Ми, збувшись козаків, щб нас колись давили,
У жертву просьвіті себе принесемо,
І вам, котрих лихі ординці породили,
Росію обернуть у нівець не дамо.

Ні деспотство Петра, ні гречка Катерини,
Ні дикі слуги їх, мов серце в козака,
Не нарobili нам такого зла й руїни,
Як принесли добра їх розум і рука.

Коли-б не їх труди, не подвиги їх духа,
Кругом нас був би знов німий козацький степ,
Крутилась би знов Русь, як у-в окропі муха,
А з царства б ізробивсь розбійницький вертеп.

На горе ватажкам козацьким безголовим,
Не стерпіли вони домашньої орди,
Як би хотіло ся писакам суетловим,
І визволили мир з великої біди.

Щасливі воїни, великі економи,
Цінителі ума в панах і в мужиках,
Були вони царі не по́терті з соломи,
А жита спілого в тугих, важких снопах.

На працю визвали нові в народі сили,
Спасли культурний сьвіт од лютих розбишак,
З московських пустирів Америку зробили,
І землю обплили на руських кораблях.

І завішали нам своє велике діло:
Щоб кожен з нас царем у мислях був своїх,
Щоб серце в нас огнем на чесний труд горіло,
І не лякало ся недоумків лихих.

---

4. ВІН І ВОНА.

Було їх на всю Русь великих тільки двое...
Сьвіт саме наставав серед густої мраки,
»Борці за віру й честь, народности герої«
Замурзались в крові і гризлись, як собаки.

Од Висли до Сули курилось пожарище,
Солодке курево турецькому султану,
Що з Каменця зробив гаремним пряхам днище
І »вихрюватуму« не здякувавсь гетьману.

Однявши займище над морем у сусіда,
Швед перевагою, мов півень, величав ся,

»Поснідав у Ляха, у Сакса пообідав«,
І згорда в »Москаля вечерять« похваляв ся.

Заворушили ся по-над Дніпром п'яниці,
Мазепині сини, Хмельницького унуки.
Почули сьвіжу кров сі людожерні птиці,
Химерні ідоли химерної науки.

І велетень прийшов, і мов кудесник хмару,
»Розмаяв рукавом« ватагу людожерну...
»Жезлом желізним« пас ненаситну отару,
Зонсовану пашню перебирав по зерну,

Орав наш переліг і потом обливав ся;
Велького дознав з погоничами горя;
А гони гнав та й гнав, назад не озиравав ся,
Проводив борону від моря та й до моря.

І плуг свій золотий, леміш свій чудотворний
І чересло нове завітував тямущим:
»Робіте з роду в рід хліб добрий, хочби й чорний,
На дяку правнукам і всім вікам грядущим.«

І велетенський плуг, немов той скарб заклятий,
Доставсь од богача наслідникам убогим:
Ніхто не мав снаги з землі його підняти,
Важке ярмо його нарвати круторогим.

І голод був страшний по всій землі плодющій,
Аж вийшла на обліг Німкinya чарівниця.
Носила в серці жар до праці невгавущий,
Була й уродою і розумом цариця.

Рекла — і плуг важкий з землі устав-підняв ся,
І повпрягали ся воляки круторогі,
І хліб, мов золото, в снопах заколихав ся,
І копи простяглись аж по самі Пороги.

5. ДВОЄ ПРЕДКІВ.

Ми знали двох сьвятих, великих серед Руси...
Не тим були сьвяті, щоб знай поклони клали,
А тим, що по всяк час і на воді й на суші
Про наше варварство наслідне міркували.

Великі ж тим були, що, сидя на престолі,
Науку і талант над значність прекладали;
Мов той ратай зерно насущне сіє в полі,
Так школами вони все царство засівали.

І школи сіючи, на диких не дивились,
Що звали новину в науці недовірством;
З дурними бунтами хоробрим серцем блись,
Боролись день у день із нашим древнім зьвірством.

Тепер ми всі царі, що землю осягнули
Під вічне скипетро науки та культури,
І неба глибиню до плям ясних збагнули, —
Не підкопаєть-ся ніхто під наші мури.

Нас тисячі сидять на віковічних тронах
У всеоружії великої потуги,
В сияючих серед недомислу коронах,
В коронах чесної, вселенської заслуги.

І позираючи на предків сих великих,
Що перше нас колись над Русьсю царювали,
Смираймо й мужиків і можновладців диких:
Бо предки *нам* свій ум державний завіщали.

Нехай хитаєть-ся земля в нас під ногами
І пекло поломем реве на нас ревучим, —
Борітеь робом їх з ехидними умами,
Клевет не боючись, похвал собі не ждучи.

6. НАЦІОНАЛЬНИЙ ІДЕАЛ.

Як налягло на Русь татарське Лихоліття,
Зісталось в Києві немов би тільки сьміття.

На Клязьму й на Москву позабігали люде,
І визирали, хто з Киян туди прибуде.

І всі, щб руської єдиности ждали,
На Клязьму й на Москву помалу прибували.

І засьвітив ся сьвіт по застумах московських,
І надив буйтурів до себе запорозьких.

І покидаючи свою руїну дикость,
Вбачали під Петром імперії великость.

Імперія, се власть була над ворогами,
Над Ханом, Турчином, Литвою і Ляхамн.

Боявсь про Чигирин султан і споминати,
Давай на Буджаки необзир утїкати.

Ляхва з Литовцями нераз у-купі бита,
Під плахтою в жінок ховала езуїта.

І щб б там ні було гіркого на Україні,
А густо забуяв наш нарід на руїні.

Де нас десятками за Палїїв лічили,
Там мільонами край рідний ми осіли.

*

Навчили ми Ляхву латину занедбати,
Польщизною листи й літописи писати.

Так само й Москалю живу вказали мову,
І привели його ід Пушкінському слову.

Собі ж добро свое найкрасче приховали:
Про рай, свій рідний край, з Тарассм заспівали.

Та пісня по Урал і Волгу розлила ся, —
Стара в ній русчина з новою поняла ся.

Тепер Боянська Русь козацтво занедбала,
Руїним поломем хвалитись перестала.

І буде знов її той дух животворити,
Що із Ляхви й Москви умів людей зробити.

Той дух, що всю Ляхву одводив од латини,
Статарену Москву — од нагинання спини.

*

Колись до Києва тягли народи многі, —
Од Волхова, Карпат, Тмуторокани, Волги.

Свобода їх узлом вязала побратимським,
Як середземний мир під славним царством римським.

Уставши з попелів козацької Руїни,
Кликнімо до синів славянської родини:

Озвіте ся, брати, з восходу і з заходу
До неприязного всім деспотам народу!

Під себе ми сусід своїх не підгортали,
Над гегемонію свободу прекладали.

Без езуїта Лях, Москаль без бюрократа
Зустріне серед нас приятеля і брата.

Топімо ж у Дніпрі ненависть братню дяку,
Спорудьмо в-трьох одну імперію велику,

І духом трьох братів освячений диктатор,
Нехай дає нам лад свободи імператор.

7. НІМЕЦЬКА НАУКА-РОЗЛУКА.

Divide et impera.

Як Гречі та Булгарини пропали,
На їх місця Пихни у нас постали.

З цензурою кумою обняли ся,
Тіснити Русь Дніпрову завзяли ся.

Бо Русь Дніпрова ще тогді постала,
Як про Москву Европа й не чувала, —
Як ще вона Татарином дивилась,
Звичаїв у Монгола й Фіна вчилась.
Сього гріха Москва нам не прошає,
Над нас Киргіз, Калмиків прекладає.
Сі рівноправні у Москві народи
Достойні слова рідного свободи.
А ми... щó ми таке?... народ без мови.
Не дав Бог мови в нас ні козакові,
Ні тим, хто над козацтво дике зняв ся,
Будити сонних земляків завзяв ся, —
Хто правоти съвятим огнем палає,
На діло жизни розум викликає.
Не в Києві їх мова, не в Полтаві,
Не на Сулі та Росі та Росаві...
В Москві. в Казані, в Дерпті, в Петербурзі
Учитись мусять, мов латини в бурсі,
Як звать самих себе, як розмовляти,
Як земляків на розум наставляти...
У Київській землі, у древній Русі
По-древньому нехай джеркочуть гуси,
Телята мекають, води рикають,
А люде мову рідну забувають.
Її криничини, її живі джерела —
Там, де живе Чухна, Мордва, Корела,
Де Весь і Меря, Перм і Чудь з Москвою
Злились під Золотою Татарвою.
Бо там Німота школи закладала,
Скрижалі жизни Москалям писала,

І в тих скрижаліх прописала правду —
Завіту предків староруських зраду.

У тих скрижаліх подала науку —
Нової Руси з дrevньою розлуку.

Закинув Німець мрежі й тал ловецькі,
Де помиливсь одважний розум шведський :

Бо divide в старих Римлян учив ся,
У силу й славу хитрощами вбив ся.

Найбільша ж слава жде в Москві ехиду,
Аби не дав себе впослідить жиду.

---

8. ДО ТАРАСА НА НЕБЕСА.

I.

Блажен еси, Тарасе, що не дбаеш
Про нас із нашим темрявим письменством !
Ти розумом на небесах витаєш,
Питаєш духа Божим совершенством.
Блажен ! ти вбогу каліч забуваєш,
Гордуєш хирного ума блаженством,
Що висчий жизни ідеал знаходив
Там, де козак над миром верховодив.

II.

Дай хоть одним туди заглянуть оком,
Де правдою сьвятою все сияє ;
Де, мов зьвізда пророча над востоком,
Всі почуться премудрість просьвіщає ;
Де темні варварства віки потоком
Прозирчастим тобі Господь являє,
І ти все втаєне й німе читаєш,
Читаючи, про мир сліпий зітхаєш.

III.

Тарасе! хто тебе не прославляє
І помилок твоїх не превозносить?
Но хор тебе хвалебний возмушає,
І дух твій у писак пощади просить.
»Нехай мене (речеш) той вихваліє,
Хто сам у серці Божу іскру має.
О, найлюбіще він мене похвалить,
Як де-що марне у печі попалить.«

IV.

Коли-б тепер ти серед нас явив ся
З тверезими, як истина, словами,
На тебе б клир хвалебний твій узлив ся
І дурнем објавив тебе між нами.
Коли ж, мій орле, ти возвеселиш ся,
І нас признаєш мудрости синами,
Що харцизик ми лютих зневажаєм,
Сіпак героями не величаєм?

---

9. З ТОГО СВІТУ.

Я був собі п'яній, а баба Талалайка
Безкостим язиком своїм мене дровичла,
І голову мені, почавши з Наливайка,
Високославними героями набила.

І довела мене аж до ножів сьвячених,
До Гонти, що дітей порізав катедиків,
До православної Руїни діл скажених,
Що ними пиндимось проміж земних язиків.

Співав я по-п'яну про ті »вози тарані
Залізної«, що нам цариця в дар прислала,
Співав, як золоту нам грамоту ся »пані«
Против культурної громади написала.

І завернуло ся в голівоньці у мене
Від дуросьвітчини безрôзумної Клії,
І возвело мене убожество письменне
В апостоли правдивости сьвятії.

І молять ся мені недоумки лукаві,
Щô на устах любов а в серці злоба люта,
Щô ринулись би знов на подвиги криваві,
Коли-б залізного не волочили пута.

Мерзені молитви! ненавидне кадило!
Од вас і уші я і носа затикаю..
Щô на землі мене туманом туманило,
Пречистого мого не затуманить раю.

10. ДО ТАРАСА ЗА РІЧКУ АХЕРОН.

Недоспів твій доспівую, мій брате..
Наслідьде дороге, клейнотами багате,
Лишив еси мені в твоїй тридцятострунній,
В твоїй поезії високій, многодумній,
Дуброві запашній, широкошумній.

Тарасе! попроси там Аполлона,
Нехай зупинить він легкий каюк Харона,
Щоб довго не возив на той бік Ахерона
Народу без путя, без чести і закона,
Щô з вовчого на сьвіт приходить лона.

Нехай по сонних берегах блукає,
Про ледарство свое ледаче споминає,
На предків і батьків за брехні нарікає,
Тяжкі гріхи свої й паскудство проклинає
І суду сто столітьтїв дожидає!

Кому ж я передам, коханий брате,
Твое добро сьвяте, над всі скарби богате?
Собакам, чи вовкам, чи людям безголовим,

Тим язикам лихим, калікам кривомовим,
Письменникам сліпим і пустословим?

11. ОСТАНЬНЬОМУ КОБЗАРЕВІ КОЗАЦЬКОМУ.

.....
Слава не поляже...

Шевченко:

Не поляже, кажеш, слава?

Отже вмре, поляже,

І унуки те забудуть,

Що дідам розкаже.

Занедбають по-тверезу,

Що по-п'яну снилось,

Ніби воля з панським правом

На Україні билась.

Ні! з порядком господарським

Бились гайдамаки,

Через лінощі — нетяги,

Через хміль — бурлаки.

Не герої правди й волі

В комиші ховались

Та з Татарами братались,

З Турками еднались.

Утікали в нетри слуги,

Що в панів прокрались

І, влизнувши з рук у ката,

Гетьманами звались.

Павлюківці й Хмельничане,

Хижаки-п'яниці,

Дерли шкуру з України,

Як жиди з толиці.

А зідравши шкуру, мясом
З Турчином ділились,
Поки всі поля кістками
Білими покрились.

Не поляже, кажеш, слава...
Ні, кобзарю, брате!
Прокляла своє козацтво
Україна мати.

Заробітком розбишацьким
Гордувати стала,
І поеми гайдамацькі
Брехнями назвала.

Все-ж бо в них була омана:
Воля, честь, лицарство,
За що сьвітом колотило
Без путя козацтво.

Воля — нищить землю панську,
Честь — людей дурити,
А лицарство — християнську
Кров річками лити.

12. ПИСЬМАКАМ ГАЙДАКАМ.

Тараса обсипа́ть
Ви любите квітками,
І тут-же зневажать
Хвалу свою казками.

Нелюба правда вам
Без погудок лукавих,
Що предкам-паліям
Геройство надавали, —

Що нехтували тїнь
Великої цариці,

Давали образ їй
»Голодної вовчиці«,
І ворушили прах
Сьвятий про нас во-віки
Героя на морях,
Материка владики.
Вам по душі обман
Переказів козацьких,
Що завели в туман
Міщан і хлопів панських.
Одно буяннє вам
Досталось по Тарасі,
Мов диким чабанам
Батіг по свинопасі.
А сьвіт його ума,
Поезії диханнє —
Про вас півночня тьма,
В пустині вопіяннє.
Коли-б Тарас воскрес
І на кагал ваш глянув,
Він затрусивсь би весь
І словом *оурні* грянув.
Коли-б тупу й сліпу
Зуздрів літературу,
Об ваші б голови
Розбив свою бандуру.
В імя його, сьвяте
Про всі віки далекі,
Ви сьмітьте метете
В свої бібліотеки, —
Те сьмітьте, що батьки
З дідами насьмітили,
Як за свої шинки
Мужицтвом болотцли.

В ім'я його сьвяте,
На сором України,
Ви брехні плетете
Про благодать Руїни.
На глум Тарасові,
Жалкують ваші вчені,
Що не дорізали
Панів ножі сьвячені, —
Що Гонта й Залізняк
Не стали там князями,
Де правив Мономах
З синами-витязями.
І се на тій землі,
Котрою він пишав ся,
В тій любій стороні,
Де цвів він, красував ся,
На горах тих сьвятих,
Де він співав-молив ся,
У тих садах глухих,
Де сумував-журился!

13. НА ПЕРЕЛОЗІ.

Може з'орю переліг той,
А на перелозі
Я посію мої сльози,
Мої ширі сльози.
Може зійдуть і виростуть
Ножі обоюдні,
Розпанахають погане,
Гниле серце, грудне,
І вицідять сукровату,
І нальють живої
Козацької тії крові,
Чистої, сьвятої.

Шевченко.

На перелозі сіяли ми сльози,
Щоб виростили ножі обоюдні;

Тепер надію покладаймо в Бозі,
Що вже почезли ті жалі безумні.

Тепер в нас пахне щирим руським духом,
А не Ляхвою і не Татарвою,
Що гріли нас під нашим-же козюхом
І надихали думкою лихою.

Пуштине дика, краю ти мій рідний!
Покинь співати про своє козацтво,
Безчесно славить дух його ехидний,
В імя прогресу вихвалять хижацтво.

Посіймо правду на тім перелозі,
Що ми з'орали без путя списами;
Згадаймо, як лили ся ревні сльози
По тих, що через козаків пропали.

Не ріки, море слізне розлило ся,
Огненне море, — можна б утопити
В тім морі все, що з Січи підняло ся
Гарячу кров із християн точити.

Козацька слава широко сягала
По ворохобнях розбишацтва диких;
Голота коршми здобиччю сповняла,
Казилось пекло з радощів великих.

Та вже казитись чортівня не буде:
Заглухла в пекло січова дорога,
Розчовпали добро і лихо люде,
І схаменулась Україна вбога.

Посіймо ж правду в нас на перелозі
Замість ножів кривавих обоюдних,
І покладаймо всю надію в Бозі,
Що вже не вернемось до справ безумних.

14. ЗАБУЛИ МИ.

I.

Забули ми козацьку колотнечу,
Забули дику славу розбишак,
Забули з Римом боротьбу чернечу,
Забули й лицарів тих невмирак,
Що ворогів козацьких дивували,
По девять раз із мертвих уставали.

II.

Та не забули древніх Боянів,
Що струни їх живі самі дзвонили, —
Що наших дивних буйтурів-князів
У нашім серці й дусі воскресили.
Ми знов їх словом віщим живемо
І поновленьня старини ждемо.

III.

Олеги, Ігори, Мстислави, Брячеслави!
Чи то-ж ви спали, як земля тряслась
І древня Русь до Висли й до Варшави
Мов бурний дух руїнний пронеслась?
Чи то-ж ви спали та й не ликували,
Як ми за Русь на душмана вставали?

IV.

Ні! *ви* в крові козацькій ожилі,
Ми *вашим* духом ворога зломили,
І славу древню Руської Землі
Знов сявом буйтурним осьвітили.
Не нам, не нам, *вам* вічна похвала,
Що наша кров за руський край текла!

V.

Ви з рідним словом на сторожі стали
Против Ляхви й хороброї Литви.

Хочби й до щенту землю зруйновали
Нам вороги, не зникнем з неї ми.
Нехай акають вельможні з Москалями,
Як цвенькали та пшикали з Ляхами ;

VI.

Ми ж позчищаем чужомовню гич
І переорем ще раз рідне поле,
Що облогом лежало довгу ніч, —
Столітьте темне, та й вродило горе :
Вродило нам терни та боляки,
Чужої мови виродки-книжки.

VII.

Науко нене! викуй *ти* нам плуга,
І ним сама орати поможи ;
Та вже нехай не сіє нам наруга
Над розумом криваві ті ножі,
Що про лихих п'янюг п'яниця темний
Співав колись у темряві корчемній.

---

15. УКРАЇНСЬКИМ ІСТОРІОГРАФАМ.

Ви перед Хмелями бете в книжках поклони,
З хаптурних ницаків малюєте ікони,
А я на тих казюк дивлюсь без суевірства,
Як на наслідників усобиці та здирства ;
Живописую, що і як було-творилось
В криваву старину, — як потемки казилось
Попівство хаптурне й безошадне козацтво,
Як чисту кров з мирян точило гайдамацтво
Та продавало в Крим і шляхту і простацтво.

*

Кадіте ледарям, співайте аллилуя,
А я і їх і вас немов живих змалюю

На спомин тим вікам, що́ може схоцуть знати,
Які бували в нас чудовища ротаті,
Що́ галасом своїм сповняли Україну,
Затуркували мир, дурили як дитину.

16. КОЗАЦЬКИМ ПАНЕГІРНИКАМ.

Постойте! напередъ узнайте, чѣмъ душа
У васъ наполнена...

Пушкинъ.

Ви кажете, були герої козаки,
І тичите мені свої шпартґали в руки.
Хто-ж їх скомпонував? Сказачені панки,
Діди істориків, такі-ж, як їх унуки.

Ні, покажіть не те, що́ вам переказав
Хтось голосно про нас і про геройство наше,
А те, що́ пращур вам тихенько завіщав :
Лукаве, камяне і злюще серце ваше.

Отсе скрижаль ясна, правдива і страшна,
Із каменю тесав її сам Абадонна.
Се не фалшована письмацтвом старина, —
Виразна, мов язик у голосного дзвона.

Що-дня вас бачимо, та й чуємо про вас,
Які ви творите діла великодушні :
Такі безхитросні і доблесні як-раз,
Якими вславились і предки криводушні.

Хто ви? як звати вас? Скажіте навпрямки.
Еге! коли-б то ви могли собі названье
Із серця виректи! тогді б і козаки
Знайшли собі у нас у серці оправданье...

Ви сьмітьте, от ви хто! недоумків раби...
Хиба-ж не правда се, о серце України?

О серце, зеркало народньої судьби,
Окрасо і палат і вбогої хатини!

Ти — правдушності божественний тимпан :
Скажи ж сим ницакам у-вічи щирю правду,
І покарай стидом нелюдським їх обман,
Іх криту золотом і баламуцтвом зраду.

17. ДО МАЗЕПИ,

прочитавши його біографію.

I.

Мазепо, зраднику з прапращурів кривавих,
З Варягів, що креста брат брату цілували,
І по своїх клятьбах та присягах лукавих
У братню кров живу того креста вмочали!
Твої інстинкти злі повсюдно пантрували,
Де пахло ницостю та хижим дармоїдством :
До Польщі, до Москви, до Шведчини втрапляли,
І торгував еси неситим людоїдством,
По давніх зрадниках улюбленим наслідством.

II.

Ти був у нас колись народнім ідеалом ;
Про тебе книжники між себе знай шептали,
І те, що ти з'орав, своїм письменським ралом
Під засів смут нових в народі поновляли.
Архівних таємниць, мов одкровенья, ждали,
Щоб їх друковано земляцтву до науки...
І се вже списує історії скрижалі
Сліпуючи Стара, і нам дає у руки,
Щоб знали, як ти жив і міркував, унуки.

III.

І бачимо в тому курзу-верзу Старої,
На-перекір її шанобі до козацтва,

Які були колись народности герої,
Твої прихильники, ублюдку можновладства!
Вбачаємо полки п'яного тунеядства,
Готові кров живу з братів своїх точити
Під стягом вольности й ненависти до панства,
Чужою працею, чужим надбаньнем жити,
Товкти жінок, дітей і мертву чашу пити.

18. ВЕЛИКОМУ КНИЖНИКОВІ

ПРО ДЕШЕВУ ПРЕМІЮ ЙОГО ІМЕНІ.

На Божу церкву гроші ми збирали,
На проповідь народові науки,
І дань скупу земляцьку віддавали
Тобі, наш книжнику великий, в руки.

Ми знали, що твоя долоня скнара,
Не розгудяється для запомоги,
Яка б сусіда нужда ні спіткала,
Які б ні мучили його тревоги.

»Сей добре збереже наш скарб мизерний
(Так гуторили ми проміж народом):
Бо у тайник закопує підземний
Свое сокровище із серцем-льодом.«

Ти ж, книжнику і разом фарисею,
Про честь глаголеш нам з друкарні сьміло,
А людські гроші волею своєю
Занапастив на божевільне діло.

Віддав еси чуже добро на-віки
Між братію до речі негодящу,
Щоб вилили тобі ума каліки
»Кимвал бряцающий і мідь звенящу«.

І вчена каліч всім своїм приходом
Тебе за хижий подвиг вихваляла,

І сей кимвал проміж тупим народом
Імям твоїм прославленим назвала.

Бряцай, дзвони, письменнику лукавий :
Бо »нам (речеш) нічого більш не треба.«
Сподобивсь і в самому пеклі слави,
Прийми ж печать клятьби сьвятої з неба.

---

19. ЯКЕ НАМ ДІЛО ДО ТОГО?

Was geht das uns an?

Das geht uns gar nicht an.

Пісенька.

Яке нам діло до того,
Що дикий злюка козакує?
Аби не руйновав добра мого,
А ближнього нехай собі руйнує.
Яке нам діло до того?

Яке нам діло до того,
Кого хто хвалить-прославляє?
Аби не підманив синка мого,
А всіх нехай із глузду позбиває.
Яке нам діло до того?

Яке нам діло до того,
Хто кров та пожарища любить?
Аби не запалив житла мого,
А цілий сьвіт нехай собі погубить.
Яке нам діло до того?

---

20. „МЕНШИЙ БРАТ“.

Розпившись по шинках, мужва-зłodії
В-ночі дом Божий, церкву, обікрали.
Тверезі сотські й старшини сільські
Отамана зłodійського піймали.

Піп злодіяку зве до мирового,
До нашого мирського трибуналу,
І мировий, як слід, харциза злого
Готов на певну осудити кару.

Но, будши у законі »оглашеним«
(Сі мирові на те вже й породились),
Рече судящим ся, як людям темним:
»А може б ви, панове, помирились?«

— »Що-ж? я готов!« озветь-ся злодіяка;
А піп: »Із злодієм мені миритись?!«
Судья насунивсь: »Що се за бурлака?
Не хоче з меншим братом поділитись!«

21. СЛІПЧЕНКОВІ.

Сліпченку, ти, сліпий сліпого батька сину!
Засліплено перед тобою Україну,

І ти, сліпий, того сліпуючи не бачиш,
Очима темними, як темний старець плачеш.

Засліплено її недомислом, брехнею:
Бо величаєть-ся кривавою грязею,

Що в ній твої діди по пояс утопали,
Аж покіль із багна за Волгу повтікали.

Туди припленталась до вас химерна баба,
Причепя гомінка, воронізька нахаба.

Мов жабице з багна, на сьвіт вона дивилась,
І з вами про багно казками поділилась.

З кривавого багна багно літературне,
Зробили ви собі, о кодро некультурне!

Вам по душі прийшлась козацька помста дика,
Задовольнила вас усобиця велика.

І радуєтесь ви, що є вам щоб писати,
Казками неуків порожніх забавляти.

Каліки розумом, стидовище природи!
Про волю кричите, цураєтесь свободи.

За деспотство з панів лупити раді шкуру,
І вольну гризете, мов пацюки, бандуру.

22. СВИНЯ ТА ЦУЦИК.

БАЙКА.

»Рох, рох! плям, плям! що-дня я, любий брате, сита:
Полови й висівок зісталось пів корита.«

— »Гав, гав! цяв, цяв! а я, знай, сестро, хочу їсти,
Та хліба не дають: нема з мене користи.«

— »Рох, рох! плям, плям! дарма що сита походжаю,
На щоб ні набрїду, усе перевертаю.«

— »Гав, гав! цяв, цяв! а я з нудьги та з голоднечи
Гризу, щоб попаду, мов костур той старечий.«

— »Рох, рох! поезія... про щоб вона свиняці?
Ще й хуторна, мовляв. Се забавка собаці.«

— »Гав, гав! за вітром щось мені її не чути.
Не знюхаю. Тут щось дурне повинне бути.«

— »Рох, рох! ось крапанка. Ну, се вже инше діло.
Я проковтну її і не жувавши сьміло.«

— »Ковтай, а я брехну, що се їйце гадюче,
Про мене слава йде, що я щеня гавкуче.

Ми, цуцики, свиней поважних дуже любим,
Про славу свинську їх аж скиглимо та трубим.

Нехай у пуці вовк, ведмідь і заєць знає,
Яка свинота в нас розкішна походжає!«

23. ЩИГЛИК.

В крамній коморі Щиглик щебетав
Свої щиглячі пісеньки любенько;

Про нього ввесь базар казав,
Що так співає тільки соловейко.

Скрутив ся Щиглик мій,
І в кліточці своїй

Робив себе царем співаньня.

Ніхто ж того з співочих птиць не знав,
Ніхто в високім хорі не чував
Мизерної пташини щебетанья.

Химерний Щиглику! коли тобі
Базарний люд воздав хвалу не по заслuzі,
То се тебе твої базарні друзі
Вимірювали по самих собі.

24. РУІНОМАНАМ.

Коли між вами хто в бору заріже
Купця за гроші, або хто в темниці
Сконає безсудно, або мужик підпалить
Заможного сусіда, розізлившись, —
Ви лементуете, мов навіженні,
В своїх книжках, газетах і розмовах:
Сьвіт западаєть-ся! страшна руїна
Іде на зустріч вам і вашим діткам!
Як! ні дороги про купця, ні суду
Про бідолашнього попа, чи ліберала,
Про батьківські і предківські нащадки
І про здобуті працею достатки!

*

Чого-ж ви давню хвалите Руїну,
Столітню по дорогах різанину,
Столітній безсуд і тяжке насильство,
Гвалт ваших пращурок і люте здирство,

Столітне городів і сіл паланье,
Столітне працурів ясируванье?...
Се все для віри, чести і свободи,
Що ними пиндितесь над всі народи.
Так! в пинді ви своїй возвеличались,
У віру, честь, свободу повбивались.
Тепер ви сьвято живете на сьвітї,
І честь між вас найперша у примітї,
І ви свободні, як собака злющий,
На ланцюзі брехака невгавущий.

---

25. КНИГОГРИЗОВІ НА ТОЙ СЬВІТ.

И отъиде Іаковъ отъ кладязя
клятвеннаго, и иде въ Харранъ.
И обрѣте мѣсто, и усне тамо, зай-
де бо солнце: и взя отъ каменія
мѣста того, и положи въ возгла-
віе себѣ, и спа на мѣстѣ ономъ.
И сонъ видѣ, и се лѣствнца ут-
верждена на земли, еяже глава
досязаше до небесе: и Ангели
Божіи восхождаху и низхождаху
по ней. Господь же утверждашеся
на ней.

Бытія гл. XXVIII, 10—13.

Ти написав томів із сотню, Книгогризе...
»В драбині (мислиш ти) що́ том, то і щабель.«
Куди-ж се Книгогриз по тій драбині лізе?
Невже-ж бо до ясніх безсмертности осель?
Читав еси, як брат од брата йшов навтеки
І бачив у-ві сні драбину в небеса,
І взнали всі про те віки близькі й далекі,
Які Господь явив бідасі чудеса.

На камені лежав бідаха головою...
Не знав письмен: бо їх тогді ще й не було,
Та серцем розумів і думкою благою,
Куди веде добро, куди — погибне зло.

Під небом, на шаблях чудовної драбини,
Стояв Бог правди, щб̄ все нею сотворив,
Возходили ж по ній і сходили ті сили,
Духи благі, щб̄ їх безсмертем одарив.

І сонному йому Господень глас величний
Із сяєва небес, мов золота труба,
Провозвістив закон земної жизни вічний,
І встав, і знав, яка добру і злу судьба.

Завіти правди він переказав народам,
І стали ся вони починком всіх наук,
Подобно голосним чужих племен рапсодам,
Щб̄ в діда переймав натхнений з неба внук.

І став сей чесний муж, во істину блаженний,
В історії всіх вір правдивим джерелом.
Хиба тогді його забуде сьвіт письменний,
Як перевернеть-ся в Гомору та в Содом.

Ти ж не втікав, ти гнав сам брата по науці
За те, що він твого лукавства не злюбив
І, будши праведен, тобі, брехаці й злюці,
Під кирпу задрану кадиллом не кадив.

В застінок правого водив еси що-ночи,
Судьдею ж правоти в письменстві був там кат.
Ти катові сліпив і так сліпі вже очи,
З кривавих рук його ждучи собі наград.

І гроші загребав ще більше Костомари,
Щб̄ козаками, мов ясиром, торгував;
За те ж ти гіршої заслужуеш і кари:
Видющим бо родивсь, Микола ж сліпував

І був поводитирем Тарасові сліпому,
Та їх Мартиримян із ями слобонив,
Тобі ж, письменнику видющому та злomu,
За брехні мучитись у пеклі повелів.

Товариша собі в своїй пекельній муці
Ти маеш брехуна у клевети отця,
Преємника свого в безрозумній науці,
Що сам же й спік еси, омани докторця.

Сей за Хмельницького, за ворога Росії,
Героя підступів, так щиро заступивсь,
Немов од них обох постали шведські мрії,
Немов од них обох Мазепа народивсь.

Все-ж ви зробили в-двох науці ту послугу,
Що послі вас ніхто не стане вихвалять
Козацьку над умом і чесністю наругу,
Мов з неба послану Росії благодать.

26. „ПРЕЖНІЙ“.

Я *прежній* вам догоджував словами,
Порожніми, як розум ваш козацький,
Пишав ся розбишацькими ділами
І прославляв пожежі гайдамацькі.

Апостола мабуть ви не читали,
Що, ставши мужем, занедбав хлопчає:
Ви голову письменством напихали,
А серце в вас остало ся козаче.

Від повні серця вашого говорять
Уста, проречисті на величанье
Кривавого самосуду, і творять
Великі подвиги із руйнованья.

Раби письменницьких авторитетів,
Ви темну Русь морочите розбоем,

Брехаку хвалите над всіх поетів,
А харцизяку славите героєм.

Од вашої козацької культури
Перевернувсь би до гори ногами
Культурний сьвіт, і дикі гайдабури
Усю Европу вкрили б облогами.

Од вашого розбійного письменства,
З його кумирами, як ніч п'янимп,
Европа стала б Січчю азіяцтва,
Порогами во-вік непрохідними.

27. ГАВКУНАМ.

Луцьк звенить, стрѣла трепещеть...

Пушкинъ.

О горопашна ви, о немощна темното,
Сини Гетьманщини сліпої і глухої,
Дрібної дїтвори безрозумна пустото,
Язику врізаний козацини п'яної!

Мов пес на ланцюзі, ви гавкаєте грізно
Не то на вбогого голодного каліку,
Ні, ви не даєте ні в-досьвіта ні пізно
Пройти й трудящому щоденно чоловіку.

Гав, гав! та й знов гав, гав! ні впину ані вгаву...
Дратоване, лихе і чорнороте кодло!
Брехня у вас іде за вашу честь і славу,
О криводушної прихильности ви модло!

Пекельний цербере! гарчи і захлипай ся
За той глевтяк глевкий, щоб маеш від Плутона,
Для батька лжи всього сьвятого відцурай ся;
Рвучись на ланцюзі, бреши й на Аполлона...

Як він у сяєві летить на колесниці,
І появом своїм животворить вселенну,
Ти лютоści позич в голодній тигриці
І прославляй свою безвиходну ієенну, —
Аж поки лука він натягне золотого,
І трепетну стрілу на тятиву наложить,
І вдарить на тебе, клеветника лихого,
І трупом чудище безрозумне положить.

28. ПЕРЕД ГОГОЛЕВИМ ЧЕСТЕНЕМ.

І славець буду я, доколь вь подлунномь мірѣ
Живь будеть хоть одинь піить.

Пушкинъ.

Пророк пророкові приносить оправданье,
Мудрець премудрого витає по заслугі:
Так і поезії божественне диханье
Вшановує поет, і муза другій музі
Заявлює вінком високе почитанье.

Земляче Гоголю! що-ж над тобою склалось?
Хто чесно привітав твій честень мармуровий
Там, де твоя тиха колиска колихалась,
Де відбував еси твій іскус науковий
І світозарная зоря твоя займалась?

Кругом твого стовпа зібрались мертві душі,
Ті що не встиг еси пером живописати:
Пани, попи, Жиди, педанти довгоуші,
Та й заходили ся гуртом тебе витати,
Мов предсідателя казенної палати.

Тарасе брате! де твоя тридцятострунна?
Нехай би земляка достойно привітала,
Нехай би голосно вона зарокотала,
Мов філя на морі кипить широкошумна,
Щоб осоромилась дрібнота слабоумна.

29. ТИТАНИ.

I.

Титани на Зевеса розізлились...
Не Бріарей із Енкеладом гори
На гори наvertsали та казились,
Що він пороздавав богам престоли
В імперії надоблачній, а музам
Звелів сим велетням, мов карапузам,
Недоросткам людським, невдахам,
Казати »від коша геть!« бідолахам.

II.

Ні, наські се були титани, рідні.
Хиба-ж у нас нема їх?... Мов ті Греки,
Попередили ми народи, бідні
На глузд, і летимо, орли-лелеки,
Крізь темряву густу літератури,
Під спів п'яниць та брязканьне бандури.
У нас також є велетні-титани,
Людського нетяму та сну гетьмани.

III.

О, є вони, є в нас! і легіоном
Їх звати мусимо: бо не корять ся
Перед ума і совісти законом,
На вічну правду і любов ярять ся;
Під хмари гори книг понаvertsали,
Немов би небо штурмом штурмовали,
Щоб злізти на Олимп д Зевесу лжею,
Та й раювати з рідною семею.

IV.

Родина їх, мовляли, вся на небі...
Нема й догадки в головах письменних,
Що товпить ся вона в гидкїм Еребі,
Як товпилась на бенкетах корчемних.

Там їх Косінський, Наливай, Павлюга,
Острияни, утікач та волоцюга,
Хміль із Виговським, Мартинець, Мазепа,
Герої вірности, окраса неба.

V.

Розсердив ся ж Зевес на богохульних
Титанів божевільного письменства,
І громом возгремів у хмарах бурних
З чертогів непохибного главенства.
І полились на сьвятощі природи
Чистительні та животворні води,
І гори книг безрозумних підмили,
І в сонній Леті дурощі втопили.

VI.

Очистилась природа, мов воскресла
У-в образі поезії сьвятої.
По нивах крутять музи перевесла
Під жниво, щб зросло на перегної.
Скирти — мов зорі золотом сияють;
Воли в возах розкішних ремигають,
Важке колосьсе об колеса беть-ся,
Мов яблуна під яблуками гнеть-ся.

VII.

О, благ Зевес! рекли тогді народи,
Побачивши новий народ в пустині:
Із перегною щедрої природи
Він сотворив нам брата на Україні,
Товариша у подвигах культури,
Робітника в садах літератури,
Ученика дотепного в науках,
Борця за правду в благородних муках.

30. ГОМЕР І ШЕКСПІР.

I.

Бувало так на світі, що й Гомера
У нівець повертали і Шекспіра,
Ревла тогді гарматами Меґера,
Мовчала мовчки тихострунна ліра.
Хмельницький злюка, езуїт Тетера
Та Дорошенко, вихривата гира,
Хотіли нас під Турка підобгати,
Чи то Ляху в підданство знов оддати.

II.

Тогді Кромвель між Англами з'явив ся,
В завзятті рівня козакам сіпакам;
З Шекспіра глумом він гірким глумив ся,
А в нас Гомер з Бояном гайдамакам
В шинках на запалку люльок згодив ся,
Або на де-що инше по »балакам«.
Опрігсь Хміль злющий, вмер Кромвель побожний,
Підняв знов голову народ вельможний.

III.

Над ним безсудня шабля не блискає;
Козак не пе горілки разом з кровю
І паненят Орді не поставляє;
Про Греків ми говоримо з любовю,
І кожен з нас Гомера в-вічи знає:
Бо надписью блищить він золотою
В розкішних дуків по бібліотеках,
Недужнього їх розуму аптеках.

IV.

А щб, коли-б живий Гомер придибав
До иншого високого порога,
Чи то Шекспір, прокинувшись, нагибав
Небитий шлях до панського чертога?

О! лучче б сніг на голову їм випав
Посеред літа спекою палкого,
Аніж з гістьми такими розмовляти
І розум свій обом їм показати.

V.

Бувало справді се, що і Гомера
У нівець повертали і Шекспіра.
Як, з пекла вирвавшись, ревла Меґера,
Тогді мовчала тихострунна ліра.
Що-ж повертає в нівець їх тепера?
Невже завихрена в Парижі гира
Та забавки поезії легкої
Як той пузир, і як пузир пустої?

---

31. ЗАРАЗА.

Судь історіи не извиняєть и са-
мого счастливаго злодѣйсва.

Карамзинъ.

Серед Києва Старого
Щось чудне чорніє, —
Ні то будка вартового,
Ні то ятка мріє.
Між церков золотоверхих —
Мов грязь копиця,
Що зчищають від холери
По царських столицях.
Там зчищають грязь, а наші
Купу превелику
Нагорнули, мов зібрали
Гид з усього ринку.
Нездоровий смород Київ
Древній понимає,

І про щó таке зчинили,
Рідко хто й гадає.

Лікарі мовчать, ні слова
Вчені не говорять,
Против чого люд здоровий
Без холери морять.

Так смерділо по Україні
За новим великим
Лихолітьтем, щó зробило
Край наш полем диким.

Так смерділо, як ми разом
І царю й султану
Присягали й людським мясом
Дань давали хану.

Дань давали, викликали
Чамбули гординські,
І робили пустирями
Села українські.

Так смерділо, як по Хмелю
Тризну ми справляли:
Під Виговську різноцію
В пень Москву рубали.

Так смерділо, як Тетера,
Хмелів райця мудрий,
Єзуїтам край костела
Ставляв шкільні мури.

Бруховецький, Дорошенко
І Мазепа клятий
Смород сей по закапелках
Звикли розпускати.

Робом Хмеля присягали,
Присягу ламали,

Ницим словом улещали,
В серці зраду мали.

По-над прахом харцизяцьким
Вітер повіває:
Загнилось за Наливайка,
Та й за нас воняє.

Бо ми, зрадникам во славу,
З кожної могили
Грязь заражену, криваву
Вергаєм що-сили,

І з грязі сю купу ліпим
На велику шану
Беззаконному тирану,
Харцизяк гетьману.

---

32. ДО БОГДАНА.

Богдане, зраднику і патрiярху зради!
Цураєш ся й на тiм, як на сiм сьвiтi правди.
На лонi в Сатани з Iудою ехидним
Сидиш ти, псе, мов брат ехида з братом рiдним.
Бо з-малку в Мокрського лукавити навчав ся,
І езуїтської зрадливості набрав ся.
Вподобали тебе писаки суєслові
І їх читателі, буяки безголові,
Що Польщу до-гори ногами й Русь поставив,
По всіх шинках ножі та пожари прославив.
Коли-б еси до нас, пекельнику, вернув ся,
Увесь би мотлох знов по Русі стрепенув ся.
Гострили б скрізь ножі на громадян заможних,
І славословили б тебе в піснях безбожних.

А вчена Татарва, без домислу писаки,
В імя народности, брехали б як собаки.

Та вже не вернеть-ся до нас лиха година :
Устала з попелів руїна-Україна.

Москва нас підняла потужною рукою, —
Не знюхають ся вже паливоди з Ордою.

На брехні ж Татарви ученої-сліпої
Озвала ся струна поезії сьвятої.

Як гайдамак-писака почезне міркуваньне,
Постане у віках грядущих дивуваньне :

Що над таким добром письменство працювало,
Правдивих земляків собаками цькувало!

---

33. ПОВРАТИМИ.

I.

Був на сьвітї один запорожець,
Несказанно принадливий хлопець :
Надив він до себе всіх міщанок.
Як у кобзу бувало заграє,
Як про Січ та про Луг заспіває,
Серце мре і в попадь і в панянок.

II.

Був на сьвітї один козарлюга,
Несказанно лихий волоцюга :
Волочив ся по всій Україні.
Драв панів і міщан з Жидовою,
Накладав із бідною-Ордою,
Відмикав без ключа всякі скрині.

III.

Як пристарів ся ж той запорожець,
Несказанно принадливий хлопець,

Забажав свою душу спасати.
Тогді вчив молодих покаяння,
А старих о гріхах воздыхання,
Заходивсь ба й печеру копати.

IV.

Як пристарів ся ж той козарлюга,
Несказанно лихий волоцюга,
Став ще більш увесь мир обдирати,
Щоб своєму побратиму старому,
В прибіжан-воздыханців сьвятому,
Ту печеру сріблом осияти.

---

34. КОЗАЦЬКИЙ ЖАЛЬ.

Та все пани, та все дуки!
Позаїдали наші поля, луги й луки.

Козацька пісня.

Мої поля, мої луги ви й луки!
Моя ви батьківщино й материзно!
Позаїдали вас погані дуки,
Пійшло мое сьвяте наслідде різно.
Від Німеня скрізь до самих Порогів
Голосить наша рідна пісня, тужить:
Пани хорти заводять та рароги,
А козарлюга їм ледачим служить.
Заводимо хорти ми та рароги:
Се правда, необачний козарлюго;
А ти втік од пана за Пороги,
Кривоприсяжний рукодайний слуго!
Де був еси, як тридцять-три побіди
Зробив гетьман із нами над хижацтвом?
Твої пані затажці-дармоїди
Якпались-паювались із поганством.

Де був еси, як шляхта з Конецпольским
Німі степи народом осадила
І рицарством хоробрим русько-польским
Все Дике Поле перегородила?

Ти до Татар прохав ся у підданство...
Не прийняли паливоду Татаре;
По селах скрізь пустошив господарство,
По городах підпалював пожари.

І допаливсь до того, вразький сину,
Що мусив душу чорту заложити:
Проводирем Ордї на Україну,
У »Землю Христїянськую«, служити.

Купавсь в крові з Татариним по шию
Та гравсь кривоприсяжним договором:
Обманював то Польщу то Россію,
То сонне потурнацтво над Босфором.

Тепер квили, як пугач на могилі,
Ойойкай, мов той Жид у синагозі:
Нема Татар, щб славою окрили
Твое імя в розбійницькїм обозі!

35. ЯКА ПАНІ, ТАКІ Й САНІ.

Ой колись ми воювали
Та більше не будем,
Того щастя й тої долі
По-вік не забудем.

Козацька піснн.

Попобю тебе по шапці,
Та й погладжу по головці:
Попоплачеш на Граматці,
Звеселиш ся на Часловці;
На Псалтирі ж златострунній
Будеш Господа хвалити,

Що поміг в науці трудній
Мистецем тебе зробити.

І як в церкві серед миру
Язиком затарабаниш,
То й тамущу макотиру
Туркотаньнем затуманиш.

І затуркаєш хрещених,
Мов той Турок на галері:
З піснословії бо сьвященних
Зробиш бельбасні химери.

Під зичне твое читанье
Одоліє всіх дрімота,
І потомить мир куняньне,
Як на панщині робота.

Тільки піч розбудить сонних,
Мов дїтвору батько в-ранці,
Як печерських преподобних
Спогадає на-останці.

І як ринуть люде з церкви
Та на-дворі загукають,
Здасть ся иншому, що мертві
З кладовища утікають.

І відбувши свій відбуток,
Християне православні,
Щоб не слаб з нудьги жолудок,
Спогадають звичай давній:

Зайдуть в шинк до Жида Юдки,
Що стоїть навпроти церкви,
Та й заходять ся на сутки
Коло любої всім жертви.

»О, та й дяк же в нас ротатий!
(Тут розумний заговорить:)

Не давав мені й куняти :
Так неначе в дзвона дзвонить.

Коли-б Січ не зруйновала
Сьвіт великий Катерина,
Там голота б обібрала
На писарство скурви-сина.

А з писарства й на гетьманство
Виліз би, на бочці ставши,
На Жидів, унитів, панство
Гольцяпак пяних піднявши.

Мов колись у Жаботині,
Почалась би знов облава,
І по всій би Україні
Розлилась козацька слава.

Знов би наші заспівали :
Що за добре на Вкраїні!
Їж і пий, що инші дбали,
Спи у панській жупанині.

Хоч сходи-зникай пів сьвіта,
Не було б нігде так жити :
Що душа без праці сита,
Тільки й знай — панів душити.

То-то ми розкошували !
І до суду вже не будем ;
Та козацтва й його слави
По вік вічний не забудем.

Гей, козацтво-гайдамацтво,
Славлені ножі сьвячені !
Коли-б вирізати панство,
Рай настав би вбогій черні.

Знов би ми були на воді,
Вожвали-пліндрували,

І червону кров у полі
З золотим піском міпали.

Знов би плач був і в Любліні,
І в-ві Львові, і в Варшаві,
І по всій би Україні
Дивувались нашій славі.

І тремтів би від нас Німець,
І трусивсь би Москалюга,
І готовий мав би хлібець
По всім сьвітї козарлюга.

Мов барвистими маками,
Нами б коршми процьвітали,
Не шклянками б, коряками
Мед п'яне-чоло кружляли.

Та шкода старої волі
Визирати-сподіватись:
Тому щастю і тій долі
По вік вічний не вертатись!«

36. ЗЕМЛЯЦТВО.

Тогда какой-то злобный геній
Сталь часто навѣщать меня.

Пушкинъ.

Мене сей злобний геній навіщає
Усякий раз, як я на Україну,
Де дурень дурня в пекло поганяє,
З Німещини чи з Польщі оком кину.

Я проклинаю ту сумну, гірку годину.

О, скільки вас гние там мільонів
У багнищі безпутства та омани,
Перевертнів, сіпак, хамелеонів,
Які були й прославлені гетьмани,
Жорстокої орди п'яниць жорстокі хани!

Єхидну Німець видумав культуру,
Паскудно Лях дружить із єзуїтом,
Жерцем релігійозного сумбуру,
Сатиром ласих баб і дуросьвітом,
Но против вас їх тьма здаєть-ся сьвітом.

Враги прогресу, зрадники свободи,
Наслідники руїнника Монгола,
Тупі скопці, казителі природи,
Серед скарбів землі голого гола!
Хиба-ж не луччі 'д вас князь Бісмарк і Лойола?

37. МІРА ЗА МІРУ.

Минули усобиці й чвари,
Почезло козацтво й Орда;
Ляхи Жидову нам придбали —
Коли-ж то мине ся біда?

Не оруть Жиди і не сіють,
Перекупом хліб достають;
Що-день проміж нас багатіють,
А нам за те злидні дають.

І мусимо пельку сповняти
Неситим за наші гріхи,
В поту́ день і ніч працювати
Та вергати Жиду міхи,

І Німцю в ваґони зсипати,
Щоб Німець на те не вважав,
Хто й як із голодної хати
Останьній насущний забрав, —

Щоб з Жидом ділив ся грошвою,
Не хлібом, як ми з ним, сьвятим,
А Жид узивав нас мужвою,
Запроданим бидлом своїм.

За предківське п'янство та чванство,
За славу козацьку дурну,
За те, що призвали поганство,
Як з пекла на гріх Сатану,

Не маємо волі людської
І долі ні в чім і нігде,
Потіємо-мліємо в полі,
А дома в нас пусто — гуде.

Ми бились, мовляв той, за віру
Од Висли до річки Москви,
На Жида й Ляха, на невіру,
Шукали снаги в Татарви.

Палили ми воду за віру,
За віру топили й пекли,
За віру ясир безувіру
Давали жінками й дітьми.

Отсе-ж за ту праведну віру
Тепер нас невіри гнетуть,
І повну, натоптану міру
За міру козачу дають.

Ми кровю та слізми людськими
Сповняли моря і річки :
Тепер покутуєм гіркими
Турботами давні гріхи.

І поти нам серце пекти-муть
Пекельні печалі сумне,
Покіль в нас письменні верзти-муть
Казки про козацтво п'яне.

---

38. ПАТРІОТЦІ.

Аще вы пребудете во словеси
моемъ, воистину ученицы мои бу-
дете, и уразумѣте истину, и исти-
на свободить вы.

Іоанна ел. VIII, 31, 32.

I.

В кому я не кохавсь, кому не поклонявсь?
До кого розумом і серцем не хилив ся?
Чи раз же то в гидку ступив небачно грязь?
Чи раз, мов голубок, у западеньці бив ся?
Хто братнім голосом чи сестриним озвавсь,
Щоб серцем я воскрес і духом звеселив ся?
Кому те дорогим було, щб я вважав
За найдорожчий дар, який од Бога мав?

II.

(Дар над усе съвяте съвятити щиру правду
І рідну сторону за чужину вважать,
Що так пишаветь-ся, вихвалюючи зраду...)
Кого-ж родиною мені на сьвітї звать —
Серед людей чужих — на пільгу, на відраду?
І в кім житья мого найбільша благодать?
Чи не в тобі, нова патріотизму жрице,
Уроди, грації, принадности царице?

III.

Ні! ще той вік старий лукавства не скінчивсь,
Щб в нашім рідному народі проявив ся,
Як в школах правди він у езуїта вчивсь,
А вивчившись, його мечем духовним бив ся
І з учня-бурсака смиренного зробивсь
Єхидним козаком під найдою з Полїсья...
Косїнський-еретик в нещасний оний час
Зробивсь причинком зла, та й досі томить нас.

IV.

Усе, щб Поссевин та Скарга і Пизон,
З тим соньмом, щб Христос назвав би легіоном,

Преподали панам і шляхті як закон,
Прославивши себе »Ісусовим законом«,
Панки з підпанками вдихнули в міліон, —
І се, нові Жиди під новим Єрпихоном,
У труби трублячи, дух руський підняли,
В печі руками жар чужими загребли.

V.

І збагатилась Русь добром панів та шляхти,
І пропила в шинках всю здобич військову,
Як нічим же було братів Татар наймати,
Втікала від Ляхів так званих під Москву.
І стала там себе героєм виставляти,
Що за сьвяті церкви рубав у пень Ляхву...
Так панству школене попівство відплатило,
Що езуїт нових з бурсацтва наробило.

VI.

Так чашу випивши »гірку«, мовляв, до дна,
Віддячило панам бурсацтво за науку, —
І звеселився отець всіх брехень, Сатана,
Що викинув таку попам-римлянам штуку...
Но почуваеть-ся і досі в нас вона,
І терпимо в душі давняшню шкільну муку
Від цсованих іще за Скарги бурсаків,
Потомства ницаків, попів і козаків.

VII.

В зерно народности кукіль вони всівають,
Одбившись од князів, од старорусчини,
В козацтві над усе розбої вихваляють,
А винуваті в них за все про все пани.
Куди ведуть сліпих, сліпі, самі не знають,
Довідатись про те хиба що в Сатани:
Бо в нього предки їх покуту відбувають,
Потомків день-у-день достойних визирають.

VIII.

Так! почуваеть-ся і досі в нас вона,
Позичена в попів-латинників наука.
Юртуєть-ся в книжках молодіж нависна,
І справді нам воно — нудьга, духовна мука...
Як Поссевинам тим та Скаргам Сатана
Удрав колись, така і нам від нього штука,
Ми покутуємо за предківські гріхи,
Убравшись по уші в письменські репяхи.

IX.

О ти, моя нова патріотизму жрице!
Ти, що курзу-верзу хвалити піднялась!
Уроди, грації, принадности царице!
Коли-б еси над тим перебрехом знялась,
Котрим письменство в нас що-року багатить-ся,
І зневажати лжу козацьку завзялась, —
Подав би я тобі з дарів найкрасчий дар,
Яким Господь мене вщасливив: правди жар.

39. МОЛИТВА БОЯНОВІ,

„СОЛОВІЄВІ СТАРОГО ВРЕМЕНИ“.

Духъ, идѣже хочеть, дышетъ.

Іоанна гл. III, 8.

Дивуємось, чого народне наше слово
Не має й досі в нас ні вжитку ані слави,
Чого брати на нас поглядують сурово,
Як зберемось від них окроме для забави!

Сумуємо, що нас за спомин та за співи
Про нашу славлену Гетьманщину не люблять, —
Що й мужі у сусід і юноші і діви
Мечти не ті, що ми, в душі своїй голублять.

Бо затруїв його, віжне й потужне слово,
П'яний кобзар Тарас хулюю на ту славу,

Що силкувавсь її схитнути суєслово,
Як Хміль колись паний схитнув пяну Варшаву.

Бо затруїв кобзар Тарас і наші співи,
Спасенний Божий дар у-гору підіймати
Серця і розуми, щоб юноші і діви
Себе й сусід своїх уміли шанувати.

*

Боiane, духу наш безсмертний, хоч мовчущий!
Перебовком одним із рокотанья струн
Ти нас причарував про всі віки грядучі
До предківських сьвятих, сьвященно-древніх трун.

О! молимо, вселись у нового Гомера,
Щоб у твої »живі« велично задзвонив,
Гомере »віщий« наш... Нехай страшна Мегера,
Ізчадьде духа тьми, знаядьде адських сил,

Од дзвону голосних на-віки скаменіє,
І помста без ума, наслідьде од Варяг,
Усобиць міждо Русь єдину більш не сїє,
І не сьмієть-ся з нас всього Славянства враг!

Ти гарно вже озвався на Півночі предивній
Безсмертним дзвоном струн, і всім клеветникам,
Новий Орфею, рик зачарував левиний...
Подай, Боiane, сю високу ноту й нам!

Нехай ні Торки вже, ні люті Берендії,
Ні їх одрідьде зле й безбожне, козаки,
Не подають сліпим політикам надії,
Що вернуть ся до нас криваві бунчуки!

Нехай старезна Русь, щб в Києві родила
Всі руські города, шанує Русь нову,
Щб крильми орліми гніздо свое прикрила,
Жахаючи й Литву і Татарву й Ляхву!

40. ПОВОЯНЩИНА.

I.

Колись Боян, співець потужний,
Дзвонив у струни золоті,
Мов соколів десятків дружний
Пускав з-під хмар на лебеді.
Не соколи, персти бистрії
Пускав на струни він живії,
І рокотом про старину
Звав Русь хоробру на войну.

II.

Бояне, невмируща тене!
Позич і нам твоїх живих,
Нехай почує древнє племе
Знов поклик до боїв нових;
Та не мечі вже харалужні,
Прославить сили духа дружні,
І занедбає давнину,
Сліпий кривавий суд — войну.

III.

Тепер, Бояне, вже не »в полі
Незнаемому« летимо
Орлами хижими і долі
Собі від сліз людських ждемо.
Тепер сльозу ми з серця роним,
Як у натхнені струни дзвоним
Про Божу правду між людьми,
Про визвіл просвіти зі тьми.

IV.

Гомере наш! нам не судилось
Тебе почути крізь бої:
Німує поле, щό багрилось
Під славлені пісні твої.

Но духа, тїне невмируща,
Не згасить старина мовчуща,
Нї душогубниця війна,
Нї воля деспота дурна.

V.

Ти слово нам тисячолїтне
Через младенці переслав,
І немовлят сьвяте наслїдье
Проречистим завітував.
Ти справді з уст нїмих і ссущих
Втворив хвалу віків грядущих:
Бо ще той Ирод не родивсь,
Щоб смертю розуму хваливсь.

VI.

Палай же, невсипущий духу,
В живущім слові Боянів!
Як перебув еси потугу
Татар, Ляхів і козаків,
Переживеш і лихолїтьте,
Се девятнадцяте столїтьте,
Що Русь тїснить свій рідний рід,
Бїду з усіх найгіршу бїд!

VII.

Палай, наш староруський духу,
Окрасо древніх буйтурів,
І здобувай нам славу другу,
Що красить розуму царів.
Як на поган ми поборали
І християн обороняли,
Так побораймо й за уми,
Щоб не тонули в рабській тьмі!

41. ДО ТАРАСОВЦІВ.

Не вернуть ся сподівані,
Не вернеть-ся воля!

Шевченко.

Patroclus, Ajax, or Protesilaus, —
All heroes who, if living still, would slay us.

Вурон.

Чого ви пиндितесь в темноті,
Мов ті жаби в болоті,
Потієте в своїм багні,
В Сизифовій роботі?

Із вашої літератури,
Сліпуючої дури,
Як ми колись просьвітимось,
Сьміяти-муть ся кури.

Про що вона, ся гич, письменним?
Про що і людям темним?
Хиба запалювать люльки
Балакунам корчемним?

Та вже нема таких >балаків<,
Які були за козаків,
Що пліндрували Жидову,
Не милували й письменників.

Коли-б на паний плач бандури
Воскресли гайдабури,
Списали б вам вони хвалу
На вашій власній шкурі.

---

42. ВЕЛЬМОЖНІЙ ПОКОЗАЩИНІ.

I.

Їсте, пете, спите і — любите Україну...
Як не любить її, безсудницю, коли

За те, за те одно, що вмiли гнути спину
Перед ледачими людьми, як і самi,
Дiди, батьки та й ви з синками та дочками,
Постапи значними людьми, або й панками?

II.

Клену той вiк лихий, годину ту гидку
I всiх, хто потурав, почавши з Наливая,
Товаришу Татар, сiпацi козаку,
Загони розпускати од Волги до Дуная!
I друки й письмена повсюдно вин палив,
Бояна, соловя старовини, згубив.

III.

Збентежив ба й iм'я велике наше, славне;
Порозгал'яв од нас панiв i тих князiв,
Що кожен царство нам наслiдне православне,
Не так як хижаки, вбезпечити б з'умiв.
Козак зробив панiв Литвою та Ляхами,
Козак iх розлучив на-вiки вiчнi з нами!

IV.

I дав нам гид за них, утiкачiв злодюг,
Що здобич боеву не паювали, рвали,
Пускали нетямки великi добра з рук:
Бо пустками вони, руйновищем стояли.
I потягло те все до Клязьми та Москви:
Бо сам був bellua, був звiр без голови.

V.

Тепер Москаль ваш пан. Тепер ви, як воляки,
Гей соб! пабе! цоб, цоб! у нього пiд ярмом;
А нi, то мов лихi на ланцюзi собаки,
Заслужуете харч брехливим язиком.
Оттак судило ся козацтву панувати:
Або в-день працювати, або в-ночi брехати.

43. ПРИСВЯТ

УСІХ МОЇХ ТВОРІВ ЗЕМЛЯКАМ КОЗАКОНАМ.

I.

Пройдисьвіти-купці, сїпаки Англичане,
Загнали Байрона великого шукать
Гіркої смерти там, де злющі мусулмане
І досї не дають з руїни Греку встать.
Акувата Русь, французені Зиряне,
Навчившись порохом, не з лука вже, стрілять,
Загнали Пушкіна під пістолетне дуло, —
І в Азію воно письменних відопхнуло.

II.

Що́ з ними стало ся після його стиха,
Клейнота розуму, проводника свободи?
Цензура, мрець-вампер, неси́та відюха,
Стидовище і гвалт розумної природи,
Недоумків лихих поради́ця лиха,
Дала нам розуму і серця в воеводи
Одрі́дье нависне Педрила боюна, —
І руський сьвіт окрив туманом Сатана.

III.

А ви що́ коїте, ви, що́ свого Богдана
У мо́щі б возвели, коли-б завзятий Лях
Од Висли до Сули не дав вам прочухана
І злюку не спалив на вітролетень-прах?
Що́ коїте *ви*, грязь і сьмітьте після хана,
Що́ вас героями прославив по сьвітах?
Ви ледьві на 'дного небреху спромogli ся,
Та гнати і того кагалом завзяли ся.

IV.

Загнали ви його між дикі бугаї
Та між лихих людей, ще й над буйтура дикших.
Мов чужоядників-шершнів густі рої,
Вони кругом гудуть, культуру погубивши,

І по чужих полях кругом бють баглаї,
Над кримські чамбули й над гайдамацтво гірші.
Но сей недобиток безумних бугаїв
Вас кормить словом так, як хлібом їх кормив.

V.

Прийдіте, ось вам дар благий про нужду вашу.
Не серджусь я на вас, як і на дивий скот.
Прийдіте, дайте й вас, як бугаїв, погладжу:
Бо їх дрович дурний, як і вони, народ;
А ви березову їдали певно кашу,
Як ще вам пять було, або й п'ятнадцять год,
І за батьків дурних та за дяків безумних
Бичачі ставите лоби против розумних.

---

44. СТОЮ ОДИН.

Стою один ^зсеред німих волів-биків
На давнім ^зревищі великої пустині,
Серед яловику, корів і бугаїв
Та їх різних телят, надї України.

Стою і думаю: Про щó Господь мені
Тут жити повелів між стадом без'язиким,
Між тварями, ^{щó} вік викують свій у темі,
І памятни вікам одним завзяттьем диким?

Скажи мені хоч ти, о Музонько моя,
Моя єдина, щó до мене прихилилась:
Чого ся Ігорів прославлених семя
Понури́м вахлаем, ^{недолюдкою} зробилась?

Щó цар-співець Давид вселенною прозвав,
Того ми зайняли під займища шестину:
Невже-ж строїтельський наш дух ^{якось} пропав,
Той дух, щó так боровсь за древню Русь єдину?

Ні! вічне твориво великих сил його,
Завітне твориво слуг щирих, вірних трону,
Безсмертні в душі в нас усі до одного,
Хто Мономахову переховав корону, —

Всі — й дяк і писарець, і дука й рядовик —
У вічних наслідках перед престолом правди:
Бо скільки переніс турботи кожен вік,
На стільки нам з того прибавилось одради.

Хвалімо ж Господа за всі його дари,
І за потужний меч і за сьвяте терпінняне:
Однаково пійшли всі доблести землі
На возвеличення народу й іскуплення.

Отсе ж блажен еси, коли за твій глагол,
За істину тебе лихі возненавидять, —
Коли й тума-Москва рече, що ти Хахол,
Коли за подвиги твої тебе з'обидять.

Блажен еси, коли, тобі на ганьбу й жаль,
Свої в тобі свого лукаво не признали,
І плеіцуть, буцім ти перевертень-Москаль,
І помисли твої спасенні повмирали.

Благословляй-хвали Всевишнього й за те,
Що не мовчиш один між стадом без'язиким.
Да не смущаєть-ся твій дух і знай росте
Над темними людьми і над письменством диким.

45. ПІОНЕР.

I.

Я не поет і не історик, ні!
Я — піонер з сокирою важкою:
Терен колючий в рідній стороні
Вирубую трудящою рукою.
Нераз кроплю свою роботу й кровю,
Та весело так поратись мені.

II.

З великого насліддя по князях
Зробили козаки нам дике поле,
Все в бодяках, тернах та в чагарах,
Кому на радощі, кому на горе.
Наслідне поле без устанку коле
Правицю у тяжких її трудах.

III.

Нехай сумують інші, не сумуй,
Робітнику безплатний, піонере,
І кожного на подвиг свій готуй,
Кому твою дорогу праця стеле.
Коли ж орда про тебе брехні меле,
Ти на дурну дурноту мовчки плюй.

46. З ПІДГІРЯ.

На Підгірі криниця —
Сьвіжа, люба водиця.

Без устанку по піску
Дзюркотить у холодку.

Животворний струмочку,
Втіхо мого домочку!

Біжи-лий ся з Підгіря
На ті любі поділья,

Що степами розляглись,
По-над морем простяглись,

До потомків витязьких,
Одномовців Боянських.

Під їх села підмий ся,
Круг садочків обвий ся:

Що се, братьє, ви спите,
Мовчки сумно мовчите?

Гей, прокиньтесь, вставайте,
Про Підгіре згадайте!

Мертве з мертвих ожило,
Прапір слова підняло.

Гей, хто чує, озви ся,
Серцем д серцю горни ся!

Нумо слово ратувать,
Славу предків поновлять!

Задзвонімо у струни,
На лжу й кривду перуни!

Затрубімо й у рогі, —
Никніть, злюки вороги!

Покидайте, дракони,
Беззаконні закони!

Дика сило, не буяй,
Наше людське право знай!

---

47. „НАРОДНЫЙ ДОМЪ“.

На майдані у-ві Львові
Бачу — камяниця
Против сонця золотою
Надписью блищить ся.

»Народный Домъ« надписано...
Якого народу?

Чи того, щó по всіх селах
Носить Жиду воду?

Чи того, щó в біднім краї
З панством розкошує,
Ляцьким оком позирає,
Ляцьким серцем чує?

Чи того, щó в Сьвятоюрі
Ні про що не дбає,
На »хлібах духовних« салом
Товсто обростає?

Може се того народу,
Щó в газетах пише,
На вельможних і заможних
Важким духом дише?

Ні, не бачу й тут народу:
Брехунці нікчемні!
Так брехали в давні давна
Кобзарі корчемні.

І до того добрехались,
Що в старці пошились,
Коло церкви замерзали,
Коло пекла грілись.

І впросились до лукавих
У сусіди жити,
Під панами й козаками
Сковороди гріти.

Де-ж той нарід заховав ся,
Щó тут Русьсю зветь-ся?
О, коли-б то він озвав ся
До живого серця!

Справді б »Домъ« тогді »Народный«
Руським був притулком,
А не сонного попівства
Темним заковулком.

Любо б назва ся блищала
В день і серед ночі,
Людам серце звеселяла,
Просьвищала б очі.

Не мовчав би сей будинок,
Мов німа могила:
Ожила б душа народня
І заговорила.

Врозумила б водоносів
Жидові юркої:
Знали б, як ослобонитись
Від нахаби злої.

Перестали б недоляшки
»Ляхом вирубати«,
Земляків своїх мизерних
В »бидло« повертати.

І годовані »духовним
Хлібом« без заслуги,
Може б трохи з туші спали,
Як воли від пуги.

А газетники б з калюжі
Брехень ізорнули,
І на сьвіт їх мертві душі
Чесно позирнули.

Зрозуміли б, щб є чорне
А щб біле в людїх,
І як серце благородне
Беть-ся в чистих грудїх.

48. ПРОКИД ВІД СНУ.

I.

Мені чудний, химерний сон приснив ся:
Що ніби десь на пустоші німецькій,
На тім руйновищі, де хміль повив ся
По займані-пліндровині шляхецькій,
Живе народ убогий та розумний,
Мов дяк царський, простак широкодумний;

II.

Що ніби він своє народне слово
З-під польської руїни вигортає,
І хоч на сьвіт із буряну сурово,
Мов гайдамака з пущі, визирає,
Та в серці дикому ховає правду,
Останньою голих бідолах одраду.

III.

В-ві сні слонявсь я проміж злидарями,
Їх темряві письменській дивував ся...
Мені здавалось, ніби з кобзарями
В шинку жидівському я зустрівач ся,
Що голову їх тільки хміль ворушить,
А в співах правду темний розум душить.

IV.

Аж ось прокинувсь, і прославив Бога,
Що стуманілих письменців не бачу,
Що пустошшю не йде моя дорога,
Що обминув хмеловину козачу,
Що робленим шляхом собі простую,
Тверезу правду віщим серцем чую.

---

49. З ХУТОРА.

Не бачивши добра
В мовчанці на Україні,
Побрів я до Дністра
По мовчазній пустині.

Набрів на ваш кагал
Козако-сьвятоюрський,
Невольницький базар
Поляко-жидо-руський.

Торгує вами Лях
З задрипами Жидами,

Як в наших сторонах
Бантанник огірками.

По злотому копа
Притоптаной Русі :
Дорожчі в кацапа
На масляниці гуси.

Не Жид я й не козак,
Щоб тут не зупинитись :
Хотів чи саяк, чи так
За мотлох заступитись.

Та ви на те й есте,
Щоб вами торгували :
Мов цуценя пусте,
На мене забрехали.

Не стояло ціпком
Од вас оборонятись :
Не здужаєте й злом
З собакою рівнятись.

Лишив я ваш кагал
Козако-святотюрський,
Невольницький базар
Поляко-жидо-руський.

Ослята ви дурні
З довженними ушима,
Телята нависні
Під новими дверима.

Покіль ще Поляки
Вас на базар ганяють,
А потім під вюки
Та в плуг позапрягають.

І будете Жидам
Щоденщину робити,

А шляхті-Полякам,
Як Татарві, служити.

50. ДО ПІДКАРПАТНІХ ЗЕМЛЯКІВ

НА ПОКЛИК РИМСЬКОГО ПАПИ ДО ЦЕЛІВАТУ
І ГРИГОРІЯНСЬКОГО КАЛЕНДАРЯ.

I.

Безгрішний ваш гремить з Олимпу, з Ватикана.
Останній се вже грім, остання вже й омана
Про мляві розуми, про боязькі серця,
Роботу польских шкіл, науку лжи отця...
Хилітесь під свого тияроносця-пана,
Що вбогу й темну Русь наваживсь до конця
В Ляхву перевернуть, — первоцьвіт Християнства
В пустоцьвіт обернуть, на втіху тунейдства.

II.

Хилітесь під його: бо вас од козаків,
Що ви так славите, Ян з Дуклі слобонив:
У хмарах бернардин на-вколішках молив ся,
І — чудо! вами Хміль Римлянам поступив ся...
Живих вас і мерців як липину лупив,
І лупом за поход з Ордою розплатив ся,
І не пійшли в ясир ви хижій Татарві,
А підклонили ся латиненій Ляхві.

III.

Хиліте ся ж: бо вже давненько базиляне
Римлянам оддали наслідьде православне.
А ви чого ждете? Не встане вже козак
До шарпанья Ляхви, не скличе гайдамак
На подвиги сьвяті, — ті, що кобзарство пiane,
Підходячи під ваш до ворохобень смак,
Вас вивчило хвалить, як хвалить шляхта польска
Все, що в Москві орда чинила запорозька.

IV.

Погибла й путь того, кого наш люд прокляв,
Як до своїх братів, Московців утікав.
Між ними в гоголя раріг переродив ся,
В повазі й красоті невиданій з'явив ся,
А вас із вашими піснями занедбав,
Що в темного сліпий сліпуючи навчив ся,
І ми з ним славимо потужну й чесну Русь, —
Хто предків під Ляхом і старини не збувсь.

V.

Ви ж, бідолахи, вже давно позабували,
Що віри пращурі »від папи не приймали«.
Тепер вам совісти мутної господар.
Дарує целібат і римський календар,
Щоб на чуже гніздо зозулями чигали...
Подякуйте йому за сей спасенний дар:
Бо певно будете на небі раювати,
А на землі »Ляхом з Ляхами вирувати«.

VI.

Лядуйте: бо давно впевнила вас Ляхва,
Що нашим злигодням вина — одна Москва,
Що та Москва — не Русь, не руським дише духом,
І ви хитаєтесь, затуркані сим слухом.
Наука й правда в вас — слова, слова, слова!
Хто ж робить Русина мизерним легкодухом?
Не хто, як мороком окритий той вампир,
Що засисає й вас і весь латинський мир.

VII.

Отсе ж гремить глагол з Олимпу, з Ватикана:
»Діли ся, туманій в останнє, Русь преславна!
Овечим робсм нам, обманщикам, піддайсь,
Спасення душ від нас і щастя сподівайсь!
Нехай водворить ся між братами омана
І торжествує знов пекельних брехонь князь,

І рідну Русь на Русь олжею підймає,
Нову козачину криваву засїває!»

VIII.

Нехай!... Байдушні ми про ницаків Хмелїв,
Про зрадників Мазеп, письменних палїїв
І всяких инших злюк, щб проміж нас гнїздять ся
І з ворохобництвом лихим своїм таять ся...
Все Русь перебула, нїхто нас не зломив,
І всеу вороги на наше царство злять ся.
Обїйме руський дух і землю й океан,
Як з нього прожене Наука лжи туман.

IX.

Ви ж древнїх київських цурайтесь наших уз,
Щб єдинили Русь у княжеський союз,
Імя Владимера велике занедбайте,
І віру предківську під римську нагинайте.
Скликайте на царя восточного Медуз
І фурій огняних, та *от-що* певно знайте:
Ми Владимерію свою воскресимо
І панувати вам з Ляхами не дамо.

---

51. ГАЙДАМАКАМ-АКАДЕМІКАМ.

А вы, друзья, какъ ни садитесь,
Все вь музыканты не годитесь.

Крыловъ.

I.

Засїли письмаки собором у сто душ,
Високі розуми, в газетників преславні:
В кого нї кинь цїпком, то все великий муж,
З Шекспіром, Байроном і Гетем рівноправні.
Задумали тягти в один, мовляли, гуж
І воскресити дні велично-стародавні,
Як соловей співав тих славних днів, Боян,
І нас не окривав польщизни ще туман.

II.

Та ні! Бояна зась унітам воскресити,
Що вже польщизна їх роз'їла до кісток..
Нехай би хоч Тарас устав горілки пити
Та затагнув і тих на куций бенкеток,
Що вмiли шкури з їх прапрашурів лупити :
Так руським гомоном сповнив би їх куток
І оживив нудну с'як-так літературу,
Що шпетить і п'яну, як темна ніч, бандуру.

III.

Так страшно ж бо Ляха, щоб герштів не впізнав,
Тих, що колись його ойчизну зруйновали,
Та вас в потилицю на той сьвіт не прогнав,
Де казани вони чортякам шарували.
Тим, яко патріярх, я вам би раду дав :
Щоб гості серед вас у рот води набрали,
Та щоб і сам Тарас не бачив оковити
І не почав, п'яний, культуру коренити.

IV.

Шкода ж вам і його до гурту закликать,
Щоб серед вас, малих, сидів хоч мрець великий.
Не вдовольнить вода, хто звук людей ковтать, —
Кривавих розбишак, Тарасів почет дикий.
І так як в тих зьвірят не склало ся музики,
Що вмів їх, мов живих, Крилов нам змалювать,
Так в струни вам живі Боянські не дзвонити,
Хиба, на глум Ляхам, гуртом вовками вити.

---

52. ПАНАМ ДОБРОДІЯМ.

У бочку меду доброго-старого
Влили ви дiгтю ложку,
Та й надiлили Русина дурного :
Вживай що-дня потропку.

А він собі не дурень: добре знає,
Що спакощено трунок,
І вам, не коштувавши, відсилає
Лукавий подарунок.
У руську школу правди і свободи
Ви вперли єзуїта,
І хочете, щоб він, против природи,
Робив ячмінь із жита.
А Русин не дурний: він добре знає,
Що Лях на думці має;
Перевертнем зробитись не бажає,
Школярство покидає.

53. КОЗАЦЬКА ХАТА.

Хто сьвяті церкви мурує,
Пнеть-ся з них до раю;
Я гуляю по Дунаю,
З-тиха в кобзу граю.

Хто людські хати руйнує,
Не боїть ся пекла;
На Дунаї, мов у раї,
Хата в мене тепла.

На Дунаї сонце гріє,
Вітер подихає;
До струни струна на кобзі
Дзвонить-промовляє.

На Дунаї сонце гріє,
Гріє-припікає;
В мене хата, мов палата
Сяевом сияє.

Тепло, пишно і велично
У козацькій хаті,

А простором не зрівнятись
І царській палаті.

Вквітчано її гаями,
Вислано лугами,
І з'украшено Дунаєм,
Його берегами.

Серед хати соловейко
Тьохкає раненько,
Розважає душу вбогу,
Нуждене серденько.

Як затьохкає ж сумнений
Тьохом-тьоророхом,
Пошибають сльози-сльози,
Котять ся горохом.

Ой не тьохкай, соловейку,
Про ту ніч теменьку,
Як на-віки я покинув
Матінку ріденьку!

Ой не тьохкай, соловейку,
Рано-пораненьку,
Як будив еси плачущу
Сиротину неньку.

Ой не тьохкай, соловейку!
Нехай ворон криче,
Нехай пугач квилить-плаче
Про житьте козаче.

---

54. ЧАРОВАНІЙ КЛЮЧ.

Як я на світ родивсь, так баба-сповитуха
Десь узялась між нас химерна та чудна.
Одні вбачали в ній дари Св'ятого Духа,
А другі пошептом казали: »Сатана!«

Сповивачі вона за двері викидала,
Дитину кутала просторо в пелюшки,
І немовля-мене в колисці не гойдала,
Що по всьому селу жахались кумоньки.

Я ж ріс, малий, та ріс на волі й на просторі,
Мов явір одинець у лузі над Дніпром,
Або гільястий дуб на предківському полі,
Що дише на женця у спеку холодком.

І виріс-викохавсь, як бачите, великий,
Що на землі стою а неба досягаю,
І позираючи з висот на всі язики,
Чарованим ключем їх тайни відмикаю.

Чарований той ключ коханцю завіщала
Химерна та чудна бабуся-сповитуха;
Вона мені його в колисці приховала,
Щоб мав я забавку, достойну зросту духа.

Отсе-ж, як відомкну перед людьми чужими
Широкославної імперії секрети,
Так вороги її словами голосними
Про мене сповнюють усі свої газети.

Як же свого ключа вложу в їх люте серце
І там затаєне гніздо гадюче зрушу,
То покидати в них своє тісне кубелце
І мандрувати знов у-в иншу землю мушу.

Витають знов мене премудрі похвалами,
Що правдою живу, що нею тільки дишу,
Аж покіль ворогів їх тайними ділами
Через мій ключ, страшний ехидам, не потішу.

Тогді впаковую свої книжки й папери,
І вже заздалегідь біжу від правдолюбців,
І стукаю в нові, чужі, непевні двері,
Не знавши, може там живуть і дупогубці.

Бабусю! озовись із-під поли у Бога,
Возьми від мене твій химерний подарунок:
Не хочуть люди знать кінця свого страшного,
Не треба правди їм, байдужен їм ратунок.

55. СЕСТРИ НЕМЕЗИДИ.

НА СПОМИН ПРО НАДАНЬНЕ ЄЗУІТАМ РУСЬКИХ МАСТНОСТЕЙ 1882. Р.

Дивлюсь на тебе, Відню, із Дорнбаха
І думаю: »Як гарно ти послав ся!
Як твердо спиш! мов п'яний горопаха,
Що до-схочу горілки налигав ся.«

Тебе впоїла римська оковита, —
Не aqua vitae, aqua mortis, брате!
Рука кривава, золотом не сита,
Твій розум сторожкий уклала спати.

Шахрайствує вона, кишені трусить
У нації, що зброєю пишалась,
І папі вбога Русь коритись мусить:
Бо тільки назва в неї ще зісталась.

Так, назва тільки: Русь та Україна.
Сю назву носять сестри Немезиди.
В імя тих сестер, від отця до сина
Живе в нас пам'ять про гіркі обиди.

Прийняв еси до себе тих злодіїв,
Що і в-ночі і в-день мир обкрадають:
Готуй ся з ними до страшених дійв.
Такої помсти люди не зазнають.

Як зарикають навкруги гармати,
І заблищать по-над тобою бомби,
Не знати-меш, куди тобі втікати,
В які тобі ховатись катакомби.

І визирати-меш тогді даремно
Того козацтва, »люду грошового«,
Що з крудем Яном боронили ревно
Тебе від Турчина, сіпаки злого.

Не приймуть козаки від тебе плати,
Щоб знов тебе з напáсти слобонити
І забезпечити твої палати,
Де, мов гадюки, вють ся езуїти.

Ні! вдарять на твої давнезні мури,
На кублице сліпого католицтва,
І зроблять з них криваві кучугури,
Заслужену могилу езуїцтва.

---

56. ДУМА ПРО КУРКУ З КУРЧАТАМИ,

НА СПОМИН ПРО ДОРНБАХ ПІД ВІДНЕМ ТА ПРО
ГЕНЕРАЛА ДУБЕЛЬТА І ГРАФА ОРЛОВА.

ЗАСПІВ ДО ДУМИ.

I.

Відрадощі жизни, кому ви судились?
Чи тим, що́ в високих палатах родились?
Чи тим, що́ в низеньких вікують хатках?
Чи тим, що́ їх щасте в жінках та в дїтках?
Чи тим, що́ від роду людського відбились
І по-над землею парять в небесах?
Чи може тим злюкам, що́ з родом людським
Держать ся жаданьнем неситим своїм?

II.

Жаданьнем достатків, з достатками власти,
Або задоволу неситої страсти.
Панує в їх серці себелюбу гріх,
Бо гублять байдужно людей ради втіх;
Байдужно жартують з своєї напасти:
Бідасі турбота — напаснику сьміх.

Він *зубить*, і любить ремесло своє,
Людей то купує, то сам продає.

III.

Озвіте ся ж, струни, в серцях тих високих,
Що в мир уселили поети й пророки, —
В серцях, що й багатство і гордую власть,
Потугу тиранства (недолюдків часть)
І всі титулами закриті пороки,
Драконські закони, безумну напáсть
Зневажать і пустять, мов сьмітьте земнє,
За вітром, — і царство насильства мине.

IV.

А ви, що судилось вам жити-тужити,
Ви, що не вдалось вам семею зажити,
Кого присудили безславно конать,
Славутицю рідну слізми доливать
І в странній, незнаній могилі зотліти,
Нехай вас окрие тиха благодать:
Що в серці живому живі живете
І в співі тихому відраду цете!

ДУМА САМА.

Горе мені в сьвіті жити...
Що маю робити?
Посаджу я куріпочку,
Щоб вивела діти.

Пісенька.

I.

На землю злізла ніч, мовляв той пан Гулак...
Ні, саме злазила по золотій драбині,
По хмарах осяйних, і кожен свійський птах
Сусідивсь до людей в солом'яній хатині.

Драбина ж золота горіла, мов той жар,
Що в полі жевріє під попелом сіреньким,
Або як мовчазний далеко десь пожар,
Що має по небу серпанком червоненьким.

Озвались по низах болотяні ставки,
І уши залюбки до співу прислухались,
Що в мочарах жаби, мов у селі дівки,
Одні заводили, а другі відкликались?

»Ой був у нас кум, кум, ой був та потонув!
Був гарний чоловік, горілки не цурав ся.
Ой нумо плакати по кумові, нум, нум!«
І по ставках той плач луною розлягав ся.

Зуздрівши в небесах драбину золоту,
І пісню жабячу почувши сумовиту,
Куріпочка ряба на купу хворосту
Кудахає-летить, і семью домовиту

Скликає: »Годі вже гребтись вам по гноях
Та червячків шукать і казявок блискучих:
Ось вечір настає, все небо у-в огнях,
Промінньем сонце бе у сизокрилі тучі.

Ми — кури, знайте се, не люде нависні,
Що саме в-вечері гуляти починають,
Справляють бенкети та зборища дурні,
Пива та горілки до півночі кружають.

А в-ранці, як у нас усі вже на ногах,
І кожна пташечка носочок набиває,
Отара ся лежить, хропе в пуховиках,
Про любе сонечко не думає, не дбає.

Ми — кури, в нас не та дурна, мерзена путь.
Нехай не пиндять ся, що і вони двоногі:
Попившись у-ночі, не знать про що верзуть;
Одно приправлює, а друге носить роги.«

І курчина семья, почувши мудру річ,
На купу хворосту сокочучи стрибає,
І з кудкудаханьнем на всю темненьку ніч
За матірю гуртом на сідало злітає.

На сїдалї ж давно громади вже нема,
Що гомінкий базар на горищі справляла :
Спустїв сей закуток, як варварська тюрма
На задньому дворі страшного трибунала.

Огледївши кругом спустошенї жердки,
Куріпочка моя головкою хитає :
» Ой слухайте, мої дрібненькі дїточки ! «
(Вона курчат своїх на розум наставляє.)

» Як стане кликати у сїни вас коли
Тоненький голосок товстої куховарки,
Давайте драла, мов од оводні воли,
Або від вішки миш, або пес від ломаки.

Хоч сипле хитра вам товпига і крупї,
А в неї по всяк час лихе в умї таїть ся :
З курчатами борщі та з потрохом супи...
Таке паскудство їй і серед-ночи снить ся.

Казала я півням і курам-кумонькам,
Щоб закликальниці мов кобця стерегли ся ;
Нї, всі стеряли ся, зрадївши тим крупам !
Я бачила в вікно, як на жару прягли ся.

Отсе б тепер півні на сїдалї рядком
З курми й курчатками любенько ночували,
І кукуріканьне почавши ще смерком,
У-в обляги в-ночі і в-досьвіта співали.

А кури прабабські казали б казочки,
І ви б сюсюкали про всячину на сьвітї :
Де золотенькі, де червоні казавки,
Де мухи й червячки, у кого на примітї ;

Як грушку хто знайшов мякесеньку в саду,
І хто в кого відняв, і хто її додзьобав,
І хто проміж собак попавсь був у біду,
І хто в піску лежать на сонечку вподобав.

Сюсюкаючи так, поснули б залюбки,
І їм, немов котка, співали б соловейки,
А на зорі б усіх збудили голубки,
Озвавшись до самиць, буркітники раненькі.

І знов би день настав, день курячих утіх,
Найкрасчих, які дав Господь нам на подвірі:
Кудахкать, сокорить, здіймати дикий сьміх,
Гребтись у кизяках, куйовдитись у пірі.

Тепер лежи, мовчи і думай: »Хто мене
Із'їсть: чи ситий піп, чи ліберал голодний,
Чи вчений прихвостень, чи паненя дурне,
Чи в ризі бакаляр, чи жевчик новомодний?«

В Дорнбасі на горі на всіх про всіх трахтир,
Хто має в капшуці, приходь, жери хоч трісни.
Не дурно той мовляв: »Кому веселий пир,
А бідній курці смерть...« Ох, Царю мій небесний!»

Зітхнула Куронька, і під крило носок
Ховає: бо давно поснули вже Курчата, —
І скрекотять жаби, мов тисяча дівок
Регоче на селі під великодні сьвята.

II.

На небі зоряво, і золотим серпом
Підбив ся молодик у-гору по-над хмарки.
Збирають ся в Дорнбах, хто пішки, хто візком,
Продихатись в гаях: бо день був дуже шпаркий.

Приходять у трахтир, між иншими людьми,
Два студіозуси, не вельми грошовиті,
І радять ся йдучи: »Коли-б то знали ми,
Чого недорого тут можна попоїсти?«

Один був астроном, і небо добре знав,
І зорі так лічив, мов той вівчар отару,

А другий був поет великий, і літав
Аж надто високо по-над людьми за хмару.

Тим у-в обох бідах в кишені аж гуло:
Не так-то густо дощ із рога золотого
Їх покропляв, і в них часами не було
Чим живота напхать голодного-пустого.

Отсе-ж прийшли, і вже їх пишний, дивний вид
Очарував, мов той гусарин уродливий
Дівчат-моргух, або пяницю хитрий Жид,
Або на сповіди панянку ксьондз лестивий.

»Як любо миготить полярниця зьвізда!«
Промовив астроном, стискаючи за руку
Поета. »Ох, коли-б!... та щó? про се шкода
Химерити. Не йде воно в мою науку.

Завидую тобі: ти властен, як поет,
Плести курзу-верзú, чи гоже, чи й негоже;
А ми танцюємо по небу менуєт,
Та й падаємо сторч у нетям... Боже, Боже!«

Зареготавсь поет: »Не знаю, хто з нас двох
Дурніщий, брате мій і друже мій єдиний:
Чи той, хто риємами зітхає: »ох-ох-ох!«
Чи той, хто на небо дереть-ся без драбини...

Га!... слухай! Чуєш, як у темній гушині
Голосить, тьохкає і стогне соловейко?
Неначе в кобзаря по дикій старині,
По славі без путя, щимить дурне серденько.

Хоч я й поет, а ні, мені не до смаку
Стогнаньне се пусте, мов плач по кумі жаби,
Або ті жалощі по злюці козаку,
Щó чуємо було ми від сліпої баби.

А все-таки... ох-ох! хоч і гірка й трудна
Нам жизнь судила ся з тобою, любий брате,

Та не схотіли б ми убогого зерна
На величезний міх полови проміняти.

Дивись, от і тепер голодні ми й жадні,
А як у серці в нас, як у душі простірно!
Владики жини ми вселенської одні,
І нам, немов царям, у світі все покірно.

— »Простірно, брате, в нас також і в животі,«
Промовив астроном, зомявши в жмені чуба.
»Дивись: он-та яга живе у тісноті
І серцем і умом, а розплилась, мов груба.«

— »А в неї чоловік,« додав тогді поет,
Зирнувши на двоїх, щб за столом сиділи
Та жерли півники, »так висох, як шкелет,
Щб мов його на жарт у гуньку нарядили.«

— »Се,« каже астроном, »бідаху так яга
Зсушила на сухар, ся відьма черевата.
З такою бабою й Самсонова снага,
Чи й Геркулесова, послужить небагато.«

Шуткують, а яга, мов добрий пес-британ,
Вминала півника і пивом запивала.

»Потоншає тепер у сухара гаман:
Іж, відьмо, до-схочу, аби не скавучала!

Бо хатню моркву раз-у-раз йому скребе, —
Се найпевніща річ, — опудало ротате.
На неї дивлячись, не знаю, як тебе,
Мене ж взяла страшна охота їсти, брате.

Чи чуєш? се кістки в зубах так хрупостять
У британца... А щб? зведімо й ми подати
Такого-ж півника. Заплатим гривень пять,
А більш не візьмуть з нас в такій простацькій хаті.«

— »Та щб-ж? іще дзвінить у капшуці сріблб;
Вечеряти ж у смак годить ся й нам, поетам;

Та й вам, небесникам, не вельми б то було
Приємно лазити голодним по планетам...

Агов! ходи сюди! Чи чуєш, хлопче? Sie!
Подай і нам таке печене, як тій пані;
Та зараз подавай, негайно принеси:
Бо мусимо прийти до-дому ще зарані,

Щоб нам Hausmeister-у Sperrgeld-а не платить...
— »Gleich, meine Herren, gleich!« і зникнув довго-
Ждуть студіозуси, підтягує живіт... [взяв].
Боржій би в Кракові постигли polskie zrazy.

А мусять ждати: бо і їх noblesse oblige...
»Ех, друже, брате мій! недобре тут нам жити!«
Глаголе астроном. »Мені — коли-б куліш,
Або хоч галушки, то й був би я тим ситий.

А то дивись, яким зробивсь тепер сухар;
Як скорчивсь ежаком, про свій почувши zahlen!
Мабуть не дешево заправив господар,
Дарма що не доріс до золотих Bierhallen!«

III.

Тим часом як вони сумують на-тощак,
А зорі на небі з блакиту виринають,
І місяць геть підбивсь, і попоївши в смак,
Британ із сухарем до-дому поспішають, —

На сідало тихе чиясь рука жоретка

Сягає помацки і Курицю хапає...

»Кирр! кирр! кудах!« Шкода! в пекарні сторчака
Летить із-під ножа; кров горло заливає.

Премудра Куронька — як муха в кипячі...

Облазить піречко рябеньке-зозулясте...

І на синії вже в палаючій печі

Голієйнька лежить. Не знать, якої й масти:

Помазують її не маслечком, сальцем,
І трохи вжаривши, мукою посипають,
Засмагла на жару, і трохи не сирцем
З салатою гостям голодним посилають.

А вже рука жорстка по сідалу шарах!
Летять із-під ножа Курчатка чепурненькі,
Що цілий день греблись в городі по грядках
І бока в ямочці лежали коло неньки.

Бо саме притягнув Жидів страшений гурт,
Лихих пявок, що кров живцем з народу ссали,
Тих що почули вже в Росії свій капут
І мов у другий раз з Єгипту утікали.

Народ сей ізбраний, мов пацюків стада,
Набіг на люд сільський, паний та необачний.
Безощадна, во-вік ненаситна орда
Зробила шлях новий на Львів той бідолашний.

І ось, уже вона пробралась у Дорнбах,
Щоб студіозусам вечерю попсувати,
Щоб заглушити жаб співочих по ставках
І всю поезію з околиці прогнати.

Дарма, жеріть собі і гламайте Курчат,
Наскочите ви тут як-раз на Фараона:
Здере він так із вас, що лучче б поросят
Вам їсти в мужика против свого закона.

Московські кербелі не так-то вже важкі
Про Handel заказний в вас будуть у кишені.
Дознаєте й самі, який то жаль гіркий —
Ні за що, ні про що платити грошей жмені.

Джеркоче Жидова, не чуючи біди,
В Дорнбасі на горі, під літню ніч тепленьку,
І поїміло все... Не мовкнеш тільки ти,
О царю всіх пташат співочих, соловейку!

Ги, мов поезії сцілющая вода,
Дзюркочеш голосно, у срібні дзвони дзвониш,
І як би ні гнела бідашнього біда,
Хоч на часок її від серденька прогониш.

Не слухай їх, нехай гарчать Жиди; дзвони
І голосом твоїм чудовним нас у-гору
Над меркантильним сим ісчадьдем Сатани
Вознось і підіймай аж під небесну зорю!

Заслухавшись тебе, забули Жидову
Сьвяті подвижники голодної науки,
І як в лествим сні, бідахи на-яву
Втопили у твоїх піснях душевні муки.

Аж ось на-силу пре крухмалене мурло
Премудру Курку ім, а Жидові — Курчаток,
І мов-би чарами, в трахтир перенесло
З калитки хирної останньої їх нащадок.

Гукнувши zahlen! всі три гюльдени як-раз.
Faisant bonne mine, вона сіпаці заплатили,
І покрепившись так, на виспренной Парнас,
На п'ятий поверх свій, як мога поспішили.

Бо не було вже в них Sperrgeld-а в капшуді —
Hausmeister-у, щó їм відчинить, заплатити,
А й гірш би ще, коли-б гавсмейстерській дочці,
Щó любить з обома принадно говорити.

На небі чистому сияють зіроньки,
І душу вбогую і око звеселяють,
А на землі в траві — блискучі червячки,
І сині іскорки проміж дерев літають.

Не чути Жидови... Співають солові,
А по ставках жаби все нум та нум голосять,
І по людських серцях воздушній струї
Тиху, сцілющую гармонію розносять.

О жизне, Божества пречиста похвалó!
Блажен, хто на тебе, як на сьвяту взирає,
Хто в сяєві твоїм усяке топить зло,
І в тебе на грудях младенцем засипає.

Блажен... А як же тим, кого жорстка рука
Хапає з сідала домового тихого,
Хапає помацки, та й душить простака,
Хоч той йому ніже не заповідяв злого?

Невже-ж бо всім таким загубленим кап'ут,
Мов Курці тій дурній, щó сідало вважала
За цитадель якусь? невже-ж бо їм ні тут,
Ні там десь високо, не буде трибунала?

Ні, буде, буде суд на всіх безбожних злюк,
Щó похапали нас із домівок затишних:
Окриє соромом нелюдським гаспедюк
Потомство у своїх докорах віковічних.

ПОСПІВ ДО ДУМИ.

Так муза хуторна серед людей чужих,
Жартуючи, сумні перебирає струни,
З розмаю віщого по парках городських,
По гульбищах гучних плете вінки на труни.

Обходить пам'яттю ряди забутих труп
Тих друзів, щó лягли за всенародне діло,
І доторкаєть-ся з-легесенька до струн,
Щоб сльози не лились, щоб серце не боліло.

О друзі! о борці за істину сьвяту!
Почуйте голос мій із-під землі сирої:
Я вашу чистоту і духа правоту
Приношу, як трофей, у пантеон героїв.

**57. ДУМА-КАЗКА ПРО ДІДА Й БАБУ,
ПРО КУРОЧКУ РЯВЕНЬКУ І НАДІВКУ ЗОЛОТЕНЬКУ.**

ЧОЛОМ І РАЛЕЦЬ МОЇЙ ЗНАНІЙ.

Як в омряці ночнім народнього життя
Заднить ся день ясний духовної свободи,
Найперш усіх тогді прокинеть-ся дитя
Пещене матери розумної, Природи.

По мазанках-хатках і золотих дворцях
Побудить нас воно, байдужню челядь сонну,
І розсилає всіх, кому щб до лица,
На працю праведну, роботу чисту й чорну.

Плугатарі й царі однаково її,
Дитину ту чуйну, вукібливу шанують,
І щб ні повелить, ніхто не скаже: »ні!«
Боять ся й погляду, і нехотя працюють.

Бо матері своїй, розумній і грізній,
Всю правду виявить, а та не вибачас,
І ділом розум свій покаже мовчазний:
Бідою й голодом недбах вона карає.

Так чинить Женщина. Так чиниш, Знана, й ти.
Ти рано встала в нас і челядь побудила,
Щоб кожен працював умом до моготи,
Кому духовна та свобода люба й мила.

Розбуркала й мене, старенького, та ні:
На працю ломову, голубко, не гожу ся;
Від тебе ж я ральцем, коли даси мені
Потішити лінощі старечі, відкуплю ся.

Ось на ралець тобі Куріпочку приніс.
Вона з... волись яечко золотеньке,
З... чку, незнану між гувльвіс:
...ство в ній, гарненьке хоч малеяьке.

Замкнене, поки хтось великий Божий дар
Оберне на користь земляцтву — рідне слово...
Тоді розгорнеть-ся і зажахтить, як жар,
Олжи страшилище і правди сила нова.

КАЗКА САМА.

Блаженни нищія духомъ, яко
гѣхъ есть царствіе небесное.

Матвея гл. V, 3.

Був собі дід та баба, і збу-
довали собі хатку на льоду.

Казочка.

Колись був Дід собі та Баба, і зробили —
Не нам се кажучи — хатину на льоду...
Що нажили колись худоби, все підбили
Під себе ницаки, загнавши їх в біду.

На втіху Курочку рябеньку, зозулясту
Старі самітники розгорили собі,
І вже не думали топтати більше рясту,
А підклонити ся всевладниці судбі.

За море, в вирей, край розкішний, пречудовний,
Задумали плисти на кризі по весні.
Там хліба й усього їм був достаток повний,
Мовляв, як на умі голодній тій кумі.

Тим часом Курочку сусіде не злюбили,
Що гарно так старим сокоче й сокорить,
Оскубли і в перо вороняче зрядили,
Щоб з неї сміх людський на попрядках зробіть.

Дурні були собі, дарма що в школі вчились
І знали люде їх далеко по торгах,
Друковане й ручне письмо читать навчились,
Виводили й гласи в церквах по крилосах.

VIII.

Так! почуваєть-ся і досі в нас вона,
Позичена в попів-латинників наука.
Юртуєть-ся в книжках молодіж нависна,
І справді нам воно — нудьга, духовна мука...
Як Поссевинам тим та Скаргам Сатана
Удрав колись, така і нам від нього штука,
Ми покутуємо за предківські гріхи,
Убравшись по уші в письменські репяхи.

IX.

О ти, моя нова патріотизму жрице!
Ти, щб курзу-верзу хвалити піднялась!
Уроди, грації, принадности царице!
Коли-б еси над тим перебрехом знялась,
Котрим письменство в нас що-року багатить-ся,
І зневажати лжу козацьку завзялась, —
Подав би я тобі з дарів найкрасчий дар,
Яким Господь мене вщасливив: правди жар.

39. МОЛИТВА БОЯНОВІ,

„СОЛОВІЄВІ СТАРОГО ВРЕМЕНИ“.

Духъ, идѣже хоцеть, дышеть.

Іоанна гл. III, 8.

Дивуємось, чого народне наше слово
Не має й досі в нас ні вжитку ані слави,
Чого брати на нас поглядують сурово,
Як зберемось від них окроме для забави!

Сумуємо, що нас за спомин та за співи
Про нашу славлену Гетьманщину не люблять, —
Що й мужі у сусід і юноші і діви
Мечти не ті, щб ми, в душі своїй голублять.

Бо затруїв його, ніжне й потужне слово,
Пяний кобзар Тарас хулою на ту славу,

Що силкувавсь її схитнути суєслово,
Як Хміль колись п'яний схитнув п'яну Варшаву.

Бо затруїв кобзар Тарас і наші співи,
Спасенний Божий дар у-гору підіймати
Серця і розуми, щоб юноші і діви
Себе й сусід своїх уміли шанувати.

*

Бояне, духу наш безсмертний, хоч мовчущий!
Перебовком одним із рокотання струн
Ти нас причарував про всі віки грядущі
До предківських сьвятих, сьвященно-древніх трун.

О! молимо, вселись у нового Гомера,
Щоб у твої »живі« велично задзвонив,
Гомере »віщий« наш... Нехай страшна Меґера,
Ізчадьде духа тьми, знарядьде адських сил,

Од дзвону голосних на-віки скаменів,
І помста без ума, наслідьде од Варяг,
Усобиць міждо Русь єдину більш не сїе,
І не сьмієть-ся з нас всього Славянства враг!

Ти гарно вже озвавсь на Півночі предивній
Безсмертним дзвоном струн, і всім клеветникам,
Новий Орфею, рик зачарував левиний...
Подай, Бояне, сю високу ноту й нам!

Нехай ні Торки вже, ні люті Берендії,
Ні їх одрідьде зле й безбожне, козаки,
Не подають сліпим політикам надії,
Що вернуть ся до нас криваві бунчуки!

Нехай старезна Русь, щó в Києві родила
Всі руські города, шанує Русь нову,
Щó крильми орліми гніздо свое прикрила,
Жахаючи й Литву і Татарву й Ляхву!

40. ПОВОЯНЩИНА.

I.

Колись Боян, співець потужний,
Дзвонив у струни золоті,
Мов соколів десяток дружний
Пускав з-під хмар на лебеді.
Не соколи, персти бистрії
Пускав на струни він живії,
І рокотом про старину
Звав Русь хоробру на войну.

II.

Бояне, невмируща тене!
Позич і нам твоїх живих,
Нехай почує древне племе
Знов поклик до боїв нових;
Та не мечі вже харалужні,
Прославить сили духа дружні,
І занедбає давнину,
Сліпий кривавий суд — войну.

III.

Тепер, Бояне, вже не >в полі
Незнаемому< летимо
Орлами хижими і долі
Собі від сліз людських ждемо.
Тепер сльозу ми з серця роним,
Як у натхнені струни дзвоним
Про Божу правду між людьми,
Про визвід просвіти зі тьми.

IV.

Гомере наш! нам не судилось
Тебе почути крізь бої:
Німує поле, щó багрилось
Під славлені пісні твої.

Но духа, тіне невмируща,
Не згасить старина мовчуща,
Ні душогубниця війна,
Ні воля деспота дурна.

V.

Ти слово нам тисячолітне
Через младенці переслав,
І немовлят сьвяте наслідде
Проречистим завітував.
Ти справді з уст німих і ссущих
Втворив хвалу віків грядущих:
Бо ще той Ирод не родивсь,
Щоб смертю розуму хваливсь.

VI.

Палай же, невисипущий духу,
В живуцім слові Боянів!
Як перебув еси потугу
Татар, Ляхів і козаків,
Переживеш і лихолітьте,
Се девятнадцяте столітьте,
Що Русь тіснить свій рідний рід,
Біду з усіх найгіршу бід!

VII.

Палай, наш староруський духу,
Окрасо древніх буйтурів,
І здобувай нам славу другу,
Що красить розуму царів.
Як на поган ми поборали
І християн обороняли,
Так побораймо й за уми,
Щоб не тонули в рабській тьмі!

---

41. ДО ТАРАСОВЦІВ.

Не вернуть ся сподівані,
Не вернеть-ся воля!

Шевченко.

Patroclus, Ajax, or Protesilaus, —
All heroes who, if living still, would slay us.

Byron.

Чого ви пиндигесь в темноті,
Мов ті жаби в болоті,
Потієте в своїм багні,
В Сизифовій роботі?

Із вашої літератури,
Сліпуючої дури,
Як ми колись просьвітимось,
Сьміяти-муть ся кури.

Про що вона, ся гич, письменним?
Про що і людям темним?
Хиба запалювать люльки
Балакунам корчемним?

Та вже нема таких »балаків«,
Які були за козаків,
Що пліндрували Жидову,
Не милували й письмаків.

Коли-б на пияний плач бандури
Воскресли гайдабури,
Списали б вам вони хвалу
На вашій власній шкурі.

---

42. ВЕЛЬМОЖНІЙ ПОКОЗАЩИНІ.

I.

Їсте, пете, спите і — любите Україну...
Як не любить її, безсудницю, коли

За те, за те одно, що вмiли гнути спину
Перед ледачими людьми, як i самi,
Дiди, батьки та й ви з синками та дочками,
Постали значними людьми, або й панками?

II.

Клену той вiк лихий, годину ту гидку
I всiх, хто потурав, почавши з Наливая,
Товаришу Татар, сiпацi козаку,
Загони розпускать од Волги до Дуная!
I друки й письмена повсюдно вiн палив,
Бояна, соловя старовини, згубив.

III.

Збентежив ба й iм'я велике наше, славне;
Порозгаляв од нас панiв i тих князiв,
Що кожен царство нам наслiдне православне,
Не так як хижаки, вбезпечити б з'умiв.
Козак зробив панiв Литвою та Ляхами,
Козак iх розлучив на-вiки вiчнi з нами!

IV.

I дав нам гид за них, утiкачiв злодюг,
Що здобич боеву не паювали, рвали,
Пускали нетямки великi добра з рук:
Бо пустками вони, руйновищем стояли.
I потягло те все до Клязьми та Москви:
Бо сам був bellua, був звiр без голови.

V.

Тепер Москаль ваш пан. Тепер ви, як воляки,
Гей соб! цабе! цоб, цоб! у нього пiд ярмом;
А нi, то мов лихi на ланцюзi собаки,
Заслужуете харч брехливим язиком.
Оттак судило ся козацтву панувати:
Або в-день працювать, або в-ночi брехати.

43. ПРИСВЯТ

УСІХ МОЇХ ТВОРІВ ЗЕМЛЯКАМ КОЗАКОНАМ.

I.

Пройдисьвіти-купці, сіпаки Англичане,
Загнали Байрона великого шукать
Гіркої смерти там, де злющі мусулмане
І досі не дають з руїни Греку встать.
Аакувата Русь, французені Зиряне,
Навчившись порохом, не з лука вже, стрілять,
Загнали Пушкіна під пістолетне дуло, —
І в Азію воно письменних відопхнуло.

II.

Що з ними стало ся після його стиха,
Клейнота розуму, проводника свободи?
Цензура, мрець-вампір, несила відюха,
Стидовище і гвалт розумної природи,
Недоумків лихих порадиця лиха,
Дала нам розуму і серця в воеводи
Одрідьде нависне Педрила боюна, —
І руський сьвіт окрив туманом Сатана.

III.

А ви що коїте, ви, що свого Богдана
У мощі б возвели, коли-б завзятий Лях
Од Висли до Сули не дав вам прочухана
І злюку не спалив на вітролетень-праз?
Що коїте *ви*, грязь і сьмітьте після хана,
Що вас героями прославив по сьвітах?
Ви ледьві на 'дного небреху спромогли ся,
Та гнати і того кагалом завзяли ся.

IV.

Загнали ви його між дикі бугаї
Та між лихих людей, ще й над буйтура дикших.
Мов чужоядників-шершнів густі рої,
Вони кругом гудуть, культуру погубивши,

І по чужих полях кругом бють баглаї,
Над кримські чамбули й над гайдамацтво гірші.
Но сей недобиток безумних бугаїв
Вас кормить словом так, як хлібом їх кормив.

V.

Прийдіте, ось вам дар благий про нужду вашу.
Не серджусь я на вас, як і на дикий скот.
Прийдіте, дайте й вас, як бугаїв, погладжу:
Бо їх дрович дурний, як і вони, народ;
А ви березову їдали певно кашу,
Як ще вам пять було, або й п'ятнадцять год,
І за батьків дурних та за дяків безумних
Бичачі ставите лоби против розумних.

44. СТОЮ ОДИН.

Стою один, серед німих волів-биків
На давнім ревищі великої пустині,
Серед яловику, корів і бугаїв
Та їх різних телят, надії України.

Стою і думаю: Про щó Господь мені
Тут жити повелів між стадом без'язиким,
Між тварями, щó вік вікують свій у темі,
І пам'ятні вікам одним завзятьтем диким?

Скажи мені, хоч ти, о Музонько моя,
Моя єдина, щó до мене прихилилась:
Чого ся Ігорів прославлених семя
Понури́м вахлаем, недолюдком зробилась?

Щó цар-співець Давид вселенною прозвав,
Того ми зайняли під займища шестину:
Невже-ж строїтельський наш дух якось пропав,
Той дух, щó так боровсь за древню Русь єдину?

Ні! вічне твориво великих сил його,
Завітне твориво слуг щирих, вірних трону,
Безсмертні в душі в нас усі до одного,
Хто Мономахову переховав корону, —

Всі — й дяк і писарець, і дука й рядовик —
У вічних наслідках перед престолом правди:
Бо скільки переніс турботи кожен вік,
На стільки нам з того прибавилось одради.

Хвалімо ж Господа за всі його дари,
І за потужний меч і за сьвяте терпіння:
Однаково пійшли всі доблести землі
На возвеличення народу й іскуплення.

Отсе ж блажен еси, коли за твій глагол,
За істину тебе лихі возненавидять, —
Коли й туман-Москва рече, що ти Хахол,
Коли за подвиги твої тебе з'обидять.

Блажен еси, коли, тобі на ганьбу й жаль,
Свої в тобі свого лукаво не признали,
І плецуть, буцім ти перевертень-Москаль,
І помисли твої спасенні повмирали.

Благословляй-хвали Всевишнього й за те,
Що не мовчиш один між стадом без'язиким.
Да не смущається твій дух і знай росте
Над темними людьми і над письменством диким.

45. ПІОНЕР.

I.

Я не поет і не історик, ні!
Я — піонер з сокирою важкою:
Терен колючий в рідній стороні
Вирубую трудящою рукою.
Нераз кроплю свою роботу й кровю,
Та весело так поратись мені.

II.

З великого насліддя по князях
Зробили козаки нам дике поле,
Все в бодяках, тернах та в чагарах,
Кому на радощі, кому на горе.
Наслідне поле без устанку коле
Правицю у тяжких її трудах.

III.

Нехай сумують інші, не сумуй,
Робітнику безплатний, піонере,
І кожного на подвиг свій готуй,
Кому твою дорогу праця стеле.
Коли ж орда про тебе брехні меле,
Ти на дурну дурноту мовчки плюй.

---

46. З ПІДГІРЯ.

На Підгірї криниця —
Сьвіжа, люба водиця.

Без устанку по піску
Дзюркотить у холодку.

Животворний струмочку,
Втіхо мого домочку!

Біжи-лий ся з Підгірїя
На ті любі поділья,

Що степами розляглись,
По-над морем простяглись,

До потомків витязьких,
Одномовців Боянських.

Під їх села підмий ся,
Круг садочків обвий ся:

Що се, братьє, ви спите,
Мовчки сумно мовчите?

Гей, прокиньтесь, вставайте,
Про Підгіре згадайте!

Мертве з мертвих ожило,
Прапір слова підняло.

Гей, хто чує, озви ся,
Серцем д серцю горни ся!

Нумо слово ратувать,
Славу предків поновлять!

Задзвонімо у струни,
На лжу й кривду перуни!

Затрубімо й у рогі, —
Никніть, злюки вороги!

Покидайте, дракони,
Беззаконні закони!

Дика сило, не буяй,
Наше людське право знай!

---

47. „НАРОДНЫЙ ДОМЪ“.

На майдані у-ві Львові
Бачу — камяниця
Против сонця золотою
Надписью блищить ся.

»Народный Домъ« надписано...
Якого народу?

Чи того, що по всіх селах
Носить Жиду воду?

Чи того, що в біднім краї
З панством розкошує,
Ляцьким оком позирає,
Ляцьким серцем чує?

Чи того, щó в Свѣтоюрі
Ні про що не дбає,
На »хлібах духовних« салом
Товсто обростає?

Може се того народу,
Щó в газетах пише,
На вельможних і заможних
Важким духом дише?

Ні, не бачу й тут народу:
Брехунці нікчемні!
Так брехали в давні давна
Кобзарі корчемні.

І до того добрехались,
Що в старці пошились,
Коло церкви замерзали,
Коло пекла грілись.

І впросились до лукавих
У сусіди жити,
Під панами й козаками
Сковороди гріти.

Де-ж той нарід заховав ся,
Щó тут Русьсю зветь-ся?
О, коли-б то він озвав ся
До живого серця!

Справді б »Домъ« тогді »Народный«
Руським був притулком,
А не сонного попівства
Темним заковулком.

Любо б назва ся блищала
В день і серед ночі,
Людям серце звеселяла,
Просьвіщала б очя.

Не мовчав би сей будинок,
Мов німа могила:
Ожила б душа народня
І заговорила.

Врозумила б водоносів
Жидові юркої:
Знали б, як ослобонитись
Від нахаби злої.

Перестали б недоляшки
»Ляхом вирубати«,
Земляків своїх мизерних
В »бидло« повертати.

І годовані »духовним
Хлібом« без заслуги,
Може б трохи з туші спали,
Як воли від пуги.

А газетники б з калюжі
Брехень ізорнули,
І на сьвіт їх мертві душі
Чесно позирнули.

Зрозуміли б, що є чорне
А що біле в людїх,
І як серце благородне
Беть-ся в чистих грудїх.

---

48. ПРОКИД ВІД СНУ.

I.

Мені чудний, химерний сон приснив ся:
Що ніби десь на пустоші німецькій,
На тім руйновищі, де хміль повив ся
По займані-пліндровині шляхецькій,
Живе народ убогий та розумний,
Мов дяк царський, простак широкодумний;

II.

Що ніби він своє народне слово
З-під польської руїни вигортає,
І хоч на сьвіт із буряну сурово,
Мов гайдамака з пуці, визирає,
Та в серці дикому ховає правду,
Останньою голих бідолах одраду.

III.

В-ві сні слонявсь я проміж злидарями,
Їх темряві письменській дивував ся...
Мені здавалось, ніби з кобзарями
В шинку жидівському я зустрівач ся,
Що голову їх тільки хміль ворушить,
А в співах правду темний розум душить.

IV.

Аж ось прокинувсь, і прославив Бога,
Що стуманілих письменців не бачу,
Що пустошшю не йде моя дорога,
Що обминув хмеловину козачу,
Що робленим шляхом собі простую,
Тверезу правду віщим серцем чую.

---

49. З ХУТОРА.

Не бачивши добра
В мовчанці на Україні,
Побрів я до Дністра
По мовчазній пустині.

Набрів на ваш кагал
Козако-сьвятоюрський,
Невольницький базар
Поляко-жидо-руський.

Торгує вам Лях
З задрипаними Жидами,

Як в наших сторонах
Баштанник огірками.

По злотому копа
Притоптаной Руси :
Дорожчі в кацапа
На масляниці гуси.

Не Жид я й не козак,
Щоб тут не зупинитись :
Хотів чи сяк, чи так
За мотлох заступитись.

Та ви на те й есте,
Щоб вами торгували :
Мов цуценья пусте,
На мене забрехали.

Не стояло ціпком
Од вас оборонятись :
Не здужаєте й злом
З собакою рівнятись.

Лишив я ваш кагал
Козако-святююрський,
Невольницький базар
Поляко-жидо-руський.

Ослята ви дурні
З довженними ушима,
Телята нависні
Під новими дверима.

Покіль ще Поляки
Вас на базар ганяють,
А потім під вюки
Та в плуг позапрягають.

І будете Жидам
Моденщину робити,

А шляхті-Полякам,
Як Татарві, служити.

50. ДО ПІДКАРПАТНІХ ЗЕМЛЯКІВ

НА ПОКЛИК РИМСЬКОГО ПАПИ ДО ЦЕЛІВАТУ
І ГРИГОРІЯНСЬКОГО КАЛЕНДАРЯ.

I.

Безгрішний ваш гремить з Олимпу, з Ватикана.
Останній се вже грім, остання вже й омана
Про мляві розуми, про боязькі серця,
Роботу польських шкіл, науку лжи отця...
Хилітесь під свого тияроносця-пана,
Що вбогу й темну Русь наваживсь до кінця
В Ляхву перевернуть, — первоцвіт Христіянства
В пустоцвіт обернуть, на втіху тунейдства.

II.

Хилітесь під його: бо вас од козаків,
Що ви так славите, Ян з Дуклі слобонив:
У хмарах бернардин на-вколішках молив ся,
І — чудо! вами Хміль Римлянам поступив ся...
Живих вас і мерців як липину лупив,
І лупом за поход з Ордою розплатив ся,
І не пійшли в ясир ви хижій Татарві,
А підклонили ся латиненій Ляхві.

III.

Хиліте ся ж: бо вже давненько базиляне
Римлянам оддали наслідьде православне.
А ви чого ждете? Не встане вже козак
До шарпанья Ляхви, не скличе гайдамак
На подвиги сьвяті, — ті, що кобзарство пiane,
Підходячи під ваш до ворохобень смак,
Вас вивчило хвалить, як хвалить шляхта польська
Все, що в Москві орда чинила запорозька.

IV.

Погибла й цуть того, кого наш люд прокляв,
Як до своїх братів, Московців утівав.
Між ними в гоголя раріг переродив ся,
В повазі й красоті невиданій з'явив ся,
А вас із вашими піснями занедбав,
Що в темного сліпий сліпуючи навчив ся,
І ми з ним славимо потужну й чесну Русь, —
Хто предків під Ляхом і старини не збувсь.

V.

Ви ж, бідолахи, вже давно позабували,
Що віри пращурі »від папи не приймали«.
Тепер вам совісти мутної господар
Дарує целібат і римський календар,
Щоб на чуже гніздо зозулями чигали...
Подякуйте йому за сей спасенний дар:
Бо певно будете на небі раювати,
А на землі »Ляхом з Ляхами вирубати«.

VI.

Лядуйте: бо давно впевнила вас Ляхва,
Що нашим злигодням вина — одна Москва,
Що та Москва — не Русь, не руським дише духом,
І ви хитаєтесь, затуркані сим слухом.
Наука й правда в вас — слова, слова, слова!
Хто ж робить Русина мизерним легкодухом?
Не хто, як мороком окритий той вампир,
Що засисає й вас і ввесь латинський мир.

VII.

Отсе ж гремить глагол з Олимпу, з Ватикана:
»Діли ся, туманій в останнє, Русь преславна!
Овечим робем нам, обманщикам, піддайсь,
Спасеньня душ від нас і щастя сподівайсь!
Нехай водворить ся між братами омана
І торжествує знов пекельних брехонь князь,

І рідну Русь на Русь олжею підймає,
Нову козачину криваву засіває!»

VIII.

Нехай!... Байдужні ми про ницаків Хмелів,
Про зрадників Мазеп, письменних паліїв
І всяких інших злюк, щó проміж нас гніздять ся
І з ворохобництвом лихим своїм таять ся...
Все Русь перебула, ніхто нас не зломив,
І все вороги на наше царство злять ся.
Обійме руський дух і землю й океан,
Як з нього прожоне Наука лжи туман.

IX.

Ви ж древніх київських цурайтесь наших уз,
Щó єдинили Русь у княжеський союз,
Імя Владимера велике занедбайте,
І віру предківську під римську нагинайте.
Скликайте на царя восточного Медуз
І фурій огняних, та *от-що* певно знайте:
Ми Владимерію свою воскресимо
І панувати вам з Ляхами не дамо.

---

51. ГАЙДАКАМ-АКАДЕМІКАМ.

А вы, друзья, какъ ни садитесь,
Все въ музыканты не годитесь.

Крыловъ.

I.

Засіли письменники собором у сто душ,
Високі розуми, в газетників преславні:
В кого ні кинь ціпком, то все великий муж,
З Шекспіром, Байроном і Гетем рівноправні.
Задумали тягти в один, мовляли, гуж
І воскресити дні велично-стародавні,
Як соловей співав тих славних днів, Боян,
І нас не окривав польщизни ще туман.

II.

Та ні! Бояна зась унитам воскресити,
Що вже польщизна їх роз'їла до кісток...
Нехай би хоч Тарас устав горілки пити
Та затягнув і тих на куций бенкеток,
Що вмїли шкури з їх прапращурів лупити :
Так руським гомоном сповнив би їх куток
І оживив нудну с'як-так літературу,
Що шпетить і п'яну, як темна ніч, бандуру.

III.

Так страшно ж бо Ляха, щоб герштів не впізнав,
Тих, що колись його ойчизну зруйновали,
Та вас в потилицю на той сьвіт не прогнав,
Де казани вони чортякам шарували.
Тим, яко патріярх, я вам би раду дав :
Щоб гості серед вас у рот води набрали,
Та щоб і сам Тарас не бачив оковити
І не почав, п'яний, культуру коренити.

IV.

Шкода ж вам і його до гурту закликать,
Щоб серед вас, малих, сидів хоч мрець великий.
Не вдовольнить вода, хто звик людей ковтать, —
Кривавих розбишак, Тарасів почет дикий.
І так як в тих зьвірят не склало ся музики,
Що вмів їх, мов живих, Крилов нам змалювать,
Так в струни вам живі Боянські не дзвонити,
Хиба, на глум Ляхам, гуртом вовками вити.

---

52. ПАНАМ ДОБРОДІЯМ.

У бочку меду доброго-старого
Влили ви дїгтю ложку,
Та й надїлили Русина дурного :
Вживай що-дня потрошку.

А він собі не дурень: добре знає,
Що спакощено трунок,
І вам, не коштувавши, відсилає
Лукавий подарунок.

У руську школу правди і свободи
Ви вперли езуїта,
І хочете, щоб він, против природи,
Робив ячмінь із жита.

А Русин не дурний: він добре знає,
Що Лях на думці має;
Перевертнем зробитись не бажає,
Школярство покидає.

---

53. КОЗАЦЬКА ХАТА.

Хто сьвяті церкви мурує,
Пнець-ся з них до раю;
Я гуляю по Дунаю,
З-тиха в кобзу граю.

Хто людські хати руйнує,
Не боїть ся пекла;
На Дунаї, мов у раї,
Хата в мене тепла.

На Дунаї сонце гріє,
Вітер подихає;
До струни струна на кобзі
Дзвонить-промовляє.

На Дунаї сонце гріє,
Гріє-припікає;
В мене хата, мов палата
Сяевом сияє.

Тепло, пишно і велично
У козацькій хаті,

А простором не зрівнятись
І царській палаті.

Вквітчано її гаями,
Вислано лугами,
І з'украшено Дунаєм,
Його берегами.

Серед хати соловейко
Тьохкає раненько,
Розважає душу вбогу,
Нүждене серденько.

Як затьохкає ж сумнений
Тьохом-тьоророхом,
Пошибають сльози-сльози,
Котять ся горохом.

Ой не тьохкай, соловейку,
Про ту ніч теменьку,
Як на-віки я покинув
Матінку ріденьку!

Ой не тьохкай, соловейку,
Рано-пораненьку,
Як будив еси плачущу
Сиротину неньку.

Ой не тьохкай, соловейку!
Нехай ворон криче,
Нехай нугач квилить-плаче
Про життьє козаче.

54. ЧАРОВАНІЙ КЛЮЧ.

Як я на сьвіт родивсь, так баба-сповитуха
Десь узялась між нас химерна та чудна.
Одні вбачали в ній дари Сьвятого Духа,
А другі пошептом казали: »Сатана!«

Сповивачі вона за двері викидала,
Дитину кутала просторо в пелюшки,
І немовля-мене в колисці не гойдала,
Що по всьому селу жахались кумоньки.

Я ж ріс, малий, та ріс на волі й на просторі,
Мов явір одинець у лузі над Дніпром,
Або гільястий дуб на предківському полі,
Що дише на женця у спеку холодком.

І виріс-викохавсь, як бачите, великий,
Що на землі стою а неба досягаю,
І позираючи з висот на всі язики,
Чарованим ключем їх тайни відмикаю.

Чарований той ключ коханцю завіщала
Химерна та чудна бабуся-сповитуха;
Вона мені його в колисці приховала,
Щоб мав я забавку, достойну зросту духа.

Отсе-ж, як відомкну перед людьми чужими
Широкославної імперії секрети,
Так вороги її словами голосними
Про мене сповнюють усі свої газети.

Як же свого ключа вложу в їх люте серце
І там затаєне гніздо гадюче зрушу,
То покидати в них своє тісне кубелце
І мандрувати знов у-в иншу землю мушу.

Витають знов мене премудрі похвалами,
Що правдою живу, що нею тільки дишу,
Аж покіль ворогів їх тайними ділами
Через мій ключ, страшний ехидам, не потішу.

Тогді впаковую свої книжки й папери,
І вже задалегідь біжу від правдолюбців,
І стукаю в нові, чужі, непевні двері,
Не знавши, може там живуть і дупогубці.

Бабусю! озовись із-під поли у Бога,
Возьми від мене твій химерний подарунок:
Не хочуть люде знать кінця свого страшного,
Не треба правди їм, байдужен їм ратунок.

55. СЕСТРИ НЕМЕЗИДИ.

НА СПОМИН ПРО НАДАВАНЬЕ ЄЗУІТАМ РУСЬКИХ МАЄТНОСТЕЙ 1882. Р.

Дивлюсь на тебе, Відню, із Дорнбаха
І думаю: »Як гарно ти послав ся!
Як твердо спиш! мов п'яний горопаха,
Що до-схочу горілки налигав ся.«

Тебе впоїла римська оковита, —
Не aqua vitae, aqua mortis, брате!
Рука кривава, золотом не сита,
Твій розум сторожкий уклала спати.

Шахрайствує вона, кишені трусить
У нації, що зброєю пишалась,
І папі вбога Русь коритись мусить:
Бо тільки назва в неї ще зісталась.

Так, назва тільки: Русь та Україна.
Сю назву носять сестри Немезиди.
В імя тих сестер, від отця до сина
Живе в нас пам'ять про гіркі обиди.

Прийняв еси до себе тих злодіїв,
Що і в-ночі і в-день мир обкрадають:
Готуй ся з ними до страшених діїв.
Такої помсти люде не зазнають.

Як зарикають навкруги гармати,
І заблищать по-над тобою бомби,
Не знати-меш, куди тобі втікати,
В які тобі ховатись катакомби.

І визирати-меш тогді даремно
Того козацтва, »люду грошового«,
Що з крулем Яном боронили ревно
Тебе від Турчина, сіпаки злого.

Не приймуть козаки від тебе плати,
Щоб знов тебе з напáсти слобонити
І забезпечити твої палати,
Де, мов гадюки, вють ся езуїти.

Ні! вдарять на твої давнезні мури,
На кублице сліпого католицтва,
І зроблять з них криваві кучугури,
Заслужену могилу езуїцтва.

---

56. ДУМА ПРО КУРКУ З КУРЧАТАМИ,

НА СПОМИН ПРО ДОРНБАХ ПІД ВІДНЕМ ТА ПРО
ГЕНЕРАЛА ДУВЕЛЬТА І ГРАФА ОРЛОВА.

ЗАСПІВ ДО ДУМИ.

I.

Відрадощі жизни, кому ви судились?
Чи тим, що́ в високих палатах родились?
Чи тим, що́ в низеньких вікують хатках?
Чи тим, що́ їх щасте в жінках та в дїтках?
Чи тим, що́ від роду людського відбились
І по-над землею парять в небесах?
Чи може тим злюкам, що́ з родом людськїм
Держать ся жаданьнем неситим своїм?

II.

Жаданьнем достатків, з достатками власти,
Або задоволу неситої страсти.
Панує в їх серці себелюбу грїх,
Бо гублять байдужно людей ради втїх;
Байдужно жартують з своєї напасти:
Бідаї турбота — напаснику сьміх.

Він *губить*, і *любить* ремество своє,
Людей то купує, то сам продає.

III.

Озвіте ся ж, струни, в серцях тих високих,
Що в мир уселили поети й пророки, —
В серцях, що й багатство і гордую власть,
Потугу тиранства (недолюдків часть)
І всі титулами закриті пороки,
Драконські закони, безумну напáсть
Зневажать і пустять, мов сьмітьте земне,
За вітром, — і царство насильства мине.

IV.

А ви, що судилось вам жити-тужити,
Ви, що не вдалось вам семею зажити,
Кого присудили безславно конать,
Славутицю рідну слізми доливать
І в странній, незнаній могилі зотліти,
Нехай вас окрие тиха благодать:
Що в серці живому живі живете
І в співі тихому віраду пете!

ДУМА САМА.

Горе мені в сьвіті жити...
Що маю робити?
Посаджу я куріпочку,
Щоб вивела діти.

Пісенька.

I.

На землю злізла ніч, мовляв той пан Гулак...
Ні, саме злазила по золотій драбині,
По хмарах осяйних, і кожен свійський птах
Сусідивсь до людей в соломяній хатині.

Драбина ж золота горіла, мов той жар,
Що в полі жевріє під попелом сіреньким,
Або як мовчазний далеко десь пожар,
Що має по небу серпанком червоненьким.

Озвались по низах болотяні ставки,
І уши залюбки до співу прислухались,
Що в мочарах жаби, мов у селі дівки,
Одні заводили, а другі відкликались?

»Ой був у нас кум, кум, ой був та потонув!
Був гарний чоловік, горілки не цурав ся.
Ой нумо плакати по кумові, нум, нум!«
І по ставках той плач луною розлягав ся.

Зуздрівши в небесах драбину золоту,
І пісню жабячу почувши сумовиту,
Куріпочка ряба на купу хворосту
Кудахкає-летить, і семю домовиту

Скликає: »Годі вже гребтись вам по гноях
Та червячків шукать і казавок блискучих:
Ось вечір настає, все небо у-в огнях,
Проміньнем сонце бе у сизокрилі тучі.

Ми — кури, знайте се, не люде нависні,
Що саме в-вечері гуляти починають,
Справляють бенкети та зборища дурні,
Пива та горілки до півночі кружають.

А в-ранці, як у нас усі вже на ногах,
І кожна пташечка носочок набиває,
Отара ся лежить, хропе в пуховиках,
Про любе сонечко не думає, не дбає.

Ми — кури, в нас не та дурна, мерзена путь.
Нехай не пиндять ся, що і вони двоногі:
Попившись у-ночі, не знать про що верзуть;
Одно приправлює, а друге носить роги.«

І курчина семя, почувши мудру річ,
На купу хворосту сокочучи стрибає,
І з кудкудахканьем на всю темненьку ніч
За матірю гуртом на сідало злітає.

На сідалі ж давно громади вже нема,
Що гомінкий базар на горинці справляла :
Спустів сей закуток, як варварська тюрма
На задньому дворі страшного трибунала.

Огледівши кругом спустошені жердки,
Куріпочка моя головою хитає :
»Ой слухайте, мої дрібненькі діточки!«
(Вона курчат своїх на розум наставляє.)

»Як стане кликати у сіни вас коли
Тоненький голосок товстої куховарки,
Давайте драла, мов од оводні воли,
Або від кішки миш, або пес від ломаки.

Хоч силпе хитра вам товпига і крупі,
А в неї по всяк час лихе в умі таїть ся :
З курчатами борщі та з потрохом супи...
Таке паскудство їй і серед-ночі снить ся.

Казала я півням і курам-кумонькам,
Щоб закликальниці мов кобця стерегли ся ;
Ні, всі стеряли ся, зрадівши тим крупам !
Я бачила в вікно, як на жару прягли ся.

Отсе б тепер півні на сідалі рядком
З курми й курчатками любенько почували,
І кукуріканьне почавши ще смерком,
У-в обляги в-ночі і в-досвіта співали.

А кури прабабські казали б казочки,
І ви б сюсюкали про всячину на сьвітї :
Де золотенькі, де червоні казавки,
Де мухи й червячки у кого на приміті ;

Як грушку хто знайшов мякесеньку в саду,
І хто в кого відняв, і хто її додзьобав,
І хто проміж собак попавсь був у біду,
І хто в піску лежать на сонечку вподобав.

Сюсюкаючи так, поснули б залюбки,
І їм, немов котка, співали б соловейки,
А на зорі б усіх збудили голубки,
Озвавшись до самиць, буркітники раненькі.

І знов би день настав, день курячих утіх,
Найкрасчих, які дав Господь нам на подвірі:
Кудахвать, сокорить, здіймати дикий сьміх,
Гребтись у кизяках, куйовдитись у пірі.

Тепер лежи, мовчи і думай: »Хто мене
Із'їсть: чи ситий піп, чи ліберал голодний,
Чи вчений прихвостень, чи паненя дурне,
Чи в ризі бакаляр, чи жевчик новомодний?«

В Дорнбасі на горі на всіх про всіх трахтир,
Хто має в капшуці, приходь, жери хоч трісни.
Не дурно той мовляв: »Кому веселий пир,
А бідній курці смерть...« Ох, Царю мій небесний!»

Зітхнула Куронька, і під крило носок
Ховає: бо давно поснули вже Курчата, —
І скрекотять жаби, мов тисяча дівок
Регоче на селі під великодні сьвята.

II.

На небі зоряво, і золотим серпом
Підбив ся молодик у-гору по-над хмарки.
Збирають ся в Дорнбах, хто пішки, хто візком,
Продихатись в гаях: бо день був дуже шпаркий.

Приходять у трахтир, між иншими людьми,
Два студіозуси, не вельми грошовиті,
І радять ся йдучи: »Коли-б то знали ми,
Чого недорого тут можна попоїсти?«

Один був астроном, і небо добре знав,
І зорі так лічив, мов той вівчар отару,

А другий був поет великий, і літав
Аж надто високо по-над людьми за хмару.

Тим у-в обох бідах в кишені аж гуло:
Не так-то густо дощ із рога золотого
Їх покропляв, і в них часами не було
Чим живота напхать голодного-пустого.

Отсе-ж прийшли, і вже їх пишний, дивний внд
Очарував, мов той гусарин уродливий
Дівчат-моргух, або пяницю хитрий Жид,
Або на сповіди панянку ксьондз лестивий.

»Як любо миготить полярниця зьвізда!«
Промовив астроном, стискаючи за руку
Поета. »Ох, коли-б!... та щó? про се шкода
Химерити. Не йде воно в мою науку.

Завидую тобі: ти властен, як поет,
Ілести курзу-верзú, чи гоже, чи й негоже;
А ми танцюємо по небу менует,
Та й падаємо сторч у нетям... Боже, Боже!«

Зареготавсь поет: »Не знаю, хто з нас двох
Дурвіщий, брате мій і друже мій єдиний:
Чи той, хто риємама зітхає: »ох-ох-ох!«
Чи той, хто на небо дереть-ся без драбини...

Га!... слухай! Чуєш, як у темній гущині
Голосить, тьохкає і стогне соловейко?
Неначе в кобзаря по дикій старині,
По славі без путя, щимить дурне серденько.

Хоч я й поет, а ні, мені не до смаку
Стогнанье се пусте, мов плач по кумі жаби,
Або ті жалоці по злюці козаку,
Щó чуємо було ми від сліпої баби.

А все-таки... ох-ох! хоч і гірка й трудна
Нам жизнь судила ся з тобою, любий брате,

Та не схотіли б ми убогого зерна
На величезний міх полови проміняти.

Дивись, от і тепер голодні ми й жадні,
А як у серці в нас, як у душі простірно!
Владики життя ми вселенської одні,
І нам, немов царям, у світі все покірно.◀

— »Простірно, брате, в нас також і в животі,◀
Промовив астроном, зом'явши в жмені чуба.
»Дивись: он-та яга живе у тісноті
І серцем і умом, а розплилась, мов груба.◀

— »А в неї чоловік,◀ додав тогді поет,
Зирнувши на двоїх, щб за столом сиділи
Та жерли півники, »так висох, як шкелет,
Щб мов його на жарт у гуньку нарядили.◀

— »Се,◀ каже астроном, »бідаху так яга
Зсушила на сухар, ся відьма черевата.
З такою бабою й Самсонова снага,
Чи й Геркулесова, послужить небагато.◀

Шуткують, а яга, мов добрий пес-британ,
Вминала півника і пивом запивала.

»Потоншає тепер у сухара гаман:
Їж, відьмо, до-схочу, аби не скавучала!

Бо хатню моркву раз-у-раз йому скребе, —
Се найпевніша річ, — опудало ротате.
На неї дивлячись, не знаю, як тебе,
Мене ж взяла страшна охота їсти, брате.

Чи чуєш? се кістки в зубах так хрупостять
У британца... А щб? звелімо й ми подати
Такого-ж півника. Заплатим гривень пять,
А більш не візьмуть з нас в такій простацькій хаті.◀

— »Та щб-ж? іще дзвінить у капшуці сріблб;
Вечеряти ж у смак годить ся й нам, поетам;

Та й вам, небесникам, не вельми б то було
Пріємно лазити голодним по планетам...

Агов! ходи сюди! Чи чуєш, хлопче? Sie!
Подай і нам таке печене, як тій пані;
Та зараз подавай, негайно принеси:
Бо мусимо прийти до-дому ще зарані,

Щоб нам Hausmeister-у Sperrgeld-a не платить. «
— »Gleich, meine Herren, gleich!« і зникнув довго-
Ждуть студіозуси, підтягує живит... [взявйй].
Боржій би в Кракові постигли polskie zrazy.

А мусять ждати: бо і їх noblesse oblige...
»Ех, друже, брате мій! недобре тут нам жити!«
Глаголе астроном. »Мені — коли-б куліш,
Або хоч галушки, то й був би я тим ситий.

А то дивись, яким зробивсь тепер сухар,
Як скорчивсь ежаком, про свій почувши zahlen!
Мабуть не дешево заправив господар,
Дарма що не доріє до золотих Vierhallen!«

Ш.

Тим часом як вони сумують на-тощак,
А зорі на небі з блакиту виринають,
І місяць геть підбивсь, і попоївши в смак,
Британ із сухарем до-дому поспішають, —

На сідало тихе чиясь рука жорстка
Сягає помацки і Курицю хапає...

»Кирр! кирр! кудях!« Шкода! в пекарні сторчака
Летить із-під ножа; кров горло заливає.

Премудра Куронька — як муха в кипячі...
Облазить піречко рябеньке-возулясте...
І на синії вже в палаючій печі
Голісінька лежпть. Не знать, якої й масти:

Помазують її не маслечком, сальцем,
І трохи вжаривши, мукою посипають,
Засмагла на жару, і трохи не сирцем
З салатом гостям голодним посилають.

А вже рука жорстка по сідалу шарах!
Летять із-під ножа Курчатка чепурненькі,
Що цілий день греблись в городі по грядках
І бока в ямочці лежали коло неньки.

Бо саме притягнув Жидів страшений гурт,
Лихих пявок, що кров живцем з народу ссали,
Тих що почули вже в Росії свій капут
І мов у другий раз з Єгипту утікали.

Народ сей ізбраний, мов пацюків стада,
Набіг на люд сільський, п'яний та необачний.
Безощадна, во-вік ненаситна орда
Зробила шлях новий на Львів той бідолашний.

І ось, уже вона пробралась у Дорнбах,
Щоб студіозусам вечерю поцувати,
Щоб заглушити жаб співочих по ставках
І всю поезію з околиці прогнати.

Дарма, жерить собі і гламайте Курчат,
Наскочите ви тут як-раз на Фараона:
Здере він так із вас, що лучче б поросят
Вам їсти в мужика против свого закона.

Московські кербелі не так-то вже важкі
Про Handel заказний в вас будуть у кишені.
Дознаєте й самі, який то жаль гіркий —
Ні за що, ні про що платити грошей жмені.

Джеркоче Жидова, не чуючи біди,
В Дорибасі на горі, під літню ніч тепленьку,
І поніміло все... Не мовкнеш тільки ти,
О царю всіх пташат співочих, соловейку!

Ги, мов поезії сцілющая вода,
Дзюркочеш голосно, у срібні дзвони дзвониш,
І як би ні гнела бідашнього біда,
Хоч на часок її від серденька прогониш.

Не слухай їх, нехай гарчать Жиди; дзвони
І голосом твоїм чудовним нас у-гору
Над меркантильним сим ісчадьдем Сатани
Вознось і підіймай аж під небесну зорю!

Заслухавшись тебе, забули Жидову
Сьвяті подвижники голодної науки,
І як в лестивім сні, бідахи на-яву
Втопили у твоїх піснях душевні муки.

Аж ось на-силу пре крухмалене мурло
Премудру Курку їм, а Жидові — Курчаток,
І мов-би чарами, в трахтир перенесло
З калитки хирної останньої їх нащадок.

Гукнувши zahlen! всі три гульдени як-раз,
Faisant bonne mine, вона сіпаці заплатили,
І покрепившись так, на виспренній Парнас,
На п'ятий поверх свій, як мога поспішили.

Бо не було вже в них Sperrgeld-а в капшуді —
Hausmeister-у, щó їм відчинить, заплатити,
А й гірш би ще, коли-б гавсмейстерській дочці,
Щó любить з обома принадно говорити.

На небі чистому сияють зіроньки,
І душу вбогую і око звеселяють,
А на землі в траві — блискучі червячки,
І сині іскорки проміж дерев літають.

Не чути Жидови... Співають солові,
А по ставках жаби все нум та нум голосять,
І по людських серцях воздушній струї
Тиху, сцілющую гармонію розносять.

О жинне, Божества пречиста похвалó!
Блажен, хто на тебе, як на сьвяту взирає,
Хто в сяєві твоїм усяке топить зло,
І в тебе на грудях младенцем засипає.

Блажен... А як же тим, кого жорстка рука
Хапає з сїдала домового тихого,
Хапає помацки, та й душить простака,
Хоч той йому ніже не заповідяв злого?

Невже-ж бо всїм таким загубленим кап'ут,
Мов Курці тій дурній, щó сїдало вважала
За цитадель якусь? невже-ж бо їм ні тут,
Ні там десь високо, не буде трибунала?

Ні, буде, буде суд на всїх безбожних злюк,
Щó похапали нас із домівок затишних:
Окриє соромом нелюдським гаспедюк
Потомство у своїх докорах віковічних.

ПОСПІВ ДО ДУМИ.

Так муза хуторна серед людей чужих,
Жартуючи, сумні перебирає струни,
З розмаю віщого по парках городських,
По гульбищах гучних плете вінки на труни.

Обходить пам'яттю ряди забутих трун
Тих друзів, щó лягли за всенародне діло,
І доторкаєть-ся з-легесенька до струн,
Щоб сльози не лились, щоб серце не боліло.

О друзі! о борці за істину сьвяту!
Почуйте голос мій із-під землі сирої:
Я вашу чистоту і духа правоту
Приношу, як трофей, у пантеон героїв.

**57. ДУМА-КАЗКА ПРО ДІДА Й БАБУ,
ПРО КУРОЧКУ РЯВЕНЬКУ І НАДІВКУ ЗОЛОТЕНЬКУ.**

ЧОЛОМ І РАЛЕЦЬ МОЇЙ ЗНАНІЙ.

Як в омряці ночнім народнього життя
Заднить ся день ясний духовної свободи,
Найперш усіх тогді прокинуть-ся дитя
Пещене матери розумної, Природи.

По мазанках-хатках і золотих дворцях
Побудить нас воно, байдужню челядь сонну,
І розсилає всіх, кому щб до лица,
На працю праведну, роботу чисту й чорну.

Плугатарі й царі однаково її,
Дитину ту чуйну, кукібливу шанують,
І щб ні поведить, ніхто не скаже: >ні!<
Боять ся й погляду, і нехотя працюють.

Бо матері своїй, розумній і грізній,
Всю правду виявить, а та не вибачас,
І ділом розум свій покаже мовчазний:
Бідою й голодом недбах вона карає.

Так чинить Женщина. Так чиниш, Знана, й ти.
Ти рано встала в нас і челядь побудила,
Щоб кожен працював умом до моготи,
Кому духовна та свобода люба й мила.

Розбуркала й мене, старенького, та ні:
На працю ломову, голубко, не гожу ся;
Від тебе ж я ральцем, коли даси мені
Потішить лінощі старечі, відкуплю ся.

Ось на ралець тобі Куріпочку приніс.
Вона знесе колись ячко золотеньке,
Знесе Надібочку, незнану між гульвіс:
Замкнене царство в ній, гарненьке хоч маленьке.

Замкнене, поки хтось великий Божий дар
Оберне на користь земляцтву — рідне слово...
Тоді розгорнеться і зажахтить, як жар,
Олжи страшилище і правди сила нова.

КАЗКА САМА.

Блаженни нищїи духомъ, яко
гѣхъ естъ царствїе небесное.

Матвея гл. V, 3.

Був собі дід та баба, і збу-
довали собі хатку на льоду.

Казочка.

Колись був Дід собі та Баба, і зробили —
Не нам се кажучи — хатину на льоду...
Що нажили колись худоби, все підбили
Під себе ницаки, загнавши їх в біду.

На втіху Курочку рябеньку, зозулясту
Старі самітники розгорили собі,
І вже не думали топтати більше рясту,
А підклонити ся всевладниці судьбі.

За море, в вирей, край розкішний, пречудовний,
Задумали плисти на кризі по весні.
Там хліба й усього їм був достаток повний,
Мовляв, як на умі голодній тій кумі.

Тим часом Курочку сусіде не злюбили,
Що гарно так старим сокоче й сокорить,
Оскубли і в перо вороняче зрядили,
Щоб з неї сьміх людський на попрядках зробіть.

Дурні були собі, дарма що в школі вчились
І знали люде їх далеко по торгах,
Друковане й ручне письмо читать навчились,
Виводили й гласи в церквах по крилосах.

Тим і надумались обідранці покинуть
Село, щоб виперло із ґрунту їх на лід,
І »за Дунай, мовляв, бистренькою заплинуть«,
Щоб збутись там лихих письменників-сусід.

Настала ж провесінь, і воду скрізь пустило...
По-над затонами зібрало ся село.
Що кригу з хаткою від берега відбило,
І дивно й сьмішно се невігласам було.

А Дід із сінечок низесенько вклонив ся.
Сьвітила лисина, як місяць-перекрій.
»Прощай, громадонько, коли я з ким сварив ся
За статок трудовий, чи за маєток мій.«

— »Шкода прощати ся: вони тебе не чують...«
За Дідом стоючи, Старенька прорекла.
»Вони з нас, бідолах, іще й тепер глузують,
Як утікаємо з худібоньки й села...

Не кланяйся бо лихим!»

— »Так, Бабо, гріх казати.

Лихі, чи не лихі, а в омряці вони.
Ратуй їх, Господи, ратуй, Пречиста Мати,
З лукавих пазурів ехиди Сатани!»

— »Ще й молиш ся за них, за нашу ворожнету!
Ми їм ненавидні...«

— »Отсе ж то й мучить їх.

Бо давня правда се, всьому відома сьвіту:
Ненавиден той нам, хто нас підвів під гріх.

Тих, Бабо, любимо — кому добро зробили,
І ненавидимо — кому зробили зло;
Коли-б же ні, ми все в запомин би пустили,
І раю в серці в нас і пекла б не було...«

— »Гай-гай, невігласе, старенький мій Степане!
Того-ж і сталося так, що вдавсь еси благий,

А про *благого* всяк, хто тільки в вічи гляне,
Вже й думає, що він — звиняй за се — *дурний*.

Похиле дерево еси, мій друже любий :
Тим на тебе й козли скакали й барани,
Аж покіль довели до льодової згуби...
Худоби ж у тебе — сорочка та штани,
Та хата-покришка від дощичу, від снігу,
Що хутко нікого їй буде покривать :
Розтопить сонечко наш ґрунт останній — кригу,
Тоді вже прийдесть-ся, ох ! раків годувать.»

— »Ти, Бабо, Курочку забула зозулясту,
Її Господь, як нас, від нападу ханить.
Хоч і не будемо топтати більше рясту,
Та нам вона якось допоможе в світі жить...

У світі; світу ж ми не тільки, Бабо, маєм,
Що у вікні, мовляв : його там більш геть-геть,
Куди ми й думкою з землі не досягаєм,
Куди нас приведе хиба спасенна смерть.»

Зітхнула Баба й хрест на себе положила.
»На те,« рече, »я йшла, щоб нам у-купі жить ;
А раз душа кого від серця полюбила,
Так буде поки й тху вірнесенько любить.»

Пливуть і гуторять, а кригу, мов руками,
З хатиною вода тихесенько несе.
В-останьне рідними лугами й берегами
Дід очи приятні пасе й не напасе.

»О рідна земле, ти, де мати нас вродила !
Яка ти осайна й на сонці й в тумані !
Хочби який талан нам доленька судила,
Тужити будемо по рідній стороні.»

Так Дід із Бабою, немов душа єдина,
Одно подумали і мовчки прорекли,

Тоді як рідна їх безсудня Україна
Зникала в синяві і в димчастій імлі.

Пливуть вони Дніпром затонами крутими.
Сокоче Курочка на криші, сокорить,
Мов силпе думками веселими-ясними :
Байдуже їй, чи рік чи день у світі жить.

Тим часом береги ззирались із дугами,
Увзаєм надили дівчачі їх пісні,
А заливні дуги — з крутими берегами,
Мов серце з серденьком коханим на весні.

Аж ось... Чи се не ти стоїш, Єрусалиме,
Блискучий на увесь світ по горах тих святих?
Чи може ти се встав по Лонґобардах, Риме,
У пишних мармарах, у главах золотих?

Чи се їм ті казки, старим нетягам, снились,
Що чули від бабусь колись по запічках?
Чи справді Золоті Ворота прочинились
Туди, де сплять святі печерники в гробах?

Не вже се Київ наш, єдиний християнський
Престол, де споминки й над золото блищать,
Той, що піймав ся був у руки ляхопанські,
І мусіла Русь кров за нього проливать?

»О любі пращурі, що давнину зазнали
Прапращурську! коли-б тепер ви ожили!
Ви б тих німих руїн і сліду не впізнали,
Що кровю ще й самі та слізьми облили...«

Такі слова чудні, мов споминки пророчі,
Із серця у-в обох живим ключем лились,
Як всі дива, що їх неситі жерли очи,
З тим, що в душі у них тайло ся, змілись.

О, як би любо їм було тепер допхатись
До берега, коли-б у бідолах було

В запасі про случай на кризі коло хати
Яке попихачне знарядьде, чи весло!

Тут приместись би їм хоч сьмітьтечком до брами,
Що від гріхів тяжких не одного спасла,
І в Господі почить з дідами та з бабами —
Куди їх крига мов руками принесла.

Ні, так не суджено, а суджено за море
Славутою Дніпром та за Дунай плисти,
І хоч-би ще яке бідах спіткало горе,
Без марного жалю тихцем перенести.

То сон приснив ся їм, і зник з очей, чудовний,
І кригу з хаткою ждуть інші ще дива.
Лягло у-поперек Славути стадо чорне
Турів страшних... Реве рогата голова...

Реве одна, а там і друга, і десята...
І крутить вирвою, мов те пекельне дно...
Се ж мабуть водяна могила Перепята,
Що кличе степову до себе вже давно.

Чувала поклик той по запічках дїтвора, —
Не наша, школена по-чужоземській геть...
Здавалось, діялось недавнечко се, вчора:
Так швидко рід людський косар той косить, смерть.

Но смерти Дід благий (чи дурень) не боїть ся.
>Душа моя,< рече, >у Господа в руках.
Нехай собі реве підводний тур, ярить ся, —
Ми, Бабо, так як те козацтво на чайках,

Через хребет його переплинем на кризі,
І погуляємо по дивних тих сьвітах,
Що людям явлені у віковичній книзі
Словами-зорями в безкраїх небесах.<

І се Дід з Бабою на той Лиман спадають,
Що на йому було невольники гірші

Дніпру Славутиці низесенько вклоняють,
З Босфору женучи галери-байдаки.

Все знає дурень Дід, хоч в школах і не вчив ся,
Як ті, що Курочку в вороняче перо
Зрядили... Він на сьвіт по-своєму дивив ся,
І за розумне зло платив дурним добром.

Дурним-благим, мовляв наш нарід необачний,
Що золото таке чи перло загубив,
Як вітер грунт його, на радощі дивачні,
Ту хатку з кригою від берега відбив.

Переказом він знав, та ще й читав по зорях,
Що діялось колись... Йому не то Лиман
Знакомий був, він знав аж ген по той бік моря
Ще й зорявий туман — небесний океан.

»Грай, моречко,« рече, »і філею й вітрами,
Неси у вирей нас, в розкішний тихий край,
Де вже не ділять ся надбаньнем з ворогами!
Пливи від письмаків, хатиночко, втікай!«

І море, слухає дурного, з-тиха грає,
І в вирей, тихий край, старесеньких несе,
І мов руками їх на філі підіймає,
І очи ними Дід пасе й не напасе.

То золотом вони червоним загорять ся,
То блаватасами з-далека заблищать,
То мов кармазином червоного багрянця
Аж очи заберуть, то перлами киплять.

Господень дух з небес легенько подихає
(Здаєть-ся Дідові, та й Бабі вже тепер),
І кригу до-гори незримо підіймає...

»О Боже! хоч-би так я пливучи й умер!«

Промовив Дід благий, чи дурень той письменський.
— »О Боженьку! коли-б ти нас обох прийняв

У твій пресвітлий рай, у вертоград сдемський.
Що Син возлюблений твій нам обітував!«

Сгаресенька собі за Дідом промовляє.
І Всемогутий, що так життя і людьми,
Як тихим ходом зір небесних управляє,
Чи в морі рибою, чи у степах звірми,

Вволив їх воленьку: безсмертними зробились.
Се есть померли, як ми звикли говорити,
Померли, чи на світ у-друге народились,
І чують, як між них рябенька сокорить,

І бачать, як кругом безкрає море грає,
Як філя з філею на-заводи біжить,
Червоне сонечко вже спочивать сідає,
Кармазин і блават в-очу в них миготить,

І ніч... Ні, ночі там ніколи не буває,
Де Бог, Бог сонців, їх на лоно взяв к собі.
Там сонце на-ново по заході сияє,
А зорі миготять із ним у боротьбі,

У боротьбі-танці, небеснім хороводі,
Під співи янголят і всіх небесних сил,
Чого й не снило ся сьогосьвітній природі,
Що в дусі тільки ми очима духа зрим, —

Що в дусі віщий сон предивно виявляє,
Як нас крилі несуть, фантазійні крилі,
Кудись, де мертве все й забуте оживає,
Що тут жило колись, чи снилось на землі.

Туди й вони пливуть по морю віковичнім,
По морю справді вже без краю й без кінця.
Нема там берегів, як времена тим вічним,
Що в них витає дух животвору Отця.

Пливуть у времена, в століття нечисленні
На довгі тисячі, на сотні тисяч літ.

В того ж бо, хто звелів з'явити ся вселенним,
Тисячоліттю й дню однакий дан завіт.

Однакий дан завіт у нього й миріядам,
І нам, щоб з хором їх на-віки зільлемось,
Щоб вже не вернемось к жалям, к нудьгам, досадам,
І життя чистю впемось-причастимось.

Велике із дрібним постане в нас у-купі,
Як се і Господу присуще, Богу сил:
Бо й в душі нашому і в бездиханнім труці
Та-ж сама життя суть, щоб й в сяєві сьвітил.

Чи ми труждали ся чи чесно забавлялись,
Чи мужами були блаженні чи дітьми,
Чи духом з низини у-гору підбивались, —
Все те зістанеть-ся за нашими тіньми.

Дитиною сей сьвіт покинув Дід убогий,
І в нього цяцею Куріпочка була:
Отсе-ж її і в ті незримі нам чертоги
Господня благодать з землі перенесла.

Як діти яблучком гуляють ся в господі
В Пречистої, щоб нам се певно подали
Ті, щоб колись були обмерли по природі
І з сьвіту другого нам звістку принесли,

Так Дід із Бабою о Бозі забавлялись
Земною втіхою, щоб в них була одна,
І душі чисті їх Куріпкою втішались,
Щоб в-купі з ними глум ворожий приняла.

І як на небі зір і зірочок без ліку,
Що й око нічне ще їх не обняло,
Так у-в обителях Господніх чоловіку
Блаженних чистих душ кругом видно було.

І все, до чого щоб на сьвіті прямувало
У величі ума чи в серця правоті,

Все, щó чужі краї прозвали ідеалом,
Сияло перед ним в небесній красоті.

Чи царством нравив хто, чи бідкавсь із семею,
Чи хто велике тут чи хто мале робив,
Стояло там воно перед його душею,
Щоб веселивсь добром, яке тут возлюбив.

І все утеряне в земній плачу юдолі,
Таке, що серденьку до-віку не забудь,
Цьвіло-блищало там квітками в Божім полі,
Немов плачущому вони встилали путь.

Таке незабутнє і в Діда в серці нило,
І нагинало тай Бабусю до землі:
Через недолюдків вона не породила
Потіху старонців, первоцвіту семі.

Аж се! у Господа любви з благого серця,
Де вічно гарне все і все ніжне живе,
Мов чисте янголя до Дідуся сьміеть-ся,
І Бабу мамою, матусенькою зве.

Не треба ж там було людей про се питати,
Де з душами Господь всезнаньнем поділивсь,
І хто сподобив ся такої благодати,
Тому здавало ся, що там він і родивсь.

»Мій синочку, се ж ти!« став янголя Дід звати:
»Ходи, на рученьках тебе подержу я!«
— »Моя дитинонько!« заголосила мати:
»Тепер ми в-купці всі, Господня ми сімя.

Споглянь, яку тобі ми цяцю там придбали,
Де не скотів еси на сьвітї з нами жить:
На кризі мазанку через моря примчали,
На ній Куріпочка рябенька сокорить.«

Ніяким дивом там сьвяті не дивували,
Де всяких див було в них вічне джерело.

Там душі праведні так тихо ликували,
Як тисячі сьвітил по небесах текло.

Узяв сінка свого на руки Дід блаженський
І Бабі квіточку Господню передав.
Мов сонечко, сьміявсь до них обох маленький,
І рученятами до криги тріпотав.

А крига, мов зоря, на небесах блищала,
Мов сто комет-планет до-купоньки зійшлось,
І сяевом царські корони потемняла:
Лід, глина, дерево, все сяевом взялось.

Куріпочка ж ряба ввесь рай обсокотала,
Щоб знали праведні, яке вона добро:
Знесла бо золоте яечко й ясувала,
Що ціле царствечко в надібці тій було.

Знялись тогді пісні пречисті херувимські,
І розгорнуло ся яечко золоте,
І все, щб грецький мир знав гарне як і римський,
Воскресло тут. Було се царствечко сьвяте.

Ніхто спасенної надібочки такої
В Господньому раю не ждав, не сподівавсь.
Та дивом сим, як ми, серед гязи земної
У серці чистому ні-же не дивувавсь.

Бо в царствечку тому все праведне творилось,
Чого втворити в нас пророки не змогли,
Щб розумам ясним з давен давнезних снилось,
Про щб і кров лилась, і сліз річки текли.

Возвеселивсь благий, як царствечко побачив,
З великих радощів сердега заривав;
Згорнув яечко знов, мов угольє гаряче,
І золоту сінку надібку передав.

ЧОЛОМ ДОЗЕМНІЙ МОЇЙ-ЖЕ ТАКИ ЗНАНІЙ.

I.

Я знав тебе маленькою, різвою,
І буде вже тому з півсотні літ.
Ми бачили багацько див з тобою,
Ми бачили і взнали добре сьвіт.
Боролись ми не раз, не два з судьбою,
І в боротьбі осипав ся наш цьвіт.
Од сьвіту ми прегордого відбились,
Та в старощах ще красче полюбились.

II.

Скажи, коли-б вернувсь ізнов той день,
Як бачились у-перве ми з тобою,
Чи знов би ти співала тих пісень,
Що по сьвітах летять було за мною?
Чи знов би ти, зачувши дзень-дзелень,
На мурозі лягала головою
І слухала музику тих копит,
Що до твоїх несли мене воріт?

III.

О, знаю, що коли-б еси із раю,
Конця й вінця усїх земних розлук,
Почула, що доріженьку верстаю
До тебе крізь дими пекельних мук
І серденьком на силах знемогаю,
І падає знеможений мій дух, —
Позичила б ти крил у серафима,
І ринулась к мені сьвіт-за-очима.

IV.

І в морок зла зі сьвіту чистоти
Метнулась би одним-одна душею...
Перемогла б нечисту силу ти
Пречистою потугою своєю, —

І в-парі ми в чудовні висоти
Знялись би знов по-над життятя грязею,
І після всіх тривоґ і завірух
Були б — один блаженно тихий дух.

29. VII. 1891.

58. ДУМА ПРО ТАТАРИНА Й ОРАПА.

I.

За Волгою в степах жив-пробував Татарин,
На призвище в Татар він звав ся Карамза.
З Татарина того зробивсь царський боярин:
Бо воїн добрий був, ушкуйників гроза.

Переродили ся ж у Россіян Татаре,
І рід новий постав дворян Карамзиних,
І занедбав своїх татарських предків свари
За чамбули й стада в аулах степових.

І не вбачав собі в гординцях-неотесах
Проводирів ума і доблести взорців,
І захохавсь в нових громадських інтересах
Під скипетром царів, єдиности творців.

І думкою про них спасенною натхнений,
На ворохобини сторонні не вважав,
Дививсь оддалеки на той народ непевний,
Що півнем (з предків Гал) бадьоривсь-виступав.

І з вірного того царям великим роду
Високий розумом у мир один прийшов,
Що нашу дивну всім завидникам природу
Збагнув, і руський сьвіт у темряві знайшов.

І славного во-вік дванадцятого року,
Як з Галлом двадесять язик на нас ішло,
У нас Карамзину, бувальщини пророку,
Що буде з ворогом, закрите не було.

Знайшовши руський сьвіт, він руський сьвіт гря-
Очима зрячими крізь темряву вбачав, [душий
Цареві доброму, на працю невсипущий,
Умами правити й серцями помагав.

І книгу-біблію російського завіту,
Що працю правнуку з-давен завітував,
Під небувалу ще тревогу кругосьвіту
На поученьє він перед царем гортав.

І поучав ся цар, в царях благословенний,
Глаголючи: »Тобі хвала, не нам, не нам, —
Тобі, що правдою царюєш у вселенній,
Що дав закон усім грядущим временам!«

Списавши біблію російського завіту,
Підняв нас високо у-гору Карамзин:
Прибавилось в серцях ладу, в умах — совіту,
У царства і в царя зробив ся дух один.

І воспарив тогді орел наш двоєглавий,
Орел обох Росій, народів хижих страх,
І возжадали ми під його крильми слави —
Владицтва мирного на суші й на морях.

II.

В тім краї, де весна про зиму не чувала,
Як про пісковий степ не знають люде в нас,
Де ніч із днем палким у рівновазі стала,
Де самосій росте банан і онанас, —

Жив дикий цар чи князь, губатий, кучерявий,
Обличчем сутемний, як памяткава мідь.
Здобув за живота такої тільки слави,
Що був страшний як лев і дужий як ведмідь.

Не помогла ж йому його ведмежа сила,
Як на його напер такий як він Орап:

Хуртовина його до кореня зломила,
З потужного царя зробивсь мизерний раб.

Розпродано його з дїтворою й жінками
По тих оплаканих невольницьких торгах,
І розтеклись вони крамарськими шляхами:
Було їх бідолах на суші й на морях.

Одно з запроданих в неволеньку царятюк
На забавку собі купив наш цар Петро,
Обороняючи по предках свій достаток...
(Любив народню честь над золото й сріблѳ.)

Як виноградина, чіпляючись по дубі,
Щасливе й приязне росло Орапеня,
І виросло мале в царській походній службі,
Що вскакувало вже й на дикого коня.

Одав же мудрий цар його в чужу науку,
Надав йому імя велике — Ганнібал,
І перейняв Орап усю військову штуку,
І був у нього син — преславний адмірал.

І заревли тогдї гармати джерелаті
По тих слїзми колись доповняних морях,
Щѳ доповняла їх плачуща гірко мати, —
Нагнав і на Босфор і на Єгипет страх.

З царського пестуна, нового Ганнібала,
Прищеплений процївів рід Пушкихних старий,
І древня слава їх новою засіяла
Над всі правителї, над всі богатирї.

Подякував унук, тай знов унук за дїда,
Щѳ в царствї дано їм притулок захистний,
Де захищає цар од хижого сусїда
Народ, мов той чабан од вовка статок свїй.

І все те, щѳ душа у предках перезнала,
Все, щѳ пережила з-давен кипуща кров,

Чого орапська та родина дознавала, —
Напасть і торжество, ненависть і любов, —

Нам Пушкін виспівав на лад архикультурний,
І руську возхвалив над всі царства судьбу,
І викував новий язик літературний,
Мов бубон-тулумбас, мов золоту трубу.

Левиний острах той і та ведмежа сила,
Що ними вславив ся між дикарів дикар,
Все те наука в нїм і жизнь переробила:
Царює він у нас, потужний слова цар.

III.

Як лив ся руський дзвін, дзвінкий на всю вселенну,
Не жалували ми ні злата ні срібла,
Аби скликати ним до-купи оглашенну
Науки гласом Русь до спільного добра.

В казан, що клекотів помішаним металом,
Ми вергали які таланти здобули,
І жертва ся була єдиности началом,
І жертву сю ми всі від серця принесли.

Все переплавлює велика жизни сила:
Татарина й Ляха, Орапа й Козака.
Із множества племен єдинство сотворила,
На диво всім вікам, Всевишнього рука.

Татарин і Орап між нас переродились,
Зробились честю нам і славою во-вік...
Анахтема ж усім, що думкою відбились
Від нас, так як той Хміль, той кат-головосік!

Не мало постинав шляхетськими мечами
Прихильних до Москви полковницьких голів,
Задумавши нову Руїну з козаками,
І на Москву дививсь, як хижий вовк на хлїв.

Анахтема і тим, що по слідах зрадливим
Губили на Москві правдивих земляків,
І язиком своїм, дїявольськи лестивим,
Туманили й самих державників-мужів!

До наших днів лихі пронози не вгавають
Хулу на праведне земляцтво возверзять;
До наших днів мужі-державники не знають,
Де смута клевети, де правди благодать.

О дзвоне голосний! скликай всі душі чисті
В громаду вічову: нехай науки сьвіт
Осьвітить розуми, нехай дух тьми нечистий
Не вносить каверзи в братерський наш совіт!

---

59. ДУМА ПЕРЕСТОРОГА,

ВЕЛЬМИ НА ПОТОМНІ ЧАСИ ПОТРІВНА.

I.

В жидівськїм гóроді, що грїшми брязкотів
Із ранньої пори та й до глухої ночі,
У давню давнину пророк убогий жив,
І не засліплені мамоною мав очі.
В своїх приятелїв і навіть ворогів
На призначці він був, як чоловік робочий.
Із року-в-рік що-день труждав ся та співав,
Над працю й спів сьвятий веселоців не знав.

II.

У-вечорі ж, як скрізь народ відпочивав,
Посївши на низьких уз улицю порогах,
Тим часом як богач у богача гуляв
Та винами впивавсь у дорогих чертогах, —
Пророк по зборищах убогих проходжав,
Мов по безпастирних овчарнях-синагогах,
І серцем батьківськїм над людьми вболївав,
Що розум їх туман великий окривав.

III.

На праведний глагол глухі воєни були,
А прислухали ся до співів каламутних,
Котрими серце їх сліпі вожді вели
По предківських слідах, кривавих і безпутних.
Розбої предківські великі похвали
Пирацтвом на морях і боем сухопутним
Стяжали в тих сліпих та промовних вождів,
І чарували слух обідранців-Жидів.

IV.

»О братьє!« вопіяв обідранцям пророк
Серед їх дикої вечірньої розмови:
»Пирацтво на морях се не хвала, — порок,
А здобич боева — на се закон суровий
Від Бога дано всім, в кого здоровий товк
У голові живе, а в серці ужас крові.
Лукаві погудки сліпі вожді гудуть,
І до погибели вас, неуків, ведуть.

V.

Дивітесь, он палат на сонечку верхи
Блищать цяцьковані вінками та квітками.
Вам кажуть, ніби ви за предківські гріхи
Не породили ся панами-дукачами.
Бо предки дукачам zostавили шляхи
До втеків крадькома з великими скарбами.
Було б усіх панів списками зупинить,
І панських немовлят в крові батьків топить.

VI.

Тепер би ви самі жили в таких домах,
Пивами, винами, медами б упивались:
Уся б земля була в тих жилавих руках,
Котрими мужики з панами розправлялись.
А то раюєте хиба в одних шинках,
Що по панах новим панам подоставались.

Останню денежку шинкарці несете,
Не горілки, свій піт кривавий там пете.

VII.

І слухаєте ви, повішавши носи,
Кобзарську проповідь, безрбзумну науку.
Ярять ся в вас серця, мов людоджерні пси
Тих часів, як панам ви завдавали муку
І присуждали їм — чи то лезвом коси,
Чи списом і ножем — із душами розлуку, —
І робом предківським горланите пісні,
Про пожари та кров гуканья нависні.

VIII.

Доволі вже було руїнникам хвали
Од ваших кобзарів, що з-низу закипає
А зверху піною блазенської хули
Їх пісня мов з горшка щербатого збігає.
Так ваші пращурі Васанськими ревли
Биками лютими; та пам'ять не зазнає,
Щоб виревли вони народові добро,
Щоб тихо й весело в низьких хатах було.

IX.

Не слухайте ви їх, вождів своїх сліпих,
Одрідья книжників, насінья фарисеїв,
Що ніби гордий Рим воїтелів сьвятих
Скрутив неволею, понівечив Євреїв.
Рим гамував самих нашійників людських,
Обороняв од злюк побожних Назореїв,
І хлібом запоміг пустий, голодний край,
Що здобичи чигав, не дбав про урожай.

X.

Колись давно сей край був — мов едемський рай.
Стояли в нім скирти по гумнах ожередом,
Сторицею зерно родило про-случай,
І поголозка йшла, що молоком та медом

Текла його земля... О Боже! не прощай
Тому, хто ввередив ехидним увередом
Нам духа, хто підняв нас на дурну войну,
Щоб звеселити тьми владику, Сатану.

XI.

Наука в нас була з давняшніх літ мала, —
І ту він знївечив, догоджуючи аду.
Безумна помста нас у темряву ввела,
Як ми почаділи від кровяного чаду
На пожарах, де вся письменність полягла.
І дав нам демон тьми за подвиги в нагороду
Руйновище пусте та голоднечу й мір,
Юдоль одчаяння, німої смерти пир.

XII.

Тогді-ж то гордий Рим, забувши всю біду,
Що ми йому не раз у-в осліпі чинили,
Як на його свою прирождену орду
З чужою дичею про шарпанье водили,
Не захотів воздати нам по заслuzі мзду
Так, як би ми йому, коли-б змогли, зробили:
Одняв у нас із рук посьвячені ножі, —
І ми тепер їмо з-біди сласні коржі.

XIII.

А що завидні вам розкоші дукачів,
Людських, мовляв, пявок, ненаситних драконів
(Як чуєте ви се від тих сліпих вождів,
Від голосних клепал і пустодзвонних дзвонів).
Марнуйте всяку річ, хто б з підтишка ні вчав.
Се воля життяних непохибних законів,
Щоб сила силою із віка в вік була
І в висотах добра, і в преісподніх зла.

XIV.

Нехай вони й пявки, нехай вони й вовки,
Прожерливі леви, ненаситні дракони, —
Коли ви надитесь гидкі свої шинки

Ледачим промінять на пишні вавилони,
Як учать книжники, байдужні на людські
І на божественні вселенські закони,
То я вам просту путь до того покажу,
І правду голосну не боячись скажу.

XV.

Ледарювати ви не мислите *вгорі*,
Ви царства Божого *внизу* спасенні діти...
(Так титулюють вас ті, щб в теплі й добрі
Сидять і хочуть вас панами поробити, —
Панами не в свойму, в сусідському дворі,
А свій двір на-глухо, як серце зачинити.)
Ви правди хочете, громадського добра:
Не лізьте ж із ножем до панського двора.

XVI.

Не крадьтесь із огнем пекельницьким до тих,
Щб не дають, мовляв, голоті панувати:
Бо не впадає діл і подвигів благих
Дорогою гріха та зьвірства совершати.
Нехай карає Бог недолюдків лихих,
А вам хто право дав переступи карати?
Скаравши безсудно, ти будеш гірший кат,
Ніж той, хто дослуживсь гріхами до палат.

XVII.

Коли ж хто в-гору знявсь таким ясным умом,
Що й кесареві путь з'умів би показати,
Над съвяченим його столітьями судом
Не надь ся потоптом крiвавим панувати.
Через руїну лжа, слідом за мужиком,
Гадюкою вповзе в цяцьковані палати,
І будуть з мужиків знов ті-ж самі пани,
Клеврети духа тьми, знаядье Сатани.

XVIII.

Се бачимо й тепер. Як уляглась війна,
Щб вдарили були на кесаря ми з дуру,

Постала в нас тогді велика новина :
Не одного підняв у-гору гайдабуру
Великодушний Рим, аби луна дурна
Не баламутила завидливу натуру,
Що ніби в кесаря той тільки Римлянин,
Чий батько римський був із-роду громадянин.

XIX.

І поробили ся вельможними такі,
Що й підписати ся без писаря не вміли :
Бо по батьках були мизерні лучники,
Що знали тільки лук та загадак та стріли ;
В походах нюхали, де пахнуть горілки :
Туди, мов сарана, Господень гнів, летіли,
Палили без путя і гумна і стога,
Всього статечного зашпеклі вороги.

XX.

Отсе-ж вони й живуть, — вони, чи, все одно,
Унуки їх, у тих цяцькованих палатах,
І байдуже їм, що засліплене вікно
Не сьєє сьєвом в низьких мужичих хатах.
Таке-ж і з вас самих постане в нас багно,
Як будете ходити у здертих з панства шатах,
Як із своїх низьких та сутемрявих хат
З ножами добетесь до золотих палат.

XXI.

Ні, миле братьє, ні! се не дорога вам :
Се балка та грузька, в котрій пани тонули,
Що, затемнивши сьвіт авгурством мужикам,
Самі з їх темряви і досі не зорнули.
Гей, не звіряйте ся письменним ницакам!
Вони вже раз дурних у невилазну пхнули.
Чим хоч ехидство зви, як хоч ножа сьвяти,
Кривавим манівцем до щастя не дойти.

XXII.

Воно в вас, мов той скарб, у схові по хатах,
Хочби од ветхости лягала хата й бока.
Талан і доленьку ви держите в руках,
Під вічним назиром всевидящого ока.
Робіть по правді всім, і тим, що у свитках,
І тим, що на свитки поглядають з-висока, —
По правді, так як вам Учитель повелів,
Що на кресті, мов татъ, за праведність висів.

XXIII.

По правді й щирости... Який се талісман!
Яке се двигало про вбогих і багатих!
Яке сьвітило в-день на морі під туман,
В-ночі під темряву для кораблів крилатих!
Ви більше маєте, ніж сулить вам обман,
Підштовхуючи вас на дукачів пузатих.
Знарядьдем простим сим ви сьвіт покорите,
І свій убогий край на-вік збагатите.

XXIV.

Непевна доля й тих, що мов цьвіти цьвітуть,
Коли з їх процьвіту не буде миру плоду.
Поникнуть до землі, погине вся їх путь
Через їх ледарство, собі і людям шкоду.
Не в золотій писі земної жизни суть,
А в праці праведній, у послузі народу,
В тій послузі сьвятій, щоб з неї всім було
І вбогим землякам і дукачам — добро.»

---

60. ДУМА ПРО НАЙВИСЧИЙ ДАР.

Летіло дві душі на крилах уповання,
На крилах віри в жизнь всемирного добра...
Упившись нектаром сьвятого закоханья,
Ся пара чистих душ вінок із роз несла.

Рече одна одній: »Отсе ми покидаєм
І топимо людські в запомині дари.
Незримо мирові над миром пролітаєм...
Байдужні нам царства, байдужні нам царі,

Байдужна слава їх і все, що рідна мова
У струнах золотих вікам передала...
І навіть всі пісні, що муза суєслова
Ними у серденьку мое восторг лила.

Один вінок любови, сьвятого закоханья,
Що ним було одно 'дного вінчали ми,
Нехай зістанеться, як дар завітуванья,
У достойніщї людини на землі, —

Дар уловлять серця у ту любови науку,
Що нас по-над людьми з тобою вознесла,
Що підіймала нас над всяке горе й муку,
І нам ще на землі познати рай дала.

Бо инше все — мана: єдино на потребу —
Любити ближнього, як любиш сам себе...
Ти ближній з ближніх мій, підняв мене ти к небу:
Більш ніж саму себе любила я тебе.

І се-ж то й є воно, про що працюють люде,
Про що художества й наук вони дійшли,
Про що турбують ся, як з нами дальше буде,
І хочуть осягти усі концї землі.

Я в серденьку моїм вселенную носила,
Я між людьми тебе, як сьвіт у тьмі, знайшла,
Тебе мого ума царем настановила,
І з роз тобі вінок на голову сплела.

Благословенні сї квітки неувядущі
Мені Господь любови незримо показав.
»Нехай вони,« рече, »про всі віки грядущі
Благоухають, щоб ваш мир одраду мав

В печалях і в трудах і в клопотах щоденних,
Що ними 'дно 'дного знай люде бременять
Задля химер своїх чи баришів злиденних,
Покіль я призову к собі їх душі веспять.»

І кожному, як нам, достойним в любій парі,
Дає він вічних роз пахущих на вінок,
І кожна пара так, блаженная, верстає
Дорогу до його блаженних домівок.

І покидаючи обителі людськії
І все, що розами в душі моїй цвіло,
Бажаю, щоб знов хтось знав радощі сьвятії,
Як серденьку мойму даровано було.

Скажи ж мені, мое розумне закоханьне, —
Ти взнав сей дольний мир, ти добре взнав людей:
Кому нам передать сей дар очаруваньня,
Сю честь, чеснішу всіх заслужених честей?

Нехай і той чи та, увітчана, шукає,
Як я тебе колись шукала між людьми,
І сим вінком його на радощі вінчає,
Як звінчані були колись на щасте ми.

Рівен сей дар тому, щоб мертвих воскрешати,
Або безсмертний дух серед людей рождати.
Тим над усі чести повинен він стояти:
Любов бо в серце влить — се Божа благодать.»

— »Воістину!« рече спарований до неї:
»Ба й ті, що струнами рокочуть як Боян,
Поставили його над всякі апогеї:
Се цар людських сердець, самодержавний пан.

Над всі дари сей дар, над всі чести панує...
Тим розовий вінок, прийнявши з Божих рук,
Нехай блаженная душа його шанує,
Клейнод запомину гірких житейських мук,

І в Господа про те самого поспитає:
Кому сю благодать, з дарів найвисчий дар,
У спадок передать між людьми подобає,
Одраду із одрад, сьвященний жизни жар?

Благаймо: »Господи! немногим із немногих
Ти дарував талан — любити без конца,
Любовю вознестись по-над звгрят двоногих
І возлетить людьми до тебе, до Отця.

Вкажи нам, хто з людей живих правдиво стобіть
Прийняти висчу честь, яка на сьвітї е,
І рани в серденьку сьвятим натхненнем гоїть
Тому, кому любов і душу віддає?«

— »Нї! я не доступлюсь туди, де херувими,
Серед осьвічених сьвітилами палат,
І в хорї сил сьвятих крилатї серафими
Співають-вопіють: »Сьвят, Господи, сьвят, сьвят!«

Я никну перед ним, і землю забуваю,
І навіть наш вінок міняє наче цьвіт...
І слізми все, чим я щаслива, виливаю,
І тільки слізоньки від мене має сьвіт.

Я на землі жила коханья тихим раем...
Її покинувши, не мусимо забуть.
Тепер до Бога ми, блаженні, возлітаєм:
Наставмо ж і людей на благодатню путь.

Жадаю, щоб іще чиясь душа дознала
Любовних сьвятоців, щоб ними я жила,
Найкрасчого з людей вінком сим уквітчала,
І дар поезії в поетї обрїла...

Вінчаючи його коханьем на натхненье,
Нехай у парі з ним восторги чисті пе,

І духа істини з Отцем її общеньне
Грядущим по її слідам передає!«

Рече спарований: »О тихосьвітня зоре!
В тобі від юних літ Господь живий живе:
Пролий же на земних братів любови море,
Що й з-під небес тебе між бідолашних зве.

Скажи ж тепер мені: кому сей чудотворний
Вінок із роз, кому достойно подаси?
Хто з-міждо чад землі, у темряві тлетворній,
Так серцем праведен, як праведна еси?«

І сльози ронючи, мов росу благодворну,
Вона йому: »Згадай про торжище сумне,
Де ядовиту лжу, гадюку-злюку чорну,
Дрочили язики против тебе й мене.

Дівчина ж отроча від гурту відрізнилась,
І погляд кинула на гадину грізний,
І нам, незнаемим, незнаема вклонилась.
Сняв архистратиг в тій дівчині малій.

На голову страпину без страху наступила
Пятою голою, в потузі чистоти, —
І вмовкли язики, і виресли в нас крила,
Щоб над безоднею клевет нас вознести.

Вона з живих людей одна правдиво стоїть
Прийняти висчу честь, яка на сьвітї е,
І рани в серденьку натхненньем чистим гоїть
Тому, кому любов і душу відає.

Нехай же сьвятощів душа її дознає,
І розами во-вік пахущими цвіте,
Найкрасчого з людей вінком сим увінчає,
І дар поезії в поеті обріте!«

61. НА ЧУЖІЙ ЧУЖИНІ.

І тебе вже отсе не побачу до віку, мій краю ко-
[ханий,
Не побачу степів тих розкішних, гаїв тих співу-
[чих,
І поляжу без слави в могилі німій і нікому не-
[знаній,
І забудуть мене на Славуті Дніпрі, на Порогах
[ревучих.

*

Не забудеш мене, поки віку твого, моя нене Укра-
[їно,
Поки мова твоя голосна у піснях як срібло чисте
[дзвонить.
На що глянеш, усюди згадаеш твого бідолашного
[сина:
Туподумство людське, моя нене, від тебе його не
[заслонить.

62. ОДВІДИНИ.

I.

Тим часом як недомисел земляцький
Юртуєть-ся в письменницьких кагалах,
Мов ті сейми в землі погибній ляцькій,
Кохаєть-ся в руїнних ідеалах
І строїть сьвіт на темряви началах,
Я в тихій зачинаю ся хатині,
Не дбаю, щó там пишуть по журналах,
І притаївшись на чужій чужині,
Ширяю думками по рідній Україні.

II.

До мене Муза, в образі любови,
Од берегів Дніпрових прибуває,
І пишними нетязі-козакові

Картинами хатину закрашає,
Піснями заволоку розважає,
І кобзу стріть на високі тони...
І дух його понурій воскресає,
І возвишається над міліони,
Що серцем хилять ся під грішницькі закони.

III.

О Музо, божество сердець правдивих!
Нехай лукавство сьвіт порабощає,
І фарисеїв сьвято-нечестивих
На високости слави підіймає:
Наш дух на тебе в тузі уповає,
Сумних сиріт живуцая кринице!
Мов олень на істочники жадає,
До тебе лине, розуму царице,
Любови й чистоти сьвята, небесна жрице!

63. ДО КОБЗИ ТА ДО МУЗИ.

Моя ти втіхо, кобзо тихострунна!
Одна ти в мене із утіх зісталась,
Як жизнь важка, гірка, великотрудна
До вічного спочивища добралась.
Заграй мені, мов той Еол воздушний,
Озвись, голубко, забуркукай з-тиха,
Ачей козак, нетяга прямодушний,
Позбудеться хоч на часину лиха.
Жене його із края в край, тімаху,
Людське лукавство та ехидство кляте.
Завидує він степовому птаху,
Не маючи й могили, щоб ізпасти.
Заграй же з-горда голосом величним,
На сором злюкам, що тебе плямують,

Загрімай на лихих докором вічним,
Нехай тебе віки грядущі чують.

А ти, мое надиханье спасенне,
Моя ти Музо, в образі любови!
Покинь бідаху на життьє злиденне,
Іди собі на береги Дніпрові.

Там люде в темряві сидять глибокій,
Ти їх освітїши сяевом небесним.
Я ж тут од мук спочину, одинокій,
Дознаю щастя прахом безсловесним.

---

64. Р А Й.

Привітствую тебя, пустынний
уголокъ. *Пушкинъ.*

I.

Витаю глуш твою, куточку мій затишний,
Де я ховаюсь од лихих людей,
Що гайдамаками осіли «город пишний»,
Хвалителями гидосних страстей,
Через котрі наш край у-в Азію подав ся,
Пустиню ума і людськості зістав ся.

II.

Я тут мов у раю. Кругом живуть панки,
Такі-ж байдужні до самопознанья,
Як їх хавтурники, їх судьді й мужики...
Благословенний край розумованья!
Погляну з захисту — воли, воли й воли,
Безмовні, як і їх батьки й діди були.

III.

Я тут новий Адам: свій тихий рай обходжу,
І всім скотам даю іменованье,
Скотам і гадам, що в которого знаходжу,
На споминку, на вічне памятанье,

Що пробував колись в сім краї чоловік,
І між німих зьвірят прожив блаженний вік.

IV.

Як праотець Адам, ходжу я тут за плугом,
В поту лица свій хліб насущний їм,
І нікого мені назвати братом, другом,
Або слугою не-лихим своїм.
А все-ж ми з Евою щасливіші над зьвірята.
Над всі воли, осли, телята, поросята.

V.

Як праотець Адам, я знаю звягу хатню
Із Каїном без чести й без ума,
Та, молячись, дивлюсь на Еву благодатню,
І не подужає мене ворожа тьма.
Сьміюсь на хуторі і з темного хижацтва,
І з велемудрого письмацтва-гайдамацтва.

VI.

Благословен Господь за всі його дари!
Благословен: сподобив мене раю...
Працюю від зорі до пізньої пори
І на погану погань не вважаю.
В затишному раю »я води Лети пю«,
Та тихострунную настроюю мою.

---

65. КОЗАРЛЮЗІ ЛОБОДІ,

посилаючи йому »Байду«.

На мене з-крива, мов вовки з байрака,
Дивились-позирали мудреці,
Що в мене думка з ними не однака:
Вони, бач, знані на всю Русь кравці.
По викройці викроюють готовій
Історію, романи, ба й стихи;

То як же хуторному простакові
Вбачати їх письменницькі гріхи ?

Ти ж, не мудруючи з ними лукаво,
До мене як до брата пригорнувсь,
Піхотою прибув на хутір браво,
Гостинців гарних я в тебе здобувсь.

За них отсе дешевого гостинця
Тобі, мій друже козарлюго, шлю.
Нехай тобі він хоч про те згодить ся,
Щоб знав, яку гірку я часом шю.

Хотів би голос по світах пустити, —
Мій голос буря-хуртовина рве.
Хотів би правду людям говорити, —
Ведмедем дуросьвітчина реве.

Чорт-ма на світі правди, от щб горе!
Її, мовляв той старець, »не зискать«...
Хиба пійти з нудьги на Чорне море,
Щоб на гаках по-Вайдівській сконать ?

---

66. ПОКОБЗАРЩИНА.

Не славте кобзаря словами золотими :
Повісте ви над ним його тридцятьострунну,
Нехай між липами пахуцями-густими
Із вітерцем веде розмову тихо-думну.

Нехай Еол її тихесенько гойдає,
Як із сестрою брат про нього розмовляє,
Обнявшись, шепче їй і душу розважає.

І, хлиплючи, вона про все йому розкаже :
Якого щастя з ним і горя в-двох дознали,
Як ополчало ся на них ехидство враже,
Як мерли обойко і знову воскресали.

І буде він її тихесенько гойдати,
Як із сестрою брат і про нього розмовляти,
Обнявшись, плакати і тугу розганяти.

Не славте кобзаря піснями голосними:
Дзвонить йому хвалу його тридцятострунна.
Колись він заблищить між душами ясними,
І зникне вся хула ворожа нерозумна.

І буде дух його із віку в вік сяти,
Серця сцілющою водою покропляти,
І рани гоїти, і сльози обтирати.

---

67. КАВЕРЗНИКАМ.

Як на Сибір колись ви засиляли
Правдивих земляків московськими руками,
Так і мене сюди запакували,
Щоб я бесідував з одними мужиками,
Щоб картами п'яними забавляв ся,
З підпанками тупими тільки знав ся.

Шкода і злости вашої і праці:
Я розмовляю тут із богом Аполлоном,
Не дурників-панків, а муз і грацій
Збираю в хуторі моєї ліри дзвоном.
З талантами всесвітніми тут знаюсь,
З Гомером і Шекспіром обіймаюсь.

---

68. ПИСАКАМ-БРЕХАКАМ.

I.

Звиваєте мені вінок терновий...
Лаврового в ледачих не прошу,
І ропотом на суд ваш суєсловий
Перед судом Господнім не грішу.

Не люблять пси, на гавқаньне готові,
Гарячого (всяк знає) кулешу.
У правди вид поломяний, огнистий,
Жахаєть-ся її дух тьми нечистий.

II.

Понурились у землю, мов бики,
Вя ревете на ревищі письменства.
Так по своїх вертепах козаки
Ревли против Москви й її главенства.
І доревлись, що їх у крепаки
Повершено, подвижників рівенства.
Хто-ж повернув? Зрадливі їх брати.
Хто покарав лихих катів? Кати!

III.

Так ваша кров лиха й тепер бунтує
Без совісти, без чести, без ума.
Писменницьке багно, мов Січ, юртує,
Силкуєть-ся згасить сьвіт правди тьма.
Ні, як Москва над злюками панує,
Що на її гавчать без сорома,
Так праведні пісні моєї Музи
Накладують на ваші брехні узи.

---

69. МЕТАМОРФОЗА.

Нечисто въ нихъ воображенъе,
Не понимаетъ насъ оно.

Пушкинъ.

Дорогу темряву мою
Ти райським сьвітом осьвітила:
Бо душу чистую твою
Пречиста сила появила.

Дорогу темряву мою
Ще гуцим туманом окрила:

Бо душу чистую твою
Нечиста сила помрачила.

Як серденьком твоїм ясним,
Мов сонце, дух мій осіяла,
Над всяким творивом земним
Ти в мене божеством стояла.

Як розумом чужим, тупим,
Мене на розум наставляла,
Дитям отця брехні сліпим
В моїм умі і в серці стала.

---

70. АБАДОННА.

Аминь, аминь глаголю вамъ,
яко вся отпустятся согрѣшенія
сыномъ чловѣческимъ, и хуле-
нія, елика аще хулять: а иже
восхулить на Духа Святаго, не
имать отпущенія во вѣки, но по-
винень есть вѣчному суду.

Марка гл. III, 28, 29.

Я вас намалював, недовірки съвятині,
Хулителі ключа живого Гіппокрени.
Чудовищем гидким до-віку на Україні
Стояти буде образ ваш мерзений.

І дітям матірки віддалеки на нього,
Як на пекельний лик, показувати будуть,
На зневажателя натхненья пресвятого,
І діти Абадонну не забудуть.

І як в німих віках потоне Україна,
Над нею чудищем гидким стояти буде
Моя гидотою безсмертная картина,
Щоб гидували вами вічно люде.

---

71. ПРАВЕДНЕ ПАНУВАНЬНЄ.

Голубко Музо! годї сумовати
Та плакатись над слїпотою черни,
Що золотом вцяцьковує палати,
Од сьвіту правди сховища мизерні.

Обіймемось та підемо в левади,
В поля, в луги, в гаї широкошумні,
Чи не розвіємо тяжкої там досади
На узурпації, на захвати безумні.

Глянь-подивись, який в нас »пишний город«,
І скілько в нїм окраси дорогої!
Диханьня нашого не труїть смород,
І деспот мисли не гніє живої.

Піснями тут ми з Богом розмовляем,
Вселенна серцю нашому відкрита,
І області ми ширші осягаем,
Нїж та бідота, золотом окрита.

---

72. ПОЕТОВІ.

Поетъ, не дорожи любовію на-
рольной. *Пушкинъ.*

Кобзарю! не дивись нї на хвалу темноти,
Нї на письменницьку огуду за пісні,
І ласки не шукай нї в дуків нї в голоти:
Дзвони собі, співай в сьвятій самотинї.

Не ярмарку тебе гучному зрозуміти
Серед своїх трівог або пустих утїх.
Нехай турбують ся чи грають ся, мов діти:
Ти на високий лад не перестроїш їх.

Їх небеса — базар, їх божество — мамона;
Купують, продають, міняють крам на крам,

І буквою свого житейського закона
Готові зруйновать духовний правди храм.
Готові, і нераз на торжищах великих
»Розпни, розпни його!« вигукуює тиран;
Но не смущаєть-ся твій дух од криків диких:
Ти — невмирущий цар, ти й над царями пан.

---

73. ЦАРСЬКА ГРАМОТА.

Сынъ мой еси ты: азъ днесъ
родихъ тя. *Псаломъ II, 7.*

Я — цар, і буду ще предовго царювати, —
Аж поки красчого над мене вродить мати.

Той области нові широкі осягне,
І сяевом своїм затуманить мене.

Блаженний відойду к Создателю Адама,
Возляжу в правоті на лоні Авраама,

І веселити-мусь тим вічно з ним у-двох,
Що красчого царя над мене дав вам Бог.

Царюючи ж тепер над вірними серцями,
Самодержавствую прихильними умами.

І се тебе моїм навазним огласив,
Найбільшою між них повагою окрив.

Повага та — мого достоїнства частина:
Ти не наказний мій, возлюблена дитина.

І будеш у мене дитиною во-вік:
Такий бо з мене вдавсь на сьвітї чоловік.

Я глибоко в душі й любов таю й ненависть;
Огуджує ж мене мизерна тільки зависть.

---

74. СУМ І РОЗВАГА.

Кобзо! давно ми з тобою по світу блукаєм,
Добре та й добре обое сей світ лихий знаєм.
Знаєм, яка тут буває холодна весна,
Як побиває первоцвіт морозом вона.

О мій первоцвіте любий, мої ви надії!
Кобзо! де ділись усі мовчазні твої мрії?
Рано порвалась твоя найдорожча струна.

*

Тим-то, голубко, про світ сей невесело дзвониш,
Дзвониш перебоком, з-тиха, мов мертвих хорониш.
Що за важенні ти мисли наводиш на ум!
Скільки у тебе гірких, ще не співаних дум!

Годі-ж бо, сестро, тужити, моя жалібнице!
Годі квилить-проквиляти, ясна соколице,
Мов-би почула еси смертоносний самум!

*

Глянь, подиви ся: »розкрились високі могили«...
Знаємо вже, »кого в них« і як »положили«.
В раду зібравшись, козацькі потомки гудуть,
Творять над грішними предками праведний суд.

Кропить гаряча сльоза незагоєні рани,
Топить, як віск, беззаконно-тиранські кайдани,
Вказує жизни новий, не-невольницький путь.

*

Кобзо-орлице! заклич-задзвони з високости,
Щоб на твій поклик старі позростали ся кости
І неповинно пролитая кров ожила,
І Боянами-орлами земля процвіла.

Чарами слова розмай, мов ту хмару, недолю.
Слово нам верне і силу давнешню і волю,
І не один в нас лавровий вінок обіве круг чола.

75. МУЗА.

Музо безхитросна, проста, дівчино стидлива,
Вбога селяночко, співом та сьміхом щаслива
Ти до мене, сироти, як сестра пригорнулась,
На починанье блага в тихім серці почувалась.
В-двох ми з тобою обходимо всю Україну,
Словом спасенним витаємо добру людину.
І де слова наші в душу сьвяту западають,
Там віковічно пахущі квітки процьвітають.
Раєм Господнім на мучене серденько віють,
І животворні, великі надії в нім сіють.

---

76. ДО СПІДЛЕНИХ.

Коли спідлієте так як ті Греки,
Що мову добру, дороге намисто,
Із дешевеньким шклом перемішали
І дикі груди дико вцяцькували, —
Так і тогді, в якісь віки далекі,
Обернетесь від сьмітьтя до скарбівні,
Де чисті перла, зерна многоцінні,
На сонці грають-жєвріють предивно,
І неукам і вченим сьяють рівно.
Обернетесь і будете по зерну
Перебирать казну свою мизерну,
Знайшовши ж цінне зернятко, носити,
В моїй скарбівні сховища просити,
Щоб ваша мова згублена-забута,
Заглушена ледачим сьмітьтем рута,
Як іскорка дрібна жила-блищала,
В моїм огні во-віки не згасала.

---

77. ТРИ ПОЕТИ.

Як літнім ранком счервоніють хмари
Над сонечком, щó весело встає,
І пан старий, надівши окуляри,
Провізію з комори видає,
А ранок у гаю і в полі творить чари,
Тогді вся дробина клекоче і сокоче,
І сокорить, і кахкає й пищить,
А по сусідах лайняне жіноче
Та дїтський крик аж у-в ушах лящить,
І глушить коськаньне ночліжне парубоче...
Під сей гармидер, гук і птаства джеркотаньне,
І гавканьне собак і хлопців реготаньне,
Поети, мов боги, ні на що не вважають,
І пісню горнюю про дольній сьвіт співають.
Один поет в саду, проміж квіток росистих,
Співає, як восток горить у водах чистих,
Як вітерки туман у кучери звивають,
І медом під селом гречки благоухають.
Другий поет іде в долину до криниці, •
Відерцем зачерпнуть погожої водиці,
І про віночок свій, про любощі співає, —
Мов з раю спів його до серця долїтає.
А третій думами сягає аж за море,
Співає про войну, про всьогосьвітне горе...
Душа його кипить, рокочуть грізно струни,
І силють на земних богів свої перуни.

78. * * *

Серце мое тихе,
Пташко полохлива!
Ой про що я народилась
Бідна, нещаслива?

Людам щасте-доля,
А мені — неволя...
Ні заїсти, ні запити
Бідуваньня-горя.
Дайте мені рути,
Щирої отрути,
Щоб мені мого нелюба
Серденьком забути.
Ой не хочу жити,
Нелюбу годити!
Лучче тобі, мое серце,
На ножі кипіти...

---

79. * * *

Квітки з сльозами,
Сльози з квітками
Не розлучають ся, сестро, ніколи.
Скроплюють сльози
Пишні рози,
Свої розкішні, величні престоли.
Благоухають,
Землю скрашають
Пишні престоли праведних сліз — рози.
Їм же відрода,
Висча награда —
Чисті та щирі, та праведні сльози.

---

80. Л И Л І Я.

I.

Цілують ся з тобою всі, лиліє,
Хто сьвіт побачив у твоїй ограді, —

Метелики легкі, жуки важкі,
Піддаючи ся красоти принаді.
Я ж, мов чужий в принаднім вертограді,
Віддалеки дивлюсь на цілуваньне,
І мовчки віддаюсь моїй досаді:
Яке безрозумне над'уживаньне
Сьвятих любви прав і жизни занедбаньне!

II.

Ціпкими лапками стебло тоненьке,
Хибке, твій стан високий, обіймають;
Твое, як сніг ураняшній, біленьке
Лице жорсткими вусами торкають,
І поцілунками пють-випивають
Кадило райське — запашне диханьне,
Що ним уста твої благоухають.
Яке безрозумне над'уживаньне
Сьвятих любви прав і жизни занедбаньне!

III.

Дивлюсь оддалеки... Так від земного
Земля бере своє, бере байдужно.
Вона не знає висчого, сьвятого,
І нівечить лилію благодушно.
Метелики й казюки всякі дружно
Пречисту душу з неї випивають,
Смакуючи в її красі бездушно..
Чиї ж розумні, чесні очи знають,
Про-що такі квітки цьвітуть-благоухають?

81. ТРОЄ СХОТІНОК.

Одной картины я желалъ быть
вѣчно зритель. *Пушкинъ.*

Я не хотів би ні царських палат,
Ні вертоградів пишню-прохолодних,
Аби у мене був з душею добрий лад.
Щоб не насилював я мислей благородних.

Я не хотїв би сьвітових утїх,
Що забавляють олухів великих,
Аби у мене був веселий в серці сьміх,
Серед моїх книжок, моїх пенатів тихих.

Пураюсь я багатства, висоти
І популярности, ума отрути,
Аби Мадонною, о сонце доброти,
Сияла ти мені в мої хмарні мінути!

82. ЗАВОРОЖЕНА КРИНИЦЯ.

Вертоградь моеї сестры.

Пушкінъ.

У сестри моєї тихо
Процьвітає сад в ограді.
Кинамон, моя утіха,
Нард, алое в любім саді.

Там квітки, як в Божім раю,
Що на Тигрі та Евфраті,
Зорями в траві зоряють,
Тонуть-плавляють в ароматі.

Там гранати наливнії
Солодонців дивних повні...
Гудуть бжолы золотії,
Мов з Едему тихі дзвони.

Серед саду-винограду
В кринах схована криниця...
Мойму серцю на відряду
Заворожена водиця.

Заворожена й заклята,
Щоб не знали люде ходу:
Бо призначено для брата
Чисту, воду-прохолоду.

Вітре тихий від заходу!
Вволи волю мого серця:
Повій чарами на воду,
Нехай льється, нехай льється.

Вітре буйний Аквилоне!
Подми чарами, крилатий,
На ті нарди, кинамони,
Нехай каплють аромати.

83. ШУКАНЬНЄ-ВИКЛИКАНЬНЄ.

Ще любо дивлять ся на мене карі очи,
І біла рученька в моїй руці тремтить,
І від річей моїх, серед німої ночі,
Дівоче серденько і мліє і болить.
Дівчино горлице! шкода твого кохання,
Шкода ночей без сну, зітхання, сумовання:
Живу я розумом, а серце тихо спить.
Минули любовці; душа моя жадає
Кохання иншого... Глянь, крале, на орла,
Як вітром на його від півночі бурхає,
А він дзвенить пером, Зевесова стріла.
То дух мій, горличко, то розум мій буяє...
Кого-ж він по світах шукає-викликає?
Орлицю сьміливу, крилатшу над орла.

84. ДО МАРУСІ В***.

I.

Марусенько! моя голубко сизокрила!
Як повно у тебе в тім серденьку добра!
Коли-б змогла еси, ти б крилечками вкрила
Обидва береги Славутиці Дніпра, —
Ти, перш усіх, мене б од злук тих захистила,
Що не долюблюють правдивого пера,

Що подвизають ся, воюють за свободу,
І вкинули б мене серед Славити в воду.

II.

О! не хапайсь, молю, до подвигів великих.
Не та се сторона, де б можна їх творить...
У боротьбі сьвятій серед інстинктів диких
Даремно серця жар в тобі перегорить.
Пройми ним і натхни хоч всі земні язики,
А трупа мертвого тобі не воскресить.
Нехай свої мерці самі мерці хоронять,
Що по живому вже давно у дзвони дзвонять.

III.

Вернімось, любонько, до вічних ідеалів,
Згадаймо, що й один атом не пропаде
З того, що втворено у самому началі,
З котрого й рід і дух народній наш іде.
Перечитаймо знов божественні скрижалі;
Читанье пильне нас до правди доведе,
І будем правдою ума і серця жити,
Грядуще сьєво у темряві носити.

IV.

Отечество ж собі ґрунтуймо в ріднім слові:
Воно, одно воно від пагуби втече,
Піддержить націю на предківській основі, —
Хитати-муть її політики вотще;
Переживе воно дурне вбиванье мови,
Народам і вікам всю правду прорече...
Голубоньки! *ви* нам у злигоднях надія,
Мов благовістная, неувядна лилія.

V.

На лоні вашому, пречистому й ніжному,
Возродить ся, зросте наш староруський дух,
І не підклонить ся він духові новому,
Тонами висчими сповнить народній слух,
Не буде вже зерна давати за полову

І лїтнього тепла за зимогрій-кожух.
Народня наша в вас у-в областї природа,
І серця правота, і розуму свобода.

---

85. Ч У Д О.

Очима стрілись ми, і ти мені сказала,
Що я вінок ношу, письменства сюзерен,
Схилила голову з по корою вассала,
І не постерегла, що то не лавр, терен.
Так! хитрі книжники й лукаві фарисеї
Розмножили свое потомство без числа,
І доленьки зьвізда письменської моєї
Мене в синедріон на суд їх привела.
На радї розумів, у пиндженьні жорстоких,
Присуджено мені носити сей терен,
Щоб ним жахав мужів, талантами високих,
І сивих юношей, і любомудрих жен.
Но ти вклонила ся, і чудо сотворила,
Якого не творив ніхто ще на землі...
Глянь! лаврами мене незрима сила вкрила...
Глянь! демони терен в геенну понесли.
Чи чуєш? з-під землі щось глухо завиває...
Се плаче з скрежетом зубів синедріон:
Тепер носить йому вінок сей припадає,
Щб в пиньді присудив мені його закон.

---

86. ВИДІНЬНЄ.

Я помню чудное мгновенье:
Передо мной явилась ты,
Какъ мимолетное видѣнье,
Какъ гений чистой красоты.

Пушкинъ.

I.

Я згадую той день і час благословенний,
Як дух твій молодий мене з землі підняв,

І побут хуторний, захмарений, буденний,
Огнем твоїх очей живутих осияв.
Що та вода в казках живуца і сцілюца?
Жизнь у тебе в очах, блаженна-невмируца.

II.

Так, жив я на землі, і ти з небес прийшла,
На крилах юности до старонців спустились;
Ти з раю пахоців з собою принесла,
І сьвітом божества душа твоя сьвітилась...
Ні! не мечта сьвята — небесний херувим:
Бо дух мій загорівсь огнем твоїм живим.

III.

Воскрес я, і земля тепер мені тісна...
Ти зникла, і тебе не між людьми шукаю,
Прокинувсь духом я від жизни, як від сна,
Мов олень до води, до божества жадаю.
Всім серцем вірую в істочник битія,
Де в Бозі зачалась душа сьвята твоя.

---

87. СОЛОВЕЙКО.

I.

Його ніколи на полі не чути,
А сад що-дня мов чарами сповняе.
Про те одно й живе, щоб бути
Утіхою душі, що споминае
Про тихий рай в тихі свої мінути,
Як серце в любих мріях оддыхае.

II.

Легесенький, малесенький, боїть ся
Буйного вітру на широкім полі.
Нехай буяе з вітром инша птиця,
Ненаситна в своїм жаданью волі;
Він никне, мовкне, знітившись таїть ся,
Як серце кволе в нещасливій долі.

III.

Затихне вітер, сонечко засьє,
Солодким духом рози подихають...
Поетом він з гніздечка вилітає, —
Пісні хвалу їх пишну вихваляють.
Душа про давне щасте споминає,
І райські мрії серденько сповняють.

---

88. АНАХОРЕТ.

ВЗОРОМ АРАБЩИНИ.

Тихо та мирно живу я з людьми: бо не знаюсь.
Я тільки з ними щоденним добром поділяюсь.

Викопав їм я колодїзь в житейській пустинї,
Щоб між запеклих сердець-каменюк на Вкраїні

Добрій душі самотній від згаги не вмерти,
І надписав на нїм: Благотвори і по смерті.

---

89. НЕВИДИМИЙ СПІВЕЦЬ.

Як сонечко зійде ясне, мов над раєм,
Над садом моїм,
В саду невидимий співець заспіває,
Сьвятий херувим.

Співає він, грає всіма голосами
Про ту красоту,
Що землю сповняє і море, і дивну
Небес висоту.

Співає, нам серце трудне розважає,
Що втратило рай:
»Не втратив той раю, кому я співаю
Про сад і про гай,

Про сушу і води, розкоши природи,
Про все, чим цвіли

Великі й дрібненькі племінья й народи
На лоні землі.

Не втратив той раю, кого підіймаю
Над горе й біду,
І сявом вічним його просвіщаю,
Господню звізду.»

90. * * *

Благословляю час той і годину,
І ту ясну невимовну хвилину,
Як я, обіхавши сьвіт-Україну,
Тебе побачив, над людей людину.

В тобі з душею понялась урода,
І з серцем тихим — розуму свобода...
Пещене чадо рідного народа!
Чишаєть-ся тобою вся природа.

До тебе я, приблуда, приблудив ся,
На тебе я, мов на сьвяту дивив ся,
Твоїм умом і серцем просвітив ся,
Немов на сьвіт у-друге народив ся.

Благословен же час той і година,
І ти, ясна, незабутна хвилино,
Як сьвіт мені широкий, Україна,
В тобі з'явив ся, над людей людино!

91. ПРЕМУДРІСТЬ.

Но въ законѣ Господни воля его,
и въ законѣ его поучится день и ноць.

Псаломъ I, 2.

I.

Я в школі аж у трьох дяків учивсь,
Закіль навчивсь читанья та писанья;

Тоді вже в сьвіт мов пташеня пуотивсь,
Що пробує широкого літанья.
Та, лишенько! в неволі опинивсь,
Бурлацького дознавши бідуваньня.
З Неволею за брата жив Обман,
Над усіма письменними гетьман.

II.

Премудрости вони учили в-двох,
Та не тії, що день і ніч в законі
Своїм велить нам поучатись Бог
При тихому гусель сьвященних дзвоні.
Златий телець був Богом у-в обох,
Мов істукан Деірський в Вавилоні...
Премудрий той у них, що й над отця
Й над матір чтить бездушного тельця.

III.

Но я... о, ні! йому не поклонявсь,
Я гордував лукавим Вавилоном;
Премудрости ехидної цуравсь,
І любих струн втішав ся тихим дзвоном.
І над Обман і над Неволєю знявсь:
Бо знехтував би й їх потужним троном,
В сьвятім труді й розумній нищеті
Я не коривсь безбожній суеті.

---

92. ВОЇНСЬКИЙ РОМАНС.

Блажен, хто серденьком тихеньким щиро любить,
Блаженьший той, хто сьвіт розсудком возлюбив,
Хто в серці почуття героївські голубить,
І розумом своїм увесь отдав ся їм.

Він чує залюбки голубки буркотанье
І співи соловя над розою в ночі;
Він знає серденька солодке трепетанье,
І — лине огняний велично, де мечі,

Скрестившись, істину тверезу проявляють,
»Желізні рації« про цілий мир кують,
І всіх розумників без хиби врозумляють,
Що тільки смерть живим укаже жизни путь.

Кохана! не тремти перед мечем кривавим!
Він радощі земні вбезпечує всім нам...
Сьвіт практичнійшої не відає ще слави,
Як з-горда показать страшного ворогам.

93. Х М А Р И.

Снова тучи надо мною
Собралися въ вышинѣ.

Публикиъ.

Изведи изъ темницы душу мою,
исповѣдатися имени твоему.

Псаломъ СХLІ, 8.

Знов захмарилось високе
І велике і страшне..
Кволе, в сьвітї одиноке,
Знов запитує мене:

»Чи ти встоїш против долц
В гордых старощах твоїх?
Чи — не буде вже ніколи
Днів мені тихих ясных?«

Серце кволе, тихомирне!
Ми з тобою знаєм сьвіт,
Твориво тиранства хирне
Від Німродових ще літ.

У неправдах зачинають,
У болізнях вагоняють,
Беззаконство порождають,
Правда, совість, розум сплять.

Утомившись боротьбою
З натовпом тупим, сліпим,
Розквитались ми з судьбою,
Гордо в самоті стоїм.

Хоч захмарилось високе,
Висше хмари злетимо...
Серце в світі одиноке!
Ми над громом стоїмо.

У-низу огнем він грає
І торохає-гримить,
А над нами той витає,
Хто сказав: »Да буде світ!«

Як снаги ж у нас не стане
Крізь хуртовину пройти,
Кодло людське окаянне,
Мов темницю, кинеш ти.

В тій темниці, одиноке,
Вже зреклось ти суєти,
Линь же, горде, у високе
Небо правди й краси.

---

94. НЯНЬЧИНА ПІСНЯ.

I.

Евтерпо! ти одна ще не втікаєш
Із наших тихих сіл і хуторів:
З дівчатами в нас вєсну прославляєш,
Розважаєш удов, жінók, бабів,
І по шинках чумацтво споминаєш,
А часом і гетьманців-козаків.
Щó ж найлюбіше нам — над колискáми
Дітворю-немовлят заспівуєш котками.

II.

В котках-піснях ніжних ти їм голубиш
Сердénько матернім тим почуттьем,
Щó з Мельпоменою-сестрою любиш
Зьвіздою ставита над всім життьем...
О Музо Муз! до-віку ти не згубиш
Своєї рівноправности з »царем«,
Як розум наш Гомерівці прозвали,
Без Девятьох Сестер ваги йому не знали.

III.

Благаем же тебе дiтву гождати
Так, щоб вона у стовбур не пiйшла, —
Їй разом з серцем розум колихати,
Прислiпуючи й нам той вiк добра,
Що Девятьох до нас колись принадить
З багатством, красчим золота й сiрблiа, —
Той вiк, щó дасть i нам на рiднiм полi
Втiшатись, як брати, спасенним жнивом волi.

95. "A P I Σ T O N.

ВИЗАНТІЙСЬКИЙ АНТИК.

I.

Котюга Лобас, він же і Сократом
В ученого ченця за розум звав ся,
Жив сибарітом чи аристократом,
І *ἀριστον* свое явить завзяв ся,
Та не богами під сріблóm і златом,
Щó ними вчений ченчик величав ся, —
Ні, ницостю ума і хладом серця;
Щó в Византійців сьвятостю зоветь-ся.

II.

»Спорудили,« рече, »ви пишні мури
Манастиря сьогó, мовляв, сьвятого,
Та й строїте побожним душам кури
З девятого столiття навiсного.

Годуйте ся, пузаті миродури,
Та Лобаса не майте за дурного.
Він *Аристот* свое з колиски знає,
І з-горда на плебеїв позирає.

III.

Є в мене щось таке, що й ницость вашу
І холод серця вашого черствого
Я на вазі пекельній переважу,
Як ситий переважає худого.
Натякую не про кончечу кражу,
Котрої вчивсь у ключаря сьвятого, —
Ні, *Аристот* мое там заявляю,
Що в серці й іскри вдячності не маю.»

96. СОКРОВИЩЕ БЛАГИХ.

Чого, скажіте нам, ви Німці та Французи
Так прислухаєтесь до ручини, до нас?
Чого вас простий спів самоучної музи
Дивує, мов з небес почутий серцем глас?

Колись таке саме почуто в Галилеї
Та в римських займищах, що море облягли,
Забравши під ярміс потужности своєї
Благословенную середину землі.

Там, в тихих застумах розкішної природи,
Безсмертний дух людський над горде право знявсь,
Споглянув з-вісока на всі царства й народи,
Сокровищем благих єдиним вічним ставсь.

І знехтував чужі ненавидні закони,
Що й серце думали і розум нахилить
Під видумки, що їх не знали миліони,
Привикши у своїх звичаях рідних жить.

І слобонивсь од всіх передсудів гордині,
І завитав до нас в природній простоті,

І ми вклонили ся йому серед пустині,
В смиренній розуму і в серця чистоті.

Вселив ся в нас тогді дух правди, утішитель,
І звали ми його »сокровище благих«,
І був він розуму і серця в нас хранитель,
Податель живота і всяких благ земних.

І ми, спромігши ся на дух сей самостайний,
На дух, що сам свою верстає певно путь,
Осьвячували ним престол самодержавний,
І злюкам не дали себе к землі пригнуть.

І влаштував у нас неспорений диктатор,
І в нього не було спотворених підлиз :
Бо правоправний цар, природний імператор,
На трон свій по хребтах нахилених не ліз.

Ви ж в гордощах своїх сього не мали духа,
Що звали б, так як ми, сокровищем благих.
Нагнула вас к землі сухих сердець засуха :
Бо творите самі собі богів земних.

Тим і бажаєте собі від сього мира
І панства й царства, що Христос уничивив ;
Тим і в свободі ви шукаєте кумира,
Що б до землі чолом вам голови хилив.

Чи золотий телець чи демагог чи деспот,
Годити й кланятись ви мусите комусь.
У вас і той, кому все дано на перероб,
Що в серце вселено, про горній світ забувсь.

Безгрішний папа ваш зробивсь царем от мира
Гріховного сього, Христу на перекир...
Зневажив заповідь : »не сотвори кумира«,
І сотворив з себе самого вам кумир.

Тим прислухаєтесь ви, Німці та Французи,
З своїх столиць-клоак безвиходних до нас,

Мов справді в голосі самоучної музи
Ви серцем чуєте небесний тихий глас.

97. СЛАВЛЕНІ ТРИДНІ.

I.

Пишавсь Єрусалим своїм великим храмом,
Жилищем Господа, вертепом суевірства,
І ввесь його сповнив сьвятофалшивим крамом,
Сокровищем сердець, надбаньнем лицемірства.
Ти ж, негодуючи на мрії дурсосьвітства,
Не пощадив своїх прапращурів сьвятині,
По славних двох царях блискучого наслідства:
Храм пишний зруйновав, і на його руїні
Нам обіцяв новий спорудити у тридні.

II.

Минув день первий, день безрозумно кривавий
І довгий: бо годин столітніх мав десяток.
На звалищах німих сів шуляк двоєглавий,
І крильми осінив язичництва нащадок.
День другий настає — правдивости упадок,
Шахрайства темного сьвяте коронуванье:
Дає народові у темряві порядок
Не розум, а сердець безрозумне буянье,
Над королями пап кривавих пануванье.

III.

Минув і другий день, день руйнованья Маврів,
День інквізиції і крестових походів,
Миноса римського неситих минотаврів,
Дивовища віків грядущих і народів.
Настав день третій, день нових неправди ходів,
Брехні під маскою високої культури...
Учителю благий! чи ти нам не нашкодив,
Що зруйновав еси коштовні древні мури
І в темряві погріб скарби літератури?

IV.

Хиба-ж не бачиш, як в імя твоє сьвященне
Попівство брехнями прислужуєть-ся аду
І трубить, ніби ми, недоумство, хрещене
По твоюму в воді, чтимо Господню правду,
Хто ж не познав тебе, чортякам у-в одраду,
Ті миліонами повинні погибати,
На ганьбу розуму а серцю на досаду :
Создатель бо небес таких не схоче знати,
Як прийде під твоїм імям людей карати.

V.

Коли-б еси, з твоїм високим ідеалом,
І над Римлянами й над Греками не зняв ся,
Людський би розум наш, з його старим началом
Реальним, до чогось статечного добрав ся,
І ти б з наукою твоею заховав ся
Під сїнями його, тихий, незнаний странник,
І кровю б на кресті з ребра не обливав ся,
Народу Божого ізбранного ізгнанник,
Огня, меча і мук невимовних посланник !

**98. СТАРОРУС-МАЛОРУС
ДО НОВОЇ, ВЕЛИКОЇ РУСИ.**

Наші предки Москалями вас по-ляцьки прозивали,
В Азію китайську ваших славних предків одпи-
[хали.

Ви ж на займані своїй розумно господарювали,
Руську землю й, руську честь од ворогів оборо-
[няли.

Наші предки руським сьвітом із Ляхами тяжко ко-
[лотили,
А втворити руського письменства в себе не здо-
[лїли.

Ви ж потужне руське слово в тій преславній Січі
[вформували,
Що над морем, за московськими порогами, обмуро-
[вали.

Сим потужним руським словом про наш край ви
[заспівали,
Наш Дніпро Славут і Дон Великий гарно змалю-
[вали.

Любо ми се малюваньне на Україні привітали,
Ваші голосні пісні по-своєму переспівали.

Нехай руські вороги по всім широкім світі зна-
[ють,
Що на руських займищах у двох кошах одно га-
[дають.

Буде час, коли між нами не стояти-муть Івани,
Що на добрий розум і на серце нам кладуть кай-
[дани.

Не гасити-муть нам духа політичним фанатизмом,
Не впиняти-муть прогресу чужою дним еґоїзмом.

Тогді ми про давне руське братство рівноправне
[спогадаем,
Вкупі з вами в вольнім храмі і науки й жизни
[заспіваем.

---

99. С Т Е П.

Від полудня теплий вітер
З-тиха подихає,
Під живущою росю
Степ наш оживає.
За могилю могила
Зеленіє-мріє,

І далеко проміж ними
Блтий шлях темніє.
Без кінця степ розгорнув ся,
Туманом узяв ся...
Дух співочий із пташками
Аж під небо зняв ся.

---

100. СТЕП О ПІВДНІ.

Блакитне небо, мов дугасте море,
Безоднею самотньою стоїть.
Під сонцем степ, козацьке Дике Поле,
Огнем переливається, жахтить.

Гарячий вітер хилить-нахиляє
Траву філясту з-тиха до землі,
І в прозірній золоченій імлі
Даль степова мов тоне-поринає.

По-над зелом-травною жар німий
Переливаючись пливе високо;
Розтоплюеть-ся воздух осяйний,
Тіснить у грудях дух і сліпить око.

Дивлюсь кругом: не фарбами, огнями
Картина світоискрява горить,
Над нею любо по-під небесами
Музика, мов срібло тонке, дзвенить.

То жайворонок, лірник одинокий,
Зайняв вірадную серцю вишину,
І звеселяє світ шумноширокий,
Співаючи про волю та весну.

Німує степ: йому ні на щό воля.
Се немовлятко сонне в сповитку:
Судилась велетню дрімлива доля,
На довгому байдужньому віку.

Закутавсь у свої зелені шати,
Пахуці мовчки нюхає квітки;
Над ним по вітру носять ся крилаті
Метелики, як марево легкі.

---

101. ВЕЧІР У СТЕПУ.

Вже хмари бгають ся в клубки червоні;
Поля роси вечірньої жадають;
Дзеленькає дзвінком попштар, і коні
В долині куряви не підіймають.

Ні хуторця ні хати на просторі,
Ні огнища, ні пісні і забави...
Степ розливаєть-ся мов сонне море.
Куняє жито, задрімали трави.

З-за хмари місяць ще не визирає:
Соромить ся з'явитись рано повний.
Ось хрущ гуде понуро і втікає,
А там орлан ширяє нерухомиий.

Окрились ниви сїтьтю золотою.
Озвав ся перепел, самицю звучи.
Росою обливаючись рясною,
Деруть ще з-тиха деркачі деручі.

Аж тускне в омряці зиркате око.
Крізь теплоту холодним подихає.
Сплив місяць по-над хмарами високо
І зорями все небо засїває.

---

102. НІЧ У СТЕПУ.

На небі пожежа західня палає,
Земля червоніє принадним румянцем.
Заснула вродлива, весела, щаслива,
І небо над нею темніє... стемніло.

І по-над сонною красою з-тиха
Повіяло холодним вітерцем,
І блискавка німа, очей утіха,
Десь засьвітила ся і згасла. Манівцем

Простує повновидий... висче, висче,
І ляпкою посеред неба став,
І тихим, любим сьвітом засияв
Над мовчазною рівнявою степовою.

О степова картино ночі,
Сияньне неба, сну землі!
Береш ти красотою очи,
Чаруеш чувства й помисли мої.

Як степ розкинув ся широко,
Заснув у сивім тумані,
Так я спокоюсь самотно
В чужій, сумній, незнаній стороні.

Покину палицю старечу,
Та й годі хати вже шукать!
Забуду жизни колотнечу,
І в тихій самотині ляжу спать.

Травою вітер не колише,
І в пишній, сьвіжій красоті
Земля як мати легко дише,
Голубить кволе серце сироті.

Квітки на ложе самотно
Льлють-видихають сьвіжий мед,
А небо зоряве високе —
Над ним золотоискрявий намет.

---

103. ВЕСНА Й ЛІТО В СТЕПУ.

Годі тобі, степе,
Годі твердо спати:

Перестала в тебе
Зима царювати.

Зникнув сніг, і сонце
Засьвітилось чудно!
Сохне-просякає
Дорога безлюдна.

Прокинь ся, прогни ся,
Умий ся росою,
Пишай ся, хвали ся
Новою красою.

Краса твоя — шати
Зеленопросторі.
Окрила, як мати,
Поля й косогори.

Споглянь, подиви ся:
Весна наступила.
Розправляє сокіл
Скреповані крила.

День по-над тобою
Золотом сияє;
Пінява водиця
Сріблом закипає.

Хмари лебедями
По небу гуляють.
Холодки по грудях
В тебе пробігають.

Наленуть до тебе
Гості говорливі,
Веселі, співочі,
Ніжно-буркотливі.

Не словами з нами, —
Співами говорять;

З-ранку аж до ночі
Мов у дзвони дзвонять.

І настане пора дорогá, працьовита,
Що косар косаря у росі привітає,
І шелесне коса травожерна, несита,
І високе зело із низьким порівняє.

Як отаман дряплом на шабаш залопоче,
Косарі в один голос душею зільють ся.
Мов труба мідяна на увесь сьвіт зарокоче,
Пісні морем широким, безкраім польють ся.

Заряснієш увесь ти копицями, степе,
І в високі стоги поскидаєш копиці;
І заржуть жеребці на просторі у тебе,
Скакуни бистроногі, летучі як птиці.

Навтішавшись тогді і піснями й трудами,
Оддыхай собі, степе сподарю, до сита,
І дивись крізь туман, як стадами-ключами
Журавлі линуть в вирей до нового ліа

І нехай твоя думка слідом за ключами
Журавлиними в землі далекі несеть-ся,
І жаданье спізнанья з братами степами
В твоїй думці саїтно-дремливій прошнеть-ся.

104. СТЕПОВА СІНОЖАТЬ.

Ой по Дону, по Дону,
По крутому бережку,
Там село поуз село
Мов квітками процьвіло.

Без гриниці й без копця,
Від кінця та й до кінця,
Зеленіє степ кругом
З предку-віку облогом.

Ой ви степи, ви поля!
Втіхо, розкоше моя!
Ви широко розляглись,
Аж до моря подались.

Я не сам собою к вам
У гостину завитав:
Наготовив я припас
Гостру кісоньку про вас.

По безкрайому степу
З-давна хочу погулять,
Силу свою молоду
Добрим людям показать.

Гей ти, косо, розгуляйся!
Ти, рученько, розмахайся!
Повінь, вітре буйненький,
На чистий вид, повненький!

А ти, траво, філюй ся,
А ти, око, любуй ся!
Золота моя коса,
Горда, пишная краса.

105. СТЕПОВА МОГИЛА.

Звідкіль ти, могило,
У степу взяла ся?
Крестик з очерету,
Земля не злягла ся.

Ні шляху ні стежки,
Кругом дико, пусто;
З нечуй-вітром тирса
Забуяла густо.

Чи хтось од безвіддя
Сконав, заблудившись,

Чи ліг утомившись,
На світі нажившись?

Чи серце хижацьке
Когось погубило,
І кровю живою
Пісок напоїло?

Чи мати дитину
В-останнє пестила,
Гіркими обмила,
Спатки положила?

Тут сонечко гріє,
Трава зеленіє;
Колишучи тирсу,
Вітер з-тиха віє.

Нехай світить сонце,
Віє вітер з-тиха:
Не встане, не гляне,
Не знати-ме лиха.

Нехай свище буря,
Ревуть гуррикани:
Закрились на-віки,
Загоїлись рани.

---

106. УКРАЇНА.

Чи згадуєш, земляче, край той пишний,
Де річеньки блищать сріблом текучим;
Де мов кармазин червоніють вишні,
І дишуть медом пасіки пахучим;
Де гарбузи в цвіту по лісах вють ся,
І яблуні під яблуками гнуть ся?

Туди, туди що-день душею лину;
Там знаю liebe, затишне кубелце,

І згадую квітчасту Україну,
І знов цвіте, знов̆молодіє серце.
Оттам би жити, Господа хвалити!
Та ні, шкода про се і говорити.

Нещасний край! в йому куточки дикі
Людей благають: »Поцадіть, не псуйте!
Ідіть собі у городи великі,
І там доми під небеса муруйте,
Мене ж пустим покиньте сумовати,
І людям щирим очи дивувати.«

Коханий край, край волі і недолі!
Сьміюсь до нього, сьміючи ся плачу.
Роблю, працюю на чужому полі,
І радуюсь, що вже його не бачу.
В моїх руках понуро кобза дзвонить,
Останні мрії й радощі хоронить.

Паскудний край, край брехень і омани!
Дурив еси сусід миражем чести...
Тебе купили, як лежав. ти паний,
І по заслужі гладять против шерсти...
Рай на словах, на ділі пекло люге...
Коли-б мені, коли-б тебе забути!

---

107. ЧУМАКИ НІЧЛІЖАНЕ.

По-над шляхом нічліжане
Чумаки стояли.
Полягали, та й не спали,
Мовчки сумовали.

Небо темне, ані місяць
Не сьвітив ні зорі.
Поле тихе та понуре,
Як туман на морі.

Хто проїде, не видати:
Промайне марою.
Стогне, хлипле і голосить
Дзвоник під дугою.

Казанок проміж возами
Над багатством мріє.
Веть-ся в-гору з димом пара:
Вітерець не віє.

Сивий дід вусима сьвітить,
Таганка пильнує,
І насупившись унукам
Чабака готує.

По стерні пустошам ходять
Сиваки та Гливи.
Ремигають круторогі,
Нехай будуть живі!

Мовчки батько й син лежали,
Мовчки сумовали,
А чого? коли-б спитали,
І самі не знали.

Так мабуть нас мати родить...
Коли-б хто озвав ся
Гарним словом, або зручно
За сопілку взяв ся!

Скільки раз нічлігував я
З чумаками в полі!
Було в нас пісень веселих
І сумних доволі.

І втішалось тихе серце
Словом благодатним,
Що спаслось від зради панства
Заповітом хатним.

Не сполячилося насущне
Та й не змоскаліло,
Голосне з давен давнешних
До нас долетіло.

»А подайте глас, хлопята!
Чого понімили?
Потомились у дорозі,
Чи посиротіли?«

І сопілочка до діда
З-тиха промовляє...
Оден голос... другий голос...
І ввесь кіш співає.

Оживають предки древні
З древними словами.
Впливають з того світу
Діди за дідами.

І вливається дух віщій
В душі молодії,
І вселяють ся у серце
Почуться святії.

---

108. ДНІПРОВА ПОВІДЬ.

Вже дніло. Вітерець, немов на скло тоненьке,
Наліг на Дніпрову ще нерухому воду.
Старий дід, на весло оперши ся легеньке,
Відчалив, бурчачи на хлопчика за шкоду.
Од весел філечки, розбігшись дітьми всюди,
Під човном грали ся і піною кипіли.
Напруживсь, затремтів наш парус повногрудий,
І ми, мов лебеді, по-над Дніпром летіли.
Червоним золотом, сріблом блискучим, чистим
По небу скрізь вились, перевивались хмари.

Над Дніпровим'руслом, над зеркалом огнистим,
Серпанком тумани з-легенька повівали.

Он у воді дуби по пояс, мов Тритони;
Там на горбу рядком тополі зеленіють;
Тут весняні блищать по-під селом затони,
І яблуні в цвіту оддаєки біліють.

Цілуєть-ся з Дніпром земля в квітках пахущих;
Пташки, мов друженьки, витають цілуваньне;
Мов повідь, поняли пісні всі села й пуці,
І соловейко їм дає порядкуваньне.

Ось луки оксамит зелений простилають,
І золотом пісок поблискує між ними.
Ось гуси, знявши ся, в очеретах сідають,
Кигикають чайки над гніздами своїми.

Зостав ся б тут на-вік дивитись, дихать, слухать.

109. ПРИВІТАНЬНЕ З ДОНОМ.

Ось він плеще, ось він льється
Серед степу!... Доне,
Від братів твоїх забутих
Я привіз поклони.

Поклоняють ся до тебе
Браття з України,
Що колись ти ратував їх
При лихій годині.

Поклоняють ся бідою,
Долею гіркою...
Памятають, як поїв ти
Ігоря водою;

Як до себе закликав ти
Витовта з лицарством

Воюватись-правуватись
З степовим поганством;
Як до тебе від Батури
Та Острожських дуків
Утікали козарлюги
З лугів Базавлуків.
На ралець тобі давали
Злидні-бридні вбогі...
Прилітали і зникали,
Мов птахи рароги.
Ми ще й досі рарогуєм...
Дивна наша доля!
Що сумуєм та й німуєм, —
Зникла й доля й воля.
Привітаймось, пане брате,
Вкупі пожурімось,
З твого саду-винограду
Винами упиймось.
Упемось, засьміємо ся, —
Серцю легше буде:
Бо забудем, що сьміють ся
З нас ледачі люде.

110. ПАЛАНКА.

Задніло ся. Вже пурхають пташата,
Устало сонечко й позолотило
Ввесь степ. Мов огняна чудовна шата
І небо й землю сяевом оурила.
В низу і в вишині гучить-співає...
Ликує жизнь... Дивлюсь, нова картина:
Паланка тиха, райська самотина,
Салами вквітчана, у річці поринає.

Обліг некошений, і на просторі,
Мов дике птаство, коні скрізь гуляють.
Безлюдьде, тиша. Тільки косогори
Широкий степ з-далека озирають.

Іду в паланку — і дивуюсь дивом:
Козачка шлик насунула на брови,
І скакуном летучим довгогривим
У поле боклаг мчить важкий дубовий.

Жовтіють гумна, і хати принадні
З садовини цяцьками визирають.
Хропе козак у будці виноградній,
Здоровем і румянцем щоки грають.

Не видно тут ні баб, задріп мизерних,
Ні тих п'яниць, що дивлять ся мерцями,
Ні миршавих дітей, сиріт злиденних,
Ні городських калік із мисочками.

---

111. НА ГРЕБЛІ.

По грєблї труській та предовгій,
Що сипано ще за Татар,
Задумавшись їду бідою;
Знеміг ся мій коник, пристав.

За грєблю сю наші ховались,
Почувши, що в полі орда,
І цілими тут оставались:
Бо їх боронила вода.

Татарських бахматів ні бистрий
Дністро ні Дніпро не лякав;
Один тільки стрижень багnistий
Одвагу їх дику впиняв.

Задумавшись їду. Згасає
Червоний на заході сьвіт;

З-за хмар молодик випливає ;
Село над болотом ячить.

Репях наш, причепа, Жид, мимо
Іде в хутряному шлику.
Запахло водою та димом :
Завізно в млинї-вешняку.

От рине вода лотоками :
От купи мішків на возах ;
Кругом таганка із люльками
Сидять хлібороби в брилях.

Під возом в сопілочку хлопчик
Цвиринькає, учить ся грать,
Немов би в дупелці горобчик,
Що хоче й собі свирґотать.

А там в комипах на затонї
Качки, полякавшись, кричать,
Тут путані пирськають конї,
Воли круторогі лежать.

Воно менї все так знакомо,
І гребля й вози і вешняк,
Немов би я був се вже дома,
Неначе се рідний мій шлях.

А де моя теплая хата ?
Де ждуть-визирають біду ?
Усюди за грїш маю свата,
Та брата нігде не знайду.

---

112. ГАДАНЬНЕ-ВІЩУВАНЬНЕ.

Петрівочка, нічка тепленька, ясенька,
Мов жемчугом сипле зірками дрібненько.
В водї круглолиций пливе-поринає,
В саду соловейко голосить-співає.

Що в селі, що в полі сталось,
Наш колодязь знає;
Як вода дзюркоче з цebra,
Річ не замовкає:

Про коханье і про зраду,
Про тяжкі пригеди,
Про заручини щасливі,
Нужду і вигоди,

І як з милим зустрічалась,
І що говорила,
І за що полаяв батько,
За що мати била.

Всі відрадощі й всі смутки,
Все, чим серце беть-ся,
У розмовах тих вечірних
Мов з криниці льметь-ся.

І щасливі щебетаньем,
Мов пташки співочі,
Не вмовкають чорнобриві
До самої ночі.

---

114. ПАСІКА.

Старий дід сирота, ні дітей ні дружини,
Мов чернець у скиту посеред України.
Не в скиту він сидить: бо гуде кругом нього
Від зорі до зорі голосів тихих много.

У трудах молитви совершають сьвятії,
І дянья творять неосудно благії.

Загорить ся зоря, стане сонечко сходить, —
Мов бжода по меду, він по пасіці ходить.

Манастир свій спасенний кругом озирає,
Молитвами його чисте серце сповняє.

Помагає старому унучка сирітка.
Тихо, любо цв'їте, мов дубрівня квітка.

Не скупають у двох, не боять ся нічого :
Знають свій манастир та заступника Бога.

»Перекликав Господь увесь рід наш до себе,
А мене тут оставив, дитино, про тебе.«

Так дїдусь до унучки часом промовляє,
І на праведний путь сироту наставляє.

»Як знайду тобі пару, дитино кохана,
Черейду до синів, до Петра, до Степана

Та до Настї голубки. Вона серед літа
Залишила мене, і зійшла з сього сьвіта.

Починали тогді наші дїтки бринїти,
Мов квітки процьвітати, серця веселити.

Мусїв Богові я пресьвятому коритись,
І з подружжем на вік, поки жив, розлучитись.

А помру, то побачу її з дїточками
У раю, мов троянду поміж квітоньками.«

115. ГОСТИНЕЦЬ З ЧОЛОМОМ

УКРАЇНСЬКОМУ ПРЕВОСХОДИТЕЛЬСТВУ ОМЕДЧЕНКОВІ СТЕПАНОВИЧОВІ
ВОЛОДАРЕВИ, ЗА НАДОСЛАНЬЕМ ЙОМУ »ДЗВОНА«.

Як важив на вазї я наші вчинки,
Превосходительним тебе назвав :
Бо ти не для дїток і не для жінки,
Де можна, де й не можна, працював.

Превосходительством ти українським
Про мене був тогді, як я блукав

75. МУЗА.

Музо безхитросна, проста, дівчино стидлива,
Вбога селяночко, співом та сьміхом щаслива
Ти до мене, сироти, як сестра пригорнулась,
На починанье блага в тихім серці почулась.
В-двох ми з тобою обходимо всю Україну,
Словом спасенним витаємо добру людину.
І де слова наші в душу сьвяту западають,
Там віковічно пахущі квітки процьвітають.
Раєм Господнім на мучене серденько віють,
І животворні, великі надії в нім сіють.

---

76. ДО СПІДЛЕНИХ.

Коли спідлієте так як ті Греки,
Що мову добру, дороге намисто,
Із дешевеньким шклом перемішали
І дикі груди дико вцяцькували, —
Так і тогді, в якісь віки далекі,
Обернетесь від сьмітьтя до скарбівні,
Де чисті перла, зерна многоцінні,
На сонці грають-жевріють предивно,
І наукам і вченим сьяють рівно.
Обернетесь і будете по зерну
Перебирать казну свою мизерну,
Знайшовши ж цінне зернятко, носити,
В моїй скарбівні сховища просити,
Щоб ваша мова згублена-забута,
Заглушена ледачим сьмітьтем рута,
Як іскорка дрібна жила-блищала,
В моїм огні во-віки не згасала.

---

77. ТРИ ПОЕТИ.

Як літнім ранком счервоніють хмари
Над сонечком, що весело встає,
І пан старий, надівши окуляри,
Провізію з комори видає,
А ранок у гаю і в полі творить чари,
Тоді вся дробина клекоче і сокоче,
І сокорить, і кахає й пищить,
А по сусідах лаяньне жіноче
Та дїтський крик аж у-в ушах лящить,
І глушить коськаньне ночліжне парубоче...
Під сей гармидер, гук і птаства джеркотаньне,
І гавканьне собак і хлопців реготаньне,
Поети, мов боги, ні на що не вважають,
І пісню горнюю про дольній сьвіт співають.
Один поет в саду, проміж квіток росистих,
Співає, як восток горить у водах чистих,
Як вітерки туман у кучери звивають,
І медом під селом гречки благоухають.
Другий поет іде в долину до криниці, •
Відерцем зачерпнуть погожої водиці,
І про віночок свій, про любощі співає, —
Мов з раю спів його до серця долітає.
А третій думами сягає аж за море,
Співає про войну, про всьогосьвітне горе...
Душа його кипить, рокочуть грізно струни,
І силпють на земних богів свої перуни.

78. * * *

Серце мое тихе,
Іташко полохлива!
Ой про що я народилась
Бідна, нещаслива?

Людам щасте-доля,
А мені — неволя...
Ні заїсти, ні запити
Бідуваньня-горя.
Дайте мені руті,
Щирої отрути,
Щоб мені мого нелюба
Серденьком забути.
Ой не хочу жити,
Нелюбу годити!
Лучче тобі, мое серце,
На ножі кипіти...

---

79. * * *

Квітки з сльозами,
Сльози з квітками
Не розлучають ся, сестро, ніколи.
Скроплюють сльози
• Пишні рози,
Свої розкішні, величні престоли.
Благоухають,
Землю скрашають
Пишні престоли праведних сліз — рози.
Їм же відрода,
Висча награда —
Чисті та щирі, та праведні сльози.

---

80. Л И Л І Я.

I.

Цілюють ся з тобою всі, лиліє,
Хто сьвіт побачив у твоїй ограді, —

Метелики легкі, жуки важкі,
Піддаючи ся красоти принаді.
Я ж, мов чужий в принаднім вертограді,
Віддалеки дивлюсь на цілуванье,
І мовчки віддаюсь моїй досаді:
Яке безрбзумне над'уживанье
Сьвятих любви прав і жизни занедбанье!

II.

Ціпкими лапками стебло тоненьке,
Хибке, твій стан високий, обіймають;
Твое, як сніг ураняшній, біленьке
Лице жорсткими вусами торкають,
І поцілунками пють-випивають
Кадило райське — запашне диханье,
Що ним уста твої благоухають.
Яке безрозумне над'уживанье
Сьвятих любви прав і жизни занедбанье!

III.

Дивлюсь оддалеки... Так від земного
Земля бере своє, бере байдужно.
Вона не знає висчого, сьвятого,
І нівечить лилію благодушно.
Метелики й казюки всякі дружно
Пречисту душу з неї випивають,
Смакуючи в її красі бездушно..
Чиї ж розумні, чесні очі знають,
Про-що такі квітки цьвітуть-благоухають?

81. ТРОЄ СХОТІНОК.

Одной картины я желалъ быть
вѣчно зритель. *Пушкинъ.*

Я не хотїв би ні царських палат,
Ні вертоградів пишно-прохолодних,
Аби у мене був з душою добрий лад.
Щоб не насилував я мислей благородних.

Я не хотів би світових утїх,
Що забавляють олухів великих,
Аби у мене був веселий в серці сьміх,
Серед моїх книжок, моїх пенатів тихих.

Цураюсь я багатства, висоти
І популярности, ума отрути,
Аби Мадонною, о сонце доброте,
Сияла ти мені в мої хмарні міноти!

82. ЗАВОРОЖЕНА КРИНИЦЯ.

Вертоградъ моеї сестры.

Пушкінъ.

У сестри моеї тихо
Процьвітає сад в ограді.
Кинамон, моя утіха,
Нард, алое в любім саді.

Там квітки, як в Божім раю,
Що на Тигрі та Евфраті,
Зорями в траві зоряють,
Тонуть-плавляють в ароматі.

Там гранати наливнії
Солодоців дивних повнії...
Гудуть бжолы золотії,
Мов з Едему тихі дзвони.

Серед саду-винограду
В кринах схована криниця...
Мойму серцю на відраду
Заворожена водиця.

Заворожена й заклята,
Щоб не знали люде ходу:
Бо призначено для брата
Чисту, воду-прохолоду.

Вітре тихий від заходу!
Вволи волю мого серця:
Повій чарами на воду,
Нехай льеть-ся, нехай льеть-ся.

Вітре буйний Аквилоне!
Подми чарами, крилатий,
На ті нарди, кинамони,
Нехай каплють аромати.

---

83. ШУКАНЬНЄ-ВИКЛИКАНЬНЄ.

Ще любо дивлять ся на мене карі очи,
І біла рученька в моїй руці тремтить,
І від річей моїх, серед німої ночі,
Дівоче серденько і мліє і болить.
Дівчино горлице! шкода твого кохання,
Шкода ночей без сну, зітханья, сумовання:
Живу я розумом, а серце тихо спить.
Минули любові; душа моя жадає
Кохання иншого... Глянь, крале, на орла,
Як вітром на його від півночі бурхає,
А він дзвенить пером, Зевесова стріла.
То дух мій, горличко, то розум мій буяє...
Кого-ж він по сьвітах шукає-викликає?
Орлицю сьміливу, крилатшу над орла.

---

84. ДО МАРУСІ В***.

I.

Марусенько! моя голубко сизокрила!
Як повно у тебе в тім серденьку добра!
Коли-б змогла еси, ти б крилечками вкрила
Обидва береги Славутиці Дніпра, —
Ти, перш усіх, мене б од злюк тих захистила,
Що не долюблюють правдивого пера,

Що́ подвизають ся, воюють за свободу,
І вкинули б мене серед Славути в воду.

II.

О! не хапайсь, молю, до подвигів великих.
Не та се сторона, де б можна їх творить...
У боротьбі сьвятій серед інстинктів диких
Даремно серця жар в тобі перегорить.
Пройми ним і натхни хоч всі земні язики,
А трупа мертвого тобі не воскресить.
Нехай свої мерці самі мерці хоронять,
Що́ по живому вже давно у дзвони дзвонять.

III.

Вернімось, любонько, до вічних ідеалів,
Згадаймо, що й один атом не пропаде
З того, що́ втворено у самому началі,
З котрого й рід і дух народній наш іде.
Перечитаймо знов божественні скрижалі;
Читаньне пильне нас до правди доведе,
І будем правдою ума і серця жити,
Грядуще сяєво у темряві носити.

IV.

Отечество ж собі ґрунтуймо в ріднім слові:
Воно, одно воно від пагуби втече,
Піддержить націю на предківській основі, —
Хитати-муть її політики вотще;
Переживе воно дурне вбиваньне мови,
Народам і вікам всю правду прорече...
Голубоньки! *ви* нам у злигоднях надія,
Мов благовістная, неувядна́ лилія.

V.

На лоні вашому, пречистому й ніжному,
Возродить ся, зросте наш староруський дух,
І не підклонить ся він духові новому,
Тонами висчими сповнить народній слух,
Не буде вже зерна давати за полову

І літнього тепла за зимогрій-кожух.
Народня наша в вас у-в області природа,
І серця правота, і розуму свобода.

85. Ч У Д О.

Очима стрілись ми, і ти мені сказала,
Що я вінок ношу, письменства сюзерен,
Схилила голову з покорою вассала,
І не постерегла, що то не лавр, терен.
Так! хитрі книжники й лукаві фарисеї
Розмножили своє потомство без числа,
І доленьки зьвізда письменської моєї
Мене в синедріон на суд їх привела.
На радї розумів, у пиндженьні жорстоких,
Присуджено мені носити сей терен,
Щоб ним жахав мужів, талантами високих,
І сивих юношей, і любомудрих жен.
Но ти вклонила ся, і чудо сотворила,
Якого не творив ніхто ще на землі...
Глянь! лаврами мене незрима сила вкрила...
Глянь! демони терен в геєнну понесли.
Чи чуєш? з-під землі щось глухо завиває...
Се плаче з скрежетом зубів синедріон:
Тепер носить йому вінок сей припадає,
Що в пиньді присудив мені його закон.

86. ВИДІНЬНЄ.

Я помню чудное мгновенье:
Передо мной явилась ты,
Какъ мимолетное виденье,
Какъ гений чистой красоты.

Пушкинъ.

I.

Я згадую той день і час благословенний,
Як дух твій молодий мене з землі підняв,

І побут хуторний, захмарений, буденний,
Огнем твоїх очей живущих осіяв.
Що та вода в казках живуца і спілюца?
Жизнь у тебе в очах, блаженна-невмируца.

II.

Так, жив я на землі, і ти з небес прийшла,
На крилах юности до старонців спустились;
Ти з раю пахоців з собою принесла,
І сьвітом божества душа твоя сьвітилась...
Ні! не мечта сьвята — небесний херувим:
Бо дух мій загорівсь огнем твоїм живим.

III.

Воскрес я, і земля тепер мені тісна...
Ти зникла, і тебе не між людьми шукаю,
Прокинувсь духом я від жизни, як від сна,
Мов олень до води, до божества жадаю.
Всім серцем вірую в істочник битія,
Де в Бозі зачалась душа сьвята твоя.

87. СОЛОВЕЙКО.

I.

Його ніколи на полі не чути,
А сад що-дня мов чарами сповняє.
Про те одно й живе, щоб бути
Утіхою душі, щоб споминає
Про тихий рай в тихі свої мінути,
Як серце в любих мріях оддыхає.

II.

Легесенький, малесенький, боїть ся
Буйного вітру на широкім полі.
Нехай буяє з вітром инша птиця,
Ненаситна в своїм жаданью волі;
Він никне, мовкне, знітившись таїть ся,
Як серце кволе в нещасливій долі.

III.

Затихне вітер, сонечко засяє,
Солодким духом рози подихають...
Поетом він з гніздечка вилітає, —
Пісні хвалу їх пишну вихваляють.
Душа про давнє щастє споминає,
І райські мрії серденько сповняють.

---

88. АНАХОРЕТ.

ВЗОРМ АРАВЩИНИ.

Тихо та мирно живу я з людьми: бо не знаюсь.
Я тільки з ними щоденним добром поділяюсь.

Викопав їм я колодїзь в житейській пустині,
Щоб між запеклих сердець-каменюк на Україні

Добрій душі самотній від згаги не вмерти,
І надписав на нїм: Благотвори і по смерти.

---

89. НЕВИДИМИЙ СПІВЕЦЬ.

Як сонечко зійде ясне, мов над раєм,
Над садом моїм,
В саду невидимий співець заспіває,
Сьвятий херувим.

Співає він, грає всіма голосами
Про ту красоту,
Що землю сповняє і море, і дивну
Небес висоту.

Співає, нам серце трудне розважає,
Що втратило рай:
»Не втратив той рай, кому я співаю
Про сад і про гай,

Про сушу і води, розкоши природи,
Про все, чим цвіли

Великі й дрібненькі племіння й народи
На лоні землі.

Не втратив той раю, кого підіймаю
Над горе й біду,
І сявом вічним його просьвіщаю,
Господню зьвізду.»

---

90. * * *

Благословляю час той і годину,
І ту ясну невимовну хвилину,
Як я, обіхавши сьвіт-Україну,
Тебе побачив, над людей людину.

В тобі з душею понялась урода,
І з серцем тихим — розуму свобода...
Пещене чадо рідного народа!
Чишаєть-ся тобою вся природа.

До тебе я, прибуду, прибудив ся,
На тебе я, мов на сьвяту дивив ся,
Твоім умом і серцем просьвітив ся,
Немов на сьвіт у-друге народив ся.

Благословен же час той і година,
І ти, ясна, незабутна хвилино,
Як сьвіт мені широкий, Україна,
В тобі з'явив ся, над людей людино!

---

91. ПРЕМУДРІСТЬ.

Но въ законѣ Господни воля его,
и въ законѣ его поучится день и ноць.

Псаломъ I, 2.

I.

Я в школі аж у трьох дяків учивсь,
Закіль навчивсь читанья та писанья;

Тогді вже в сьвіт мов пташеня пуотивсь,
Що пробує широкого літанья.
Та, лишенько! в неволі опинивсь,
Бурлацького дознавши бідуваньня.
З Неволею за брата жив Обман,
Над усіма письменними гетьман.

II.

Премудрости вони учили в-двох,
Та не тії, що день і ніч в законі
Своїм велить нам поучатись Бог
При тихому гусель сьвященних дзвоні.
Златий телець був Богом у-в обох,
Мов істукан Деірський в Вавилоні...
Премудрий той у них, що й над отця
Й над матір чтить бездушного тельця.

III.

Но я... о, ні! йому не поклонявсь,
Я гордував лукавим Вавилоном;
Премудрости ехидної цуравсь,
І любих струн втішав ся тихим дзвоном.
І над Обман і над Неволю знявсь:
Бо знехтував би й їх потужним тронем,
В сьвятім труді й розумній нищеті
Я не коривсь безбожній суеті.

---

92. ВОЇНСЬКИЙ РОМАНС.

Блажен, хто серденьком тихеньким щиро любить,
Блаженший той, хто сьвіт розсудком возлюбив,
Хто в серці почутьтя героївські голубить,
І розумом своїм увесь оддав ся їм.

Він чує залюбки голубки буркотанье
І співи соловя над розою в ночі;
Він знає серденька солодке трепетанье,
І — лине огняний велично, де мечі,

Скрестившись, істину тверезу проявляють,
»Желізни рації« про цілий мир кують,
І всіх розумників без хиби врозумляють,
Що тільки смерть живим укаже жизни путь.

Кохана! не тремти перед мечем кривавим!
Він радощі земні вбезпечує всім нам...
Сьвіт практичності не відає ще слави,
Як з-горда показать страшного ворогам.

93. Х М А Р И.

Снова тучи надо мною
Собралися въ вышинѣ.

Пушкинъ.

Изведи изъ темницы душу мою,
исповѣдатися имени твоему.

Псаломъ СХLІ, 8.

Знов захмарилось високе
І велике і страшне...
Кволе, в сьвіті одиноке,
Знов запитує мене:

»Чи ти встоїш против долц
В гордых старощах твоїх?
Чи — не буде вже ніколи
Днів мені тихих ясных?«

Серце кволе, тихомірне!
Ми з тобою знаєм сьвіт,
Твориво тиранства хирне
Від Німродових ще літ.

У неправдах зачинають,
У болізнях вагоняють,
Беззаконство порождають,
Правда, совість, розум сплять.

Утомившись боротьбою
З натовпом тупим, сліпим,
Розквитались ми з судьбою,
Гордо в самоті стоїм.

Хоч захмарилось високе,
Висше хмари злетимо...
Серце в сьвітї одиноке!
Ми над громом стоїмо.

У-низу огнем він грає
І торохкає-гримить,
А над нами той витає,
Хто сказав: »Да буде сьвіт!«

Як снаги ж у нас не стане
Крізь хуртовину пройти,
Кодло людське окаянне,
Мов темницю, кинеш ти.

В тій темниці, одиноке,
Вже зреклось ти суєти,
Линь же, горде, у високе
Небо правди й красоти.

---

94. НЯНЬЧИНА ПІСНЯ.

I.

Евтерпо! ти одна ще не втікаєш
Із наших тихих сіл і хуторів:
З дівчатами в нас вєсну прославляєш,
Розважуєш удов, жінók, бабів,
І по шинках чумацтво споминаєш,
А часом і гетьманців-козаків.
Щó ж найлюбіще нам — над колицáми
Дітвору-немовлят заспівуєш котками.

II.

В котках-піснях ніжних ти їм голубиш
Сердénько матернім тим почуттьем,
Що з Мельпоменою-сестрою любиш
Зьвіздою ставита над всім життьем...
О Музо Муз! до-віку ти не згубиш
Своеї рівноправности з »царем«,
Як розум наш Гомерівці прозвали,
Без Девятьох Сестер ваги йому не знали.

III.

Благаем же тебе дїтву гоїдати
Так, щоб вона у стовбур не пїйшла, —
Їй разом з серцем розум колихати,
Прислїшуючи й нам той вік добра,
Що Девятьох до нас колись принадить
З багатством, красчим золота й сріблá, —
Той вік, що дасть і нам на ріднім полі
Втішатись, як брати, спасенним жнивом волі.

95. "A P I Σ T O N.

ВИЗАНТІЙСЬКИЙ АНТИК.

I.

Котюга Лобас, він же і Сократом
В ученого ченця за розум звав ся,
Жив сибарітом чи аристократом,
І *ἀριστον* свое явить завзяв ся,
Та не богами під сріблóm і златом,
Що ними вчений ченчик величав ся, —
Ні, ницстю ума і хладом серця;
Що в Византійців сьвятостю зоветь-ся.

II.

»Спорудили,« рече, »ви пишні мури
Манастиря сьогó, мовляв, сьвятого,
Та й строїте побожним душам кури
З девятого столїття навісного.

Годуйте ся, пузаті миродури,
Та Лобаса не майте за дурного.
Він *Аристон* свое з колиски знає,
І з-горда на плебеїв позирає.

III.

Є в мене щось таке, що й ницость вашу
І холод серця вашого черствого
Я на вазі пекельній переважу,
Як ситий переважує худого.
Натакую не про конечу кражу,
Котрої вчивсь у ключаря сьвятого, —
Ні, *Аристон* мое там заявляю,
Що в серці й іскри вдячності не маю.»

96. СОКРОВИЩЕ БЛАГИХ.

Чого, скажіте нам, ви Німці та Французи
Так прислухаетесь до русчини, до нас?
Чого вас простий спів самоучної музи
Дивує, мов з небес почутий серцем глас?

Колись таке саме почуто в Галилеї
Та в римських займищах, щó море облягли,
Забравши під ярміє потужности своєї
Благословенную середину землі.

Там, в тихих застумах розкішної природи,
Безсмертний дух людський над горде право знявсь,
Споглянув з-вісока на всі царства й народи,
Сокровищем благих єдиним вічним ставсь.

І знехтував чужі ненавидні закони,
Щó й серце думали і розум нахилить
Під видумки, щó їх не знали мільони,
Привикши у своїх звичаях рідних жить.

І слобонивсь од всіх передсудів гордині,
І завитав до нас в природній простоті,

І ми вклонили ся йому серед пустині,
В смиренній розуму і в серця чистоті.

Вселив ся в нас тогді дух правди, утішитель,
І звали ми його »сокровище благих«,
І був він розуму і серця в нас хранитель,
Податель живота і всяких благ земних.

І ми, спромігши ся на дух сей самостайний,
На дух, що сам свою верстає певно путь,
Осьвячували ним престол самодержавний,
І злюкам не дали себе к землі пригнутьь.

І влаштував у нас неспорений диктатор,
І в нього не було спотворених підлиз:
Бо правоправний цар, природний імператор,
На трон свій по хребтах нахилених не ліз.

Ви ж в гордощах своїх сього не мали духа,
Що звали б, так як ми, сокровищем благих.
Нагнула вас к землі сухих сердець засуха:
Бо творите самі собі богів земних.

Тим і бажаєте собі від сього мира
І панства й царства, що Христос уничив;
Тим і в свободі ви шукаєте кумира,
Що б до землі чолом вам голови хилив.

Чи золотий телець чи демагог чи деспот,
Годити й кланятись ви мусите комусь.
У вас і той, кому все дано на перероб,
Що в серце вселено, про горній світ забувсь.

Безгрішний папа ваш зробивсь царем от мира
Гріховного сього, Христу на перекір...
Зневажив заповідь: »не сотвори кумира«,
І сотворив з себе самого вам кумир.

Тим прислухаетесь ви, Німці та Французи,
З своїх столиць-клоак безвиходних до нас,

Мов справді в голосі самоучної музи
Ви серцем чуєте небесний тихий глас.

97. СЛАВЛЕНІ ТРИДНІ.

I.

Пишавсь Єрусалим своїм великим храмом,
Жилищем Господа, вертепом суевірства,
І ввесь його сповнив сьвятофалшивим крамом,
Сокровищем сердець, надбаньнем лицемірства.
Ти ж, негодуючи на мрії дуросьвітства,
Не пощадив своїх прапращурів сьвятині,
По славних двох царях блискучого наслідства:
Храм пишний зруйновав, і на його руїні
Нам обіцяв новий спорудити у тридні.

II.

Минув день первий, день безрозумно кривавий
І довгий: бо годин столітніх мав десяток.
На звалищах німих сїв шуляк двоєглавий,
І крильми осінив язичництва нащадок.
День другий настає — правдивости упадок,
Шахрайства темного сьвяте коронуваньне:
Дає народові у темряві порядок
Не розум, а сердець безрозумне буяньне,
Над королями пап кривавих пануваньне.

III.

Минув і другий день, день руйнованья Маврів,
День інквізиції і крестових походів,
Миноса римського неситих минотаврів,
Дивовища віків грядущих і народів.
Настав день третій, день нових неправди ходів,
Брехні під маскою високої культури...
Учителю благий! чи ти нам не нашкодив,
Що зруйновав еси коштовні древні мури
І в темряві погріб скарби літератури?

IV.

Хиба-ж не бачиш, як в ім'я твое сьвященне
Попівство брехнями прислужуєть-ся аду
І трубить, ніби ми, недоумство, хрещене
По твому в воді, чтимо Господню правду,
Хто ж не познав тебе, чортакам у-в одраду,
Ті миліонами повинні погибати,
На ганьбу розуму а серцю на досаду :
Создатель бо небес таких не схоче знати,
Як прийде під твоїм ім'ям людей карати.

V.

Коли-б еси, з твсім високим ідеалом,
І над Римлянами й над Греками не зняв ся,
Людський би розум наш, з його старим началом
Реальним, до чогось статечнього добрав ся,
І ти б з наукою твоею заховав ся
Під сїнями його, тихий, незаний странник,
І кровю б на кресті з ребра не обливав ся,
Народу Божого ізбранного ізгнанник,
Огня, меча і мук невимовних посланник !

**98. СТАРОРУС-МАЛОРУС
ДО НОВОЇ, ВЕЛИКОЇ РУСИ.**

Наші предки Москалями вас по-ляцьки прозивали,
В Азію китайську ваших славних предків оди-
[хали.

Ви ж на займані своїй розумно господарювали,
Руську землю й, руську честь од ворогів оборо-
[няли.

Наші предки руським сьвітом із Ляхами тяжко ко-
[лотили,
А втворити руського письменства в себе не здо-
[лили.

Ви ж потужне руське слово в тій преславній Січі
[вформували,
Що над морем, за московськими порогами, обмуро-
[вали.

Сим потужним руським словом про наш край ви
[заспівали,
Наш Дніпро Славут і Дон Великий гарно змалю-
[вали.

Любо ми се малюваньне на Україні привітали,
Ваші голосні пісні по-своєму переспівали.

Нехай руські вороги по всім широкім світі зна-
[ють,
Що на руських займищах у двох конях одно га-
[дають.

Буде час, коли між нами не стояти-муть Івани,
Що на добрий розум і на серце нам кладуть кай-
[дани.

Не гасити-муть нам духа політичним фанатизмом,
Не впиняти-муть прогресу чужою дим еґоїзмом.

Тоді ми про давне руське братство рівноправне
[спогадаєм,
Вкупі з вами в вольнім храмі і науки й жизни
[заспіваеть.

---

99. С Т Е П.

Від полудня теплий вітер
З-тиха подихає,
Під живущою росою
Степ наш оживає.
За могилою могила
Зеленіє-мріє,

І далеко проміж ними
Битий шлях темніє.

Без кінця степ розгорнув ся,
Туманом узяв ся...
Дух співочий із пташками
Аж під небо зняв ся.

100. СТЕП О ПІВДНІ.

Блакитне небо, мов дугасте море,
Безоднею самотньою стоїть.
Під сонцем степ, козацьке Дике Поле,
Огнем переливається, жахтить.

Гарячий вітер хилить-нахиляє
Траву філясту з-тиха до землі,
І в прозірній золоченій імлі
Даль степова мов тоне-поринає.

По-над зелом-травою жар німий
Переливаючись пливе високо;
Розтоплюється воздух осяйний,
Тіснить у грудях дух і сліпить око.

Дивлюсь кругом: не фарбами, огнями
Картина світоискрива горить,
Над нею любо по-під небесами
Музика, мов срібло тонке, дзвенить.

То жайворонок, лірник одинокий,
Зайняв відрядну серцю вишину,
І звеселяє світ шумноширокий,
Співаючи про волю та весну.

Німує степ: йому ні на щоб воля.
Се немовлятко сонне в сповитку:
Судилась велетню дрімлива доля,
На довгому байдужньому віку.

Закутавсь у свої зелені шати,
Пахуці мовчки нюхає квітки;
Над ним по вітру носять ся крилаті
Метелики, як марево легкі.

---

101. ВЕЧІР У СТЕПУ.

Вже хмари бгають ся в клубки червоні;
Поля роси вечірньої жадають;
Дзеленькає дзвінком поштар, і коні
В долині куряви не підіймають.

Ні хуторця ні хати на просторі,
Ні огнища, ні пісні і забави...
Степ розливаєть-ся мов сонне море.
Куняє жито, задрімали трави.

З-за хмари місяць ще не визирає:
Соромить ся з'явитись рано повний.
Ось хрущ гуде понуро і втікає,
А там орлан ширяє нерухомиий.

Окрились ниви сітьтю золотою.
Озвав ся перепел, самицю звучи.
Росою обливаючись рясною,
Деруть ще з-тиха деркачі деручі.

Аж тускне в омряці зиркате око.
Крізь теплоту холодним подихає.
Сплив місяць по-над хмарами високо
І зорями все небо засїває.

---

102. НІЧ У СТЕПУ.

На небі пожежа західня палає,
Земля червоніє принадним румянцем.
Заснула вродлива, весела, щаслива,
І небо над нею темніє... стемніло.

І по-над сонною красою з-тиха
Повіяло холодним вітерцем,
І блискавка німа, очей утіха,
Десь засьвітила ся і згасла. Манівцем

Простує повновидий... висче, висче,
І лямпою посеред неба став,
І тихим, любим сьвітом засияв
Над мовчазною рівнявою степовою.

О степова картино ночі,
Сияньне неба, сну землі!
Береш ти красотою очі,
Чаруєш чувства й помисли мої.

Як степ розкинув ся широко,
Заснув у сивім тумані,
Так я спокоюсь садинок
В чужій, сумній, незнаній стороні.

Покину палицю старечу,
Та й годі хати вже шукать!
Забуду жизни колотнечу,
І в тихій самотині ляжу спать.

Травкою вітер не колише,
І в пишній, сьвіжій красоті
Земля як мати легко дихе,
Голубить кволе серце сироті.

Квітки на ложе садинок
Лють-видихають сьвіжий мед,
А небо зоряве високе —
Над ним золотоискрявий намет.

---

103. ВЕСНА Й ЛІТО В СТЕПУ.

Годі тобі, степе,
Годі твердо спати:

Перестала в тебе
Зима царювати.

Зникнув сніг, і сонце
Засьвітилось чудно!
Сохне-просякає
Дорога безлюдна.

Прокинь ся, прогни ся,
Умий ся росою,
Пишай ся, хвали ся
Новою красою.

Краса твоя — шати
Зеленопросторі.
Окрила, як мати,
Поля й косогори.

Споглянь, подиви ся :
Весна наступила.
Розправляє сокіл
Скреповані крила.

День по-над тобою
Золотом сияє ;
Пінява водиця
Сріблом закипає.

Хмари лебедями
По небу гуляють.
Холодки по грудях
В тебе пробігають.

Наленуть до тебе
Гості говорливі,
Веселі, співочі,
Ніжно-буркотливі.

Не словами з нами, —
Співами говорять ;

З-ранку аж до ночі
Мов у дзвони дзвонять.

І настане пора дорогá, працьовита,
Що косар косаря у росі привітає,
І шелесне коса травожерна, несита,
І високе зело із низьким порівняє.

Як отаман дряплом на шабаш залопоче,
Косарі в один голос душею зільють ся.
Мов труба мідяна на ввесь сьвіт зарокоче,
Пісні морем широким, безкраім польють ся.

Заряснієш увесь ти копицями, степе,
І в високі стоги поскидаєш копиці;
І заржуть жеребці на просторі у тебе,
Скакуни бистроногі, летучі як птиці.

Навтішавшись тогді і піснями й трудами,
Оддыхай собі, степе сподарю, до сита,
І дивись крізь туман, як стадами-ключами
Журавлі линуць в вирей до нового літа

І нехай твоя думка слідом за ключами
Журавлиними в землі далекі несеть-ся,
І жаданье спізнанья з братами степами
В твоїй думці самітно-дремливій прошнеть-ся.

---

104. СТЕПОВА СІНОЖАТЬ.

Ой по Дону, по Дону,
По крутому бережку,
Там село поуз село
Мов квітками процьвіло.

Без гряниці й без копця,
Від кінця та й до кінця,
Зеленіє степ кругом
З предку-віку облогом.

Ой ви степи, ви поля!
Втіхо, розкоше моя!
Ви широко розляглись,
Аж до моря подались.

Я не сам собою к вам
У гостину завітав:
Наготовив я припас
Гостру кісоньку про вас.

По безкрайому степу
З-давна хочу погулять,
Силу свою молоду
Добрим людям показать.

Гей ти, косо, розгуляйся!
Ти, рученько, розмахайся!
Повінь, вітре буйненький,
На чистий вид, повненький!

А ти, траво, філюй ся,
А ти, око, любуй ся!
Золота моя коса,
Горда, пишная краса.

---

105. СТЕПОВА МОГИЛА.

Звідкіль ти, могило,
У степу взяла ся?
Крестик з очерету,
Земля не злягла ся.

Ні шляху ні стежки,
Кругом дико, пусто;
З нечуй-вітром тирса
Забуяла густо.

Чи хтось од безвіддя
Сконав, заблудившись,

Чи ліг утомившись,
На сьвітї нажившись?

Чи серце хижацьке
Когось погубило,
І кровю живою
Пісок напоїло?

Чи мати дитину
В-останьне пестила,
Гіркими обмила,
Спатки положила?

Тут сонечко гріє,
Трава зеленіє;
Колишучи тирсу,
Вітер з-тиха віє.

Нехай сьвітить сонце,
Віє вітер з-тиха:
Не встане, не гляне,
Не знати-ме лиха.

Нехай свище буря,
Ревуть гуррикани:
Закрились на-віки,
Загоїлись рани.

---

106. УКРАЇНА.

Чи згадуєш, земляче, край той пишний,
Де річеньки блищать сріблом текучим;
Де мов кармазин червоніють вишні,
І дишуть медом пасіки пахучим;
Де гарбузи в цьвіту по лісах вють ся,
І яблуні під яблуками гнуть ся?

Туди, туди що-день душею лину;
Там знаю liebe, затишне кубелце,

І згадую квітчасту Україну,
І знов цвіте, знов ^імолодіє серце.
Отгам би жити, Господа хвалити!
Та ні, шкода про се і говорити.

Нещасний край! в йому куточки дикі
Людей благають: »Пощадіть, не псуйте!
Ідіть собі у городи великі,
І там доми під небеса муруйте,
Мене ж пустим покиньте сумовати,
І людям щирим очи дивувати.«

Коханий край, край волі і недолі!
Сьміюсь до нього, сьміючи ся плачу.
Роблю, працюю на чужому полі,
І радуюсь, що вже його не бачу.
В моїх руках понуро кобза дзвонить,
Останні мрії й радощі хоронить.

Паскудний край, край брехень і омани!
Дурив еси сусід миражем чести...
Тебе купили, як лежав. ти п'яний,
І по заслужі гладять против шерсти...
Рай на словах, на ділі пекло люге...
Коли-б мені, коли-б тебе забути!

---

107. ЧУМАКИ НІЧЛІЖАНЕ.

По-над шляхом нічліжане
Чумаки стояли.
Полягали, та й не спали,
Мовчки сумовали.

Небо темне, ані місяць
Не сьвітив ні зорі.
Поле тихе та понуре,
Як туман на морі.

Хто проїде, не видати :
Промайне марою.
Стогне, хлипле і голосить
Дзвоник під дугою.

Казанок проміж возами
Над багатьтем мріє.
Вет-ся в-гору з димом пара :
Вітерець не віє.

Сивий дід вусима сьвітить,
Таганка пильнує,
І насупившись унукам
Чабака готує.

По стерні пустопан ходять
Сиваки та Гливи.
Ремигають круторогі,
Нехай будуть жіві!

Мовчки батько й син лежали,
Мовчки сумовали,
А чого? коли-б спитали,
І самі не знали.

Так мабуть нас мати родить...
Коли-б хто озвав ся
Гарним словом, або зручно
За сопілку взяв ся!

Скільки раз нічлігував я
З чумаками в полі!
Було в нас пісень веселих
І сумних доволі.

І втішалось тихе серце
Словом благодатним,
Що спаслось від зради панства
Заповітом хатним.

Не сполячилося насуцнє
Та й не змоскаліло,
Голосне з давен давнезних
До нас долетіло.

»А подайте глас, хлопята!
Чого понімили?
Потомились у дорозі,
Чи посиротіли?«

І сопілочка до діда
З-тиха промовляє...
Оден голос... другий голос...
І ввесь кіш співає.

Оживають предки древні
З древними словами.
Впливають з того світу
Діди за дідами.

І вливається дух віщій
В душі молоді,
І вселяють ся у серце
Почуття святі.

---

108. ДНІПРОВА ПОВІДЬ.

Вже дніло. Вітерець, немов на скло тоненьке,
Наліг на Дніпрову ще нерухому воду.
Старий дід, на весло оперши ся легеньке,
Відчалив, бурчачи на хлопчика за шкodu.
Од весел філечки, розбігшись дітьми всюди,
Під човном грали ся і піною кипіли.
Напруживсь, затремтів наш парус повногрудий,
І ми, мов лебеді, по-над Дніпром летіли.
Червоним золотом, сріблом блискучим, чистим
По небу скрізь вились, перевивались хмари.

Над Дніпровим'руслем, над зеркалом огнистим,
Серпанком тумани з-легенька повівали.

Он у воді дуби по пояс, мов Тритони;
Там на горбу рядком тополі зеленіють;
Тут весняні блищать по-під селом затони,
І яблуні в цвіту оддалеки біліють.

Цілується з Дніпром земля в квітках пахущих;
Пташки, мов друженьки, витають цілуваньне;
Мов повідь, поняли пісні всі села й пуці,
І соловейко їм дає порядкуваньне.

Ось луки оксамит зелений простилають,
І золотом пісок поблискує між ними.
Ось гуси, знявши ся, в очеретах сідають,
Кигикають чайки над гніздами своїми.

Зостав ся б тут на-вік дивитись, дихать, слухать.

109. ПРИВІТАНЬНЕ З ДОНОМ.

Ось він плеще, ось він льється
Серед степу!... Доне,
Від братів твоїх забутих
Я привіз поклони.

Поклоняють ся до тебе
Браття з України,
Що колись ти ратував їх
При лихій годині.

Поклоняють ся бідю,
Долею гіркою...
Памятають, як поїв ти
Ігоря водою;

Як до себе закликав ти
Витовта з лицарством

Воюватись-правуватись
З степовим поганством ;
Як до тебе від Батури
Та Острожських дуків
Утікали козарлюги
З лугів Базавлуків.
На ралець тобі давали
Злидні-бридні вбогі...
Прилітали і зникали,
Мов птахи рароги.
Ми ще й досі рарогуем...
Дивна наша доля!
Що сумуем та й німуем, —
Зникла й доля й воля.
Привітаймось, пане брате,
Вкупі пожурімось,
З твого саду-винограду
Винами упиймось.
Упемось, засьміємо ся, —
Серцю легше буде:
Бо забудем, що сьміють ся
З нас ледачі люде.

110. ПАЛАНКА.

Задніло ся. Вже пурхають пташата,
Устало сонечко й позолотило
Ввесь степ. Мов огняна чудовна шата
І небо й землю сяевом оґрила.
В низу і в вишині гучить-співає...
Ликує жизнь... Дивлюсь, нова картина:
Паланка тиха, райська самотина,
Салами вквітчана, у річці поринає.

Обліг некошений, і на просторі,
Мов дике птаство, коні скрізь гуляють.
Безлюдьде, тиша. Тільки косогори
Широкий степ з-далека озирають.

Іду в паланку — і дивуюсь дивом:
Козачка шлик насунула на брови,
І скакуном летучим довгогривим
У поле боклаг мчить важкий дубовий.

Жовтіють гумна, і хати принаді
З садовини цяцьками визирають.
Хропе козак у будці виноградній,
Здоровем і румянцем щоки грають.

Не видно тут ні баб, задріп мизерних,
Ні тих пяниць, що дивлять ся мерццями,
Ні миршавих дітей, сиріт злиденних,
Ні городських калік із мисочками.

111. НА ГРЕБЛІ.

По грéблi труській та предовгій,
Що сипано ще за Татар,
Задумавшись їду бiдою;
Знеміг ся мій коник, пристав.

За грéблю сю наші ховались,
Почувши, що в полі орда,
І цілими тут оставались:
Бо їх боронила вода.

Татарських бахматів ні бистрий
Дністро ні Дніпро не лякав;
Один тільки стрижень багнистий
Одвагу їх дику впиняв.

Задумавшись їду. Згасає
Червоний на заході сьвіт;

З-за хмар молодик впливає ;
Село над болотом ячить.

Репях наш, причепа, Жид, мимо
Іде в хутрянному шлику.
Запахло водою та димом :
Завізно в млинї-вешняку.

От рине вода лотоками ;
От купи мішків на возах ;
Кругом таганка із люльками
Сидять хлібороби в брилях.

Під возом в сопілочку хлопчик
Цвиринькає, учить ся грать,
Немов би в дупелці горобчик,
Що хоче й собі свирготать.

А там в комишах на затоні
Качки, полякавшись, кричать,
Тут путані пирськають коні,
Воли круторогі лежать.

Воно мені все так знакомо,
І гребля й вози і вешняк,
Немов би я був се вже дома,
Неначе се рідний мій шлях.

А де моя теплая хата ?
Де ждуть-визирають біду ?
Усюди за гріш маю свата,
Та брата нігде не знайду.

---

112. ГАДАНЬНЕ-ВІЩУВАНЬНЕ.

Петрівочка, нічка тепленька, ясенька,
Мов жемчугом сипле зірками дрібненько.
В воді круглолиций пливе-пориная,
В саду соловейко голосить-співає.

Рибалочки плавлють з огнем під погоду,
І тихо-тихенько несе річка воду.

Ось пісня дівоча дзвенить-розлягла ся,
Огнем над водою земля зайняла ся.
Вродливі на воду віночки пускають;
Човни з дівоньками під сявом сяють.
Пускають-гадають про щасте й пригоду,
І тихо-тихенько несе річка воду.

»Віночку мій любий, рясний, зелененький!
Пливи за водою, мов човник легенький;
Скажи, щоб за доля обом нам судилась:
Чи будемо в парі, з ким я полюбилась?«
І дивлять ся в воду на красу, на вроду,
І тихо-тихенько несе річка воду.

»Красо моя, вродо! яка твоя доля?
Чи щасте судилось мені, чи неволя?«
З піснями і регіт і лемент і крики:
Кому з вінка втіха, кому жаль великий.
»Втону, як вінок мій, далеко від роду...«
І тихо-тихенько несе річка воду.

»Сьвіти, білолиций, ясенько-гарненько!
Пливи, мій віночку, по річці струмненько!
Пливи, не крути ся і вирви не бій ся,
У морі, в любові, в коханьні втопи ся!«
Жартують, віщують, питають природу,
І тихо-тихенько несе річка воду.

---

113. КОЛО КОЛОДЯЗЯ.

Нагуляло ся по небу
Весняному сонце,
Зазирає на добраніч
У низьке віконце.

І проміньнечком у-гору
Огняним стріляє;
Крест на церкві розтопленим
Золотом сияє.

Закотило ся, сховалось
За степи, за море;
По-над морем кров палає:
Хмара хмару боре.

Стало темно по садочках.
Тихо пил сідає,
І село у прохолоді
Ніби оживає.

Обливаючись червоним
Сьвітом від заходу,
Із колодязя дівчата
Набирають воду.

Чорнобриві-уродливі
Всі в квітках дівчата.
Мов ясні, принадні зорі
Грають оченята.

Щебетаньне-реготаньне
Віддалеки чути.
Без пісень, без жартів, сьміху
Не живе й мінути.

Під коромеслом ступає —
Як рибонька веть-ся,
Карі очі, чорні брови,
Все в неї сьміеть-ся.

Чи жартує, чи сумує,
Чи хлипле, чи спорить, —
І сорочка і личманьне,
Все на ній говорить.

Що в селі, що в полі сталося,
Наш колодязь знає;
Як вода дзюркоче з цебра,
Річ не замовкає:

Про коханье і про зраду,
Про тяжкі пригсди,
Про заручини щасливі,
Нужду і вигоди,

І як з милим зустрічалась,
І що говорила,
І за що полаяв батько,
За що мати била.

Всі відрадощі й всі смутки,
Все, чим серце беть-ся,
У розмовах тих вечірних
Мов з криниці льеть-ся.

І щасливі щебетаньнем,
Мов пташки співочі,
Не вмовкають чорнобриві
До самої ночі.

---

114. ПАСІКА.

Старий дід сирота, ні дітей ні дружини,
Мов чернець у скиту посеред України.

Не в скиту він сидить: бо гуде кругом нього
Від зорі до зорі голосів тихих много.

У трудах молитви совершають сьвятії,
І діяння творять неосудно благії.

Загорить ся зоря, стане сонечко сходить, —
Мов бжода по меду, він по пасіці ходить.

Манастир свій спасенний кругом озирає,
Молитвами його чисте серце сповняє.

Помагає старому унучка сирітка.
Тихо, любо цвіте, мов дубрівня квітка.

Не скучають у двох, не боять ся нічого :
Знають свій манастир та заступника Бога.

»Перекликав Господь увесь рід наш до себе,
А мене тут zostавив, дитино, про тебе.«

Так дідусь до унучки часом промовляє,
І на праведний путь сироту наставляє.

»Як знайду тобі пару, дитино кохана,
Перейду до синів, до Петра, до Степана

Та до Насті голубки. Вона серед літа
Залишила мене, і зійшла з сього світа.

Починали тогді наші дітки бриніти,
Мов квітки процвітати, серця веселити.

Мусів Богові я пресвятому коритись,
І з подружзем на вік, поки жив, розлучитись.

А помру, то побачу її з діточками
У раю, мов троянду поміж квітоньками.«

115. ГОСТИНЕЦЬ З ЧОЛОМОМ

УКРАЇНСЬКОМУ ПРЕВОСХОДИТЕЛЬСТВУ ОМЕДЧЕНКОВІ СТЕПАНОВИЧОВІ
ВОЛОДАРЕВИ, ЗА НАДОСЛАНЬНЕМ ЙОМУ »ДЗВОНА«.

Як важив на вазі я наші вчинки,
Превосходительним тебе назвав :
Бо ти не для діток і не для жінки,
Де можна, де й не можна, працював.

Превосходительством ти українським
Про мене був тогді, як я блукав

По лабиринтах ляцьких-езуїтських
І Русь од дуросьвітства ратував.

Ти всіх нас духом бодрим превосходиш,
Як сні поезії живим, яспім,
І служачи земляцтву верховодиш
Над нами серцем щирим, приязним.

Нехай письмак письмацтво вихваляє,
Що висить ся над нами усїма
І в небесах нечитане читає, —
Над серце в мене висоти нема.

Я під твое сердечне превосходство
Непохилясту голову хилю,
Твое над нами любе верховодство
І чоломбм і серцем признаю.

П Р И П И С К И.

І. УКРАЇНА.

Матеріяли: Украина. Зложивъ П. Кулбшъ. Одъ початку Вкраины до батька Хмелницького. Кіевъ. Въ Университетской Типографіи. 1843. Сторін 95 більшої VIII-ки.

На другій стороні заголовної картки стоїть така примітка: *Якз треба читати*. Де стоїть *а, е, ъ, б, ѱ*, то всѣ тін лѣтеры зъ значками треба читати якъ московське *и*. Словце *да* треба читати — *та*. Лѣтеру *ё* треба читати такъ якъ *іо*. Лѣтеру *ѣ* рѣзно читають по Країні: пнішн ледьві не такъ якъ московське *е*, але лѣпше читати якъ московське *и*.

Дума I.—III. Стор. 19, стр. 9 з д. (цеп (росс. цѣпъ) = ланцух. — 21, 16. пицаль семиядна = ручниця на сім пядій довга. — 27, 23. сугак = рід антильони, пробував в українських степах перед 200 роками, відтак усунув ся аж за Волгу на киргізкі степи.) — 28, 18. (авул = аул, хата у Татарів, Черкесів, Киргізів.

Дума IV.—VI. 31, 9. (клад = скарб. — 33, 2. (кречет = білозор, ловецький сокіл.) — 8 з д. холів = хлів. — 35, 1. ка = кае, каже. — 36, 13. рум = галас. стук. — 37, 9. рокита = рід верби або лози. — 39, 1 з д. Татар-буряків = Татарів носячих бурки [?].

Дума VII.—IX. 41, 7. лузанів = череванів.

42, 7—53, 7: *Дума про Самійла Кішку* — одна з найкрасших дум. 42, 7. Трапезонт = турецке значне місто торговельне в Малій Азії над полудневим берегом Чорного моря. — 11. киндяк = скиндячка, стяжка, фляга. — 13. арештована = рештована, узброєна. — 15. покровеннй = покритий. — 43, 3.

Кефа = Каффа, нинішня Феодозія, торговельне місто на південно-східнім побережжю Криму, належало 1475.—1779. р. до Турків. — 14. гради = города, міста. — 44, 12. дубець = прут, палочка. — 17. опачина = велике весло, стерно. — 21. Козлов = Евпаторія, місто колись татарське на західнім побережжю Криму. — 8 з д. скамя = лавка. — 47, 14. ячити = плачливо, жалісно говорити, молити ся. — 48, 9. яси на, яса = оголошене, викликуване. — 4 з д. яриза = установлений до вишукованя злочинців. — 50, 23. ясса = салютоване, сальва на привитане. — 3 з д. застава = погранична страж. — 52, 14. облавка = кільце, щоб за него хватити ся, на боці корабля. — 16. дуб = човен. — 22. біляк = простий, рядовий козак. — 53, 1. очертами = в-коло.

55, 8. ушкал = розбійник. — 10 з д. на зуспльа, на відповідья = на змаганя (подвиги), на одпори. — 56, 6 з д. (дорогу) верстати = відбувати. — 57, 7 з д. горзина = плетінь, фашина. — 4 з д. окріп = шанці. — 58, 15. бурковали = воркували. — 17. рядна = мирового, угода. — 60, 3. позора = ганьба. — 6. Кравчина = „Батько гетмана Наливайка був, кажуть, кравець; з тоє-то причини Ляхи дражили й самого Наливайка *кравцем*, а козаків *кравчиною*; але козаки, на злість Ляхам, стали й самі себе звати *Кравчиною* і зробили з того слова шановне собі прізвище.“ Куліш.

Дума X.—XII. 62, 9 з д. антмпис = посвячене покривало на вітари. — требник = така книжка церковна. — 67, 6 з д. самопал = стародавня ручниця з льотом. — 69, 10 з д. Кумейки = гл. думу на стор. 86. — 70, 18. нашійник = гнобитель. — 73, 6. згарб = заверуха. — 19. зоскалилась та й басує = вишкірплась і глумить ся (вискакує). — 22. джгут = скручена хустка, питка, верівка.

II. ДОСЬВІТКИ.

Матеріяли: 1) Досьвіткп [,] думи и поеми П. Куліша [,]. Петербургъ 1862 [,] — 2) Издание 2-е дополненное [Йогансона]. Кієвъ [1878]. — 3) Повне видання творивъ Пантелеймона Александровича Куліша. Досьвіткы [,] думы та поеми. Тыномъ другимъ зуповне-

нымъ. Харьковъ. 1899. — 4) Основа [.] южнорусскій литературно-ученый вѣстникъ [.] С.-Петербургъ 1861, IX (н-ри 2, 3, 4, 6, 7, 12); X (5, 8, 9, 13, 20); XI—XII (10, 11, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21); 1862, I (1, 22); II (22). — 5) Галичанинъ [.] литературный сборникъ [.] издаваемый Яковомъ Федоровичемъ Головацкимъ и Богданомъ Андрѣевымъ Дѣдицкимъ. Книга I. Выпускъ II. Львовъ 1863 (нр. 5). — (Чернигівського Листка 1861, 11 і 1862, 12 я не мав.)

В другім виданю (з 1876. р.) пише Куліш в „задалегіднім слівци“, що „багацько зафактованого давнійше з'явилося ему тепер легендованим“, але й сама „хморода проявляє те сяєво, що присьвічує роду людському од віку та й до віку.“ — В третім виданю (з 1899. р.) є таке „Переднє словце: Як трудно слоботитись від ільюзій отрочества і від того міражу козаччини, котрій розпростерла перед очима в нас і московська і українська література, вкупі з некритикованою ще й доси устною словесністю нашого простолюддя, нехай баче розумний по сій самій книжці. Мусимо себе заспокоїти хоть тим, що подаємо видання повне, а в сім новім виданні молодий розум, здібний до уваги, вбачати-ме, як силкував ся автор уже й оного часу, 1862. року, перемогти недугу, котрою недугує в своєму зелепочку [завязку] література українська. Серед непомірної ідеалізації, серед мизерних ільюзій, серед фанатизму національності, прогляне, сподіваємось, читачеві хогь такий сьвіт у сих „Досьвітках“, яким наше око вдовольняеться серед удосьвітньої темряви. II. *Куліш.*“

2. Народна слава. 81, 19—26. Сих вершів нема в „Основі“. (Так само нема й багато інших вершів в „Основі“ а декотрих і в 1-ім а в-часті і в 2-ім виданю; для того, бачить ся, 3-є виданє назване „повним“.) — 20. за постать заходить = розпочинає жати і жне поперед усіх женців. — Приписка Куліша в 3. виданю: „Слава предків підіймає потомків на великодушні вчинки — тільки справдження, а не фальшована патріотичним фанатизмом слава. Українець може величатись одними степовими могилами, яко доказом того, що вдержавсь із своїм словом на землі, засіяній предківськими костями; більш нічим нехай не величається перед культурним ареопагом народів.“

3. Солониця. (В Основі додано в скобках: Дума.)

Солониця = урочище під Лубнами, де польний герман Жолкевський переміг вагаги козацкі під Наливайком. — 82, 18—19. Пішли наші хлібороби списами орати = Польско-козацкі війни були не тільки боротьбою релігії з релігією, не тільки народа з народом, але і прямованем коренного населення староруских земель обставати за права народної волі супротив польських панів. Дятого-то, при всіх своїх темних рисах з одної і з другої сторони, ся борба достойна натхнення поетів і науки мислителів. *Куліш* в „Основі“. — 2—1 з д. Не впевняй ся... на лейстрових = За бунти против воеводів, старостів і коронних гетьманів виключали ся (виписували ся) з козацкого реєстра всі неспокійні голови. Сі виписчики відзначали ся відвагою, яко люде не маючі нічого до втрати, і неустанно ворогували з козаками реєстровими, котрих старали ся підбунтовувати против установлених соймом властей, щоби загальним повстанем назад привернути утрачені права і замість шляхетської управи установити в Україні управу козацку, основану на загальнім голосованю. Такий був здавна ідеал суспільного устрою у українського простолюдя, і задля сего ідеалу оно помагало козацким повстаням, і на козаків, хоть они з ним нераз поступали по варварски, гляділо як на своїх оборонців. *Кул.* в Осн. Але в Приписках до 3. вид. пише так: „Автор вже тогді, як писали ся отсі думи, знехтував мідяного вола варшавського, котрий, пройшовши й через такі твори як Гоголеві, нашкодив обом народам стілько, скілько могла бажати чернеча злість, видумуючи інквізиторські вчинки. Автор не знав тільки, що Наливайко порывав ся втекти в московські пустинні від підманених затяжців своїх. Любо було патріотичному серцеві думати, що і в нас бували свої Курції. Тим Наливайка у нього не відали козаки, як видавали багатьох своїх вождів, а сам він озвав ся жертвою. Авторови думалось, що треба було „ратувати та визволяти Україну од Ляхів та недоляшків.“ Ой леле! мусіли всі розумні ратувати та визволяти її від козацкого боюня та духовницького з обох боків памороченя.“

4. Кумейки. (Осн.: Дума.) Кумейки = село в Чигиринськім повіті. — 86, 3 з д. дуди = Дудами звав ся податок рандаревий за дитину, що родить ся в се-

лянипа
lonici.
дуди
войско
з четв
87, 4 :
трава
ся.“ А
калік
мятн
праву
сторон
ся =
ного
тив Л
„Неха
в нас
ся Ро
їньск
влені
напеч
свою
etc.),
в 3. п
видух
духом
коза
з од
тійст
ще б
коду
треб
буці
да п
люде
трим
ваєт
наун
буду
тенд
полю

лянина. Диви у Грондського: *Historia belli Cosaco-Polonici*. Наша літопись Самовидця також споминає про дуди. *Кул.* — 87, 10 з д. кварцяне військо = стало войско в Польщі, удержуване для „поточної“ оборони з четвертої частини (кварти) доходу з королівських дібр. — 87, 4 з д. чортория = вир в воді. — 88, 19. Никли травн... = слова з Пісні о полку Ігоревім: „Ничить трава жалошамн, и древо зъ тугою къ земли преклонн ся.“ *К.* — 1 з д. каліки безрукі = Таких безруких калік стрічали ще недавно в західній Україні яко пам'ятник Колівицини. Звичайно відрубовали засудженим праву руку і ліву ногу, і так пускали їх на всі чотири сторони. *К.* — 89, 7 з д. з панським не зживеться = На карточці, долученій мабуть до листу до одного з Барвінських 1870. р., Куліш так написав: „Против Ляхів так треба виступати, як я сказав колись: „Нехай знають на всім світі... Що з Ляхами в нас до суду Єднанья не буде. Поки Рось зоветься Росєю, Дніпро в море льється, Потн серце українське З лянським не зійдеться.“ Сі вірші, поправлені против Досвіток, треба де-небудь при нагоді напечатати в Правді, яко наш девіз. Ляхи строять свою історію на брехні (Люблинська унія, Кунцевич etc.), а ми на правді. То якже нам єднатись?“ Але в 3. вид. „Досвіток“ подає таку приписку: „Тут зорнули відумки Грондського і інших песнмістів, що водились духом партії. Не жидівські оранди та дуди підіймали козацтво на культурників, а той недомисел, котрий з одного боку освячувало їзуїцтво а з другого византиїство, найдавніші вороги свободної науки. Ми самі ще бували герольдами темного бою завзятих та великодушних, котрі ще меньше нас розуміли, за що і як треба воювати. Шкода морочити самих себе і інших, будім ми „гнівучи свою правду кровю записали“. Шкода проповідувати, будім би серце „панське“ (серце людей маєтних і потужних) єсть абсолютне зло, з котрим „серце українське не зживеться до віку“. І зживаєть-ся перед нашими очима, не шкодячи прогресови науки й моральности, і зживати-меть ся тогді, як забудуть на Україні уже й імена героїв козацчини, з усіма тенденціями, які ми до неї приписуємо.“

5. Дунайська дума. 93, 2 і 3. Куліш в Основі поясняє, що він ужив польських слів „людськість“

[= привітливість, людяність] і „гойність“ [= щедрість], наслідуючи бесіду тогдішньої української шляхти, котра навіть тогди, коли говорила рідною мовою, уживала слів своїх провідників в аристократизмі, панів польських. — 94, 2. винники = горальники, наймити в горальнях. — дейнеки = збірники, гультайство. — 95, 6. Гарно захистили = Хочби як велика була оказана нам услуга, она може бути скасована надужиттями егоїзма. Притім же пани українсько-польські, приводячи Україну до можливо цвітучого стану, зовсім не журили ся о добро найбільшої маси єї мешканців. *К. в О.* — 7—8. в Чорне море не пустили = В наших часах майже всі згоджують ся, що польське правительство розумно поступало зглядом козацких нападів на Татарів і Турків. Однакож події противорічать сему поглядови, і в XVII-ім віці були межі Поляками люде, що стояли за козаків. *К. в О.*, додаючи до сеї як і до інших приміток багато цитатів польських. Однак в 3-ім виданю так пише: „До ідеального погляду на козацьку бувальщину привидило нас чувство благородне — жажда прогресу; тільки ж бо через засліплену патріотизмом критику старосьвітське хижачтво здавалось нам героями якоїсь колись будучої культури, котрій ніби-то не давали себе виявити властители неписьменного простацтва. Інша річ боротись із тими, котрі в-очивидьки заідають науку і єї рідну дочку культуру, як се виображено в думі „3-за Дунаю“ і деяких інших. За сї автор не червоніє перед самим собою. Се не сфальшована патріотизмом речивистость.“ — 13—14. Вкраїна стала шляхті раєм = Замітка інженера XVII. віка Бошляна, що пани в Україні гараздують як в раю а хлопи мучать ся як в чистилищи, знана кождому. Она потверджує ся і иншими друкованими документами. *К. в О.* (Тут Куліш і приводить записку одного Італійця з 1598. р. і слова Скарґи в однім з соймових казань.)

96, 9—98, 7 з д. Сих вершів не було ані в „Основи“ ані в перших виданях „Досвіток“; там стояла тільки примітка: „Коли надрукую другу половину [думи], не знаю.“ Їх видруковано найперше в „Галичанині“, а потім — з пропущенем двох строф (98, 13—16 і 21—24) і з деякими дрібними змінами — в 3-ім виданю „До-

свѣток“. — 98, 9 з д. дубують = дубіють, костеніють (від студени), замерзають.

6. З-за Дунаю. Сей вірш був надрукований і в львівській газеті „Слово“ 1861, ч. 71. На той „голос з-за Дунаю“ появили ся відтак в тім-же „Слові“ два (ч. 76) одвіти: Гушалевича „з-під Бескида“ і Галичанина „Братови з-за Дунаю“. В першій одвіті між иншим сказано:

Ой лети соколе | Та на Україну,
А звідтам к Бескиду | По-над Галичину.
Славна колись була | Славна Галичина,
Ту є рідні люде | І рідна родина.....
....Гей-гей зжаль ся, Боже, | Та над вашою долею,
Та над вашим горем, | Вашою неволею!
Коли в вашу хату | Свѣт-сонце загляне,
Коли у вас темна | Чорна ніч устане?
Та коли покинуть | Вас вже здобувати
І вашим убором | Себе убирати?

А в другім одвіті находять ся такі верші:

..ви сердечні | Українські орлята,
Діти одной крови, | Ви наша вірада!
Оттак, любий брате, | Гаразд і недолю,
Щастє і неволю, | Весь клоніт і труди
Разом поділяти — | Легче серцю буде!

Куліш був у Львові перший раз в р. 1858., коли вертав ся до Росії з подорожжя. Тут пізнав ся з професором Головацким. Другий раз був 1861. р., коли з Костомаровим їхав над море купати ся; тепер познайомив ся лїпше з Львовянами і навязав з ними близші зносини.

8. Сам собі. 103, 5—8. Сеся строфа збудована на отсих вершах народної пісні:

Впорала Марусенька мислоньками поле,

Чорними очима та й заволочила,

Дрібненькими слїзоньками все поле змочила.

К. в О. Куліш взагалі дуже часто в своїх поезіях бере або перерабляє верші з народних пісень, н. пр. 82, 16—17; 83, 9 з д.; 88, 7—9; 89, 2—4, 4—3 з д.; 104, 8 і 7 з д. і т. д.

10. Давнє горе. 107, 19. зїновать = такий хабаз, бурян. (Ніяким плугом зїновати не викорениш. Поле, де поросла зїновать, вважають за пропаще. *К. в О.*)

12. З того світу. 109, 4 з д. Варєоломей Шевченко = свояк і приятель Тараса Шевченка, економ чи управитель у українських панів, написав Споминки про Тараса Ш. — 3 з д. Не хотіли панські діти... = Коли умер Шевченко і повстало питанє про перевезене его тіла в Україну, декотрі з Українців наставляли, щоби похоронити его в Києві, хотя в заповіті поета сказано, щоби похоронити в степі над Дніпром. Сих декотрих почитателі волі покійного називали паненятами і панськими дїтьми, с. є. людьми, не розуміючи ми життя Шевченка і духа его поезії. К. в О. Не перерадивши тих, що з'явилися підчас Шевченкової смерті представителями національности, автор приніс червону китаїтку сам і вкрив нею козака-поета. К. в 3-ім виданю „Досвїток“.

19. Гоголь і ворона. „Гоголем з'ображає ся Україна а вороною Москва, котра нерадо дивить ся на те, що українське слово жие й розвиває ся. Поет каже в замітці до сеї байки, що українське слово, по глибокому его переконаню, є спосібне проявити себе з часом у всіх родах поезії й прози.“ Огоновский.

20. Настуся. 118, 4. Хмельчеському = Хмельчеський (1809.—1899.), щирий український патріот, приєднав Куліша для українства, коли з ним разом 1842. р. був учителем в Луцку; відтак оба дружили і перенисувались довгі літа з собою, аж розлучила їх праця Куліша „Історія возєєдниненія Русь“, з котрою Хмельчеський не згодив ся. Замітно, що ціла ся присв'ята (118—120, 12) в 3-ім „повнім“ виданю „Досвїток“ пропущена!

В тім-же виданю стоїть така приписка: „Авторові очі не бачили слона в Хмельницького кунсткамері. Українську справу поставлено тогді так: або панським добром живитись, або в татарських ликах до Криму прямувати.... Автор тепер вбачає критичний свій поступ оного часу у тому, що вже не малював панської та жидівської наруги з благочестивої віри. Йому вже й тогді було ясно, що коли козаки так часто важались на кривавих терезах із десятками тисяч коронно-панського війська, покріпленого німецькою піхотою й інженерією, то не могли б і одного тижня втерпіти, щоб який-ся там жид-рандар „на славній Україні“ не дозволяв козакови й мужикови церкву

одчинити, дитину охрестити або молодих одружити як виспівували а posteriori Хмельничане, на втіху нашим сучасним історикам. Та й без цієї сліпої хибної гіркою іронією здають ся тепер такі слова, як 133, 2 з д.—134, 8 або 135, 1—4 або 136, 15—22 або 138, 8 з д.—5 з д. В одному місці [142, 8 з д.] автор дає козакам таке говорити: що вони поперероблюють у церкві костельні руїни. Се нагадує той фанатизм, котрим дихали в свою чергу протестанти, подужавши напистів і забувши, що вони ведуть свій рід прославлених „Друзів Сьвіта“. Ми знаємо, як широко освітили людський розум благочестиві або православні церкви, поперероблювані на католицькі костельні... Чи то під татаро-козацькою шаблею засяло б сьвітло ширше, ніж під римсько-шлихетською? О Кальвіне, Кальвіне! о Сервете, Сервете! Sancta simplicitas, та й годі.“

Пісня I. і II. 122, 1. Жовті Води = На річці Жовті Води козаки перший раз розбили коронне військо польске. Ся річка дійсно текла по степових долинах, балках. Тепер, кажуть, она висохла. *К. в О.* — 7. похожають в інших шатах = Убрати ся в одніє переможеного ворога уважало ся у козаків лицарскою честію. *К. в О.* — 123, 7 з д. хурп = фірп. — 124, 3—6. Під Кумейками і під Боровицею, понизше Канева недалеко Мошен, козаків розбив Потоцкій в році 1637. В послідуючім році було нове повстанє і нове поражене над Сулою. — 127, 9—128, 8. Тут говорить ся о перших козацких війнах а потім о пораженю козаків в р. 1638., коли гетман Острияниця утік з кінницею в московскі степи. *К. в О.* — 128, 10. Недалу війну Острияниця відкупив Гуня, котрий, зіставши ся тільки з піхотою, витримав довгу облогу злучених війск Потоцкого і ки. Яреми Вишневецкого. Він доказав, що козаки доведені до розпукки страшнійші для коронного войска, ніж в часі великих надій своїх. *К. в О.* — 135, 22. пчолы піддирали = В 17. віці пасічництво становило одну з найважнійших галузей сельского господарства і промислу в Україні. *К. в О.*

Пісня III. 140, 4. застава = 50, 3 з д. — 6. мито брали = В Україні, при неограниченім панованю жидів-арендарів, під формою мита брали зі

всього і стілько, що хотіли. Як докучлива була ся грабіж, видно з того, що нарід оспівав її в своїх думах на-рівни з кровавими битвами і іншими своїми муками. *К. в О.* — 19—22. по три корчми... могили = так співав мені кобзар Андрій Шут. *К. в О.* — 141, 1 і 5. беле = біле, біли. — 145, 10 з д. до Варшави = В сім замислі нема пересади. Гадки завоювання у козаків не було, але у них все було змагане обалити пануючий в Польщі лад і одоліти шляхетські „неправди“. Згадаймо погрози Богдана Хмельницького в переговорах з польськими послами: его бесіда не була пяною імпровізацією; він висказував те, о чім без сумніву мріяли Морозенки, Богуни і п. *К. в О.* — 149, 7—8. Заспівав... Україна = Морозенко попав ся в неволю Полякам, з котрої викупила его мати, продавши задля сего не тільки домашню худобу але і всю вовну добич мужа і сина: потім брав участь в боях Хмельницького та після Жванецької битви дістав ся в неволю Татарів, котрі вирізали у него живе серце. Але майже се все знаємо лише з народних пісень. *К. в О.*

21. Брату Тарасові. *К. в 3-ім вид.*: „Ще в 1846. році став ся був спасений задум, опертий на готові гроші, вирвати геніяльного кобзаря з того ретроградного гурту, що опав його мов духи тьми, псуючи йому і добрий розум і здоровя. Дурна, вельми потужна лапа придавила нас обох на-довго. Вже тільки недогарок Шевченкового таланта вернув ся з Азіятчини, і на недогарок накиннулись люде, що тільки вміли потурати хибам поета. Хоть і вчашав Шевченко до нашого куреня, та не переважили ми шкодливої принади.“

22. Великі проводи. В „Основі“ і в 1-ім виданю нема осьих вершів і строф, котрі там зазначені лише павзами: 154, 3 з д. — 155, 3; 160, 22—1 з д.; 162, 19—22; 167, 13—20; 169, 3 з д.—1; 184, 10 з д.—185, 6; 186, 9—12; 187, 10—13 і 6 з д.—3; 191, 18—19; 192, 7—16; 193, 13 і 14; 194, 7—10; 196, 6 з д.—3; 202, 3 з д.; 203, 9 з д.—204, 9; 204, 16—21; 209, 2; 213, 2 з д.—1; 215, 15—16 і 21—24. В 2-ім вид. є дещо з сего, але зате пропускано інше, особливо слова „Україна“.

151, 8. Марі Гоголь = З Гоголихою Куліш познакомив ся в першій половині 1850-их років, коли вернув ся з заслання і покинув Петербург; він написав відтак біографію Гоголя і видав его твори.

Пісня I. 152, 4. Гадяч = місто повітове в полтавській губернії. — 155, 7. Єрема = Католицька аристократія України до сеї пори гордить ся Єремією Вишневецким, а український нарід до сеї пори згадує его імя зо страхом і з відразою. *К. в О.* — 156, 20. бунтом = Замість сего слова є в Осн. і в 1. вид. лише павза. — 157, 3—6. крулевщизну... загроді = Привілегії шляхетства були в Польщі такі великі, що висшої нагороди не мож було й придумати для хороброго вояка. Враз з шляхетством надавано крулевщизну, се-б то майно уважане королівским. *К. в О.* — 158, 3 з д. гряничить гряниці = Пани на Україні побільшали свої посілости, подібно як монархи, коштом своїх сусідів. Війни панів mezi собою провадили ся дуже часто. *К. в О.*

Пісня II. 168, 6 з д. буди = Будами називали ся фабрики поташу. *К. в О.* — 170, 2. Божий Син намножить = В народній пісні: „Ой коли-б же того Божий Син намножив.“ *К. в О.*

Пісня III. 171, 17—20. Двірське жите відділяло шляхту від народу непереступною границею і творило посеред народу другий нарід, нарід хвастунів-дармоїдів, сліпих і глухих на недолю темної простої маси. Коли майже кожний шляхтич в старій Польщі мусів перейти ту школу двірського жита, то зрозуміло, чому польська шляхта вже за Яна Казимира показує ся такою мізерною суспільною клясою і чому она так глибоко віссала в себе аристократичні пересуди, що і після упадку Польщі все ще люблює ся тим ладом, від котрого она впала. *К. в О.* — 173, 1 з д. на возі воза = Оден віз, поставлений на другий, звичайно служив козакам до оголошення повстаня або походу. *К. в О.* — 174, 2. унити з жидами = Козаки у всіх своїх повстанях переслідували уніятів більше як самих католиків. Але війни козацкі прибрали характер релігійної борби аж за часів Хмельницького, котрий дуже удачно зробив оборону віри одною з побудок народа до повстаня. *К. в О.* — 7 і 23. На сих місцях, котрі і в 3-ім виданю „Досвіток“ остались тільки павзами зазначені, мусіли, як видко з приміток в „Основі“, стояти отеї верші: „Ой хапайте, братья, Хто кий, хто дрючину“; відтак: „Аби у всіх була воля і дума єдина.“ А дальше: „Предки ваші неволею Той мур муру-

вали.“ Видко, цензура не пропустила тих вершів яко „бунтівничих“. — 175, 5 з д. на палї сажали = В 1637. році воевода брацлавський і гетман польний коронний Микола Потоцький, побивши козаків під Кумейками і під Боровицею, перейшов на лівий бік Дніпра, щоби поскромляти селян, котрі помагали козакам і вписали ся до козацкого войска. В своїй реляції він каже: „Якби карати Україну відповідно до єї вини, то треба би ціле Подніпрове і Задніпрове без виємки вирубати в пень. Але встане смертю десяти соток переступників застрашати стотисяч інших винних. Я диятого власне їду до Ніжина, щоби власними очима видіти їх на колах.“ І справді він устроїв собі триюмф. достойний римських імператорів: ціла дорога від Ніжина до Києва була обставлена колами з посадженими на них живими людьмп. *К. в О.* — 178, 8. вікам перекажемо = У нас війшло майже в звичай виставляти давних польських панів на Україні якимись недолюдками. Противно ж многі з них суть дуже добрими вірцями людства, коли глядіти на них аристократичними і правовірними очима. Тому такими личностями, як н. пр. Ярема Вишневецкий, до нині гордять ся найшановнійші Поляки, проникнуті консервативними ідеями. Се були дійсно герої своїх пересвідчень. *К. в О.*

Пісня IV. 179, 10 з д. талимба си = рід барабанів, літаври. Їх носили і возили на конях, все парами; били разом в оба палками. *К. в О.* — 180, 13. зубчаста грімниця = Я ужив се слово в значіню блискавки, але не чув єго в устах народу. *К. в О.* — 7 з д. характерство = штука чарованя; після гадки козаків кождий умілий проводир знав єю штуку. *К. в О.*

Пісня V. 191, 14. комишах = В Дніпрових нпзах були місця, зарослі густими комишами, де ховали ся люде від переслідованя польского правительства. *К. в О.* — 21. ушкалами = 55, 8. — 7 з д. батьків підманили = Межи козаками і простими хлопцями були часто звади. Нераз трафляло ся, що козаки безоружну чернь підводили до повстаня, а потім в тяжкий час лишали її саму. *К. в О.* — 2 з д. з лукавим Остриянином = Острияниця довгий час вважав ся мучеником народної волі; по правді ж він не тільки утік з поля битви з кінними козаками, але і готовив ся завчасу, на случай неудачі, утікати в Московщину.

Чокпнене ним войско отчайдушно але безуспішно обороняло ся над Сулою кілька неділь. *К. в О.*

Пісня VI. 195, 21. Оттака ловись = оттаке на! оттака гісторія! — 197, 20—22. В Осн. стоїть: „Притаїли ся унити, Що Ляхам служили І з ксьонзками неписьменну“, а в 1. вид.: „Притаїлись попи й дяки, Що панству служили І по-панській неписьменну“... — 5 з д. Слова „Державські“ в *О.* і в 1. вид. нема. — 198, 10. карби = 3 переказів народних видко, що селяне найбільше лютили ся на Жидів за раховане довгів, зроблених за горілку а зазначуваних карбами на палицях або рисами вуглем на стїнах. *К. в О.* — 8 з д. В *О.* і в 1. і 2. вид. стоїть тут: А що-ж вам — 202, 5. галаган (галаган) = искра, головня. — 203, 6. бекет = войскова пікета, страж.

Пісня VII. 205, 8 з д. за границі з Москвою, = Князь Вишневецкий мав спори з Москвою за деякі землі на пограничю, і московські землеміри єдино упорювали єго приписували неможливість докінчити розграничене межі державами московскою і польскою. *К. в О.* — 3 з д. ченців завертати = Черці Густинського монастиря постановили, за настанем війни, так само як інші черці і черниці, перенести ся завчасу з України в Московщину і зложили на вози все монастирське майно; але князь Вишневецкий зупинив їх і оголосив монастир, оснований і вивінований єго предками, своєю власністю. *К. в О.* — 206, 8. в старих таборищах = Україна заховала ще з княжих часів множество окопів і також цегляних мурів. *К. в О.* — 208, 3. п'янес-чоло = мід (до шти). — 209, 2. хавтурник = халтурник, халчивий (ксьондз). — 212, 15. страшенної муки = Сї слова відповідають мстивому характерови кн. Вишневецкого. Караючи найстрашнішими муками збунтованих Немпрівців, він кликав: „Мучте їх так, щоб они почували, що вмирають.“ *К. в О.* — 213, 4 з д.—1. Характер видуманого Голки оснований на головних рисах Немпріча, головного двигателя всеї Виговщини. Сеся поетична личність стояла далеко вище від свого віка. *К. в О.*

Пісня VIII. 216, 11—14. Хмельницький був дуже заздрісний на свою власть і під легким позором карав смертю небезпечних для него людей. Обава стратити власть в народі спонуковала єго до входження в союзи,

ненавистні для ліпшої частини його сподвижників. *К. в О.* — 18. грач = гайворон. — 220, 7 з д. Сла-вута = Славутою називали козаки Дніпер. *К. в О.*

К. в З. вид.: Слава „козацького батька“ не за-спішила і тогді автора. Він йому противопоставив у сій поемі такого воїна, який підняв би в гору народнього духа. Та все чисте й розумне поникло в нас перед лютим розб'ом Хмельнищини у релігійній темряві, ще гіршій од римського їзуїцтва.

[23.] **Присв'ят.** Сей вірш находитъ ся аж в 3-ім виданю „Досвѣток“ і уміщений там на початку, зараз по „Передній Словци“.

ДОДАТОК. В сїм „Додатку“, як і дальше в „До-датках“, поміщаю такі поезії, котрі написані були в тїм самім часі, як відповідний збірник Кулішевих поезій, але Куліш не взяв їх ані до того ані до пішого пізнійшого збірника. — Матеріяли: 1) Хата 1860 Видав Н. А. Кулішъ Петербургъ (1); 2) Основа, южно-русскій літературно-учений вѣстникъ. С.-Петербургъ 1862, II, 81 (2) і 66 (3), III, 29 (4); 3) Мета [.] літера-турно-политичній вѣстникъ. Видавець и Редакторъ: Ксенофонтъ Климковичъ. Львівъ. 1863, I, 9 (5).

1. **Три слюзи дівочі.** Всі три частини сеї поезії написані в другій половині 1847-ого року, після засу-дження членів Кирило-методійвского товариства і тяж-кого покараня Шевченка. Дехто приписує сї вірші пішому авторови, іменно Ол. Письолівні. І справді они не виглядають на твір Куліша, та й в тїм часі Куліш був і сам покараний засланєм, тож він мав би був близьку тему до оспіваня. Але Петров в своїм „Очерк-у исторіи украинской литературы XIX. столѣтія, Кіевъ 1884“ і Огоповскій в „Исторі-і литературы русской III, 1 Львовъ 1891“ (отже обі книжки за жита Куліша видані і певне ему знані!) приписують їх Кулішеви, а він сего не заперечив...

2. і 3. Під обома сими поезіями підписаний, яко автор, Т. Венняк. Куліш уживав крім сего псевдоніма ще багато инших.

4. **До братів на Вкраїну.** 234, 3 і 4. хлібом-сіллям ворога караєм = Єсть пословиця: Ворога хлібом та сілью карай. *Куз.*

5. Через недогляд пропустив я тут отсю поезію:

Б. ВАРФОЛОМЕЄВІ ШЕВЧЕНКОВІ

НА ЙОГО ЗВІСТКУ, ЩО ЗАСПОКОЇВ ПРАЦЕЮ СВОЮ СТАРІСТІ.

Нема в світі, рідний брате,
Як своя хатина!
Поживе в теплі, в затишку
Вся твоя родина.

А як ще коло хатини
Та й млинок на Росі,
Спи собі тогді безпечно
Під негоду, в просі!

А прокинувшись, диви ся,
Як дівтора грає;
Слухай, серцем весели ся,
Як *стара* співає.

Нехай славить диво дивне —
Красоту дівоцьку,
Щоб згадав ти теплим серцем
Весну парубоцьку.

Нехай славить Боже свято —
Любощі-коханья,
Щоб душі твоїй приснилось
Давне жениханья.

А під співи зростуть діти,
Як рожеві квіти.
Ви давайте їм науку,
Як у світі жити.

В світі жити — не тужити,
Хліба заробити,
Не боятись наступити
На тернові віти.

Не самі квітки зривати
По гаях, по полю: —
Чесним потом виробляти
Із неволі волю.

Працювали, добували
Хліба ви сьвятого
За первоцвіту-коханья
Віку молодого.

На стернину і тернину
Сьміливо ступали,
А квітками перед миром
Голову квітчали.

І сльозу і піт кривавий
Від людей таїли,
У зневагу не давали
Молодої сили.

Ой велика сила в серці,
Що кохати вміє!
І недолю і неволю
Вона подоліє.

Нема сили в Божім мирі
Над сьвяте коханья;
Воно робить із неволі
Чесне панування.

Сея поезія поміщена в петербургській Основі 1862, X, 30 з такою приміткою Куліша: „Вареоломей Шевченко така людина, що нею можна похвалитись перед усіма земляками. Викупивсь він із кріпацтва ще за-молоду, продавши всю свою мизерію до-щенту. Зробивсь він вольним і вбогим мов той Лазар, та й по чав працювати веселим духом ізнову. Поборов кріпацтво, поборов і другу неволю — убожество. Ще-ж сього мало: набравшись за свого важкого життя всякого лиха, набравсь і розуму не аби-якого. Вийшов з його

чоловік як слід письменний і тямущий. Спізнавшись із ним, ми побратались по-старосьвітській, по козацькій.“ (Гл. і 12. до 109, 4 з д.)

6. Дума про Саву Кононенка. (1637.) Куліш додав до сеї думи таке „Переднє Словце: Між старосьвітським нашим козацтвом викидалось людей ледачих чимало. Такий був і Сава Кононенко. Приблудивсь він до нас на Русь із Московщини і заколотив усіма козаками, підцьковуючи шляхту на козацтво а козаків-рейстровиків на виписчків та запорожців. Панам Ляхам такий чоловічок був по-нутру; підпирали його пани Ляхи збройною силою, бенкетами його вгоноблили, подарунками обсидали і помогли йому виманити в рейстровиків гетьманську булаву. Тоді запорозький кошовий Павлюк, бачивши, що ледачий чоловік орудує козацькою справою, вислав од свого боку добрих молодців у Переяслав. Взяли вони Саву з його підручниками і привезли до Павлюка в кош. Там козаки його судили військовою радою, та й скарали смертю, яко „недруга отчизного і похлібцю лядського.“

III. ХУТОРНА ПОЕЗІЯ.

Матеріяли: 1) П. А. Куліш Хуторна Поезія У вї Львові Накладом Автора. 1882. (1—24.) [Ся книжка має такий зміст: На початку поставлені слова пророка Ісаїї: „Се вси вы огонь раждизаете, и укрѣпляете пламень: ходите свѣтомъ огня вашего, егоже разжегосте“ (I, 11) і „Но якоже отстоитъ небо отъ земли, тако отстоитъ путь мой отъ путей вашихъ, и помышленія ваши отъ мысли моея“ (IV, 9). Потім наступає „Історичне оповіданье“, за ним поезії, а на кінці „Зазивний лист до Української Інтельїгенції“. Обі прозові часті. I і III, будуть поміщені в VI-ім томі.] — 2) Основа, ю.-р. лит.-уч. вѣстникъ. С.-Петербургъ. 1862. VIII, 51 і 40 (1 і 2). — 3) П. О. Куліш Дзвїн староруські Думи й Сьпіви Женева 1893. (4, 7, 8, 10.)

I. До нобзи. Сей вірш появил ся найперше в „Черниговськїм Листку“ (1862.), а звідтам передрукований був в „Основи“. В „Хуторній Поезії“ він досяг значно перероблений; подаю тут деякі найважнїйші варіанти: 1) Заголовок есть: Заспів. 2) 238, 8 і 9: Голосом предків сьвятих задзвони, Давні пригоди менї спомяни.

3) 10: ...неспанілее серце. 4) 13: ...озватись річами.
5) 239, 5: Поки прокинуть-ся сонна Вкраїна.

2. Рідне слово. В „Основі“ мав сей вірш лише 7 строф, а то: замість строф 3.—8. стояла строфа: Не сховаєть-ся від нього Й багатий в палаті, Обізветь-ся Божа правда У безверхій хаті. А замість 5½ строф кінцевих стоять там отсі 1½ строфи:

І з панами за столами

Засідати будуть.

Просто, ясно будуть судді

Міру промовляти: —

Пійде правда з рідним словом

Від хати до хати.

Крім того є деякі поменші варіанти.

4. Слово правди. Сей вірш взяв Куліш опісля ще до другого збірника своїх поезій „Дзвін“, поробивши деякі поправки. Я подаю єго після тексту „Дзвона“ Первістно, в „Хуторній Поезії“, стояло між иншим 243 1 з д.: Як і словами ни цаків безчесних, а 244, 10 У боротьбі із ворогом свободи. — Ганна Барвінок, котрій сей вірш присвячений, се літератський псевдонім жінки Куліша Александри, звісної письменки повістей

5. Пророк. 246, 5 з д. кудлаїв = православни попів (щю носять довге, кудлате волосє).

8. Компроміс Ляхам. Текст поданий після „Дзвона“. В „Хуторній Поезії“ після заголовка єсть motto „Ляхів гудьмо, та з Ляхами будьмо. Народна пословиця.“ Далше стояло між иншим: 249, 10—11 Делкатної розмови У нього навчав ся; 251, 22 Сопігі Жовковських; 252, 3 з д. Від Сопіг, Жовковських; 253, 6 з д.—5 Пролитав кровцю я лацьку, Ти руські річами; 254, 3—4 Мушиш з пана чоловіком Громадянським статись. До 251, 22 є в „Хуторній Поезії“ та примітка: Ляхи мусять пишатись тим, що принадле до свого культурного гурту таких руських людей, з Замойські та Жовковські. Се нам сором, що ми не в робили собі під византійщиною культури, рівножаки з римскою. Отже нашим і тепер без усякого рівня культурнійшим од нас сусідам здаєть-ся, ніби ми не сягаємо на їх справді велику славу, згадуючи, що знаменитого Жовковського, так само як і великого Замойского, був руський. Один вельми поважний дослі

ник польскої старосьвітчини писав до мене між иншим: „На-що ви хочете одняти в нас Жолкевського?“ Я відписав: „Скажіте, спаси-бі Вам, яка ваша думка про знане вам, давно вже напечатане королівське надане володимерського і берестейського владництва отцеві покорителя Москви, Жовковського, котре перекупив у нього Мелетій Хребтович і котрого він зрік ся за-шесью в гродській книзі за себе самого і за своїх дітей року 1580-ого?“ На сей відпис не відписано мені нічого.

10. До рідного народу. Текст після „Дзвона“. Пер-вістно, в „Хуторній Поезії“, стояло між иншим: 255, 6 з д.—5: Єдиний скарб у тебе рідна мова. Заклятий для сусідського хизацтва: 256, 1—2: У злигоднях Великої Руїни, Котру старці твоїм тріумфом звали: 9—10: Жене тебе неволя з України, І з рідним словом тулиш ся мов злодій: 15: І до семі культурників вертай ся. — „Куліш добачав в гріхах предків наших причину нещасної долі України, і ті гріхи картав він безпощадно і безбоязно... На козаків дивив ся як на людей, про яких мовляв Прудон: Найубожша маса че-рез те, що вона найубожша, єсть і найтемнійша і най-заведливіша і найлегкодушнійша.“ *Пу.люй.*

11. Ода з Тарасової гори. 257, 2. ляма = каблу-коватий дерев'яний знаряд, обхоплюючий грудь, до него привязана верівка.

18. До Шевченка. 267, 13. летіть у вирей по морозу = зимою нещасливого року 1847. Куліш. — 269, 11—14. Сі верші суть наслідом вершів Міцкевича, поставлених яко motto сеї поезії: O pieśni gminna! ty stoisz na straży Narodowego pamiątek kościoła, Z archa- nielskiemi szkrzydłami i głosem Ty czasem mówiasz i broń archaniola. — 16. о.л.ух (росс.) = йолон, дурень.

22. Божий суд. До сего вірша дав Куліш motto з Міцкевича: Głucho wszędzie, cicho wszędzie... Co to będzie, co to będzie? — До кожного вірша в „Хуторній Поезії“ єсть якесь motto, звичайно взяте або з письма сьвятого, або з Шевченка або з якого російського по-ета: я се майже всюди опустив, бо поопускав і Куліш в „Дзвоні“.

Славянська ода. Сеї вірш був поміщений в львів-ськім місячнику „Сьвіт“ ч. 14. з 25. II. 1882.

IV. МАГОМЕТ І ХАДИЗА.

Матеріяли: П. А. Куліш [.] Магомет і Хадиза [.] поема [.] Вві Львові 1883.

Пісня I. 282, 8 з д. Нестор = патріарх цариградський 428 р., учив, що в Ісусі Христі були дві натури, божа і чоловіча, та що Марію не можна уважати Богородицею тільки Христародицею. Їго за те скинено і тягано з місця на місце, аж умер сумною смертю 450. р. Сторонники єго утікли від гоненій державної церкви до Персії і Арабії. — 284, 2. мудрець = Іов. — 18. джигитари = ослопаси, ослярі (?); Араби годують найбільше коні, верблюди і осли; оден рід ослів називає ся джігетаї. — тиранії не знали = Арабія ніколи не була ціла завойована під чуже панованє. — 285, 13. цїбатий = довгоногий. — 286, 7 з д. стратенець = засуджений на смерть. — 288, 4 з д. улеми = духовники і знавці права у Турків. — 289, 4 з д. вождь Ізраїльський = Мойсей. — 291, 11. факир = вандрівний чернець, покаянник (в Арабії і Індії). — 292, 7 з д. фїники = дактелї. — 3 з д. стровус = струсь.

Пісня II. 297, 3 з д. чалма = турбан. — 299, 14. Азраїл = імя одного значного ангела у магомеданців. — 16. Суламита = мила з „Пісні пісень“ (г. 7). — 22. кощунник (росс.) = блюзник, богохульник. — 300, 1 з д. траур (росс., Trauer) = смуток, жалоба. — 302, 1. злачний (росс.) = зїльний, ростинний. — 306, 11. по шаблї Азраїла = може має стояти: по шаблї Ізраїла (= по драбинї Якова)? — 1 з д. тлетворний (церк.) = заразливий, шкідливий.

V. ДЗВІН.

Матеріяли: 1) Куліш Омелькович Панько [.] Дзвїн староруські Думи й Сьпїви Женева 1893 (н-ри 1—94; в сїм виданю є властиве 99 поезій, але 4 з них, 17., 31., 39. і 56., подані вже в „Хуторній Поезії“ (4, 7, 8, 10), а одна, 72., вїйде до II. тому яко Епілог до 1-ої пісні поеми „Маруся Богуславка“). — 2) Рукопись Куліша з надписом: „Куліш Панько Омелькович Дзвїн староруські Думи й Сьпїви“. В сїм рукописи містять ся, окрім 99 віршів надрукованих в Женевскім виданю, ще 14 поезій недрукованих нїгде (95.—99., 101., 102., 105., 106., 108., 110., 111., 114., 115.) і 4 поезії друковані

в „Ватрі“ а з в „Зорі“. Межи текстом Женевського видання а рукописи є деякі, звичайно невеликі ріжницї; я переважно тримав ся тексту Женевського. Декотрі варіанти зазначаю понизше. — 3) Ватра Літературний збѣрникъ видавъ Василь Лукіячъ. Въ Стрию. 1887 (100, 107, 112, 113). — 4) Рада Український альманахъ на 1883 рокъ. Видання М. Старицького. Кієвъ (61, 63, 72). — 5) Буковинській Альманахъ Общества рускихъ академикѣвъ „Союзъ“ въ Чернівцяхъ. Чернівць, 1885 (46, 48, 52, 63, 66). — 6) Зоря. Літературний півмісячник. У Львові 1891., 1892. і 1894. ([57], 83, 87, 89, 100, 103, 104, 109). — 7) Мета. Вид. п Ред. Кс. Климковичъ. Львівъ. 1863. I, 13 (83).

В рукописи (ст. 2) є така примітка: Була думка така, що можна, дещо приховавши в теці, появити „Дзвона“ сьвітові в Россіі. Була й така думка, щоб дещо поприховувати й печатавши в Австрії. Та бачу, що не годить ся ставити сьвітло під спудом. Не мушу поступатись ані словечком ні політичному ні церковному ні національному ні соціальному фанатизмові. 1892, серпня 30-ого, в день благовірного князя Александра Невського.

3. Петро та Катерина. 312, 6 з д. в її закріпостили = У козакомана Костомарова в його „Руїні“ читай охочий, як козаки повертали в своє кріпацтво козаків, героїв прославленого Хмелевого бунту. Примітка Куліша в рукописи. — 315, 2 з д. в рукописи замість „в снопах“ стоїть „в степах“.

6. Національний ідеал. 317, 8. застум(а) = пустинне глухе місце. — 2 з д. В рукописи: по Урал і Вислу.

II. Останньому кобзареві. Се властиве перша часть поезії „Слава“, подана яко така вже Петровим в его „Очерку ист. укр. лит.“, з зазначенем, що она написана 23. VIII. 1876. в Москві.

12. Письмакам гайдамакам. 325, 1 з д. Рук.: Всім миром колотили.

15. Українським історіографам. 329, 11 з д.—10. Рук.: Ви перед предками бете щодня поклони, З понів і козаків малюєте ікони. — 8 з д. Рук.: Як на ісчадія невіжества і зьвірства. — 5 з д. Рук.: Попівство навписне. — 2 з д. Рук.: Кадіте гайдарям, співайте трієсвятую.

16. Козацьким панегірикам. В Женевскім виданю (і в рукописи) наступає по сім вірши: „17. До старої баби“, вірш передрукований з „Хуторної Поезії“ а у мене поміщений на стор. 248. Куліш передруковав его в „Дзвоні“, як каже в примітці, задля послідуячого стихотвору „До Мазепи“.

17. До Мазепи. 331, 9 з д. Рукоп.: в народі — одвертали.

18. Великому книжникові. 332, 9 з д. Рукоп.: Про правду нам свята глагоlesh сміло. — 333, 4. нічого більш не треба = Прим. в рук.: Костомаров, обернувши народню складчину (що думалося попечатати нею учебники) на премію свого імени, ясував печатно, що нам Малорусам (чи Старорусам) нічого більш не треба, як попечатати пісні та слова свої, що ними відособлюємось від Великорусів (Новорусів).

21. Сліпченкові. Український писатель Данило Сліпченко-Мордовець видав в році 1882., зараз по виході Кулішевої брошури „Крашанка“, книжочку: „За Крашанку Писанка П. Ол. Кулішеви“, в котрій між иншим написав так: „Не дурно сказав ото Галка, що „не вмер Куліш, пиха задавила“... L' Oukraïne c'est moi! L' Oukraïne c'est Kouliche! от-що написано у його на прапорі.“ А дальше: „Згадайте, чим він, Куліш, був на Україні до видання того проклятого второго тому своєї „Історії возсоединенія Руси“ і чим він став після того. В своїй рідній землі він став сиротою, чужим чужанином.“ — 334, 9 з д. твої діди... за Волгу повтікали = Дід Мордовця (прадід писав ся ще сотником малоросійських військ) перебрав ся в землю донського війська, як почали ся московські натиски на Україну. — 7 з д. вороніжска нахаба (= вор. біда, нужда) = Костомаров, родом з вороніжської губернії. — 335, 6. пацюкп = щури.

25. Книгогризові. 338, 9 з д. ....не кадив = Читай біографію Йосипа М. Бодяньського. *Куліш*. — 339, 4. мучитись у пеклі = Читай поему Панька Небрехи „Куліш у пеклі“. *Кул.* — 8. омани докторця = Читай про се тамже таки. *Кул.* — 16. ....Россії благодать = Читай на честені Хмельницькому: „благодарная Россія“. *Кул.*

28. Перед Гоголевим честенем. 341, 9. честенем = пам'ятником, бюстом.

29. Титани. 342, 3. Титани = після грецької мітології божі діти Неба і Землі, панували якийсь час над світом, аж переміг їх Зевес по довгій і тяжкій борбі і сам обняв панованє а їх вкинув до пекла (Еребу-Тартару). Гори на горі клали, щоби здобути небо (Олімп), властиве не Титани але Гіганти, до котрих належав Енкелад (а Бріарей був з інших велетнів, з Сторуких). — 8. карапуз = куцак, курдушель. — 343, 3. Мартинець = в рукописи: Брюховець. — По віршу „Титани“ наступає в Женевськім виданю передрукованій (з деякими поправками) з „Хуторної поезії“ вірш „До рідного народу“, у мене поміщений вже з тими-ж поправками на стор. 255.

31. Зараза. 346, 16. чамбули гордицьські = наглі напади татарських орд. — 17. пустирями = так в рукописі, а в Женевськім виданю: селшцями.

34. Козацький жаль. 350, 16. потурнацтво = Прим. в рукоп.: Султани правили Турками через креатур своїх потурнаків, яко таких людей, що в них не було в Туреччині роду.

35. Яка пані. 351, 5. макотира = низько обстрижена голова.

36. Земляцтво. 354, 3. сумбур (росс.) = дурниця, бродня, неадапність. — По сїм вірши наступає в Женевськім вид. вірш: „Слово правди“, у мене на ст. 243.

38. Патріотці. 357, 17. (шкільна) чаша гірка = впрям бурсацкій могилляньських часів. *Кул.* — 6 з д. розбій вихваляють = Навіть гісторик рускої церкви, митрополит Макарій, пише про козацтво, яко про воїнство православної, робом тупого Соловйова і сліпого Костомари. *Кул.* — 358, 4. юртувати ся = спори вести.

40. Побоящина. 360, 12 і 361, 1. тене = тіне, тїни, як 141, 1 і 5 беле зам. біли.

42. Вельможній Показачині. 363, 8 з д. bellua... голови = Bellua sine capite (чудовище без голови, безголовий звірюка): слово Адама Киселя, писане ex officio королеві ще за десяток років до Хмельничини. *Кул.*

43. Присв'ят. В рукописи є в заголовку перечеркена приписка: [Присв'ят] написаний вересня 25. року Божого 1890., зараз після того, як був мене бугай, мій годованець, щб я припускав єго в стаїни до сїна: бо парубок, Антон Дурень, прив'язав бугая з єго супр'яжником волом, жадного й голодного, до воза з гноем, а сам пїйшов на село шукати кнурця, щб прибудивсь до чужих свиней [364, 4 з д.]. — 364, 8. аакуватий = уживаючий великорускої акаючої мови. — 19. Педрило = ментор Байронового Дон-Жуана. *Кул.* — 365, 1. бють баглаї = бють байдики, нічого не роблять.

44. Стою один. 365, 5 з д. вахлай = йолуп, мамула. (Рук.: днкарем.) — 366, 15. тума = туман. — 18. лукаво. Рук.: пророка.

47. „Народный Домъ“. 370, 6. юркий = юрний, розпустний. — 10. Ляхом вируба́ти = говорити по польски.

49. 3 хутора. 372, 7 з д. під новими дверима = Прим. рук.: Читай „Крашанку“, типовану [друковану] в-друге.

50. До піднарпатнїх земляків. 373, 4 і 5. на поклик..... календаря. Рук.: на Папин зазив до католицької єдності. — 14. тунейдство (церк., рос.) = дармоїдство. — 10 з д. латиненій. Рук.: статареній. — 374, 2. наш люд прокляв = *Кул.*: Двох тїлько гетьманів козацьких прокляла народна пісня наша: Хмеля Хмельницького та Мазепу, одного за ясирну данну вороговп христїянства, другого за накладанє з Шведом против „восточного царя“. Вони бїльш усїх інших зрадникїв і провнили. — 3. Московцїв. Рук.: статечних. — 4. в гоголя рарїг = *Кул.*: Були ми кровожерними яструбами-рарогами в руках у польської шляхти, щб з нами полювати на Москаля мов на птаха (згадаймо знаний печатно поклик про се Конашевнча Сагайдачного до михайловських облеженцїв): у товариствї ж із рїдною й одновірною Русью переродились ми в гарно-величнїх гоголїв, і земляком Гоголем закрасили новоруську літературу саме тогдї, як з невмирущими авторами „Марусї“ та „Катерини“ почали вже простувати до воскресу староруської бояновщини. — 12. віри... не приймали = *Кул.*: Слово великого Владимера римским послам. —

20. лядувати = бути спольщеним. — 375, 4. ницак = низький душею чоловік, низькокклонний облесник. — 8. ніхто нас не зломив. Рук.: все Русни подолів. — 16. під римську нагинайте. Рук.: в наругу подавайте. — 17. царя восточного. Рук.: Москву хоч всіх Мегер. — 20. По сім верши є в рукописи дата: 1891, мая 27 руського. Ганнина Пустинь.

51. Гайдаманам-академікам. 375, 8 з д. псьмаки. Рук.: Русини. — 7 з д. розумц. Так в рукописи, в Жен. вид.: розумом. — 376, 15. патріярх = *Кул.*: Деякі високоповажні Русини, листуючесь із автором, ушанували його титулом патріярха, що не перебивало другим високоповажним між ними Русинам жакувати в нього робом козацького гайдамацтва і гроші і книги і рукописи, часом потрібні йому про його праці так, як порох про стріляне. (В рукоп. додано ще: Прочитай про се охочий у дописках до поеми „Куліш у пеклі“.)

52. Панам добродіям. В рукоп. було первістно „Добродіям Ляхам“ (так є і в „Буков. Альманаху“). — 377, 12. Рук. і Бук. Альм.: Із школи утікає. — По сім вірши наступає в Жен. вид. і в рукоп. вірш „Компроміс Ляхам“, передрукований в поправнійшій формі з „Хуторної поезії“; у мене є він на стор. 249.

56. Дума про курку з курчатами. „Сю поему написав Куліш 17. н. ст. липня 1882. р. після того, як віденська поліція зробила в моїй хаті ревізію [за мнине спіільництво з о. Наумовичем, котрому тогди вичочено процес о головну зраду!]. Чнясь „жорстка рука“ сягала і до мене і „хапала з сідала домового тихого“ (391, 6). „Два студіозуси“, що про них мова в поемі, се Куліш і я.“ *Пулюй.*

381, 20. Сей верш взяв я з рукописи; в Женевскім виданю єго зовсім нема, мабуть лише через помилку. — 21. щастє. Так в рукописи, в Жен. вид.: доля. — 2 з д. байдужно жартують = *Кул.*: факт автобіографічний, року 1847., не до печатної промови. — 383, 14. казьявка (росс.) = казюка, комашка. — 384, 13. товпига = товстий неповоротний чоловік. — 18. кобець = кібчик, червононогий сокіл. — 9 з д. обляга = лежанє в глибокім сні. — 385, 8. куйовдитись = довбати ся. — 7 з д. шпаркий = первістно

стояв (на мій погляд) ліпший вираз: жаркий. — 386, 16. курзу-верзу = нісенітниця, баналюки. — 390, 19. виспренній (церк., рос.) = високий. — 391, 2 з д. чистоту і духа правоту = *Кул.*: Серце чисто созижди во мнѣ, Боже, и духъ правъ обнови во утробѣ моей. Псалом I, 12.

57. Дума-казна про дїда й бабу. 392, 2. Надібка = баєчне яйце? — 13. кукіблівий = охайний, милий на вид. — 19. бідою... карає. Рук.: Від служби челядь геть без хліба проганяє. — 4 з д.— 393, 4. Рук.: Ось Курочка тобі — прийняти благоволи — Та ще й Надібочка від неї золотенька. Коли „розгорнеть-ся“ й у нас вона коли, Не прожеє мене твоя премудра ненька. — 393, 17. розгорити = з трудом роздобути. — 396, 18. сплять сьвяті печерники в. Рук.: сьвятощі сияють у. — 397, 1 з д.—398, 2. невольники..... байдаки = Пор. думу про Самійла Кішку. — 400, 19— 22. Гл. Бабуся з того сьвіту в „Записках о Южной Руси“. — 401, 12. тай = потай. — 403, 1. Чолом доземній моїй-же таки знаній. Так в Женев. вид. В рукоп. стоїть замість сего: Поспів до думи-казки. — 6 з д. Первістно Дума з сим вершем кінчилась, і підписана була дата: 13. X. 1890, Ганнина¹Пустинь.

58. Дума про Татарина й Орапа. 404, 6. Орап = Мурич. — 11. ушкуйник = розбійник. — 10 з д. народ непевний = Французи. — 407, 4. над всі царства = *Кул.*: Пушкін писав, що коли-б йому суджено народитись у-друге на сьвіт, він би хотів народитись чоловіком руським над усі інші національності. — 3 з д. полковницьких голів = Прим. в рук.: Після катастрофи під Берестечком, звідкіля Хмельницький утік слідом за ханом, покинувши 200.000 війська в недоступній позиції, з запасом харчу і порохів на півроку сидючи в облозі, він удержував за собою гетьманство тільки террором, і жертвами його террору були не такі люде, як Татари чи Виговский, а такі прихильники Москви, яких губили Бруховецький і Мазепа. — 408, 5. пронози не вгавають = пройди (пройди-сьвіти) не перестаютъ. — 12. каверза = інтрига.

59. Дума пересторога. 410, 8. присуждали = Так в рукоп., в Жен. вид.: присудили. — 9 з д. на-

шийник = гнобитель. — 411, 13. юдоль (росс.) = долина, поділ. — 412, 4 з д. клевет (церк., росс.) = товариш, спільник. — 414, 15. сулити (росс.) = обіцувати.

60. Дума про найвисчий дар. 416, 14. сей дольний = Так в рукоп., в Жен.: юдольний. — 417, 4. із одрад = Так в рук., в Жен.: між одрад. — 418, 15—18. Прим. в рук.: факт біографічний. — Сей вірш знаходить ся, з деякими варіантами, і в „Сьвітї, ілюстрованій часописи для руских родин“, Львів 1907; там єсть дата: 1890, листопада 5.

63. До кобзи... 420, 3 з д. щоб ізпасти = В Буков. альман. і первісно в рукоп.: де сідати.

64. Рай. Сей заголовок є тільки в рукоп. — 422, 11. звяга = лайка, сварня.

67. Каверзникам. По сїм віршу наступає вірш: Татарам про поему „Маруся Богуславка“. Сей вірш вїйде у мене до II. тому за сею-ж поемою.

70. Абадонна. Авадон = безодня, пекло, цар (ангел) безодні.

72. Поетові. 428, 6. Ти... нан = Прим. в рукоп.: Доволї одного факта на піддержку сього стиха: Найславнійший між царями [Александр Македонський] все возпв при собі в поход у золотій скринці твори Гомера, що не знати навіть, у якому городі і вродив ся.

79. ++ 432, 9 з д. скрашають = Так в рукоп., в Жен.: скропляють.

84. До Марусі V+++. 435, 8 з д. V*** = Вовківна — 436, 6. серед інстинктів. Рук.: против інст.

87. Соловейко. 438, 2 з д. знїтити ся = зробити ся малим та незамітним, скорчити ся. — 1 з д. кволий = слабій, хирний.

94. Няньчина пісня. 443, 8 з д. Евтерпе = муза музики і співу та ліричної поезії. — 444, 4. Мельпомена = муза трагедії.

96. Сокровище благих. До сеї поезії додані так мотта: 1) Молитва „Царю небесний...“ 2) ....et qui sai si le jour n'est pas proche, où l' Europe après les cataclysmes d' armes à feu et de révolutions sociales, ne viendra pas, fatiguée, trompée, dégoutée et ruinée par les excès de la civilisation, demander les repos et la verité à la Russie dans les grands secrets de ce monde moral et chrétien dont aujourd'hui elle seule est la sanctuaire. *Prince W. Metchersky.* До сего додана приписка в скобках:

Писано перш ніж се прочитано. — І в декотрих дальших віршах є додане мотто; я поопускав мотта тому, що они пропущені — вже-ж певне за волею самого Кулїша — і в тих віршах, котрі були друковані в „Ватрі“ і в декотрих з тих, що були поміщені в Женевскім виданю „Дзвона“.

107. Чумани нічліжане. 458, 10. таганок = триніжок під котел. — 12. чабак = рід риби корона.

III. На греблі. 462, 20. біда = візок на двох колесах. — 4 з д. стрижень = струя, ріка. — 463, 4. шлик = висока кінчаста шапка. — 6. вешняк = млин, що меле лише за розливу води, особливо на весні.

113. Коло колодязя. 465, 2 з д. личманѣне = медалики, дукачі на шні.

Зміст.

	Сторона
Руска письменність. П.	3
Пантелеймон Куліш	5

А. Поезії ліричні і епічні. а) Поезії досмертні.

І. У к р а ї н а.

До земляків	13
Україна	15
Дума перва	17
" друга	20
" трета	24
" четверта	29
" пята	33
" шеста	37
" сема	40
" восьма	53
" девята	55
" десята	62
" одинадцята	67
" дванадцята	71

ІІ. Д о с ь в і т к и.

1. Заспів	79
2. Народня слава	—
3. Солониця	82
4. Кумейки	86
5. Дунайська дума	89
6. З-за Дунаю	98
7. Что єсть мнѣ и тебѣ, жено?	100
8. Сам собі	102
9. Старець	103
10. Давнє горе	106

	Сторона
11. Сьвятиня	108
12. З того сьвіту	109
13. Люлі-люлі	111
14. Lago maggiore	—
15. До Данта	112
16. Родина єдина	113
17. До Марусі Т*	114
18. Гульвіса	115
19. Гоголь і ворона	117
20. Настуся	118
21. Брату Тарасові на той сьвіт	149
22. Великі проводи	151
[23.] Присьвят оправного в золото примірника	224
<i>Додаток.</i> 1. Три сльози дівочі	225
2. До землячки	227
3. [На добра-ніч]	229
4. До братів на Україну	230
5. Варєоломєєві Шевченкові	483
6. Дума про Саву Кононенка	234

III. Хуторна поезія.

1. До кобзи	238
2. Рідне слово	239
3. На двадцяті роковни великого похорону	241
4. Слово правди	243
5. Пророк	245
6. Псалтирня псальма	247
7. До старої баби	248
8. Компроміс Ляхам	249
9. До Шекспіра	254
10. До рідного народу	255
11. Ода з Тарасової гори	256
12. Варіяція першої Давидової псальми	257
13. Нові жиди	259
14. На сповіді	260
15. Ключ розуміння	262
16. Гимн єдиному цареві	264
17. Гимн єдиній цариці	266
18. До Шевченка	267
19. На незабудь року 1847.	269
20. До пекельного наплоду	271
21. Покута козацького батька	278

	Сторінка
22. Божий суд	274
23. Молитва	275
24. Епілог	276
<i>Додаток.</i> Славянська ода	277

IV. Магомет і Хадиза.

Замість переднього слова про Магомета	279
Пролог	281
Пісня перва	283
„ . . . друга	297

V. Д з в і н.

1. Заспів	311
2. Подвижники свободи	—
3. Петро та Катерина	312
4. Він і вона	314
5. Двоє предків	316
6. Національний ідеал	317
7. Німецька наука-розлука	318
8. До Тараса на небеса	320
9. З того світу	321
10. До Тараса за річку Ахерон	322
11. Останньому кобзареві козацькому	323
12. Письмакам гайдамакам	324
13. На перелозі	326
14. Забули ми	328
15. Українським історіографам	329
16. Козацьким панегірикам	330
17. До Мазепи	331
18. Великому книжникові	332
19. Яке нам діло до того	333
20. „Менший брат“	—
21. Сліпченкові	334
22. Свиня та цуцик	335
23. Щиглик	336
24. Руїноманам	—
25. Книгогризіві на той світ	337
26. „Прожній“	339
27. Гавкунам	340
28. Перед Гоголевим честенем	341
29. Титани	342

	Сторона
30. Гомер і Шекспір	344
31. Зараза	345
32. До Богдана	347
33. Побратими	348
34. Козацький жаль	349
35. Яка пані, такі й сані	350
36. Земляцтво	353
37. Міра за міру	354
38. Патріотці	356
39. Молитва Боянові	358
40. Побоянщина	360
41. До Тарасовців	362
42. Вельможній покозацинні	—
43. Присв'ят моїх творів землякам козакоманам	364
44. Стою один	365
45. Піонер	366
46. З Підгіря	367
47. „Народный Домъ“	368
48. Прокид від сну	370
49. З хутора	371
50. До підкарпатніх земляків	373
51. Гайдамакам-академікам	375
52. Панам добродіям	376
53. Козацька хата	377
54. Чарований ключ	378
55. Сестри Немезиди	380
56. Дума про курку з курчатами	381
57. Дума-казка про Діда й Бабу	392
58. Дума про Татарина й Орапа	404
59. Дума пересторога	408
60. Дума про найвищий дар	414
61. На чужій чужині	419
62. Одвідини	—
63. До кобзи та до музи	420
64. Раї	421
65. Козарлюзі Лободі	422
66. Покобзарщина	423
67. Каверзникам	424
68. Писакам-брехакам	—
69. Метаморфоза	425
70. Абадонна	426
71. Праведне пануваньє	427
72. Поетові	—

	Сторона
73. Царська грамота	428
74. Сум і розвага	429
75. Муза	430
76. До спідлених	—
77. Три поети	431
78. ** [Серце моє тихе]	—
79. ** [Квітки з сльозами]	432
80. Лилія	—
81. Троє схотінок	433
82. Заворожена криниця	434
83. Шуканьне-викликаньне	435
84. До Марусі В***	—
85. Чудо	437
86. Видіньне	—
87. Соловейко	438
88. Анахорет	439
89. Невидимий співець	—
90. ** [Благословляю час той]	440
91. Премудрість	—
92. Воїнський романс	441
93. Хмарп	442
94. Нянїчина пісня	443
95. "Аристок"	444
96. Сокровище благих	445
97. Славлені тридні	447
98. Старорус-Малорус до Нової, Великої Руси	448
99. Степ	449
100. Степ о півдні	450
101. Вечір у степу	451
102. Ніч у степу	—
103. Весна й літо в степу	452
104. Степова сїножать	454
105. Степова могила	455
106. Україна	456
107. Чумаки нічліжане	457
108. Дніпрова повідь	459
109. Привітаньне з Доном	460
110. Паланка	461
111. На греблі	462
112. Гаданьне-віщуваньне	463
113. Коло колодязя	464
114. Пасїка	466
115. Гостпнець з чоломом	467

	Сторона
Приписки: I. Україна	469
II. Досьвітки	470
III. Хуторна поезія	485
IV. Магомет і Хадиза	488
V. Дзвін	488

Помічені похибки друкарські.

На сторони	в стрічці	надруковано	має бути
8	18	1868.	1867.
24	5 з д.	вихожає.	вихожає,
141	1 і 5 .	Беле	Біле
151	10 з д.	закльований..	закльований,
175	1	Його	Його
249	7 з д.	широкі	широко
251	16	Усю.	Нею
257	1 з д.	нечестивих.	нечестивих,
259	4	сотво-	сотвори-
267	19	син	сини
296	4	ак	як
297	4	тов	той
365	18	різних	різвих
410	17	Васанськими	васалськими
413	11	загайдак	сагайдак

РУСКОЇ ПИСЬМЕННОСТІ

вийшли досі, від мая 1904., отсі книжки :

1) I. Твори Івана **Котляревського**, Петра **Артемовського-Гулака**, Євгенія **Гребінки**. II-ий наклад. 1908. В 4000 примірників. Сторін 536. Ціна справного примірника 1 корона, в красній оправі 1 $\frac{1}{2}$ корони.

2) II. Твори Григорія **Квітки-Основ'яненка**. 4000 примірників. 1-ий том. 1904. Стор. 544. Ціна 1 К і 1 $\frac{1}{2}$ К.

— 2-ий том. 1905. Стор. 552. Ціна 1 К і 1 $\frac{1}{2}$ К.

3) III. Твори Маркіяна **Шашкевича**, Якова **Головацького**, Николи **Устияновича**, Антона **Могильницького**. 4000 примірн. 1906. Стор. 624. Ціна 1 К і 1 $\frac{1}{2}$ К.

4) IV. Твори Амврозія **Метлинського** і Миколи **Костомарова**. 3000 примірн. 1906. Стор. 496. Ціна 1 К і 1 $\frac{1}{2}$ К.

5) V. Твори Тараса **Шевченка**. 5000 прим. 1-ий том. 1907. Стор. 544. Ціна 1 К і 1 $\frac{1}{2}$ К.

— 2-ий том. 1907. Стор. 532. Ціна 1 К і 1 $\frac{1}{2}$ К.

6) VI. Твори Пантелеймона **Куліша**. 5000 прим. 1-ий том. 1908. Стор. 504. Ціна 1 К 20 с і 1 К 60 с.

— Дальші томи друкують ся.

UNIVERSITY OF ILLINOIS-URBANA
891.79 K96211908 C001 v.1
Tvory Panteleilmona Kulilsha.

3 0112 093495700